
BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
7
9 G
53

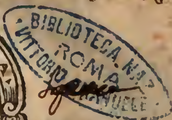
APHTHONII SOPHISTÆ PROGYMNASMATA.

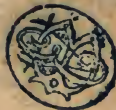
Partim à Rodolpho Agricola, partim à Ioanne Maria Catanæo latinitate donata.

Cum luculentis & vtilibus in eadem Scholiis ~~Reinhardi Lorichii Hadamarii.~~

Nunc verò omnia multò quàm antea & emendatiora & meliori artificio disposita.

PARISIIS,

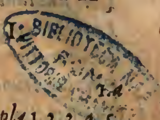
Apud Ægidium Gorbinum, sub insigne Spei, è regione Collegij Cameracensis.

1580.

INDEX PROGYMNASMATVM APHTHONII.

INDEX RERUM & VERBORUM IN HOC LIBELLO EXPLICATORUM.

A

C

R

S

Tabulæ finis.

APHTHONII DECLAMATORIS PRÆEXERCITAMENTA.

FABVLA QVÆ GRAECE ΜΥΘΟΣ.

FAbula traxit à poëtis originē, qua Rhetores etiam cōmuniter vtuntur, quòd admonitionibus sit idonea, & erudiendis imperitioribus apta. E*st autem* F*abula, sermo falsus, veritatem effingens.*

V*arias sortitur appellationes,* N*am modò Sybaritica, modò Cilix, modò Cypria dicitur, receptis pro Inuentorum varietate nominibus. Obtinuit tamen ac euicit, vt potius* A*Esopica vocaretur, quòd* A*Esopus omnium optimè fabulas conscripserit.*

Sunt autem fabularum aliæ rationales, aliæ morales, aliæ mixtæ. Rationales sunt, quibus fingimus hominem aliquid facere. Morales, quæ ratione carentium morem imitantur.

Mixtæ, in quibus vtrunque, rationale, & irrationale iunguntur. Quòd si admonitionem, cuius causa fabula inuenta est præposueris, προμύθιον, id est, vt ita dixerim Præfabulare: Si verò postposueris, ἐπιμύθιον, hoc est, Adfabulationem appellabis.

EXEMPLVM FABVLÆ Formicarum & Cicadarum, Iuniores ad laborem adhortantis.

FLAGRANS æstatis erat feruor, cùm Cicadæ continuis indulgebant cantilenis, lætóque inter arbusta strepebant carmine. At Formicæ laboribus intentæ, victum quærebant, colligebántque fructus, quibus hyberno tempore vescerentur. Ingruente igitur hyeme, partis formicæ nutriebantur. Sed inertibus cicadis oblectans illa voluptas cessit in inopiam atque famem. Morale. *Sic qui laborem in iuuenta subterfugiunt, in senecta tabescunt egestate.*

SCHOLIA.

QVintilianus optimus eloquentiæ magister, præcipit, adolescentes in

minoribus dicendi facultatis operibus antè exercendos eſſe, quàm ad magnum illud Declamationum opus perducantur. Sunt autem opera minora quatuordecim:

Fabula, *Narratio*, *Chreia*, *Sententia*, *Confutatio*, *Confirmatio*, *Locus communis*, *Laudatio*, *Vituperatio*, *Comparatio*, *Ethopœia*, *Deſcriptio*, *Theſis*, *Legiſlatio*:

Quæ, vt pueri memoria faciliùs tenere poſsint, verſiculis hiſce tribus ſum complexus.

Fabula, Narratur, Chreiæ, Sententia, Futat,
Confirmat, Locus haud priuus, Laus, Crimina, Confert,
Fictio, Deſcriptum, Theſis, ac inductio legum.

Quorum illa sunt generis
- Deliberatiui,
  - Fabula.
  - Narratio.
  - Chreia.
  - Sententia.
  - Thesis
- Iudicialis
  - Confirmatio.
  - Confutatio.
  - Locus cõmunis.
- Demonstratiui,
  - Laus,
  - Vituperatio.
  - Imitatio.
  - Comparatio.

FAbulæ autem, secũdum Marcum Varroné, à verbo Fari, nomen habent. Has primas tradere pueris solent Oratores, quia animos eorum adhuc molles ad meliores facilè vias instituunt vitæ, vt ait Priscianus. Delectant autem vehementiùs & efficaciùs persuadent. Delectãt, quia morum faceta quadam imitatione capiunt imperitiorum animos. Fidem faciunt, quia verum veluti ponunt ante oculos, vt [redacted] inquit in Copia. Non solum autem conducuntad oblectandum, sed etiam vim maximam habent ad permouendum atque persuadendum. Hinc Ari-

ſtoteles 2. Rhetoricorum eas ponit inter probationes Rhetoricas.

A *Poëtis, &c.* Heſiodus (authore Suida) primus omnium fabulas conſcripſit. Qui annis centum atque tribus ſuperior AEſopo fuit. Quintilianus lib. 5. cap. 11. Fabularum, inquit, primus auctor Heſiodus videtur. Atqui poëtæ figmentis quidem vtuntur, ſed iiſdem altiſsimam continent philoſophiam. Exemplo ſit Homerus, cuius Ilias oſtendit, quantum calamitatis af- *Ilias.* ferat libido. Odyſſea virtutis exempla ex- *Odyſſea.* preſsit. Vide Horat. 1. Epiſtolarum 2.

Qua Rhetores etiam, &c. Vt Menenius Agrippa qui plebem cum patribus in gratiam traditur reduxiſſe. Nota illa de membris humanis aduerſus ventrem diſcordantibus fabula.

Item Themiſtocles, qui admoniturus Athenienſes ne magiſtratus innouarent, fabulam de vulpe muſcis obſita denarrauit.

Item Demoſthenes, aduerſus Phi- *Fabula Demoſthenis.* lippum, ab Athenienſibus decem oratores poſtulantem: Lupi, inquit, ſuaſerunt paſtoribus vt in amicitiam conuenirent. Cúmque hoc paſtoribus placuiſſet, petierunt lupi vt prima ſibi vice ſe-

curitatis canes traderent, in quibus videbatur occaſio iurgiorum conſiſtere. Quo facto lupi, omni adempta formidine, omnem gregem non ſolùm pro ſatietate, ſed etiam pro libidine, lacerauerunt. Sic, inquit, ſublatis Oratoribus, in populo Athenienſium facturus eſt Philippus, qui populi oratores poſtulauit, vt faciliùs ſpoliatam cuſtodibus vrbem poſſit opprimere.

Apathia Stoicorum. Fabula Attici. Item Herodes Atticus contra Stoicorum ἀπάθειαν Thracius, inquit, homo, ex vltima Barbaria ruris colendi inſolens, cùm in terras cultiores, humanioris vitæ cupidine commigraſſet, fundum mercatus eſt, olea atque vite conſitum: qui quia nihil admodum ſuper vite atque arbore colenda ſciret, videt fortè vicinum rubos latè, atque altè obortos excidentem, fraxinos ad ſummum propè verticem deputantem, ſoboles vitium è radicibus caudicum ſuper terram fuſas reuellentem, ſtolones in pomis aut oleis proceros atque decerptos amputantem: Accedítque propè, & cur tantam ligni atque frondium cædem faceret, percontatus eſt Et vicinus ita reſpondit: vt ager, in

quit,mundus purusque fiat, eiúsque arbor, atque vitis fœcundior. Discedit ille à vicino, gratias agens & lætus, tanquam adeptus rei rusticæ disciplinam. Tum falcem ibi atque securim capit, atque ibi homo miser & imperitus vites suas sibi omnes, & oleas detruncat, comásque arborum latissimas, vberrimósque vitium palmites decidit, & fruteta, atque virgulta simul omnia, pomis frugibúsque gignendis fœlicia cum sentibus & rubis, purificandi agri gratia conuellit, mala mercede doctus audaciam, fiduciámque peccandi imitatione falsa eruditus. Sic inquit, isti apathiæ sectatores, qui videri se esse tranquillos & intrepidos, & immobiles volunt, dum nihil cupiunt, nihil dolent, nihil irascantur, nihil gaudent, omnibus vehementioribus animi affectibus amputatis, in corpore ignauæ, & quasi eneruatæ vitæ consenescunt. Hæc Gellius libro 19.cap.12.

Nec oratores tantùm fabulis vtuntur, sed etiam philosophi, à quorum sacrario tamen in cunas nutricum eliminantur,

quæ ſolas aurium delitias profitentur. Admittuntur autem, quæ legentis intellectum adhortantur ad virtutes. Vide Macrob. de Som. libro 1. cap. 2. Eiuſmodi fabulæ exemplum habetur apud Platonem lib. 2. de Repub. Et Ciceronem Offi. 3. de Gygis annulo.

Sermo falſus, &c. Quamuis fabuloſa ſint argumenta & nullam veritatis vim continere videantur: tamen rationem habent, vt iuxta eam veritas poſsit manifeſtari, ficta quidem narratione, ſed veraci ſignificatione.

Sybaritica, &c. Sybaris oppidum fuit vicinum Crotoni, vt teſtis eſt Herodotus, lib. 5. Stephanus in Italia conſtituit, atque poſtea Theurion appellatum. Vnde Sybaritæ dicti gens in voluptatum architectura operoſiſsima.

Sybaris.

Sybaritæ.

Nam Suida teſte luxu, delitiiſque adeo notabilis fuit, vt quicquid effœminatum, quicquid molle, quicquid accurata atque ambitioſa luxuria paratum eſſet, id vulgò Sybariticum diceretur. Hinc Sybariticæ fabulæ, quales fermè apud Æſopum aniles, & parum pudicæ vocantur à Suida propter nimium luxum, ac libidinem Sybaritarum, apud quos nugæ ac

Fabulæ Sybariticæ.

voluptates in pretio, frugalitas odio fuit. Hos ex Aphricano Politianus Miſcellaneorum 15. narrat, eò delitiarum veniſſe vt equos in conuiuia introducerent, ita inſtitutos, vt audito tibiæ cantu, ſtatim ſe tollerent arrectos, & pedibus ipſis prioribus vice manuũ geſtus quoſdam chironomiæ motúſque ederent ad numeros ſaltatorios. At enim tibicen, inquit, ibi quiſpiam contumelia adfectus transfugit ad Crotoniatas hoſtes, paulò antè prælio ſuperatos à Sybaritis: & quod è Repub. foret illorum, pollicetur (ſi fidem modo habeant) ſua opera Sybaritarum cunctorum equites, in ipſorum venturos poteſtatem. Credita res, & belli dux creatus à Crotoniatis tibicen, conuocat omneis, quotquot eiuſdem forent in vrbe artis, artificium modulamentúmque eis indicat, atque vt viſum tempus, procedere in hoſtem iubet. Sed enim Sybaritæ faſtu præturgidi, quod equitatu ſuperabant, eunt contrà, prælium conſerunt. Hic autem repentè dato ſigno tibicines vniuerſi conſpirant. Ecce tibi igitur confeſtim modulamine agnito, cantúque illo vernaculo, tollunt; erigúntque ſemet in pedes equi Sybaritarum, ſeſſoribus

Sybaritas mollities perdidit.

excussis, & quod tripudium domi didicerant, etiam in acie exhibent. Ita capti omnes equites, sed humi iacentes omnes equi, sed tripudia repræsentantes. De Sybaritis plura apud [redacted] in Chiliadibus. Idem Apophthegmatum sexto refert ex Athenei libro 12, Tantam Sybaritarum fuisse mollitiem, vt nullum opificium in ciuitatem admitterent quod cum strepitu exerceretur, quod genus sunt fabrorum ferrariorum, & lignariorum, Atque adeò, ne gallum quidem gallinaceum in ciuitate fas erat alere, ne quid esset, quod illis somnium interrumperet.

Tripudiũ equorum.

Cilices.

Modò Cilix, &c. Cilix à Cilicia minoris Asiæ regione Syriæ proxima, vt meminit Plinius libro 5. capite 27. Cilicum autem vanitas & mores olim fuerunt notati. Hinc prouerbium: κίλιξ οὐ ῥᾳδίως ἀληθεύει, Cilix haud facilè verum dicit. Item, tria cappa pessima, quo notatæ gentes, Cappadoces, Cretenses, Cilices. Priscianus in præexercitamentis suis fabulas ponit Libycas, à Libya, quæ vt variarum ferarum, ac monstrorum est ferax: ita gentis ingenia fuerunt ad fabulas propensa. Et prouerbio,

Libycam feram appellabant hominem vafrum, callidum, versipellem variis moribus, ancipitíque ingenio, vt ait [redacted]. Et Libycorum Apologorum meminit Aristoteles in Rhetoricis.

Modo Cypria, &c. Dicta à Cypro, Quæ inter Syriam & Ciliciam insula, in mari Carpathio, famosa luxu. In qua sunt Cypros, Cythera, Paphos, Veneri consecratæ, Vnde Venus Κύπρις, Cytheræa, & Paphia dicitur. Fuerunt & Fabulæ dictæ Milesiæ, à Milesiis, Ioniæ populis, qui luxu diffluebant, ex eóque prouerb[redacted]æcè fertur, ὄικοι τὰ μιλήσια, μὴ γὰρ ἐνθάδε, hoc est domi, non hic Milesia. Recenset Politianus Miscellaneorum capite 17. Vide [redacted] in prouerbio, Domi Milesia. Apuleius in principio Metamorphoseos totius, At ego, inquit, tibi sermone isto Milesio varias fabulas conseram, hoc est, iuxta Beroaldi interpretationem, fabuloso, lepido, iocoso, delicato, ludicro, à Milesiis, qui delitiis, & vt dixi, luxu fuere notabiles. Quorum est illud memoratissimum. Nemo nostrum frugi esto, alioqui cum aliis eiiciatur.

Cypros.

Milesii.

Ephesii. Simile Ephesiorum dictum. Qui cùm Principem Hermodorum ciuitate expellerent, ita locuti sunt, Nemo de nobis vnus excellat, sed si quis extiterit, alio in loco, & apud alios sit. Auctor Cicero Tusculanarum quinto.

Aesopicæ, &c. Apollonius Tyaneus apud Philostratum lib. 5. ait, Ego verò fabulas AEsopi ad sapientiam accommodatiores, quàm cæterorum esse censeo.

Aesopi fabulæ. Quas à Mercurio docet acceptas, Æsopúmque in numero sapientum habitum. Vnde eius fabulæ in tanto fuerunt vsu, vt qui eas non legisset, indoctior reputaretur. Vide [redacted] in prouerbio, Ne AEsopum quidem triuisti. Quintilianus loco supra citato. Fabulæ, quæ etiamsi ab AEsopo originem non acceperunt, (nam videtur earum primus author Hesiodus) nomine tamen AEsopi maximè celebrantur, ducere animos solent, præcipuè rusticorum, & imperitorum, qui & simplicius quæ ficta sunt, audiunt, & capti voluptate, facilè his, quibus delectantur, consentiunt. Cuius rei meminit Lancilotus libro sexto capite 14.

Sunt autem Apologi maximè com-

positi ad popularitatem, atque vim persuasionis, cuius generis ille, qui fertur ab Æsopo compositus, in ea oratione, in qua Sami primarium quendam capitis postulatum, iudicio defendebat. Vulpes inquit, fluuium transitura, in foueam cecidit, inde cùm egredi non posset, longo tempore afflictata est, atque hirudinibus obsessa. Errabat illac forte fortuna erinaceus, despexit, misertus est: tum interrogat, nunquid se vellet: opem atque operam suam pollicetur, pessimis animalibus euellendis. Negante illa sciscitatus est causam. Quia inquit hirudines hæ, quæ me habent, iam expletæ sunt sanguine, atque depactæ, parúmque ampliùs hauriunt: quod si abegeris, inanes aliæ, & famelicæ irruent, quæ reliquum mihi sanguinem ebibent. Idem vobis, viri Samij, censeo cogitandum esse. Hic, quem vos morte multandum putatis, nihil vobis officit ampliùs, iam locupletatus est, iam satur est. Quod si è medio illum sustuleritis, inuadent alij pauperes qui rem vestram publicam depopulabuntur. Cuius meminit Aristoteles 2. Rhetoricorum cap. 38.

Apologus Aesopi.

Rationales, & cætera. Quibus homines finguntur aliquid operari, cuius generis illa : Medicus ægrotum curabat, ægro mortuo ille efferentibus dicebat: Homo hic si vino abstinuisset, & clysteribus fuisset vsus, non interisset. Ad ea respondit quidam. Non oportet hæc te nunc dicere, cùm nulla est vtilitas, sed tunc admonere decebat, cum ægrotus his vti poterat. Fabula significat, oportere amicos tempore necessitatis succurrere, & auxilia præbere.

Apologus de Fure. Item, Puer è ludo literario condiscipuli librum furatus domum tulit. Mater non corripuit filium, sed exosculata laudauit. Puer ætate prouectus maiora cœpit furari. Furto deprehensus rectà ducebatur ad mortem. At sequente ac lugente matre carnificem orabat ille, vt in aurem matri quiddam narraret. Cùm mater ori filij se admouisset, ille aurem dentibus demorsam abscidit. Matre & aliis accusantibus, quod non solùm fur, sed etiam impius haberetur, Respondit ille: Mater meæ causa perditionis est. Nam si cum olim furatus eram librum, me corripuisset, non

ad hæc flagitiosa crimina venissem. Qua significat, ea quæ non in principio puniuntur, in maius augeri malum.

Morales, &c. Cuius generis illa. Leo senio confectus, cùm vires non suppeterent ad victum parandum, callidum cœpit consilium. Itaque in antro, quasi periculoso morbo correptus, decumbens, quod ad ipsum visendum passim animantes reliquæ aduenirent, prehensas illas deuorabat. Atque ita magna bestiarum multitudine à Leone absumpta, accedit tandem & vulpecula ad antrum, & ante illud subsistit hæsitabundè & circumspectans: Tum leo, quid esset, cur non adeat ad se, rogat. At illa, id quod in Epistolis Horatius retulit, respondisse fertur. *Fabula de Leone.*

Quia me vestigia terrent:
Omnia te aduersum spectantia, nulla retrorsum.

Fabula docet, prudentes ante pericula cauere sibi, & ea signa, quibus mala portendantur, notare, & hæc effugere.

Mixta, &c. Qualis illa de agricola & Ciconia:

Agricolæ & Ciconiæ fabula. Inter grues cepit Agricola & Ciconiam, Hæc deprecata ab illo vitam, non solùm innocentem, sed etiam piam se, & hominibus prodesse commemorat. Nam & nostrum genus, inquit, venenatas bestias venatur ac deglutit, & effœtos senecta parentes gestat atque subleuat. Huic respondit Agricola: Credere se vera esse omnia, quæ recensuerit, sed inter nocenteis captam, eandem oportere pœnam sufferre, quam illi. Fabula significat similem quemque haberi iis, cum quibus consociatus, & inter quos deprehensus fuerit.

Ἐπιμύθιον &c. Cæterùm, quod ἐπιμύθιον, id est, Apologi interpretationem appellant, non admodum refert initio ponas, an in fine. Quanquam & hinc incipere licebit, & in hanc desinere, modò sermonis accedat varietas. Sunt qui velint, eiusmodi fabularum expositiones in fine ponendas, ab iis, qui fuerint earundem inuentores. Ab aliis in principio, vel in fine.

DE TRACTATIONE *fabularum.*

Breuiùs

BReuius fabulæ tractātur, si narratione simplici proferantur: fusius autem si personis inductus sermo fingatur, quemadmodum Priscianus ait. Exempli causa: Simiæ conuenerunt, & consilium habuerunt de vrbe condenda, & quia placuit illis, paratæ erant incipere ædificationem. Sed vetus inter eas prohibuit ab incepto, eas docens, quod facile capiantur, si intra muros concludantur. Fusius autem sic. Simiæ conuenerunt, & consiliabantur de vrbe condenda, quarum vna in medium veniens concionata est: Quia oportet ipsas quoque ciuitatē habere. Videtis enim aiebat quod ciuitates habendo homines habent etiam domos singuli, & concionem vniuersi, & in theatrum ascendentes delectant animos spectationibus, & auditionibus variis. Et sic proferes orationem, dicens, quod & plebiscitum scriptū est. Et finges etiam orationem veteris Simiæ.

ALIVD EXEMPLVM
Fabulæ breuius tractatæ.

VOluptatem aiunt, atque dolorē quodam tempore coram Ioue se mu-

tuo accusauisse. Cùmque ille nihil non tentaret, atque experiretur quo in gratiã litigantes redigeret, frustra omnia conatum, ipsos tandem adamantina quadam catena inter sese copulasse atque deuinxisse. Itaque durãte nihilominus dissidio & contraria voluntate, necessariò cõiuncti & sociati manserunt.

IAM, qui latius hanc fabulam tractare volet, ab initio prooemion excogitabit, quod rei laudẽ contineat, vt quod non vanum sit anicularum deliramentũ, sed nobile philosophorum, non modo futurum oblectamento, sed etiam vsui magno documentum. Deinde voluptatis orationem, qua dolorem accusat, & è contrario doloris, qua criminatur voluptatem, effinget: atque vtriusque rationes aliis vel fabulis vel exemplis illustrabit. Dicet dolorem maximum malum. Quòd sit res tristis, aspera, amara, & inimica naturæ, quemadmodum ait Cicero secundo Tusculan. quæstionum. Contrà voluptatem escam malorum, pestemque capitalem, quod Circes atque Sirenum fabulæ confirment. Hinc ea referri poterunt, quæ sunt apud Sillium Italicum lib. 15, contra voluptatem. Postre-

mo, Iouis explicabit iudicium, quo voluit, inhoneſtæ voluptatis inſeparabilem eſſe comitem dolorem, atque pœnitentiam, ac mœrorem æternum: At doloris & honeſti laboris gloriam. Etenim ex paululo incommodi, atque moleſtiæ, ſummum maximúmque bonum colligi. Vide prouerbium: Exiguum malum, ingens bonum.

PORRO qui in hoc ſcribendi genere volunt ſtylum exercere, duo potiſſimum vitabunt. Primò, ne orationem faciant omninò aridam, ſed temporum, locorum, aliarúmque circunſtantiarum, velut ſucco plenam reddant. Deinde ne dũ hoc vitant vitium, in contrarium incurrant, & immodico deſcriptionum ambitu faſtidium ingerant, vt ait Petrus Moſellanus. Principio autem dilatabunt præfatione commendationis. Commendabunt autem iuxta [redacted] ſententiam, cùm auctorem ipſum, tum Apologorum genus. Deinde in deſcribendis animantium, aut rerum formis ac naturis, quas inducent, longiùs immorabuntur. Quandoquidem hoc iam ipſum & cum voluptate accipitur; & ad eruditionem liberalẽ pertinet: veluti, ſi ſcarabæi formã,

deinde, quemadmodum è ſtercoribus naſcatur, & quo pacto poſterioribus pedibus erectis ſtercora protrudat, atque id genus alia deſcribent. Ad eundem modum, aquilam regnum in auium genus obtinere, armigeram eſſe Iouis, nõ offundi fulmine, non conniuere ad ardentiſſimos Solis radios, perniciſſimo volatu vltra nubes ferri. Denique, quæcunque vel ad ſcarabæorum humilitatem exaggerandam, vel aquilæ generoſitatem attollendam pertineant. Atque hac in re non prætermittendum, ſi quid animanti cuipiam, fabulis poetarum eſt attributum. Quod genus è Lycaone natos lupos: Ex adoleſcente perdicem: Cygnum Apollini ſacrum eſſe, ſub fatalem horam ſuauiſſimè canere: Coruum eiuſdem fuiſſe nuntium, & ob ceſſationem ex albo nigrum factum. Aut ſi quid proditum eſt hiſtoriis inſigniter ab his factum, Velut de aquila, quæ virginem adamauit apud Plinium libro 10. capite. 5. De delphino apud Gellium lib. 7. cap. 8. Apud Plinium Epiſtolarum 9. de Bucephalo Alexandri Magni equo apud Gellium lib. 4. cap. 2. Atque item de cæteris. Deinde cùm

ad ipſum Apologum fuerit ventum, fuſius, ac latius enarrare licebit. Id fiet citra tædium, ſi faceta quadam imitatione, quod eſt in hominum vita, ad fabulæ mores accommodabunt. Præterea, ſi ad eandem rationem ſermones, ſentẽtias, dictáque adfingamus. Exemplum aptiſſimum eſt dilatati Apologi, apud Apuleiũ, de coruo & vulpe.

EXEMPLVM APOLOGI *breuiter expoſiti.*

MVs ruſticus vrbanum hoſpitio excepit, & amicum, quibus potuit cibis exquiſitis refecit. Vrbanus agreſtia faſtidiens obſonia, ruſticum in vrbem ſecum duxit. Ineunt, quod opiparè fuit inſtructum conuiuium, inter epulandum auditur ſtrepitus in ſera, & latratus canum. Ambo trepidare, & fugitare, ruſticus maximè, qui viarum ignarus ægrè ſe tueri. Sed ad ſeſe reuerſus ait: Malo cum ſecuritate meam inopiam, quàm iſtam cum tali anxietate copiam.

EXEMPLVM EIVSDEM *dilatati apud* Horatium.

Rusticus urbanum murem mus paupere fertur
Accepisse cauo, veterem vetus hospes amicum
Asper & attentus quæsitis, ut tamen arctum
Solueret hospitiis animú, quid multa? neque ille
Sepositi ciceris, nec longæ inuidit auenæ:
Aridum & ore ferens acinum, semesaque lardi
Frusta dedit, cupiens varia fastidia cœna
Vincere, tangentis male singula dente superbo.
Cùm pater ipse domus palea porrectus in horna
Esset ador, loliúmque dapis meliora relinquens.
Tandem urbanus ad hunc: Quid te iuuat, inquit amice,
Prærupti nemoris patientem viuere dorso?
Vis tu homines, urbémque feris præponere syluis?
Carpe viam (mihi crede) comes, terrestria quãdo
Mortales animas viuunt sortita, neque ulla est
Aut magno aut paruo leti fuga, quo, bone, circa
Dum licet, in rebus iucundis viue beatus:
Viue memor, quàm sis æui breuis: Hæc ubi dicta
Agrestem pepulere domo, leuis exilit inde,
Ambo propositum peragunt iter, urbis auentes
Mœnia nocturni subrepere, iamque tenebat
Nox medium cœli spatium, cùm ponit uterque
In locuplete domo vestigia, rubro ubi cocco
Tincta super lectos canderet vestis eburnos:
Multáque de magna superessent fercula cœna,
Quæ procul extructis inerant hesterna canistris.
Ergo ubi purpurea porrectum in veste locauit

Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes,
Continuatque dapes, nec non vernaliter ipsis
Fungitur officiis, prælambens omne quod affert.
Ille cubans gaudet mutata sorte, bonisque
Rebus agit lætum conuiuam, cùm subito ingens
Valuarum strepitus lectis excußit vtrunque.
Currere per totum pauidi conclaue, magisque
Exanimes trepidare, simul domus alta moloßis
Personuit canibus. tum rusticus: haud mihi vita
Est opus hac, ait, & valeas, me sylua cauúsque
Tutus ab insidiis tenui solabitur aruo.

ALIVD DILATATAE FABVLæ exemplum, ex Gellij lib. 2. cap. 29.

AEsopus ille è Phrygia fabulator haud immeritò sapiens existimatus est: quũ quæ vtilia monitu suasuque erant, non seuerè, nõ imperiosè præcepit & cẽsuit, vt philosophis mos est: sed festiuos, delectabiléſque apologos cõmentus, res salubriter, ac prospicienter animaduersas, in mẽtes, animósque hominum, cum audiendi quadã illecebra induxit: vel vt hęc éius fabula de auiculæ nidulo lepidè atque iucũdè præmonet, spẽ fiduciámque rerũ quas efficere quis poſsit, haud vnquã in aliis sed in semetipso habendã. Auicula, inquit, est

parua,nomen eſt caſsita:habitat, nidulaturque in ſegetibus, id fermè tẽporis, vt appetit meſsis pullis iamiam plumãtibus. Ea caſsita in ſementes fortè cõceſſerat tẽpeſtiuiores, propterea frumentis flaueſcẽtibus pulli etiam tunc inuolucres erãt. Cùm igitur ipſa iret cibũ pullis quæſitum monet eos vt ſi quid ibi nouæ rei fieret, diceretúrue, animaduerterẽt: idque ſibi, vbi rediſſet, renunciarent. Dominus poſtea ſegetũ illarum filium adoleſcentem vocans, videſne, inquit, hæc ematuruiſſe, & manus iam poſtulare? Idcirco die craſtino, vbi primũ diluculabit, fac amicos adeas, & roges veniant, operamque mutuam dent, & meſſem nobis hãc adiuuẽt. Atque vbi rediit caſsita, pulli trepiduli circũſtrepere, orareque matrẽ vt ſtatim iam properet, atque aliũ in locũ ſeſe aſportet: Nã dominus inquiunt, miſit, qui amicos rogaret, vti luce oriẽte veniãt, & metãt. Mater iubet eos à metu ocioſos eſſe. Si enim dominus, inquit, meſſẽ ad amicos reiicit, craſtino ſeges nõ metetur: neque neceſſe eſt hodie vti vos auferã. Die igitur poſtero mater in pabulũ volat: dominus, quos rogauerat opperitur, ſol feruet & fit nihil & amici nulli erãt. Tũ ille rurſum ad filiũ:

Amici isti, inquit, magnam in partem cessatores sunt, quin potiùs imus, & cognatos, adfinesque nostros oramus, vt adsint cras tempori ad metendum. Itidẽ hoc pulli pauefacti, matri nuntiant. Mater hortatur, vt tum quoque sine metu, ac sine cura sint. Cognatos adfinesque nullos fermè tam obsequibiles esse ait, vt ad laborem capessendum nihil contentur, & statim dicto obediant. Vos modò, inquit aduertite, si modò quid denuò dicetur. Alia luce orta auis in pastum profecta est, cognati & adfines operam, quam dare rogati sunt, supersederunt. Ad postremum igitur dominus filio: valeant, inquit, amici cum propinquis, Adferes prima luce falces duas, vnam egomet mihi, & tu capies alteram, & frumentum nosmetipsi manibus nostris cras metemus. Id vbi ex pullis dixisse dominum mater audiuit: Tempus inquit, est cedendi, & abeundi, fiet nunc dubio procul, quod futurum dixit. In ipso enim iam vertitur, cuia est res, non in alio, vnde petitur. Atque ita cassita nidum migrauit, & seges à domino demessa est. Hæc quidẽ est AEsopi fabula, de amicorũ & propinquorũ leui plerunq; & inani fiducia. Sed quid ali-

ud ſanctiores libri Philoſophorum monent, quàm vt in nobis tantùm ipſis nitamur: alia autem omnia, quæ extra nos, extráque noſtrum animum ſunt, neque pro noſtris, neque pro nobis ducamus. Hunc AEſopi Apologum Q. Ennius, ſcitè admodum, & venuſtè verſibus quadratis compoſuit Quorum duo poſtremi iſti ſunt, quos habere cordi & memoriæ operæpretium eſſe herclè puto:

Hoc erit tibi argumentum ſemper in promptu ſitum,
Ne quid expectes amicos, quod tu per te agere poſsis.

FABVLA DE FORMICIS ATque *Cicadis breuiter narrata.*

APpetente hyeme frumentum in arculá ad Solem trahebat formica: videns id cicada, accurrit, rogitat granum. At formica, cur non, inquit, & tu meo exẽplo æſtate trahis, quodcũque potes atque addis aceruo? Reſpondit illa, ſibi idtemporis cantando tranſactum fuiſſe. Ridens formica: Si, ait, æſtate cantitare ſoles, merito nunc eſuris.

Monet fabula, vt dum adhuc robur

corporis adest, quæramus ea, quibus imbecilla sustentetur senectus. Per hyemem senectutem intellige: Per æstaté, adolescentiam, & florem illum ætatis.

EADEM PAVLO FVSIVS *tractata.*

QVotusquisque Philosophorũ ratione sua quãtũuis arguta bonarũ ad literarũ studia iuuentuté potétius adhortatur, quàm AEsop⁹ hoc lepidissimo, de formicis atque cicadis, figmento? Etenim nullo tã efficaci, ad labores honestos capessédos pellici posset, quàm arguméto formicarũ Quæ laboris exépla, trahunt ore, quodcũque possunt atque addũt aceruo, quẽ struunt haud ignaræ, ac non incautæ futuri: Quæ, simul inuersum cõtristat Aquarius annũ, non prorepunt, & illis vtuntur antè quæsitis potientes. Nec mirum. cùm homines olim fuerint agrorum cultores, & in formicas trãsformati, nihil præter corporis figurã amiserint: ãtiquos enim mores obtinent, veteré naturam seruant, Rei pub. rationem habét atque curã, rura frequẽtãt, prata pererrãt, arbores cõscendũt fruméta colligũt atque recõdũt. Nã in eis (vt dixi) mens præsaga futuri. Vnde olim

Midæ cuius imperio Phrygia fuit subiecta, puero dormienti in os grana tritici congessisse leguntur : vt apes Platonis dormientis in cunis paruuli labellis mel inseruisse atque ita magnæ fœlicitatis indices extitisse non futiles. Hyemis igitur venturæ memores, adeo pertinaciter laborant, vt earum itinere silices attritos videamus, & in opere semitã factã:ne quis dubitet, qualibet in re, quid posit quãtulacunque sedulitas: Ad eas igitur tanquã vitæ magistras Rex Solomon iubet abire pigrum, earumque mores contemplari, vt sapientior fiat. Illæ tametsi nec Principem, nec præfectum, nec ducem habeant, tamen æstate cibum pro veteri consuetudine parant, & in messe colligunt alimenta. At dissimilem naturam ignauæ referunt cicadæ, quas Socrates apud Platonem dicit procreatas ex hominibus. Qui natis ab initio Musis cantuque monstrato, vsque adeò deliniti fuerunt voluptate cantus, vt canentes cibum, potúmque negligerent. Et adhuc hodierno die messis tempore cantillantes, hyeme tabescunt egestate. Harum stulti sunt imitatores, qui iuuenes à labore procliues ad libidinem, in æstate

florida veterno torpent, in senecta premuntur rerum penuria. At prudentes collaudantur, qui formicarum exempla secuti laboribus honestis quærũt viatica, miseris canis ante oculos assiduo ponentes ignauiæ comitem esse paupertatem, vt voluptatis dolorem: atque desidiosos non solùm ab hominibus habitos odio, sed etiam à Diis immortalibus, qui industrios adiuuant ac spectant magnos viros colluctantes cum aliqua calamitate. Vnde rectè Demetrius ille dixit: Nihil infœlicius eo, cui nihil vnquam aliquid euenit aduersi. Cuius rei meminit Seneca, in libro de diuina prouidentia. Hinc est, quod Saturnus olim foliis stillantia mella decusserit, ignem remouerit, & passim riuis currentia vina represserit, non torpere graui passus sua regna veterno. Et Lycurgus pueros non in forum, atque delitiis affluentia loca, sed in agrum duci iussit, vt primos annos non in voluptatibus more cicadarum, sed in omni opere & labore agerent, formicas imitati. Quippe negotia sunt horrida nomine, sed Reipub. mores in statu prospero continent. Contrà, blandæ appellationis quies pluribus vitiis & periculis respergit. E-

Paupertas ignauiæ comes.

xemplo sit Roma. cuius præpotens imperium, agitatio rerum excitabat ad virtutem capessendam, nimia quies in desidiam resoluit ac interitum. Hinc Appius ille Claudius crebrò solitus fuit dicere: Negotium populo Romano melius cōmitti, quàm otium. Blanda quidem & facilis initu voluptatis est via: Virtutis autem, quam formicæ videntur ingredi, nimis laboriosa & aspera. Sed vt huius vltima meta iucunda simul ac beata est, sic illius miserabilis & infaustus exitus.

Nam qui desidiam luxúmque sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incauta mente labores,
Turpis inopsque simul miserabile transiget æuum:
At quisquis duros casus, virtutis amore
Vicerit, ille sibi laudémque, decúsque parabit.

Res quidem blanda nimis est, mellitus canor atque voluptatis illecebræ, sed quos præstigiis suis ceperunt, disperdunt. Ouidius 3. de arte.

Monstra maris Sirenes erant, quæ voce canora
Quaslibet admissas detinuere rates.

Harum vna Parthenope, humana voce: Alia, cui Leucosia nomen, Tibiis: Ter-

tia Ligya canebat lyra, atque tanta carminis, dulcedine transeuntes nautas adficiebant vt alto somno premerentur, & cùm sopitos persentiscerent, submergebant atque deuorabant. Quare cum iuxta illas transiturus esset prudens Vlysses, cera sociorum aures obturauit, & ipse se ad nauis malum alligari iussit, vt ea ratione saluus euaderet. Vnde Martial. libro 3.

Sirenas hilarem nauigantium pœnam,
Blandasque mortes gaudiumque crudele,
Quas nemo quondam deserebat auditas,
Fallax Vlysses dicitur reliquisse.

Et Horatius.

Sirenum voces, & Circes pocula nosti,
Quæ si cum sociis stultus, cupidusque bibisset,
Sub domina meretrice fuisset turpis & excors:

Quid aliud sapientissimi viri per amœnas Sirenum voces intelligi voluerunt, quàm blandæ voluptatis præstigias, quibus inescati homines submergi soleât: atque funditus interire. Et quid aliud AEsopus per molles cicadarum cantus significare voluit, quàm Popinonum turpitudinem, miseriam, infœlicitatem: &

breuiter corporum atque animarum interitum, quæ pestifera secum trahit voluptas. Proinde studiosa iuuentus, vtile propositum virtutis exemplar Vlyssem imitabitur, vt tanta pericula declinet, atque fugiat perni̇tiosam voluptatē, quod ipsissimum melle litum venenum est. Quo nihil damnosius cùm virtutes atterat, animique pariter & corporis vires expugnet, vt luxuria Campana, quæ inuictum Annibalem illecebris suis complexa vincendum militi Romano tribuit. Vide Liuium de bello Punico. Valerium lib. 9. cap. 1.

Imitabitur item P. Scipionem:

Qui iuuenis plenus monitis ingentia corde
Molitus, visæ caluit virtutis amore,

Spreuit voluptatem Achæmenium spirātem vertice odorem, Ambrosias diffusa comas, vt Sillius Italicus inquit.

Iuuenis desidiosus.

Non imitabitur illum cum cicadis otia sectantem iuuenem, quem dormientem in medios semper dies obiurgabant sui, & quidnam faceret in lecto tandiu, quærebant. Quidnam igitur censetis? (ille inquit,) dicere iussus: Quoties inquit, manè euigilo, adsunt ad lectulum

lum meum puellæ duæ, quarum altera ad ſurgendum, & operis aliquid faciendum me hortatur, & oſtendit, quàm turpe ſit iuueni optimā diei partē in lectulo conterere: atque interdum Græcum verſiculum accinit ſemiſomni, cuius vt opinor ſententia eſt: Aurorā tertiā operis partem perficere. Ibi tum altera, Nugari hanc ait, & turbatricem eſſe quietis, qua nihil ſit neque meliùs, neque dulcius, & qua vita hominū carere nequeat. Bonum ſi adipiſcendum ſit, quouis tempore rectè ſurgi: Malū ſi impendeat, nimis citò ſurrexeris, inquit, quamuis ſerò reliqueris lectū. Hæc ego inquit, adoleſcens, inter cōuitia mutua & altercationes grauiſsimas diſceptātes has audiens, cū dubitē vtri aſſentiar, diutius ſoleo in lectulo immorari: Nec imitabitur illū qui ſacris in prouerbiis ita loquitur: Paululū modò dormiā paululū modò dormitabo, paululùm modò ſomno vacabo, paululū modò manus conſerā & componā me ad recūbendum. Neque illos, qui in libro ſapientiæ ſic proclamāt: Venite, fruamur bonis quę ſunt & vtamur creatura tanquam in iuuentute, celeriter vino pretioſo, & vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis.

Coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum pratum sit, quo non pertranseat luxuria nostra: vbique relinquamus signa lætitiæ nostræ. Non inquam imitabitur, ne intereà ceu viator veniat inopia, atque obruat eum paupertas ac miseria. Quicunque ergo ad veras opes & æternam, quæ virtutem non aliter atque corpus vmbra comitari solet, gloriam aspirant, formicas magis AEsopicas studebunt imitari quàm cicadas, hoc est, virtutem potius, quàm voluptatem conabuntur amplecti.

[FABVLA HESIODI DE ACcipitre & Luscinia, breuiter prolata.

ACcipiter Lusciniam vario cantu argutam in sublimi nubium summitate captam ferebat. Hæc vnguibus transfixa, miserè plorabat. ad hanc raptor horrenda voce, sic inquit: Quid exclamas misera, à multo quam tu sis fortiore detenta? Huc adsis, quo ego te pertrahã. Suaue licet vsque canas, cœna tamen mihi futura es vbi voluero. Desipit, qui potentioribus repugnat.

EADEM DILATATA, AB *auctoris laude.*

Tanta ſapientia & præclaris animi dotibus excelluit antiquiſſimus poëtarũ Heſiodus, vt etiam vita defunctum honore ſummo proſecuti ſint viri ſapientes, ac veluti numẽ aliquod certum venerati. Quemadmodum enim Homeri natiuitatem vrbes permultæ ſibi vendicabant: ita ſepulchrum Heſiodi diuinum aſſerebant ſibi Nemei ſimul & Orchemenij. Digniſſimus autem honore tanto tantus Poëta, qui pretioſa diuini ingenij multa ad omnium hominum vtilitatem ſpectãtia reliquit monimẽta: in quibus vt gemma nobiliſſima relucet, quam de accipitre, atque luſcinia protulit, Fabula.

A præfabulari.

Qua ſapienter docuit, eos ſtultè facere, qui potentioribus reluctantur, certántque cum iȷ̃s, quos tyrannos nequeant vincere. Quod ipſum eſt contra torrentem niti, contra ſtimulos calcitrare, & iuxta prouerbium, Θεομαχεῖν hoc eſt, cum Diis pugnare.

A natura accipitris.

Non iniuria ſcripſit Ouidius, Odimus accipitrẽ quia ſẽper viuit in armis: Etenim

Harpyis omnibus rapacior, adunco rostro,& vnguibus incuruis,ad vim inferendam natus. Cui tanta eſt inſita atque à parentibus ingenita rapiẽdi ac dilaniãdi fames,vt nulli auiũ generi parcat,nec ab vllis etiã cognatis ſanguinolẽtos abſtineat vngues. Qui alitum ſæuiſsimus, auiculas inſontes aut humi volãtes,aut circa arbores in ſublimi ſedẽtes perſequi, rapere,& diſcerpere ſolet. Nec in minores ſolũ crudelis,ac iniurioſus,ſed etiã populator impius bellũ internecinũ cũ Aquila, cũ cunctarum auium Rege nõ expaueſcit gerere,vt cohærentes ſæpe deprehenduntur. Qua genuinæ rabiei propulſus inſtinctu crudeliſsimus hoſtis, ſanguine, quẽ aſsiduò ſitit, ſe ſatiaturus, innoxiam adoritur luſciniam,atque cõprehendit. Capta imbellis & inſons auicula victorẽ dulci qua plurimũ pollet voce,rogare cœpit, & obſecrare, vt innocẽnti parceret, inquiens:

A Sermocinatione per Proſopopœiam. Fer manſuetè fortunam. Noli extinctam extinguere. Parce mihi per ea, quæ tibi dulciſsima ſunt in vita. Miſerere infelicis. Reſpice innocentiam meam: Neminem vnquã violaui,nunquam rapto vixi, vt iã par pari debeat referri. Quod ſi nulla mei

te misericordia cõmouerit, eximia qua nobilitor, permoueat virtus mea, noli perfectũ musices organum disperdere. Te permolliat, flectátque vox tã dulcis, atq̃ magna tã paruo in corpusculo meo regnãs & tam pertinax spiritus, iram tuã frangat in tam absoluta musicæ scientia modulatus sonus, quẽ sæpius audisti cõtinuo spiritu trahi, nunc variè inflexo, nunc distingui cõciso, copulari intorto, promitti, reuocari, infuscari ex inopinato. Interdum plenũ, grauẽ, acutum, crebrũ, extẽtum, sũmum, medium, imum. Breuiter, omnia tã paruulis in faucibus, quæ tot exquisitis tibiarũ tormentis ars hominũ excogitauit: Quorum ex interitu maiorẽ tibi & inuidiam & infamiam conflaueris, quàm vtilitatem perceperis. At ille, quin tu, inquit auribus meis opplorare desinis. Quid tu rere clamoris tui gratia te omissum iri? Nihil gemitus, nihil lachrymas tuas moror, aut curo. Quiritatio tua nisi forsitan animo placuerit, te meis de vnguibus nunquam eripiet ac conseruabit. Exple meas inimicitias, & iracundiam sanguine tuo satura. Et statim eo dicto miseram discerpsit.

A collatione. Quid hoc facto poterit immanius esse? Captiuis aliis tempus relinquitur, quo crimen obiectum diluere, aut aliquā causam in excusationem queant adducere. Sed huic infœlici omnis exclusa fuit misericordia, omnisque negata purgandi facultas. Et quis tyrannorum tam fuit impius, vt aliquem occiderit, nisi vel leui aliqua ratione permotus? Sed alia nulla causa propulsus accipiter tantum facinus designauit, nisi sola nocendi libidine. Animalium ferocissimus Leo traducitur: Huic tamen ex feris tanta est in supplices clementia, vt in prostratos non sæuiat: est enim nobilioris animi Parcere subiectis, & debellare superbos. At Tyranni verso pollice vulgi quemlibet occidunt populariter, omnibus sanguinolentas manus iniiciunt, nihil homines, nihil Deos ipsos curando.

A contrario. Quemadmodum igitur præda insolenti victori visa gloriosa fuit ac suauis, sic ærumna miserrimæ calamitatis acerbissima: vt pœna, quæ venerat indignè, magis esse dolenda videatur.

Conclusio. Quæ crudelitas accipitris osten-

dit, ipsam innocentiam apud maleficos Tyrannorum greges nunquam fore tutam. Nobis igitur ante omnia curandum, ne in Melampygos (iuxta Prouerbium) incidamus. Et impendente malo patienter feramus, quod non poterimus mutare, vel effugere.

CAP. II. DE NARRATIONE, *quæ græcè Διήγημα.*

NArratio est expositio rei factæ, vel tanquam factæ. Diuiditur autem in poeticam, historicam, & ciuilem. Poetica est, quæ habet expositionem fictam. Hi*storica, quæ vetustam rerum commemorationē continet, atque veterum gesta narrat. Ciuilis, qua in controuersiis oratores vtuntur.*

Narrationi accidunt sex,
- *Persona faciens.*
- *Res gesta.*
- *Tempus, circa quod.*
- *Locus, in quo transacta.*
- *Modus, quo pacto.*
- *Causa, propter quam.*

Virtutes eius quatuor.
- *Claritas seu perspicuitas.*
- *Breuitas.*
- *Probabilitas, quæ πιθανότης dicitur.*
- *Electorum verborũ proprietas.*

EXEMPLVM NARRATIONIS ab Angelo Politiano translatum.

QVi rosæ pulchritudinem demiratur, plagam Veneris consideret. Amabat Adonin Dea: Mars ipsam: Quodque Dea foret Adonidi, Veneri Mars erat. Deus Deam adamabat, Deáque hominem sequebatur. Par cupido, tametsi genus dispar. Perimere Adonin Mars zelotypus tendebat, finem putans amoris Adonidis necẽ. ferit Adonin Mars, accurrit auxilio Venus, festinans in rosas incidit, ac se spinis implicuit, plantámque pedis perstrinxit. Qui vulnere manarat cruor, de se rosam colorauit. Sic rosa, quæ prius candida, rubrum in

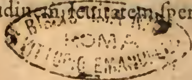
colorem, qui nunc cernitur, est conuersa.

SCHOLIA.

PRimo Rhetoricorum libro Trapezontius tria ponit Narrationum genera, Ciuile, Digressorium, Remotum. Hoc pueris vtilissimum ita vocatur: quòd à causa ciuili remotũ sit, in quo cõueniat iuuẽtutẽ exerceri, quò cõmodius illas superiores narrationes in veris causis possit aliquando tractare. Eius duo sunt, iuxta Ciceronẽ, genera: Alterum est positũ in negotiis, quod habet partes

Tres
- *Fabulam*, quę neque veras, neque verisimiles continet res, vt ea, quæ tragœdiis tradita sunt.
- *Historiã*, quæ est res gesta, sed ab ætatis nostræ memoria remota.
- *Argumentum*, quæ est res ficta quæ tamen fieri potuit, veluti argumenta comœdiarum.

Alterum in personis, quod habere debet sermonis festiuitatem, animorum dissimilitudinem, [illegible] spem, metũ,

ſuſpitionem, deſiderium, diſſimulationem, miſericordiam, rerum varietates, fortunæ commutationem, inſperatum incommodum, ſubitam lætitiam, iucundum exitum rerum, vt in Comœdiis videre licet.

Diuiditur in Poeticam. &c. Quintilianus lib. 2. cap. 4. Narrationes poëticas Grãmaticis attribuit, Rhetoribus hiſtoricas. Erant aũt (auctore Fabio Victorino) rhetores qui literas docebant, atque ártes tradebant eloquentiæ. Quemadmodum Sophiſtæ, apud quos dicendi diſcebatur exercitium: Et oratores, qui in cauſis priuatis & publicis plena & perfecta vtebantur eloquentia. Porrò narrationis poëticæ faciunt tria genera: Aut enim actiuum eſt, vel imitatiuum, quod Græci δραματικὸ vel μιμητικὸν appellant: Aut enarratiuum vel enunciatiuum, quod Græci ἐξηγητικὸν vel ἀπαγγελτικὸν, Aut commune vel mixtum, quod Græci κοινὸν vel μικτὸν.

Hiſtoricam, &c. Quæ rei geſtæ continet expoſitionẽ. Eſt autẽ Hiſtoria, res geſta, ab ætatis noſtræ memoria remota. Quã earum propriè rerum eſſe volunt, quibus rebus gerendis interfuerit is qui ſcribit, auctore Gellio lib. 5. cap. 18. Hiſtoriã Ci-

cero de Oratore secundo eleganter vocat testem temporum, lucem veritatis, vitam memoriæ, magistram vitæ, & vetustatis nunciam.

Ciuilem &c. Quæ ab Oratoribus in exponendis sumitur causis, vt ait Priscianus: Qui fabularum adiicit narrationem, ad fabulas supradictas pertinentem.

Narrationi accidunt sex &c. Narratio consumitur circunstantiis, quæ hoc versiculo comprehenduntur: Quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando. Fit enim copiosa, si circunstantiis amplifices, atque dilates, & à quo tempore, quóque loco, quomodo, quo instrumento, qua denique causa factum aliquid sit, diligenter persequaris.

Claritas, &c. Huius virtutis narrationem alibi Cicero vocat lucidam, alibi apertam. Nec refert, an pro lucida perspicuam, pro verisimili probabilem credibilemque dixeris, vt ait Quintilianus lib. 4. cap. 2. Eodem auctore, aperta vel dilucida erit narratio, si fuerit primùm exposita verbis propriis & significãtibus, non sordidis & ab vsu remotis: tùm distincta rebus, personis, tẽporibus, locis, causis. Itẽ si vt quicquam primũ gestũ erit, ita fuerit primùm

expositum, non ab vltimo repetitum.

Breuitas &c. Narratio breuis erit, si nihil extra rem dixerimus. Si reciderimus omnia superuacanea, si non ab vltimo initio repetiuerimus, nec ad extremum fuerimus prosecuti.

Probabilitas, &c. Hanc Cicero verisimilẽ narrationẽ, Quintilian⁹ appellat credibilẽ Erit autem credibilis ante omnia, si prius consuluerimus nostrum animum, ne quid naturæ dicamus aduersum. Si causas ac rationes factis, de quibus quæritur, præposuerimus. Si personas conuenientes, his quæ facta credi volemus, constituerimus, præterea loca, tempora, & similia. Quintilian. lib. 4. cap. 2.

Electorum verborum proprietas, &c. Hic considerandum erit, ne quid contortè, ne quid ambiguè, ne quid nouè dicamus, sed vtamur vsitatis verbis, & propriis. Vsitata sunt ea, quæ versantur in sermone, & in optimorum auctorum consuetudine recepta. Propria sunt, quæ eius rei verba sunt, aut esse possunt, qua de loquemur: vt ait Cicero.

Qui rosæ &c. Narrat, quo pacto lacteus rosæ candor, mutatus sit in colorem purpureum.

Adonin Dea, &c. Adonis auctore Tortellio filius fuit Cynaræ Cypriorum Regis, ex Myrrha, eius filia, pastor pulcherrimus. Vergilius in Gallo,

Et formosus oues ad flumina pauit Adonis.

Hunc ardentissimè Venus amauit. Ouidius in Phædra.

Sępè sub ilicibus Venerē, Cynaráque cre-(atū

Sustinuit positos quælibet hora duos.

Plura apud Erasmum in prouerbio: Adonidis horti, qui Veneri sacri propter Adonidem eius Amasium.

Mars ipsam, &c. Martis ac Veneris amores Metamorphoseos 4. refert Ouid. Idem secundo de arte.

Mars pater insano Veneris turbat⁹ amore,
De duce terribili factus amator erat.

Ferit Adonin Mars, &c. Ouidius decimo Metamorph. scribit: Adonin ab apro interfectū eiusque sanguinē mutatū in florē. Idem asserit Macrobius libro Saturnaliū primo, capite 21. Adonin, inquit, Solē esse non dubitatur. Ab apro aūt tradunt interemptū, hyemis imaginē in hoc animali fingētes, quod aper hispidus & asper gaudeat locis humidis & lutosis, pruináque contectis, propriéque hyemali fructu paf-

ſcitur glande. Ergo hyems veluti vulnus eſt Solis, quæ & lucem eius nobis minuit, & calorem.

Plantam pedis perſtrinxit, &c. Vnde Claudianus lib. 2. de raptu Proſerpinæ ſcribit de Venere, inquiens: ſic facta doloris Carpit ſigna ſui, id eſt roſas purpureas Veneris amore tinctas. Huius meminit Politianus Miſcell. 11.

EXEMPLVM NARRATIO- *nis poeticæ copioſius apud Ouidium Metamorph. 4. tractatum.*

Docet autem ea fabula, nimis infelicem exitum habituros, qui parentibus immorigeri fœdis amoribus ſeſe contaminarint.

Pyramus & Thysbe, iuuenum pulcherrimus alter,
Altera, quas oriens habuit, prælata puellis,
Contiguas habuêre domos, vbi dicitur altam
Coctilibus muris cinxiſſe Semiramis vrbem.
Notitiam, primóſque gradus vicinia fecit:
Tempore creuit amor, tædæ quoque iure coiſſent:
Sed vetuere patres, quod non potuêre vetare,
Ex æquo captis ardebant mentibus ambo.

Conſcius omnis abeſt, nutu ſignisque loquuntur,
Quoque magis tegitur, tanto magis æſtuat ignis.
Fiſſus erat tenui rima, quam duxerat olim
Cùm fieret paries, domui communis vtrique,
Id vitium nulli per ſæcula longa notatum;
Quid non ſentit amor? primi vidiſtis amantes,
Et vocis feciſtis iter, tutæque per illud
Murmure blanditiæ minimo tranſire ſolebant.
Sæpè vbi conſtiterant hinc Thysbe, Pyramus illinc,
Inque vices fuerat captatus anhelitus oris:
Inuide, dicebant, paries, quid amantibus obſtas?
Quantùm erat, vt ſineres toto nos corpore iungi,
Aut hoc ſi nimium eſt, vel ad oſcula danda pateres.
Nec ſumus ingrati, tibi nos debere fatemur,
Quòd datus eſt verbis ad amicas tranſitus aures.
Talia diuerſa necquicquam ſede locuti,
Sub noctem dixêre Vale, partíque dedêre
Oſcula quiſque ſuæ, non peruenientia contra.
Poſtera nocturnos aurora remouerat ignes,
Solque pruinoſas radiis ſiccauerat herbas:
Ad ſolitum coiere locum, tum murmure paruo
Multa prius queſti, ſtatuunt ſub nocte ſilenti
Fallere cuſtodes, foribúſque excedere tentent.
Cúmque domo exierint, vrbis quoque tecta

relinquant

Néue sit errandum, lato spatiantibus aruo,
Conueniant ad busta Nini, lateantque sub vmbra
Arbor is: arbor vbi niueis vberrima pomis,
Ardua morus erat, gelido contermina fonti:
Pacta placent, & lux tardè discedere visa
Præcipitatur aquis, & aquis nox exit ab iisdem.
Callida per tenebras versato cardine Thysbe,
Egreditur, fallítque suos, adopertáque vultum
Peruenit ad tumulum, dictáque sub arbore sedit.
Audacem faciebat amor. venit ecce recenti
Cæde leæna boum spumantes oblita rictus,
Depositura sitim vicini fontis in vnda:
Quā procul ad Lunæ radios Babylonia Thysbe
Vidit, & obscurū timido pede fugit in antrum.
Dúmque fugit, tergo velamina lapsa reliquit.
Vt leo sæua sitim multa compescuit vnda,
Dum redit in syluas, inuentos fortè sine ipsa
Ore cruentato, tenues laniauit amictus.
Seriùs egressus vestigia vidit in alto
Puluere certa feræ, totóque expalluit ore
Pyramus: vt verò vestem quoque sanguine tinctam
Repperit, vna duos inquit, nox perdet amantes,
E quibus illa fuit longa dignissima vita.

Nostra

Nostra nocens anima est, ego te miseranda peremi,
In loca plena metus qui iussi nocte venires,
Nec prior huc veni: nostrum diuellite corpus,
Et scelerata fero consumite viscera morsu,
O quicunque sub hac habitatis rupe leones.
Sed timidi est optare necem? velamina Thysbes
Tollit & ad pactæ secum fert arboris vmbram.
Vtque dedit notæ lachrymas, dedit oscula vesti,
Accipe nunc, inquit, nostri quoque sanguinis haustus,
Quóque erat accinctus, demisit in ilia ferrum.
Nec mora, feruenti moriens è vulnere traxit:
Et iacuit resupinus humo, cruor emicat altè,
Non aliter quàm cùm vitiato fistula plumbo
Scinditur, & tenui stridente foramine, longas
Eiaculatur aquas, atque ictibus aera rumpit.
Arborei fœtus aspergine cædis, in atram
Vertuntur faciem, madefactáque sanguine radix
Purpureo tingit pendentia mora colore.
Ecce metu nondum posito, ne fallat amantem,
Illa redit, iuuenémque oculis animóque requirit.
Quantáque vitarit, narrare pericula gestit.
Vtque locum, & visam cognoscit in arbore formam,
Sic facit incertam pomi color, hæret an hæc sit,

Dũ dubitat, tremebunda videt pulsare cruentum
Membra solum, retróque pedem tulit, oráque buxo
Pallidiora gerens, exhorruit æquoris instar:
Quod fremit, exigua cùm summum stringitur aura.
Sed postquam remorata, suos cognouit amores,
Percutit indignos claro clangore lacertos,
Et laniata comas, amplexáque corpus amatum,
Vulnera suppleuit lachrymis, fletúmque cruore
Miscuit, & gelidis in vultibus oscula figens,
Pyrame, clamauit, quis te mihi casus ademit?
Pyrame, responde, tua te charißima Thysbe
Nominat, exaudi, vultúsque attolle iacentes.
Ad nomen Thysbes, oculos in morte grauatos
Pyramus erexit, visáque recondidit illa:
Quæ postquam vestémque suam cognouit, & ense
Vidit ebur vacuum: Tua te manus, inquit, amórque
Perdidit infælix, est & mihi fortis in vnum
Hæc manus, est & amor, dabit hic in vulnera vires:
Persequar extinctum, letíque miserrima dicar
Causa coméstque tui, quíque à me morte reuelli,
Heu sola poteras, poteris nec morte reuelli,
His tamen amborum verbis estote rogati,
O multùm miseríque mei illiúsque parentes.

Vt quos certus amor, quos hora nouißima iunxit,
Componi tumulo non inuideatis eodem.
At tu, quæ ramis arbor miserabile corpus
Nunc tegis vnius, mox es tectura duorum,
Signa tene cædis, pullósque & luctibus aptos
Semper habe fœtus, gemini monumenta cruoris.
Dixit, & aptato pectus mucrone sub imum
Incubuit ferro, quod adhuc à cæde tepebat.
Vota tamen tetigere Deos, tetigere parentes,
Nam color in pomo est vbi permaturuit, ater,
Quódque rogis superest, vna requiescit in vrna.

EXEMPLVM NARRATIONIS *historicæ, ex Orosii lib. 2. cap. 8.*

CYrus Persarum Rex Scythis bellũ intulit, quem Tomyris Regina quæ tunc genti præerat, cùm prohibere transitum Araxis fluminis posset, transire permisit, primùm propter fiduciã sui, dehinc propter oportunitatem ex obiectu fluminis, hostis inclusi. Cyrus itaque Scythiam ingressus, procul à transmisso flumine castra metatus, insuper astu eadem instructa vino epulísque deseruit, quasi territus refugisset. Hoc comperto Regina tertiam partem copiarũ, & filium adolescen-

tulum, ad persequendum Cyrum mittit. Barbari veluti ad epulas inuitati, primum ebrietate vincuntur, mox reuertente Cyro vniuersi cum adolescente obtruncantur. Tomyris exercitu ac filio amisso, vel matris, vel Reginæ dolorem sanguine hostium diluere prōptius, quàm suis lachrymis parat. Simulat diffidentiam desperatione cladis illatæ, paulatímque cedendo superbum hostem in insidias vocat. Ibi quoque compositis inter montes insidiis, CC. M. Persarum, cum ipso Rege deleuit, adiecta super omnia illius rei admiratione, quòd nec nuntius quidem tantæ cladis superfuit. Regina caput Cyri amputari, atque in vtrem, humano sanguine oppletum coniici iubet, non muliebriter increpitans: Satia te sanguine, quem sitisti, cuius per annos triginta insatiabilis perseuerasti.

Cyri mors.

EXEMPLVM NARRATIOnis Ciuilis, ex Miloniana.

P. Clodij historia.

P. Clodius cum statuisset omni scelere in Prætura vexare Rempu. viderétque ita tractata esse comitia anno supe-

riore, vt non multos menses Præturam gerere posset, qui non honoris gradum spectaret, vt cæteri, sed & L. Paulum collegam effugere vellet, singulari virtute ciuem, & annum integrum ad dilacerandam Remp. quæreret, subito reliquit annum suum, seque in annum proximum transtulit, non religione aliqua, sed vt haberet, quod ipse dicebat, ad Præturam gerendam, hoc est ad euertendam Rempub. plenum annum atque integrum. Occurrebat, mancam ac debilem præturã suam futuram Cõsule Milone: eum porrò summo consensu populi Romani Consulem fieri videbat: contulit se ad eius competitores, sed ita, totam vt petitionem ipse solus etiam inuitis illis gubernaret, tota vt comitia suis, vt dictabat, humeris sustineret: conuocabat Tribus: se interponebat: coloniam nouam, delectum perditissimorum scribebat ciuium: quantò ille plura miscebat, tantò hic magis indies conualescebat. Vbi videt homo ad omne facinus paratissimus, certissimum consulem, idque intelligit non solùm sermonibus, sed etiam suffragiis populi Romani sæpè esse declaratum: palàm agere cœpit, & apertè dicere, occidendum Milonem, ser-

uos agrestes, ac barbaros, quibus syluas publicas depopulatus erat, Hetruriámque vexarat, ex Apenino deduxerat, quos videbatis: res erat minimè obscura, etenim palàm dictitabat, Consulatum Miloni eripi non posse, vitam posse. Significauit hoc sæpe in Senatu: dixit in concione. Quin etiam Fauonio fortissimo viro quærenti ex eo, qua spe fureret Milone viuo: respondit triduo illum, ad summum quatriduò periturum: quam vocem eius ad hunc M. Catonē statim Fauonius detulit. Interim cum sciret Clodius, (neque enim erat difficile scire) iter solenne, legitimum, necessarium, ante diem XIII. Calen. Februarij Miloni esse Lanuuium ad Flaminem prodendum, quòd erat dictator Lanuuij Milo: Roma subitò ipse profectus est, vt concionem turbulentam, in qua eius furor desideratus est, quæ in illo ipso die habita est, relinqueret, quam, nisi obire facinoris locum, tempúsque voluisset, nunquam reliquisset: Milo autem, cùm in Senatu fuisset eo die, quoad Senatus dimissus est, domum venit, calceos & vestimenta mutauit, paulisper dum se vxor, vt fit, comparat, commoratus est: deinde profectus est id tem-

poris, cùm iam Clodius (si quidem eo die Romam venturus erat) redire potuisset: obuiam fit ei Clodius expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, (vt solebat,) sine vxore, vt nunquam ferè, cum hic insidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparasset, cum vxore veheretur in rheda penulatus, vulgíque magno impedimento, ac muliebri, & delicato ancillarum, puerorúmque comitatu: fit obuiam Clodio ante fundum eius, hora ferè vndecima aut non multò secus: statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiore impetum, aduersi rhedarium occidunt. Cùm autem hic de rheda reiecta penula desiluisset, séque acri animo defenderet, illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis partim recurrere ad rhedam, vt à tergo Milonem adorirentur, partim, quòd hunc iam interfectum putarent, cædere incipiunt eius seruos, qui pòst erant, ex quibus qui animo fideli in dominum erant, & præsentes fuerunt, partim occisi sunt, partim, cùm ad rhedam pugnari viderent, & Domino succurrere prohiberentur, Milonem occisum

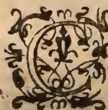
esse, etiam ex ipso Clodio audirent, fecerunt id serui Milonis (dicam enim nō deriuandi criminis causa, sed vt factum est) neque imperante, neque sciente, neque præsente Domino, quod suos quisque seruos in tali re facere voluisset.

ALIVD EXEMPLVM NAR-
ratienis breuis, dilucidæ & verisimilis, ex oratione Ciceronis Pompeiana.

Atque vt inde mea proficiscatur oratio, vnde hæc omnis causa ducitur: bellum graue, & periculosum vestris vectigalibus, atque sociis, à duobus potentissimis Regibus infertur Mithridate & Tigrane, quorum alter relictus, alter lacessitus occasionem sibi ad occupandam Asiam oblatam esse arbitratur. Equitibus Romanis honestissimis viris afferuntur ex Asia quotidiè literæ, quorum magnæ res aguntur, in vestris vectigalibus exercendis occupatæ. Qui ad me pro necessitudine, quę mihi est cum illo ordine, causam Reipub. pericuIáque rerum suarum detulerunt: Bithyniæ, quæ nunc vestra prouincia est, vicos exustos

esse complures, regnum Ariobarzanis, quod finitimum est vestris vectigalibus, totum esse in hostium potestate: Lucullum magnis rebus gestis ab eo bello discedere: huic qui succurrerit non satis esse paratum ad tantum bellum administrandum: Vnum ab omnibus sociis Republ. & ciuibus ad id bellum Imperatorem deposci, atque expeti, eundem hunc vnum ab hostibus metui, prætereà neminem.

Cap. 3. DE CHREIA.

Hreia est commemoratio breuis, alicuius personæ factum, vel dictum aptè referens. dicta autem est quòd sit vtilis. Et *Chreiarũ aliæ verbales sunt, aliæ actiuæ, aliæ Mixtæ. Verbales sunt, quæ vtilitatem oratione demonstrant.* Vt Plato *dixit: Virtutis ramos è laboribus atque sudoribus produci. Actiuæ sunt, quæ actionem aut factum solum recensent, vt* Pythagoras *interrogatus quanta nam esset hominum vita, cùm per temporis breuius spatium se conspiciendum exhibuisset, latebras petiit, humanæ vitæ mensuram ex momentaneo conspectu designans:* Mixtæ, *quæ ex vtrisque conflatæ sunt oratione & actione, vt* Diogenes,

cùm vidisset adolescentulum lasciuientem ac indecorè se gerentem, pædagogum illius baculo percußit: superaddens, quid talia doces, aut sic instruis? Chreiam verò conficies hisce capitibus, atque tractabis à

Laudatiuo	*Parabola*
Paraphrastico	*Exemplo.*
Causa.	*Testimonio veterum*
Contrario.	*Breui Epilogo.*

EXEMPLVM VERBALIS *Chreiæ, quo Isocrates doctrinæ radicem amaram esse dicebat, fructus verò dulces: Orditur autem ab encomio hoc modo.*

Encomiasticon. *MErito laudandus est Isocrates, propter eximiam dicendi facultatem, qua sibi nomen clarißimum comparauit, & quanta vis eloquentiæ esset, ipsam exercendo demonstrauit, eámque illustrem fecit, non ipse ab illa illustratus. Quibus autem vel Reges admonens, vel instituens priuatos, bene de hominum vita meruit, longum esset recensere. Verùm, quod de eruditione protulit, haud ab re fuerit commemorare.*

Amator, inquit, eruditionis, à laboribus au-

ſpicatur, ſed laboribus deſinentibus in vtilitatem: quod quàm philoſophicè dictum ab eo ſit, hinc licet perſpicere.

Qui enim bonarum artium amore capiuntur, hi ſanè cum profeſſoribus, ac ducibus ſtudiorum conuerſantur, ad quos accedere vt formidulosum eſt, ita relinquere ſtultiſſimum. Et pueri quidem nunquam metu vacant, & cùm adſunt præceptores, & cùm venturos expectant. Succedunt præceptoribus pædagogi, viſu terribiles, ſed cùm verberibus ſæuiunt, formidabiliores. Qui etiam priuſquàm verberent, timentur. Metum punitio ſubſequitur, dum omnia puerorum errata vindicantur, & rectè facta, opera virtutis, tanquam ad ea nati ſint, exactiſſimè requiruntur. Iam verò pædagogis ipſis ſunt moleſtiores aſperioréſque patres, in deambulationes atque vias inquirentes, & vetantes in publicum egredi: forum ipſum habentes ſuſpectum. Quod ſi opus fuerit in filios animaduertere, ita excandeſcunt, vt naturæ obliuiſcantur, nec ſe parentes eſſe meminerint: verùm huiuſmodi rebus exercitatus puer cùm in virum euaſerit, merita coronatur virtute. A Paraphraſi ſeu expoſitione.

At, qui veritus iſta, fugerit magiſtros, deuitarit parentes, & pædagogos fuerit auerſatus, prorſus eruditionis expers, ſcientia priuabitur. Nam metum declinans ſimul cum ipſo doctrinam relinquet. Hæc igitur omnia Iſocratem ſentire A cõtrario.

persuaserunt: Eruditionis radicem amaram esse.

A simili. *Nam quemadmodum agricolæ summo cum labore terræ semina mandant, fructus verò maiore cum voluptate colligunt: ita qui ad studia accinguntur, sibi laboris multi comitem gloriam comparant.*

Ab exemplo. *Respice* Demosthenis *vitam, qui vt oratorū omniū laboriosissimus, ita clarissimus euasit, qui fuit adeò studiis intentus, vt comā natiuū capitis ornamentum, exeundi potestatem sibi præripiēndo detonderet, ratus id pulcherrimum decus, quod à virtute prouenisset. Quæ igitur alij profundunt ad voluptates, ille continuis lucubrationibus impendit.*

A *testimonio veterum.* *Idcircò præclarè hoc, vt omnia, Hesiodus, Asperam esse ad virtutem viam, cacumen verò molle. Nam idem quod Isocrates, protulit.* He*siodus enim viam: Isocrates autem radicem appellauit, diuersis verbis eandem vterque sententiam demonstrantes.*

Ab *Epilogo breui.* *Quæ si rectè considerabimus, meritis laudibus euehemus* I*socratem, vt qui sapienter de eruditione conscripserit optima.*

SCHOLIA.

CHreia, &c. Quę ab aliis vtilitas, à Prisciano vocatur vsus. Et est, eodem au-

ctore commemoratio orationis alicuius, vel facti vel vtriusque, celerem habens demonstrationem, quæ vtilitatis alicuius plerunque causa profertur.

Verbales, &c. Orationales eas appellat Priscianus, quibus oratio sola inest, vt Plato dicebat, Musas in animis esse ingeniosorum.

Item, Diogenes Cynicus ait: Nihil omninò in vita absque exercitatione perfici: Eam omnia exuperare posse. Laërtius lib. 6.

Item. Seneca dixit, Nulli sunt tam feri, suíque iuris affectus vt non disciplina perdomentur. Vide Erasmum in prouerbio, Exercitatio potest omnia.

Item, Xenocrates: Dixisse me pœnituit aliquando, tacuisse nunquam. Valerius libr. 7. capi. 2. Est silentij tutum præmium. Vide Erasmi prouerbium.

Item Anacharsis dixit: Leges Aranearum telis similes esse, Valer. lib. 7. cap. 2.

Idem protulit: vitem vuas tres ferre, primam voluptatis, secundam ebrietatis, tertiam mœroris, vt ait Diogenes Laertius lib. 3.

Virtutis ramos, &c. Hoc est, ad bonarum literarum, atque virtutis fructum es-

ſe viam arduam atque aſperam. De qua re carmen extat elegans Virgilij de litera Pythagorica. Oſtendit non ceſſantibus ac inertibus, ſed induſtriis paratam eſſe gloriam, cùm Dij, iuxta prouerbiũ, facientes adiuuent, atque labore ſua munera vendant. Etenim qui vitat molam, vitat farinam. Neque mel, neque apes. Vide Chiliades Eraſmicas.

Actiuæ, &c. Sunt auctore Priſciano, in quibus actus ineſt ſolus. Vt Cotys Thraciæ Rex, ei, qui dono miſerat πάρδαλιν, viciſsim dono miſit Leonem, nihil addens. Sed malam beſtiam mala penſando, prudenter oſtendit, par pari, iuxta prouerbiũ, referendum eſſe. Meminit Plutarchus in Apophthegmatibus.

Item Heraclitus Philoſophus Σκοτινὸς dictus, in ſeditione rogatus, vt apud populum ſententiam diceret, quo pacto ciuitas redigi poſſet in concordiam, conſcenſo ſuggeſtu, popoſcit calicem aquæ frigidæ, & paululum farinæ inſperſit, mox de glechone admiſcuit, id eſt, vel pulegij ſylueſtris, vel leguminis genus. Deinde epoto calice diſceſsit, nec verbum addidit. Hoc facto innuens, ita demùm ciuitatem cariturã ſeditionibus, ſi repudia-

tis delitiis, assuescerent paruo; contenti esse. Refert Erasmus 8. Apophthegmatũ.

Item Lacones, si quando stratagemate superassent hostem, Marti bouem immolabant: sin aperto prælio, gallum. Quo facto innuebant, præclariùs esse hostem ingenio, citra sanguinem deiicere, quàm pugna, vtrinque plerunque cruenta.

Item apud Gymnosophistas olim magnæ fuerat vnus æstimationis: Huic Taxiteles persuasit, vti ad Alexandrum se conferret gentibus exteris iam bellũ illaturum. Veniens proinde ad regem, bubulam pellem aridam in medium coniecit, obãbulánsque eius extrema pedibus premebat. Pellis cum ad vnam tantùm partem calcaretur, reliquis in altũ attollebatur. Eo facto, media deinceps firmiùs institit, atque ita pellis vndique immota cõquieuit. Tali exẽplo Alexandrum ille cõmouit ne in longinquis locis tẽpus tereret, sed imperij mediũ tueretur: ita enim in eius finibus quietura omnia: Vt refert Diodorus Siculus in Alexandri vita.

Item Exemplum est Actiuæ Chreiæ, sed Tyrannicum de Tarquinio papauerum summa decutiente, quod describit Liuius libr. 1. Et carminib. hisce Ouidius.

ſecundo Faſtorum.

Vltima Tarquinius Romanæ gentis habebat.
Regna, vir iniuſtus, fortis ad arma tamen:
Ceperat hic alias, alias euerterat vrbes,
Et Gabios turpi fecerat arte ſuos.
Námque triũ minimus proles manifeſta Superbi
In medios hoſtes nocte ſilente venit.
Nudarunt gladios, occidite dixit inermem,
Hoc cupiunt fratres, Tarquiniúſque Pater.
Qui mea crudeli lacerauit verbere terga,
Dicere vt hoc poſſet, verbera paſſus erat.
Luna fuit, ſpectant iuuenem, gladióſque recondunt,
Tergáque deducta veſte notata vident.
Flent quoque & vt ſecum tueatur bella, precantur,
Callidus ignaris annuit ille viris.
Iámque potens, miſſo genitorem appellat amico,
Perdendi Gabios quod ſibi monſtret iter.
Hortus odoratis ſuberat pulcherrimus herbis,
Septus humum riuo lene ſonantis aquæ:
Illic Tarquinius mandata latentia nati
Accipit, & virga lilia ſumma metit.
Nuntius vt rediit, decuſſáque lilia dixit,
Filius, agnoſco iuſſa parentis, ait.
Nec mora, principibus cæſis ex vrbe Sabina,
Traduntur Ducibus mœnia nuda ſuis.

Extat

Extat amabilius exemplum, quo pueris Lacones ostendebant seruos, qui vino essent temulenti quò magis abominarētur ebrietatem, videntes, quàm deforme spectaculum esset homo immodico madens vino, quámque dementi similis. Imò cogebant Helotas, hoc est agrestes homines, quàm plurimum bibere. Deinde ingurgitatos mero, saltationes ineptas saltare, & carmina quædam ridicula canere. Ita quod alij prolixo sermone vix persuadent, sobrietatem esse rem honestissimam, ebrietate nihil esse homine indignius, illi compendio ponebant ob oculos, sed in mancipiis, ad quorum mores degenerare ingenuis turpissimum est. Refertur à Plutarcho in Demetrij vita. Meminit item Eras. 2. Apophth. *Ebrietas.*

Pythagoras interrogatus, &c. Pythagoram idcirco appellatū asserit Diogenes Laërtius lib. 8. quòd veritatem perinde atque Pythius ipse loqueretur. Hic est qui vitam quoque humanam similem esse dixit Panegyri, hoc est, solenni hominum conuentui.

Idem fertur discipulos admonere solitus, vt ista quotidiè, cùm domum ingrederentur, dicerent:

πῆ παρέβην; τί δ᾽ ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;
Hoc est, Quò prætergressus? quid gestum in tempore, quid non?

Mixta, &c. Vt, Diogenes die quodam cùm populus theatrum egrederetur, aduersus populum ingredi nitens, dixit: Hoc in omni vita facere studeo. Sentiebat Philosophum à populo dissidere, cùm Philosophus ratione, populus agatur cupiditatibus, rapiatúrque variis persuasionibus. Hinc ab Horatio vocatur, Belua multorum capitum.

Vulgi peruersitas.

Item Rex Agesilaus aliquando arundine pro equo conscensa, vnà cum filiolis colludens, ait amico interuenienti: ne cui dicas, priusquam ipse quoque liberorum parens sis factus. Festiuè subindicās, eum lusum non esse leuitatis, sed pietatis. Nec hoc, quod agebat, videri posse ineptum ei, qui modò expertus esset, quàm insons sit affectus charitatis parentum erga filios. Auctor Plutarchus in vitis. Refert Eras. Apophthe.

Equestris fastus.

Item: Quùm aliquando conscendisset equum Plato, mox descendit, dicens se vereri μὴ ἱπποτυφίᾳ ληφθῇ, id est ne equestri fastu corriperetur. Superbum animal est equus, & equitare quiddam habet ma-

gnificum, parúmque philoſopho dignum.

Item: Lacedæmoniis ad publica conuiuia ingredientibus, qui natu erat maximus, ſingulis oſtendebat fores dicens: Per has nullus egredietur ſermo: admonens nihil effutiendum, ſi quid liberiùs dictum eſſet in conuiuio. Hunc morem inſtituit Lycurgus.

Item: Laconem hoſpes, quem pridie declinauerat, poſtridiè ſtragulis commodatò ſumptis ſplendidè excepit, at ille ſtragulis conculcatis, dixit: propter has heri ne ſtoriis quidem indormire licuit. Lepidè riſit illorum morem, qui cum ſint tenues, tamen affectant videri diuites, corrogata aut conducta ſuppellectile. Quod maximè ſolent in excipiendis hoſpitibus, in nuptiis, aut alioqui ſolennibus epulis. Porrò cum ineptum ſit, tuas oſtentare diuitias, quantò magis ridiculũ eſt, oſtentare ſuppellectilem alienam, ab vſurariis ſumptam?

Alius Lacon quidam, noctu prætericns monumentum, cùm ſibi viſus eſſet videre ſpectrum, accurrit lancea traiecturus, & in hoc nitens, Quò me fugis, inquit, anima bis moritura? Mentem audis

verè liberam omni formidine, quæ nec laruarum ac lemurum occursu terreri potuerit.

Item: Cùm Dionysius in conuiuio iussisset, vt singuli in veste purpurea saltarent, (Purpura verò tum Regum erat gestamen, nunc sutoribus etiam communis) Id Plato facere recusauit his trimetris è fabula quapiam.

Οὐκ ἂν δυναίμην θῆλυν ἐνδῦναι στολὴν
Ἄῤῥην πεφυκὼς καὶ γένους ἐξ ἄῤῥενος.

Id est,

Muliebri ego haud quaquam indui queam stola
Vir natus ipse, & ex virili germine.

Aristippus verò non recusauit, sed indutus purpura saltaturus, hos versus recitauit:

καὶ γὰρ ἐν βακχεύμασιν ὁ νοῦς ὁ σώφρων οὐ διαφθαρήσεται.

Refert Diogenes Laertius lib. 2. de vita Philosophorum.

Item, Plato frugalis erat, sed tamen amans munditiei. Contrà Diogenes sordidus, Itaque calcans Platonis culcitrum, præsentibus aliquot Dionysij amicis quos Plato inuitarat ad conuiuium, dixit: Calco fastum Platonis. Calcas, inquit

Diogenes sordidus. Fastus.

Plato,ſed alio faſtu. Nam hoc ipſum faſtus erat,quod iactabat munditiei cõtemptum.Et qui ſordibus gloriantur, nõ minus ambitioſi ſunt, quàm qui ſplendidè veſtiuntur ,ſed aliter. Turpior eſt autem ambitio,ex fuco virtutis laudem captans. Vnde Socrates animaduertens Antiſthenem ambitioſius oſtentare veſtem laceram & detritam, facetè hominẽ increpauit ὐν ϖαύσῃ inquit, ἐγκαλλωπιζόμενος ἡμῖν, id eſt, non deſines te nobis comere? Significans eiuſdem eſſe ambitionis vilitatẽ amictus oſtentare, & delicato cultu ſe venditare, vt refert Eraſmus 3. & 8. Apophthegmatum.

Item, Scilurus Scytha liberos octoginta maſculos habens, cùm eſſet moriturus faſciculum iaculorum ſingulis porrexit, iuſsitque rũpere, Id cum ſinguli recuſaſſent,eò quòd videretur impoſsibile, ipſe ſingula iacula exemit, atque ita facilè cõfregit omnia. Quo facto filios admonẽs: Si concordes inquit, eritis,validi inuictique manebitis:contrà, ſi diſsidiis & ſeditione diſtrahemini,imbelles eritis, & expugnatu faciles. Recenſet Plutarchus in Apophthegmatis. *Scilurus.* *Cõcordia.*

Item,Cùm Diogenes Cynicus aliquãdo

vidiſſet puerum concaua manu bibẽtem: Hic puer, inquit, me frugalitate ſuperat, qui ſupellectilem ſuperfluam mecum circumferam: & ductum è pera poculum ligneum abiecit. Neſciebam inquiens, & in hoc nobis prouidiſſe naturam. Quùm alterum puerum vidiſſet, vaſculo fracto, cauo panis excipere lenticulam, abiecit & catinum ligneum vt ſuperuacaneum: vt ſcribit Diogenes Laertius lib. 6. de vitis Philoſophorum.

Baculo percuſſit, &c. Idem refert Priſcianus, & [redacted] Apophthegmatum tertio & Quint. lib. 1. cap. 9. Idem vel ſimile Crateti attribuit, vbi ſic ait, Chreiarum plura genera traduntur. Vnum ſimile ſententię, quod eſt poſitũ in voce ſimplici, dixit ille, aut dicere ſolebat. Alterũ, quod eſt reſpondendo, interrogatus ille, vel cùm ei edictũ

Pædagogia eſſet reſpõdit. Tertium huic non diſſimile, cùm quis nõ dixiſſet, ſed feciſſet, vt Crates, cum indoctum puerũ vidiſſet, pædagogum eius percuſſit. Sẽtiens primæ ætatis formatoribus potiſsimũ imputandum eſſe, ſi adoleſcentes euadant malè morati, aut indocti.

Homo. Idem Diogenes in foro quodam ſtans, clamabat: Adeſte homines, veluti concio-

natus ad populũ. Cúmque iam frequẽtes conuenissent, nec ille desineret clamare: Adeste homines, quidam indignati: En adsumus, dic aliquid. Tum Diogenes baculo illos abigẽs: Homines, inquit, adesse iussi, non sterquilinia. Non putauit hominis cognomen in eos competere, qui non viuerent iuxta rationem, sed brutorum in morem agerentur affectibus.

Idem adhibita interdiu lucerna rogatus quidnam vellet, respondit: ἄνθρωπον ζητῶ: hoc est, hominem quæro, quemadmodum testatur Diog. Laert.

Isocrates, &c. Hunc Cice. de Oratore secundo, vocat eloquentiæ patrem, & Rhetorum ferè omnium magistrum. Cuius è ludo tanquam ex equo Troiano eloquentiæ principes extiterint innumeri.

Radicem, &c. Hanc sententiam Diomedes lib. 1. in exercitatione Chreiarum ascribit Catoni, inquiens, M. Portius Cato dixit, Literarum radices amaras esse, fructus iucundiores.

Reges admonens, &c. In quorum numero fuit Nicocles, ad quem de regno scripsit Isocrates Orationem admonitoriam. Similiter ad Demonicum: λόγον παραινετικόν.

Punitio, &c. Apud Aphthonium habetur κόλασις. Sunt autem tres puniẽdi causæ, vna est, quæ νουθεσία, vel παραίνεσις, vel κόλασις dicitur, id est animaduersio, cũ pœna adhibetur, castigandi atque emendandi gratia, vt is, qui fortuitò deliquit, attentior fiat correctus. Altera τιμωρία, cum dignitas, auctoritásque eius, in quẽ est peccatum, tuenda est, ne prætermissa pœna cõtemptum pariat. Tertia vindicandi ratio, παράδειγμα, cum punitio propter exemplum necessaria, vt reliqui metũ cognitæ pœnæ deterreantur à peccando. Hæc Gell. lib. 6. cap. 14.

Opera virtutis, &c. Aphthonius habet κατορθώματα. Quemadmodum Græci rectam effectionem κατόρθωσιν appellant, sic recta, aut rectè facta κατορθώματα vocant auctore Cicerone de finibus quarto. Idem officiorum primo: Perfectum officium, inquit, rectum, opinor, vocamus, quod Græci κατόρθωμα appellant.

Demosthenis vitam &c. Qui per maximos labores ad eloquentiæ culmen conscendit.

Hic, vt Plutarchus scribit, subterraneum locum sibi construxit, in quem per dies singulos descendens, corpus &

ingenium exercitabat. Sæpè etiam duos vel tres menses continuos domi inclusus non cessabat, abrasa parte capitis, vt exeundi facultatem sibi ipsi præriperet. Hic idem vadosis littoribus insistens, declamationes fluctuum fragoribus obluctantibus edebat, vt ad fremitus concitatarum concionum patientia, duratis auribus in actionibus vteremur. Fertur quoque ore insertis calculis multùm ac diù loqui solitus, quo vacuum promptius esset, ac solutius, vt ait Valerius libro octauo cap. 7.

Hesiodus, &c. Hesiodi locus extans primo Georgicôn, hic est:

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
ἀθάνατοι, μακρὸς καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτὴν
καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον, ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηαι
ῥηϊδίη δ' ἤπειτα πέλει, χαλεπή περ ἐοῦσα.

CHREIÆ ACTIVÆ EXEMplum, *iuxta prædictos locos tractatum studio exercendi: cuius argumentum tale est.*

Cùm patrē videret mortuum Ioseph, flens ruit super faciem eius, & deosculatus est eum, Genesis 50.

AB ENCOMIO FACIENtis, *exordium ducitur hoc modo.*

QVis non laudibus condignis euehere ſtudeat, factum hoc egregium viri ſanctiſsimi Ioſeph, quo præclarum eximiæ pietatis ſpecimen exhibuit, atque virtutis exemplum, non oretenus, ſed pleno charitatis opere defunctum parentem proſecutus eſt?

Ab expoſitione. Cùm benedixiſſet nepotibus ſuis Iacob, ægrotus, ac impoſuiſſet finem mandatis, quibus filios inſtruebat, colligit pedes ſuos ſuper lectulũ, diémque ſuum obiit. Quod cernens Ioſeph, corruit ſuper defuncti parentis chariſsimi vultum, ac mortuũ defleuit. Quo facto vir piiſsimus admonuit, nos vt nobis charos, vitâ defunctos lugeamus, non tamen vt Ethnici, nullam ſpem habentes.

A cauſa. Quippe hanc vim non ſolùm hominibus, ſed etiam feris indidit, ac ingenuit diuina poteſtas, vt diſſolutionẽ naturæ perhorreſcant, ac ipſa relinquenda luce moueantur, & diſceſſu à ſuis angantur. Quis igitur tam ferreus, quem non acerba chariſsimorum ſuorum funera prouocent ad luctum?

Quod si corda prauorum hominũ tangit luctus, hoc est, ægritudo ex eorum, qui chari fuerint, interitu acerbo: quis iniquũ duxerit, si boni viri, qui iuxta prouerbiũ, lachrymabiles sunt, charissimorum suorum funera fleuerint? & si populus olim in deserto nimis luxit impios, quod murmurauerant, & insurrexerant contra Dominum Deum, cur fuerit à piis alienum, piorum funera lachrymis prosequi? *A Cõtrario.*

Quemadmodum corpora nostra doloribus adficiuntur, si mẽbrum aliquod fuerit resectum, ita non iniurià mœrore conficiuntur atque luctu, qui dulcissimam aliquam familiæ suæ, atque generis partem amiserunt, hoc est patrem, aut amicum, qui fuerit alter ipse, ab eadem, vt Pythagoras inquit, anima. *A Simili.*

Quis Prophetæ Samueli vitio vertit, quòd mortuum Saul Regem defleuerit? Quis Regem Dauidem reprehẽdit, quòd planxerit filium Ammon, & eiularit in morte filij Absolõ? Quis denique vniuerso Iudaico & Israelitico populo succẽsuit, quod in duro Iosiæ casu fuerit lamẽtatus? *Ab Exemplo.*

Et diuinarum literarum monimenta nos instituunt & adhortantur, ne desimus plorantibus, sed cum lugentibus *A Testimonio.*

ambulemus. Et docent longè meliùs esse, in domum luctus ire quàm ad domum conuiuij, quòd in illa finis cunctorum admoneat hominum vt viués cogitet, quid futurum sit. Vnde cum Abner à Ioab esset interemptus, dixit Rex Dauid ad omnem populum: Scindite vestiméta, vestra & accingimini saccis, & plágite ante exequias Abner in Hebron.

A breui Epilogo. Rectè igitur Ioseph supra defuncti parentis faciem ruens, planxit eum: & quod imitemur, nobis omnibus proposuit egregium veræ pietatis exemplum.

CHREIÆ VERBALIS EXEMplum, *quo eadem sententia contrariis locis est variata, & cuius argumentum eiusmodi est.*

Eobanus Hessus. Helius Eobanus Hessus poëta, Marpurgensis Academiæ professor, moriturus, hoc Ennii carmen protulit:

Nemo me lachrymis decoret, neque funera fletu
Faxit, cur? volito docta per ora virûm

EXORDIVM AB ENCOMIO *præclaræ sententiæ ducitur in hunc modum.*

DIgnissima profectò memoratu, ac laudatu sententia, quam duo poëtæ,

Q. Ennius, & Eobanus Heſſus celeberrimam reddiderunt: ille, quia fuit auctor, hic quoniam ſemper vſurpauit. Vterque maximus ingenio: Ille patriam Rudias nobilitauit, creditus habuiſſe tria corda, quòd Græcè, Oſcè, & Latinè ſciret loqui. Vnde non immeritò charus fuit Scipioni Africano, & Q. Nobiliori, viris clariſsimis. Hic eruditione ſua variáque rerum cognitione patriam ſuam Heſsiam, & ibi ciuitatem, vbi natus erat, Francobergiam fecit illuſtrem, id ſtudio ſuo conſecutus, vt innumeros Heroas atque principes illuſtriſsimos ſibi pararit amicos, æternámque nominis gloriam fuerit adeptus.

Cuius vt multa præclarè ſcripta ſunt, ita non pauca grauitèr dicta, cuius generis illud Ennianum, quod ſupremo tempore veluti cantator Cygnus funeris ipſe ſui, ſuauiter emiſit. Quo vates eximia ſapientia præditus, noluit defleri hominum doctorum atque piorum mortem, quam à malis abducentem vita beata eſſet conſecutura. *Ab expoſitione.*

Sciebat, pias animas corporeis vinculis, atque omnibus humanis incommodis exutas, perpetuò victuras. Nouerat animos hominũ eſſe diuinos, iíſque cùm è *A Cauſa.*

corpore excesſiſſent, reditum ad cœlum patere, optimóque & iuſtiſsimo cuique expeditiſsimum, vt ait Cicero de Amicitia. Videbat, res mundanas tot caſibus atque periculis innumeris obnoxias. Animaduertebat, nullas domos eſſe, in quib⁹ non multi luctus olim fuerint, hodiéque verſentur. Videbat omnes vrbes nihil aliud eſſe, quàm miſerandã, vt Solon apud Valerium inquit, cladium humanarum circumſepta, vt multi extiterint, qui non naſci optimum cenſuerint, aut quàm ocyſsimè aboleri.

A Cõtrario. Quòd ſi lachrymis indulgendum eſt, ij ſolum flendi fuerint, quibus mors terribilis eſt, hoc eſt, iis quorum cum vita omnia extinguuntur: non autem deflendi, quorum virtutis gloria nunquam eſt interitura, ſed poſt mortem ſpecioſior futura. Hinc, vt ait Cicero, Sapientiſsimus quiſque æquiſsimo animo moritur, ſtultiſsimus iniquiſsimo. Hic enim cui cæca mẽs, qui nihil aliud conſiderat, quàm externa mortis opera, luget miſerabiles ſibi viſos hominum caſus: at ille metu mortis non exhorreſcit, nec lamentatur, qui ſecum reuoluit, nobis ex hac vita diſcedendum, tãquam ex hoſpitio, non domo, cùm nobis

natura diuerſorium commorandi,non habitandi dederit. Deinde perpendit internam mortis vtilitatem,qua dicitur vltima linea rerum,malorum requies, & æternæ vitæ ſimul ac ſalutis origo. Sapienter Rex Eccleſiaſtes inquit: Laudaui magis mortuos,quàm viuentes, & feliciorẽ vtroque iudicaui,qui non natus eſt,nec vidit mala quæ ſub ſole fiunt. In hoc ipſum, qui defixos oculos habet,alacrior audet dicere:

Cùm volet illa dies,quæ nil, niſi corporis huius
Ius habet,incerti ſpatium mihi finiat æui,
Parte tamẽ meliore mei ſuper alta perẽnis
Aſtra ferar.

Quid enim habet vita commodi, quid non potiùs laboris? O præclarum diem, cùm ad illud animorum concilium cœtúmque proficiſcar,& cùm ex hac turba & colluuione diſcedam! Prô Dii immortales,quàm optabiliter iter illud ineundum, quo confecto, nulla reliqua cura, nulla ſolicitudo futura. Hæc Cicero in Catone maiore, & primo Tuſculanarum quæſtionum.

Quemadmodum illorum vicem non dolemus, ſed læti gratulamur, qui reduces è grauiſsimis præliorum crudelium

periculis in patriam ad charissimos amicos cum triumpho reuertuntur: ita bono iure debemus (ne meliorem fortunam inuidere videamur) in illorum discessu gaudere, qui ex hac lachrymarum valle atque vita quæ super terram perpetua, vt S. Iob ait, militia est, demigrauit in cœlestem patriam, vbi vera charitas, & pax æterna regnat.

Ab exemplo. Quæ iam omnia dicta non solùm sancti patres, sed etiam Ethnicorum philosophi animis reputantes, confirmarunt mortem non modò flendam non esse, sed voluptatis etiam loco ducendam, aut fortiter contemnendam. Exemplo sunt tot hominum piorũ milia, qui per vincula, verbera, flammas, atque per atroces diuersorum generum cruciatus interempti, cum gaudio concesserunt ad cœlorum regna. Sed iis omissis, quid de Socrate loquar? *Socrates.* cui mera fuit hilaritas in morte. Qui post sumptã cicutam, cùm frigerent membra: Debemus, inquit, gallum Æsculapio persoluere: iocans perinde, quasi sumpta potione medica conualuisset. *Theodorus.* [Quid de Cyrenæo illo Theodoro philosopho? cui cùm Lysimachus Rex crudelia minaretur: Istis, quæso, inquit, ista horribilia mini-

minitare purpuratis tuis. Theodori quidem nihil intereſt, humi ne, an ſublime putreſcam. Quo dicto genus omne mortis contempſit, poſt hanc vitam longè meliorem expectando.

Diuinæ literæ non mœroris plenam ſed potius pretioſam eſſe mortem ſanctorum in conſpectu domini, prædicant. Et eos, qui docti fuerint, poſt hanc miſerabilem vitam fulſuros, vt cœli firmamentum. Quod licet non cognouerint Thraces: tamen exequias, & funera cũ hilaritate celebrabant. Qui ſine vllis doctorum præceptis humanæ conditionis (vt Valerius inquit) habitum præuiderunt, nempe mortem homini optimã & vt omnium malorum finem optandũ eſſe, vitam autem deflendam, tot ærumnis refertam. Conſiderarunt nihil in terris homine miſerabilius eſſe, quem natũra tantum nudum, & in nuda humo natali die abiicit ad vagitus ſtatim & ploratum, nullumque tot animalium ad lachrymas: & has protinus vitæ principio. Ab hoc lucis rudimento, quod ne feras quidem inter nos genitas, vincula excipiunt, & omnium membrorum nexus, atque infœliciter natum iacet manibus pe-

A veterũ Teſtimonio

Thraces.

dibusque deuinctis flens: Animal cæteris imperaturum, & à suppliciis vitam auspicatur, vnam tantum ob culpam, quia natum est, vt ait Plinius.

Ab Epilogo breui. Rectè igitur Eobanus Marpurgi iam moriturus, Ennii versiculos proferendos censuit, vt nullius boni viri mortem, ita suam non esse deplorandam: quæ tot à malis eripiat, ac à miserrimæ seruitutis captiuitate bonos asserens, in vitam æternam perducat.

ALIVD CHREIAE VERBALIS

Exemplum, cuius Argumentum tale est: Ecclesiastes capite decimo dixit: Pecu*niæ obediunt omnia: Exordium ducitur à laude.*

REx Israël Ecclesiastes ex intimis diuinæ sapientiæ penetralibus deprompta multa dixit, ad rerum omnium optimarum cognitionem pertinentia, maximè veritatis, cuius est tanta vis vt contrà hominum ingenia, fictasque omnium insidias, facilè seipsam possit defendere.

Ab expositione. Opibus, inquit, vniuersa simul obediunt. Quo dicto, quid verius esse possit, non video. Etenim pecuniam, quæ genus &

formam donare poterit, reginam facimus omnes. Huic seruimus omnes, huic palmam tribuimus omnes, huic omnia expensa: huic omnia feruntur accepta: & in ratione mortalium sola vtranque paginam facit.

Nec immeritò: Nam quicquid eximium, quicquid splendidum, quicquid venustum, quicquid denique gloriosum hominibus contingit, id à solius pecuniæ beneficio proficiscitur. Huic libēter omnes obtemperamus, victi lucro, nec iniuria, cum quicquid rerum vel bonarum vel malarum geratur inter mortales, id pecuniarum fiat gratia. Qua ratione permotus apud Euripidem Bellerophon, inquit: *A caussa.*

Sine me vocari pessimum, vt diues vocer.
Nemo an bonus: an diues, omnes quærimus,
Non quare & vnde: quid habeas, tantùm rogant.
Vbique tanti quisque, quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe sit, quæris? nihil.
Aut diues opto viuere; aut pauper mori.
Bene moritur, quisquis moritur, dum lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonum,
Cui non voluptas matris, aut blandæ potest

Par esse prolis, non sacer meritis parens.
Tam dulce, si quid venerit, in vultu micat.
Meritò illa mores cælitum, atque hominum mouet.

Respice pauperem inopis viri culinam, videbis omnia frigere. Contemplaberis paucissimos, & eosdem pannosos, sordidos, squalidos inibi delitescere ministros, neminem ibi regnādi palmam obtinere, quàm famem strigosam, cum canibus mures inedia consumētem. Considerabis loca cuncta squalentia situ, catilla cariosa, patellas scabrosas, cibaria rancida, supellectilia rubiginosa, parietes fuligine, atque araneis oppletos, stragula pediculosa, & breuiter omnia, quæ procul intuēti poterunt horrorē incutere, & ab accessu inauspicato deterrere. At vbi fueris ingressus aulā pecuniæ, videbis omnia luculenta, omnia ferucre opera, greges hominū innumeros in officio esse, nec eos sordidos, sed argento atque auro coruscos. Admiraberis apparatuū magnificētiā gemmis pauimenta, tapetibus pretiosis muros, sedilia cocco, purpureis angulos omneis aulæis, opificio denique citreo lacunaria refulgentia. Prætereà coquinā, genere ferinarum atque lautitiarū omni

renidentem, vbi ſuppetat abundè Iouis cerebrum, Attica bellaria: & breuiter Deorũ (vt prouerbio dicitur) cibus. Etenim vbi regina pecunia regnat, ibi rerum omnium vberrima copia redundat, inopia protinùs expellitur, quemadmodum olim apud Græcos fames, quam virgis ex ædibus ſolebant eiicere, dicẽtes: ἔξω βούλιμον ἔσω πλοῦτον καὶ ὑγιείαν. Id est foras famẽ, intrò diuitias atque ſanitatem.

Quemadmodum in magnas, opulentáſque beatorum Principum aulas recipi certatim homines adlaborant, vt dominorum gratia ad honores atque diuitias euehi poſſint: Sic quò potentior pecunia tantò feruentius adfectant omnes ſub eius imperio eſſe, cuius beneficio non difficultet & opes & honores maximos poterunt conſequi. Porrò, *A Simili*

Prima ferè vota & cũctis notiſſima tẽplis
Diuitiæ vt creſcãt, vt opes, vt maxima toto
Noſtra ſit arca foro. vt Iuuenalis ait. *Ab exẽplo.*

Quem autem puduerit in pecuniæ caſtris militare, in quibus non modo priuatorum innumerabilis, ſed etiam magnorũ Principum, atque Cæſarum multitudo ſtipendia fecerit. Exemplo ſit, vt alios innumeros prætercam, ille, cuius vox in

prouerbium abiit. Lucri bonus est odor ex re qualibet.

A Testimonio Veterū. Verùm enimuerò, non iniuria seruiunt omnes pecuniæ, cùm ea vis, atque anima sit mortalium, multósque amicos vulgò conciliet. Vnde Hesiodus.

Χρήματα καὶ ψυχὴ πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσι.

Et Menander.

Δύναμις πέφυκε τοῖς βροτοῖς τὰ χρήματα.

Quæ perpendens Horatius, ex vulgi sententia dixit:

O ciues ciues, quærēda pecunia primū est
Virtus post nummos: hæc Ianus summus ab imo
Perdocet, hæc recinunt iuuenes dictata senésque.

A conclusione. Ergo verissima est, quam Ecclesiastes protulit, sententia, quæ tam nationibus omnibus in ore, quàm nunc etiam omnibus pecuniæ seruis in vsu.

ALIVD CHREIAE VERBALIS

Exemplum: cuius Argumentum eiusmodi est:

Plato Philosophus dixit: Tum demùm beatum terrarū orbem futurum cùm aut sapiētes regnare, aut reges sapere cœpissēt.

A Platonis laude sumitur exordium hoc modo.

Valerius Maximus prodidit memoriæ Formicas Platonis dormientis in cunis paruuli labellis mel inseruisse. Qua re audita prodigiorũ interpretes singularẽ eloquii suauitatem ore eius emanaturã dixisse: indices illæ nequaquam vanę, nec cõiectores hi futiles extiterunt. Nã tantas nõ solùm eloquentiæ, sed etiam philosophię facultates assecutus Plato fuit, vt eius sermone Iouem, si Græcè loqui velit, vsurum prædicarent: & Platonem alii Philosophorum Homerum, alii Philosophorum Deum appellarent. Scripsit autem omnium & elegantissimè & grauissimè complura, inter quæ relucet, quod de Reipubli. felicitate protulit.

Ab expositione. Ingenii ac doctrinæ princeps tum demùm fore beatas Respub putauit, si aut docti aut sapientes homines eas regere cœpissent: aut qui regerent, omne studiũ in doctrina & sapientia collocassent. Animaduertit nulla fortunata regna fore quibus stulti fuerint prędominati, nõ eruditione, atque virtutibus præcellẽtes viri.

A caussa. Etenim feliciter omnia succedent in Republi. quam gubernant viri sapientes,

imbuti præceptis Philoſophiæ. Hæc eſt vitæ dux, virtutis indagatrix, vitiorum expultrix, ſine qua hominum vita nihil poterit eſſe. Illa peperit vrbes, illa diſsipatos homines in ſocietatem vitæ conuocauit, illa eos inter ſe primò domiciliis, deinde coniugiis, tum literarum & vocum communione iunxit: illa inuentrix legum, illa morũ & diſciplinæ magiſtra, vt ait Cicero Tuſculanarum. 5.

A contrario. Quis igitur ciuitates non fortunatas prædicet, quæ ſapientũ reguntur imperiis? Cõtrà, quis non infelices arguat, quas cæca ſtultorũ temeritas adminiſtrat, cùm è doctrinis ſapientum plurima commoda proueniant? è ſtultorum autem ignorantia calamitates infinitæ? Etenim ſtulti ſtulta (iuxta prouerbium) loquuntur, ac faciũt. Sapientes autem ſapienter omnia. Et viribus melior ſapientia, & vir prudẽs, quàm fortis. Sapien. 5.

A Simili. Quemadmodum naues, quæ à naucleris excellentibus reguntur, ſubortis tempeſtatibus extra pericula ſunt ac fortunatè vehuntur: Sic vbi Reſpub. à viris eruditione ſimul ac ſapientia præditis adminiſtrantur, beatæ florent vel pacis vel belli tẽporibus. Porrò, vt quilibet nau-

tarum vectorúmque tranquillo mari gubernare poteſt: At vbi ſæua ſuborta tempeſtas eſt, ac turbato mari rapitur vento nauis, tum viro & gubernatore opus eſt: Ita quilibet in tranquilla Republ. vtcunque poteſt negotiis præeſſe, ſed in perturbato rerum ſtatu, ſumma cura prouidendum ac præcauendum eſt, quis ad gubernacula ſedeat, vt ait Liuius lib. 4. ſecundi belli Punici.

Reſpice duos animorum diuerſiſsimorum Imperatores. Q. Fabium Maximum; & C. Terentium Varronem, illum prudentem, hunc ſtolidum: illum ſapientia conſpicuum, cunctando res afflictas reſtituiſſe: huius temeritatem perdidiſſe ad Cannas: Et Rẽpub. inauſpicata nobilitas Catilinaria cõtudiſſet, ſi non prudentiſsimus Conſul Cicero aſſeruiſſet in libertatem. Vnde Iuuen. Saty. 8. *Ab exẽplo. Fabius. Max.* *Cicero.*

Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Rectè Phocylides:

Ἀρχοὺς κ̀ πόλιας σοφία κ̀ νῆα κυβερνᾷ.

Hoc eſt, Sapientia gubernat agros, naues, atque ciuitates: quo præclaro dicto ſignificat omnia fœliciter adminiſtrari, quæ ſapientiæ præſidio regũtur. *A teſtimonio veterũ.*

Epilogus. Dignis igitur laudibus euehenda Platonis est sententia, quà Respub. eas fortunatas prædicat, quarum rectores Philosophiæ studijs fuerint exculti.

ALIA CHREIARVM *exempla, ex Stephano Nigro.*

CHREIA PRIMA.

HEsiodus inter Poëtas eminẽtissimus, cuius in dicendo ἡδονὴν, hoc est, suauitatem, nullus est, candidissimi auditores, quin vehemẽter admiretur. Qui plurima quidem ad humanæ vitæ institutionem spectantia, diuino quodam instinctu cecinisse videtur. Nam & agrorum cultũ, sub fratris titulo humanum genus edocuit; & quo pacto optimè, ac modestissimè sit viuendũ, oppidò quàm prudenter admonuit. Sed & illud in primis nõn magis deorum monitu, quàm longo etiam rerum vsu ab eo prolatum contenderim: quo nobis significare haudquaquam dubitauit: deos scilicet virtutem proposuisse sudore parandam. Ait enim:

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
ἀθάνατοι, μακρὸς τε καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτὴν,
καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον, ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηαι,
ῥηιδίη δ' ἤπειτα πέλει, χαλεπή περ ἐοῦσα.

Quibus me herculè verbis omnium prudentiſsimus Poëta innuere voluit ſocordiam, ac ſegnitiem à nobis penitus reiiciendam, nihílque eſſe, à quo immortales Dii magis abhorreant, quàm cùm deſidia pariter ac negligentia torpeſcimus. Quid enim ex ipſa deſidia præter ignorantiam conſequi poſſumus? Quæ ſi fortè inani ſapientiæ opinione inflata, robur ac vireis ſibi comparauerit, ingentium, ac turpiſsimorum ſcelerum cauſam ſuggerit. At virtus, ex qua omnes honeſtæ voluntates, actiones, ſententiæque proficiſcuntur, laborem requirit, diligentiā deſiderat, vigilantiam exigit. Somnus enim multus vt philoſophorum ſapientiſsimus Plato refert, nec corporibus humanis, neq; animis, nec rebus agẽdis natura cõducit. Nemo enim, quandiu dormit, à defunctis differt. Hinc eſt quod Plinius ait: Profectò vita vigilia eſt. Quod & illa Græcorum ſententia, quæ iã vulgò in omnium ore verſatur, optimè indicatum eſt.

Somnus nimius.

Ὕπνος θανάτω προμελέτησις πέλει.

Vnde illud originē traxisse iure videri potest:

Stulte, quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?

Cùm Socrates apud Comicum Aristophanem, Strepsiaden senem ad Philosophiam exhortaretur, quę summam diligentiam, curámque desiderat, hoc præcipuè senario vsus est.

Ὕπνος ἀπέστω γλυκύθυμος ὀμμάτων.

Hoc est. Oculis abesto leniens animum sopor. Quòd si dormitando, ac desidendo, virtutem consequi valeremus, nunquā ipsa apud Deos, ac mortales tanti fieret. Apollo, cui cæteri Dij diuinationem concessere, propterea Socratem à Chærephōte interrogatus, omnium sapientissimum respondit, quòd eum virtute præditum nouerat. Quam Gręci (vt Platoni placet) idcircò ἀρετὴν appellarunt: quòd omnium sit maximè diligēda. Nam generis nobilitas pulchrum quidem est; sed à maioribus per successionem acceptum bonum. Diuitiæ in maximo semper fuere pretio, sed fortunę temeritati atqui incōstantię subiectæ. Gloria honestatis quidē speciem præ se fert, àt infirmam atque instabilem. Pulchritudo plurimi facienda, verum haudquaquam diuturna. Bona valetudo optabile quid, sed mutatur facilè.

Socrates.

Corporis robur magnum est quid, sed morbus senióue tandem conficitur. Virtus verò clara æternáque habetur, vt pote, quę diuina sit atque immortalis, omnisque fortunæ incursus facile cõtemnat atque despiciat. Stilpo Megarensis philosophus à Demetrio, qui eius patriam solo æquauerat, interrogatus, nunquid amisisset, nihil, statim respõdit: πόλεμος γὰρ οὐ λαφυραγωγεῖ ἀρετήν. Quæ vtique verba significant animi bona nullo bellorum impetu diripi vnquam posse, solidamque in ipsa virtute consistere felicitatem. Quod ita se habere philosophorum parens Socrates euidentissimè indicauit. Rogatus enim à Leontino Gorgia, quid de magno Rege sentiret, vtrum eum felicem existimaret? οὐκ οἶδα, ἔφησι, πῶς ἀρετῆς καὶ παιδείας ἔχει. Quo vtique respõso prudentissimus Philosophus innuere voluit se de maximi atque opulentissimi Regis fœlicitate eò ad amussim iudicare haudquaquam valuisse, quòd vt erga virtutem ac disciplinas affectus esset, penitus ignoraret: vtpote qui fœlicitatem ipsam non in fortunæ, sed animi potius bonis positam esse existimaret, vnicamque virtutem cæteris esse rebus præponendam

arbitratus. Ἅπας γὰρ ὁ ὑπὲρ γῆς καὶ ὑπὸ γῆς χρυσὸς οὐκ ἀντάξιος ἀρετῆς, κατὰ Πλάτωνα. Solo prætereà de diuitibus locutus dicere cō sueuerat. Ἀλλ' ἡμεῖς αὐτοῖς οὐ διαμειψόμεθα τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον. Cuius quidē virtutis robore, parta atque amplificata imperia, perquam facilè retinentur. Hinc est, quòd historicorū princeps Salustius ait: Quòd si Regum, atque Imperatorum animi virtus, in pace, ita vt in bello valeret, æquabilius atque constantiùs sese res humanæ haberent, neque aliud aliò ferri, nec mutari, ac misceri omnia cerneres. Itaque minimè mirum est, si ad eam comparandam asiduo ac maximo opus est labore, Χαλεπὰ γὰρ τὰ καλά. Hoc est, quæ bona sunt, non sine maxima acquiri possunt difficultate. Quòd si mercatores, modò lucelli spes aliqua arrideat, ingentia procellisque exagitata, maximo cum vitæ discrimine, transeunt maria: si agricolæ fodiendis ac proscindendis aruis asiduè incumbunt, vt in breuisimum tempus fructus, ni calamitatibus fuerint intercepti, tandem metant: cur non & nos omnem inertiam, desidiam, ac dilationem propellamus, quo virtutis perpetuos, nullique obnoxios calamitati, fru-

ctus consequamur? Herculem ferunt, cum adolescentulus esset, virtutis ac voluptatis oblatis viis vtram caperet, diu secum multúmque dubitasse: duas autem, dum in dubio erat animus, ad ipsum accessisse matronas: Virtutē scilicet, & Malitiam, illárumque etiam, dum silentium cōtinebant, notā fuisse exēplò diuersitatem. Videri enim alteram accuratissimè cōptam atq; exornatā, delitiis diffluentē, & omnium voluptatum examen post se trahentē. Hanc itaque multa ostentantē, longéque etiā plura pollicentē, Herculem secum ducere tentauisse. Alteram verò asperam, ac duram, seueréque intuentem, huiusmodi verba contrà fecisse: Polliceri se nec voluptatem aliquam, nec quietem, sed labores, pericula, sudoresque infinitos terra marique tolerandos. Præmium autem illorum immortalitatem fore. Quare omni sublata dilatione; huic Herculem adhæsisse memorant. Alexander ille Magnus interrogatus, quo consilio vsus, tot, ac tanta, tam breui gessisset, Μηδὲν ἀναβαλλόμενος, respondit. Quę verba significant, morem ac dilationem, ipsamque desidiam, rebus esse gerendis longè perniciosissimam: quippe quæ maxi-

Hercules.

Alexander Magnus.

marum sæpè rerum prætermittant occasiones. Vetus est adagium: Dij facientes adiuuant. Quod significat, diuinam opẽ nõ cessantibus sed industriis, & pro virili conantibus, auxilio esse solere. Aristoteles nunquàm tantũ sibi inter Philosophos nomen comparasset, nisi sapientiæ studio diutissimè insudasset. Cyrus Medorũ imperium animi virtute ac solertia ad Persas transtulit. Lycurgus, Solon, Darius, immortales habiti. Quare cùm cætera ferè omnia incerta sint ac caduca, virtus verò ipsa altissimis defixa radicibus, nulla vnquam vi labefactari possit: omneis subire labores, omnia perpeti incommoda æquo animo debemus, vt eam pro virili, consequamur. Estque poëta hic eminentissimus, diligentissimè lectitandus atque in primis obseruandus, quod certum nobis miniméque ancipitem, ad comparandã virtutem, tramitem indicauerit.

CHREIA SECVNDA.

CVm intermissis negotiis familiaribus ad literarum studiũ me tandẽ reuocassem, essetque in animo tam Græcos, quàm Latinos poëtas percurrere, Home-

Homerum ſtatim, quod inter vates, omnium eruditorum teſtimonio principatũ facilè obtineat, aggreſſus ſum, extemplóque ἰλιάδος primo huic diuino occurrimus carmini.

ὅς κε θεοῖς ἐπιπείθηται μάλα τ' ἔκλυον αὐτοῦ

Quæ verba ſignificant, Deo Optimo Maximo imprimis eſſe obtemperandum, ſi ab eo in aduerſis rebus exaudiri concupiſcimus. Quæ quidem ſententia quãtoperè ſit ab omnibus probata, nemini eſſe dubium cenſeo. Quis enim vſque adeo mente alienatus eſt, quin ſibi perſuadeat, Deo omnium moderatori omnium primùm obtemperãdum, quò facilius eiuſdem præſens rebus anguſtis auxilium cõſequamur, cùm præſertim diuinis morẽ gerere mandatis volenti, quàm facillimũ ſit, idque præter omnia faciendum videatur. Nam ſi potentioribus imbecilliores ſedulo parere conantur, aſſiduámque ac diligentem eorum in mãdatis exequẽdis propterea operam exhibent, vt longis ac frequentibus obſequiis boni tandem aliquid adipiſcantur, quanta vti diligẽtia debemus, ne quid præter eius voluntatem faciamus, cuius nutu tam cœleſtia, quàm terreſtria gubernantur, cuiuſque

munera non modo non reiicienda, verùm etiam summoperè exoptanda sunt: quippe, quæ (vt Troianus Alexander apud eundem Homerum testatur) nullus vnquam, Diis ipsis non præbentibus sponte sua sumere posset. Nam quod vulgo dici solet, Deus vndecunque adiuuat, si modo sit propitius, quid sibi aliud vult, quàm vt omni pietate, omnibus obsequiis, pura denique ac syncera mente Deum nobis conciliemus, cuius Natura non eiusmodi est, vt muneribus perinde atque improbus fœnerator capiatur, sed sola vitæ integritate, pientissimísque placetur precibus, nec vllo pacto iniquorum ac flagitiosorum muneribus corrumpatur? Hinc est quod Porphyrius ait: Θεοῖς δὲ ἀρίστη μὲν ἀπαρχὴ νοῦς καθαρὸς, καὶ ψυχὴ ἀπαθὴς, Quæ verba significant, nullas Deo optimo Maximo gratiores offerri posse primitias, quàm puram mentem: & affectibus ac perturbationibus liberum animum. Nam quod Ouidius ait:

Munera crede mihi placant, hominesque Deosque,
  Placatur donis Iupiter ipse datis.

Et Eurip. in Medea: πείθειν δῶρα καὶ θεοὺς λόγος, Id est, donis vel ipsos dictitant flecti

Deos: ad bonorum virorum dona referẽdum eſſe videri poteſt. Quòd ſi quis fieri poſſe nonnunquàm crederet, vt Deus ſceleſtorum hominum donis moueretur, is profectò canibus pecudum cuſtodib. Deum ipſum aſsimilaret, quibus lupi rapinæ particulam concedunt, vt his muneribus placati atque allecti, diripi greges patiãtur: ſed longè ſecùs res habet, ſolos námque bonos reſpicit Deus, iiſque quam libentiſsimè opitulatur. Nec fieri poteſt, vt viro bonitate prædito mali quicquã accidat, nec dum vitã degit, nec poſt mortem, eius res à deo optimo maximo vnquam negliguntur. Æſopus interrogatus, Quid dii faciũt? reſpõdit, τὰ μὲν οἰκοδομεῖν, τὰ δὲ καταβάλλειν. Quod ſignificat, Deũ ipſum alios quidem extollere, ac celebrare, alios verò pro meritis obſcurare ac deprimere. Vnde haud immeritò Ariſtoteles de Magno Alexãdro ad Antipatrũ *Alexander* ſcribens, ait: dicere ipſum non propterea *Magnus.* magis ſibi placere quod multis imperaret quã quòd de Diis optimè ſentiret. Nã qui bonam habent de diis opinionẽ, illiſque quam libentiſsimè obſequuntur, pientiſsimi ab omnibus exiſtimantur, & numinum vice coluntur. AEneam, quòd in

Numa Pompilius. *Mezentius* *Capanæus*

Deos pientissimus fuisset, inter numina recensuit vetustas. Numa Pompilius cum omnium maximè, ac religiosissimè Deos coleret, ac veneraretur, tutissimam finitimorũ pacẽ diuinũque Egeriæ Nymphæ cõmercium meruit: At Deorum contemptor Mezentius, in prælio impiè commisso, fœdissimè trucidatus est. Capanæus, Hipponi filius, cùm Thebana mœnia, dijs etiam inuitis, se conscensurum iactãter gloriatus esset, fulmine ictus, delapsus est. Quare, vni esse Deo omniũ maximè parendũ censemus, summisque egregiũ hũc poëtam laudibus afficiendum arbitramur. qui diuino afflatꝰ spiritu, vnico versu nos, quomodo Optimus Maximus sit placandus Iupiter, admonuit.

CHREIA TERTIA.

Magna est profectò Latinorum poëtarum cohors, candidissimi auditores, multique nominis, sed longè maior ac præstãtior haberetur, ni obliuionis situ, rerúmque edaci tẽpore, quàm plurima veterum poëtarum monumenta intercepta fuissẽt. Quorũ iacturam ne perpetuò lugeamus, eorúmque desiderio maceremur, diuinus

poëta Vergilius causam præbet: quippe qui multorum instar habeatur: Cuius eximia opera, licet innumeris sint referta sententiis, quæ prouerbiorum vice in omnium ore fungantur, hæc tamen imprimis memoratu digna visa est: Omnia vincit amor.

Quæ vsque adeò omnium consensu iã probata est, vt nullus sit tam literarum ignarus, quin eam & memoria teneat, & quàm sæpissimè prædicet, cùm præsertim non modò cuncti mortales, sed & bruta ipsa immania, amoris violentiæ cedant, eiúsque imperium etiam inuita patiãtur: cuius me Hercule rei nulla adduci admiratione debemus. Magnus est enim Deus amor, nec minus apud Deos, quàm apud homines mirandus, cùm multis aliis de causis, tũ vel maximè ob eius vetustissimã originem: nam inter antiquissimos Deos recensetur. Hesiodus: Omnium (inquit) primùm natus est chaos, inde terra, tartara, & amor. Parmenides ante Deos omneis natum Amorem autumat. Acusileus Hesiodo astipulatur: Euripides Tragicorum præstantissimus omnium Deorum supremum esse amorem his trimetris indicat: *Amor.*

ἔρωτα δ᾽ ὅστις μὴ θεὸν κρίνει μέγαν,
καὶ τῶν ἁπάντων δαιμόνων ὑπέρτατον.
ἢ (σκαιός ἐστι, ἢ καλῶν ἄπειρος ὤν,
οὐκ οἶδε τὸν μέγιστον ἀνθρώποις θεόν.

Ouidius quoque de amore locutus addit:
Regnat & in dominos ius habet ille deos.

Quid de Lacedæmoniis ac Cretensibus dicam? Nónne & ipsi, quantã inesse amori vim arbitrarentur, euidentissimè indicarunt, quorum alteri priùs quàm cùm hostibus manus consererent, Amori ante structas acies sacra faciebãt, perinde atq; in instructarum cohortium amicitia ipsa esset victoria collocata? Cretenses verò formosissimos in acie pueros exornãtes, Amori per eos sacra faciebant, vt Sosicrates scriptum reliquit. Samii (vt Erxias auctor est) Amori gymnasiũ cõsecrarũt, cuius festũ Eleutheria propterea cognominabant, quod per ipsum Deũ Athenienses libertatem consecuti fuissent: Apud Thebanos (vt Athenęus testatur) ὁ ἱερὸς λόχος appellatus: ex amatoribus atque amatis constabat, τὴν τοῦ θεοῦ σεμνότητα ἐμφαίνων. Alexis cupidinem ipsum, nec fœminam, nec marem, nõ Deũ, non hominem, sed multas in vnam formã compactas species esse indicãs, eósq, qui amoris simulachrũ

effingere conátur, maximè argués: de Amore in Phœdro hæc ſcribit: ἔστι γὰρ οὔτε θῆλυς, οὔτ' ἄρρην, πάλιν οὔτε θεὸς, οὔτ' ἄνθρωπος, οὔτ' ἀξίλπιστος, οὔτ' αὖτις ἔμφρων, ἀλλὰ συνειλεγμένος πανταχόθεν, ἑνὶ τύπῳ πόλλ' ἄδην φέρων, ἡ τόλμα μὲν γὰρ ἀνδρὸς, ἡ δειλία γυναικὸς, ἡ δ' ἄνοια μανίας, ὁ δὲ λόγος φρονοῦντος, ἡ σφοδρότης δὲ θηρὸς, ὁ δὲ πόνος ἀδάμαντος, φιλοτιμία δὲ δαίμονος.

Plato igitur omnium philoſophorum præſtantiſsimus maximã Amoris vim ac ſapientiam cupiens indicare in conuiuio hęc dicit: Amor poëta eſt adeò ſapiens, vt alios quoque poëtas efficere poſsit. Quilibet enim licet antè rudis, in poëtã euadit egregium, cùm primùm Amor afflauerit Ex quo perſpicuè cõiectare licet, amorẽ peritum eſſe poëtã, omneiſque muſicos poëſis numeros cõtinere. Idẽ de eodẽ: Sagittandi, medendi, diuinãdi peritiã duce amore inuenit Apollo, qui amoris eſt diſcipulus. Muſicen ſimiliter Muſæ, fabricam ærariam Vulcanus, texendi artificiũ Minerua, Iupiter Deorũ hominũque gubernationem. Quare, cùm Deorũ vetuſtiſsimus ac maximus ſit Amor, nõ immeritò æquè in cæteros Deos, atque in õneis homines ſuũ ſemper exercuit impe-

rium. Nam Iouē ipsum modò in cygnū, modò in taurum transformauit, quandoque in aurum cōflauit. Neptunum equi, Mercurium hirci formam induere coegit Apollinē, vt Admeti pasceret armēta cōpulit. Venerem, vt ad Idæ montis radices Anchisen quæreret, quàm sæpissimè adègit. Quantopere autem miseros sit ludificatus mortales, veterum scriptorum monumenta euidentissimè indicant. Vnde colligere licet, nunquam ferè humanum genus in extremas tam publicè, quàm priuatim incidisse calamitates, quin Amor ipse causā ac materiā suggesserit. Nam vt à publicis, ac perniciosis bellis exordiamur, Iliacum incendium mutuus atque incestus Alexādri & Helenes amor excitauit. Græcorum exercitum illa exitiosa pestis propter Chryseida grauiter inuasit. Achilles ad irā plurimis Græcorum perniciosissimam Briseidis desiderio cōmotus est. Belli inter Thebanos ac Phocenses, per decennium conflati quod ἱερὸν, hoc est, sacrum appellatum est, Thebano Thebana mulier à Phocēse quodā amoris stimulis rapta, causam præbuit. Chrysaicū quoque bellum nuncupatum, quod inter Cyrrheos & Phocenses, vt Callisthenes

ſcriptum reliquit, decennium tenuit: propter Magiſto, Pelaguntis Phocenſis filiam à Cyrrheis raptam, imprimis contractũ perhibetur. Cambyſes Perſarum Rex mulieris impulſu (vt Cteſias credit) in AEgyptum expeditionem fecit. Nam cum AEgyptias mulieres in nocturnis congreſſibus à cæteris mirum in modum differre intellexiſſet, Amaſidis AEgyptiorũ regis gnatã, vxorem petiit. At Amaſis veritus, ne filia pro pellice vteretur, eius loco Hitetim Apriæ filiã miſit, qui à Cyrrhéſibus ſuperatus Ægyptiorũ regno exciderat, & ab Amaſide fuerat occiſus. Qua re cognita Cambyſes, puellæ etiam exhortatione quæ patris vltionẽ expetebat, AEgyptiis bellũ intulit. Quid fuit in cauſa, vt Philippi. Macedoniæ Regis domus euerteretur? Nẽpe Cleopatræ importunæ nuptiæ. Vt Herculis familia diſsiparetur, Iole Euryti filia cauſam præbuit. Theſei domus propter Phædram ad nihilum redacta eſt, Athamantis propter Themiſto, Hypſeo genitam. Iaſonis, propter Glaucẽ, Creõtis filiam. Agamemnon, poſt conſecutã apud Ilion victoriam, cùm in patriã ſoſpes reuerſus eſſet, à Clytemneſtra vxore, quòd Caſſandram miſerè deperiret, interfectus *Cambyſes.*

est. Nonne nostris quoque tẽporibus maxima hominum pars, quotidie amoris sua su digladiatur, ac passim trucidatur? Quare, cum multis iam periculis compertum sit, Amorem ipsum tam apud Deos, quàm inter homines plurimum valere, illi omnino, quàm commodissimè fieri potest, cedendum est: Vergilio, poetarum principi, per quàm assiduè studendum, quod huiusmodi vndecunque scateat sententiis.

CHREIA QVARTA.

Quanto sæpius ac frequentius Mantuani Vergilii volumina repeto, tanto illum magis & suspicio & admiror. Vnus enim Vergilius characterum diuersitate, ea cõplexus est, quæ viri tres, Græcorum præstantissimi, vix consequi potuere. Nã Bucolico carmine Theocritum æquauit, Georgico Hesiodũ antecessit, Heroico diuinum illum Homerum adamussim expressit. Quæ quidẽ omnia cunctis fuisse Græcis præstantiorem Vergilium cõ indicant quòd Græcorum nullus triplicẽ hanc dicendi materiam ausus adhuc fuerit, sed vnusquisque intra suum scribendi genus

ſeſe continuerit. Eſt præterea in Vergilio dicendi facilitas, & in rebus enarrandis candor, vt nemo ſit tam rudis, & à re literaria alienus, quin Vergiliana lectione mirum in modum oblectetur: cùm præſertim aureis ac diuinis inter legendum quàm ſæpiſsimè occurratur ſententiis, quæ legentium animis vſque adeo blandiuntur, vt vix dum perlectę memoriæ inhæreant, nec vnquam amplius excidant: qualis eſt, Non omnia poſſumus omnes.

Quæ verba ſignificant mortalium neminem tanto eſſe ingenio præditũ, vt ſolus omnia ſapiat atque intelligat, nihilque eum penitus lateat· cuncta enim ſcire diuinũ eſſe potiùs quàm humanum nouerat poëta. Nam quãdoque bonus dormitat Homerus. Hinc celebratum eſt apud Græcos prouerbium: Εἷς ἀνὴρ οὐδεὶς ἀνήρ, Hoc eſt vnus vir, nullus vir. quaſi velit innuere, nihil egregiũ ab vno homine præſtari poſſe, ſi aliorum auxilio fuerit deſtitutus. quod autem legitur apud Euripidẽ Εἷς ἀνὴρ οὐ πάνθ᾽ ὁρᾷ, Id eſt, vnus vir haud videt omnia: Id ſanè ſignificat, neminem vnũ, ne maximo quidẽ rerum vſu atque experientia tantam vnquã cõſequi poſſe peritiam ac ſolertiã, vt omnia per ſe diſ-

spiciat,nec vlla in re hallucinetur atque de cipiatur. Socrates,qui Apollinis oraculo suæ ætatis sapientissimus iudicatus est, se nihil omninò præter exiguam quandam amandi disciplinam scire ingenuè fatebatur. Hercules Ioue genitus, quem Marathonii vt Pausanias ait, omnium primi in Deorum numerum propterea recensuere,quod non minùs animi quàm corporis virtutibus excelleret,eodem tēpore & aduersus Hydram, sophisticam mulierē certare non valuit, cui vt Plato refert propter sapientiam pro vno sermonis capite amputato, multa repullulabāt: Et aduersus Cancrum, sophistam quendam ex mari aduentantem, à quo, cum ad sinistrā vrgeretur,verbisque acriter morderetur, nepotis sui Iolai auxilium implorauit: cuius ope vehemēter adiutus, victoriam vix tandem consecutus est. Quare, cùm ii quoque quibus ne cælum quidem negatum est,per se omnia non potuerint, poëtarum præstantissimo procul dubio credendum est, Vergilianæque lectioni est omnium maximè inseruiendum, vnde huiusmodi sententias haurire quàm sæpissimè licet.

CHREIA QVINTA.

Nihil est profectò, quod hominum quispiam tam propenso ac libenti agat animo, quin quandoque fastidium pariat, si modò nulla adhibita intermissione, diutissimè in eodem versatus fuerit. Hinc factum est, vt Aristophanis illud iam diu apud vulgum Prouerbii vicem, obtineat: ἐκ πάντων πλησμονή. Hoc est omnium rerum satietas. Quod ita esse cum sępè alias tũ vel maximè nudiustertius supra modum expertus sum. Nã cum in prædio nostro quod haud multũ ab vrbe distat, vnà cum amicis Dianæ studiis, quæ à teneris vnguiculis mihi semper plurimũ placuêre, toto animo incumberẽ, cæterarúmque rerum oblitus vni venationi operam impenderem, tanta me venationum extẽplò cepit satietas ac fastidium, vt relaxandi animi causa, ad Mineruæ studia me statim contulerim, Vergiliúmque, quem fortè mecum attuleram, aggressus sim, in quo quidem lectitando, multæ mihi memoratu dignæ passim occurrerunt sentẽtiæ, inter quas hæc maximè, & quàm sæpissimè memoranda visa est.

Vsque adeone mori miserum est?

Qua poetarũ prudentissimus nos admonuit, mortem etiam ipsam minimè forti

viro recuſandam:quippe, quæ modo honeſta ſit,vitam quoque turpem quandoque ſoleat exornare cùm contrà vita turpis,ne morti quidem honeſtæ locum relinquat.

Quis,niſi penitus mente captus,honeſtæ morti turpe præferat vitã,cum præſertim in tot ac tantis humanæ vitæ procellis ac tempeſtatibus tutiſsimus nobis portus appellanda ſit? Hinc eſt, quod Aiax ille Telamonius apud Sophoclem ait:

Οὐκ ἂν πριαίμην οὐδενὸς λόγου βροτὸν,
ὅστις κεναῖσιν ἐλπίσιν θερμαίνεται.
ἀλλ' ἢ καλῶς ζῆν, ἢ καλῶς τεθνηκέναι
τὸν εὐγενῆ χρή.

Quid enim in morte eſt, quod ſit iure formidandum?quam, ſi Euripidem diuinum poëtam ſequi voluerimus,animi pariter ac corporis interitum exiſtimabimus.cuius hæc verba ſunt:

Ἀκουσον ὥς σοι τέρψιν ἐμβαλῶ φρενί,
τὸ μὴ γενέσθαι θανῶν ἴσον λέγω.

Quod ſi fas eſt credere, non magis eſſet poſt mortem metuendum, quàm priuſ-
Mori bonũ quàm naſceremur, vnquàm timuim'. Sin autẽ in morte ipſa nõ interitus, ſed animi à corpore migratio eſt, cur non potiùs meliora,bonis præſertim viris ſperanda,

quàm deteriora verenda sunt? Neque enim fieri potest, vt viro bono mali quicquam accidat, nec viuo, nec mortuo, nec eius res à diis immortalibus negliguntur. Plato in Socratis Apologia: Mortem (inquit) timere nihil aliud est, quàm sapientem videri eum, qui non sit sapiens: quippe, cùm id sit scire videri, quæ nescias. Nemo enim scit, vtrum mors omnium bonorum summum homini contingat: Metuunt autem perinde, ac si eam malorum esse maximum non ignorarent. Cui verò dubium esse debet, quin hæc ipsa inscitia sit maximè vituperanda, per quam aliquis se putat scire, quæ nesciat?

Stultum est igitur, id temerè formidare, quod & quale sit omnino nescias, & nullis precibus ac muneribus, nullisúe maximis quidem viribus declinari vnquam potest. Omnibus enim ex æquo moriendum est, quod Horatianum facilè illud indicat.

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumque turreis, ô beate Sesti.

Et Homerus hoc carmine non inficiatur:

οὐδὲ γὰρ οὐδὲ βίη Ἡρακλῆος φύγε κῆρα,

Id est:

Nec vis Herculea fatum euitauit acerbum.

Quod autem horrida mors muneribus non capiatur, ſenarius hic indicio eſt:

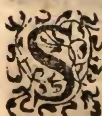
Μόνος θεῶν γὰρ θάνατος, οὐ δώρων ἐρᾷ.

Id eſt, Mors ſola donis non euitatur.

Itaque forti ac libenti eſt animo obeunda, & vt gradum acceleret, nec vltimam atque imbecillam expectet ſeneſtutem, ſummis eſt precibus optandum. ὅν γὰρ φιλεῖ θεὸς, ἀποθνήσκει νέος. id eſt, quē enim Deus diligit, in iuuenili moritur ætate. Quæ vtique verba ſignificant, optimè atque pulcherrimè cum illo actum eſſe, qui huiuſce miſeræ atque infeliciſſimæ vitæ calamitatibus quàm celerrimè ereptus fuerit, & ad ſempiternam illam fœlicitatem, qua animi poſt mortem fruuntur, quam primùm migrauerit. Quod cygni, vtpotè, qui ab Apolline, cui dicati ſunt, diuinationem accepêre, planè prouidentes, tunc dulciſsimos, ac ſuauiſsimos edunt cantus, cùm ſe citò ſentiunt morituros. Codrus ille Athenienſiū Rex, & Macaria: Herculis ac Deianiræ filia, nō propterea tantùm volūtariæ ſe morti diuerſis bellis obtulere, vt ciuib' ſuis aduerſus Lacedæmonios pugnantibus victoriā relin-

relinquerẽt, famámque apud posteros asse querẽtur, sed quòd in morte nõ modò nihil mali, verumetiã summã esse mortalib' felicitatem arbitrarẽtur. Quod apud Romanos & M. Curtius, iuuenis bello egregius, qui se armatum in altißimam illam voraginem immisit: & duo illi Decij, qui cùm Coss. essent: se pro legionibus Romanis deuouerunt, mihi procul dubio sensisse videntur. Neque enim tam alacri animo se perinde ac victimas Reipublicæ præbuissent, si quid mali post mortem sibi futurum sperassent. Quare & mortem minimè miseram esse, credendum est, & Virgilius non modò aßiduè in manibus habendus, sed & memoriæ thesauro commendandus: quippe qui sui studiosos tam bellè instituat.

Cap. 4. DE SENTENTIA *quæ græce γνώμη dicitur.*

Sententia, est oratio, breui complexu aliquid, quod ad hortãdum dehortandúm ve pertinet, explicans. Sententiarum verò alia exhortãs, alia dehortans, alia enuntians. Est

Sententia ex eo nomẽ accepit quod senilis sit con-

filiis, aut decretis, sicuti & γνώμη. Quint. li. 8. cap. 5.

item alia simplex, alia composita: praeterea alia probabilis est, alia vera, superlata alia.

EXHORTANS SENTENTIA est, vt:

Oportet amicum praesentem amare, volentem verò amittere.

DEHORTANS, VT:

Turpe quiete Ducem totas deperdere noctes.

ENVNTIANS, VT:

Pecuniis opus est, sine quibus nihil eorum, quae necessaria sunt, rectè fiet.

SIMPLEX, VT:

Optimum id augurium est, patriam tutarier armis.

COMPOSITA, VT:

Multos esse malum Reges, Rex vnicus esto.

PROBABILIS, VT:

Quales amicos quisque habet, talem scias.

VERA, VT:

Expers malorum vita nulli contigit.

SVPERLATA, VT:

Infirmius nihil homine.

Hoc ergo pacto sententia diuiditur. Tractabis *verò ipsam eisdem capitibus, quae in vsus explicatione diximus. Laudabis primùm, deinde explicabis, tum confirmabis, ex Causa, Contrario, Similitudine, Exemplo, Testimonio veterũ. Demùm breui Epilogo concludes.* Differt autem

sententia ab vsu, eò quòd vsus persæpe actiuus est: Sententia verò semper in oratione consistit. Deinde quòd vsus semper habet additam personam: Sententia sine persona effertur.

EXEMPLVM SENTENTIÆ

Exhortatiuæ, Theognidis.

In mare cetiferum ne te premat aspera egestas,
Desili, & à celsis corrue, Cyrne, iugis.

Indignum Theognidi visum est, Poeticam velut rem ineptam accusari. Itaque relictis fabularum commentis, ipse ad formandos mores, vitámque instituendam ipsam traduxit. Cùm videret enim Poetas compositis fabulis, veluti præclaro aliquo inuento, gaudentes, ipse satius duxit: quomodo rectè viuatur, carmine complecti. Laudandus certè ob vtrunque: & quòd metri gratiam obseruauit, & quòd meliorum admonens, institutionis attulit fructum. Sed huius vt alia omnia, ita hoc imprimis meritò quis laudauerit, quòd de paupertate dixit A laudabili.

Quidnam igitur dixit? Qui vitam in miseria ducit, mori potius amet. Multò enim melius à vita discedere, quàm Sole sui dedecoris testem habere. Hæc sunt quæ ex Philosophorum dogmate protulit. Licet autem considerare, qua ratione motus, ista tam prudenter ediderit. Expositio.

A causa. Degens enim in paupertate, cùm adhuc minor natu est, nequit exerceri ad virtutem: vt verò ad virilem peruenerit ætatem, improbißima faciet. Legatus enim pro patria pecunia corrumpetur: concionaturus quò spes lucri duxerit, eò flectet orationem. Ius verò dicturus, pro largiente pronuntiabit, suscipiétque pro suffragiis dona.

A Cōtrario. Vacui autem paupertatis curis, & pueri ad spem protinus honestißimam virtutis attolluntur, & viri facti cuncta splendidè administrāt, iam in pace sumptum edendis publicè muneribus faciendísque ludis præbentes, iam in bello impensas in toleranda militiæ onera conferentes.

A simili. At verò quemadmodum grauibus astricti vinculis, quò minus liberum ipsis sit, quod velint agere, vinculis prohibentur: sic in paupertate degentibus obstat, quò minus exercere libertatem poßint, ipsa paupertas, & inopia rerum.

Ab exemplo. Irum vides, qui cùm Ithacensium vnus esset, non tamen id iuris sibi, quod reliquis ciuibus erat: Cui tam molesta paupertas fuit, vt nomen quoque inopia permutaret. Arnæus enim primò vocatus est, posteà Irus appellatus, id ab administratione cognomentum assecutus. Et quid oportet Irum dicere? Ipse qui Ithaca quoque potiebatur Vlysses, postquàm domum rediens paupertatem simulabat, ipsius etiam sensit mala, & omi sua à temulentis ministris percussus, & in-

iuria adfectus. adeò paupertas meo iudicio dura res est.

Præclarè ergo, rectéque Euripides inquit, Malum esse nihil habere, neque paupertatem nobilitate leuari posse. *A testimonio veterum.*

Quomodo ergo quis satis & pro dignitate laudabit Theognidem, talia támque grauiter de paupertate monentem? *Epilogus.*

SCHOLIA.

SEntentiam authore Quintiliano, veteres, quod animo sensissent, vocauerunt. *Lib. 8. c. 5.* Nos autem hoc loco dicimus orationem, quæ ad mores & communem hominum vitam pertinet, ostendítque, quid aut fiat in ea plerunque, aut fieri oporteat. Vt: Feras, non culpes, quod vitari non potest. Comes facundus in via pro vehiculo est. Furor fit læsa sæpius patientia. Nimium altercando veritas amittitur.

Harum Publij sententiarum meminit Gellius lib. 17. capite 14.

Aliquando refertur ad rem. Cicero pro Ligario: Nihil est tam populare, quàm bonitas. Aliquando ad personam, vt illa Afri Domitij: Princeps, qui vult omnia scire, necesse habet multa ignoscere.

Quint.lib.8.cap.5.

Oportet amicum, *&c.* Locus desumptus est ex Homeri decimoquinto Odysseæ: vbi Menalus ad Telemachũ ita loquitur.

Χρὴ ξεῖνον παρέοντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν.

Non ego te longius, inquit, hic morabor redire cupientem.

Ægrè vtrunque ferã, si me nimis hospes amabit,
Oderit aut nimis: at medium seruantia laudo,
Nam semel exceptum vt nolentem impellere durum,
Sic retinere malum fuerit properare volentem:

Oportet igitur & hospitem præsentem amare, & volẽtem dimittere: vt interpretatus Raphael Volaterranus. Admonet autem Menelaus, inciuilem eum esse, qui non sit hospitalis. Inciuilem item qui nimium hospitalis, abire contendenti penulam, vt aiunt, sciderit, atque nolentem pertinacius retinuerit. Inuitum seruare nec est mẽtis puto sanæ, vt ait Eras. in expostulatione Iesu.

Hospitalitas.

Turpe quiete, *&c.* Locus habetur in Iliados libro 2.

οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα,

Haud dignũ duce id est, noctem dormire

per omnem,vt reddit Eraſ. in prouerbio: Non decet principẽ ſolidam dormire noctem. Docet, vigilantiam ac ſolicitudinẽ maximè conuenire principibus, vt qui tantam negotiorum ſarcinam ſuſtineant humeris. Sapiẽter ille iudicij ſubtilis Rex, qui traditum ſibi diadema, priuſquã capiti imponeret, retentum diu conſiderauit, inquiens: O nobilem magis quàm felicẽ pannum, quem ſi quis penitus cognoſcat quàm multis ſolicitudinibus, & periculis & miſeriis ſit refertus, ne humi quidem iacentem tollere vellet. Hæc Valerius lib. 7. cap. 2.

Pecuniis opus eſt, &c. Locus ex prima Demoſthenis Olynthiaca, quẽ in prouerbio: Pecuniæ obediũt omnia, ſic vertit Eraſm. Breuiter op' eſt pecuniis, neque citra has quicquam eorũ, quæ facienda ſunt, cõfici poteſt. Quippe mortalibus nihil eſt charius pecunia. Hæc vna inter mortales plurimùm valet. Vnde 1. Epiſtol. Horat. *Pecunia.*

Scilicet vxorem cum dote fidémque & amicos,
Et genus & formam regina pecunia donat.
Ac bene nummatum decorat Suadela Venúſque.

Bellerophon apud Euripidem inquit, pecuniarum vſum contemplatus:

Sine me vocari pessimum, vt diues vocer.
Nemo an bonus, an diues omnes quærimus.
Non quare & vnde, quid habeas tantùm rogant.
Vbique tanti quisque, quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe sit, quæris? nihil.

Sine quibus, &c. Fuerunt enim qui dixerunt: Impossibile pecuniis indigentem bene principari, studióque vacare posse. Atqui vbi non honoratur virtus, ibi non est possibile, firmum optimorum esse in Repub. statum. Cuius rei meminit Arist. 2 Politic. cap. 9.

Optimum id augurium, &c. Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. Sũptus est ex Homeri 12. Iliados: vbi Hector auguria reliqua negligens loquitur (Erasmo interprete) ad hunc modum:

Aligeris auibus tu me parêre iubes nunc,
Auguria. *Quarum nulla mihi cura aut respectus, vtrúmne*
Ad dextram Eoi veniant mihi Solis ad ortum,
An læuam: ad Solem occiduum, noctísque tenebras.
Verùm nos Iouis arbitrio parêre necessum est

Altitonantis, hic imperium tenet vnus in omnes,
Quotquot mortales, quotquot ſunt morte carentes.
Vna auis optima, pro patria pugnare tuenda.

Et Q. Fabius Maximus cùm augur eſſet dicere auſus eſt: Optimis auſpiciis ea geri, quæ pro Reipub. ſalute fierent: quæ contra Rempub. ferrentur, contra auſpicia fieri, vt ait Cicero in Catone maiore.

Cæterùm olim apud Gentes auguria vel auſpicia ſummis ſtudiis obſeruabantur, ac maior illis adhibita fides propter miraculum Actij Nauii. Quo tantus honor acceſsit, vt nihil belli domíque poſteà, niſi auſpicatò gereretur, vt ait Liuius libro primo. Hinc damnatus fuit L. Iunius, quòd auſpiciis neglectis, claſſem tépeſtate amiſit: Et P. Claudius, quòd cùm auſpicia more maiorum petenti pullarius non exire pullos cauea nuntiaſſet, eos in mare iuſſerit abiici, dicens. Quia eſſe nolunt, bibant. Valer. lib. 1. cap. 4.

Sunt autem ſententiæ ſimplices, quæ ſimpliciter ſine rationis ſubiectione proferuntur, vt: Liber eſt is æſtimandus, qui nulli turpitudini ſeruit.

Item: Egens æquè is eſt, qui non ſatis

habet,& is cui nihil satis potest esse.

Item: Optima viuendi ratio est eligenda, eam iucundã cõsuetudo reddet. Quæ sententiæ non sunt improbandæ, propterea quòd habet breuis expositio, si rationis nullius indiget, magnã delectationẽ. Sed illud quoque probandum est genus sententiæ, quod confirmatur subiectione rationis, hoc modo: Omnes bene viuendi rationes in virtute sunt collocandæ, propterea quòd sola virtus in sua potestate est, omnia præter eam subiecta sunt fortunæ dominationi. Vide Ciceronem 4. ad Herennium, & Quint. lib. 8. cap. 5.

Composita, &c. Sunt sentẽtiæ quæ duplices efferuntur, hoc modo, Sine ratione: Errant qui in prosperis rebus, omneis impetus fortunæ se putãt fugisse: Sapienter cogitã, qui temporibus secũdis casus aduersos reformidant. Cum ratione, hoc pacto: Qui adolescentium peccatis ignosci putant oportere, fallũtur, propterea quòd ætas illa non est impedimento bonis studiis: At hi sapienter faciũt, qui adolescentes maximè castigãt, vt quibus virtutibus omnem vitam tueri possint, eas in ætate maturissima velint comparare.

Fortuna.

Multos esse malum, &c. Vlysses Iliados se-

gūdo loquitur ad Therſiten: οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω. Quod Eraſ (in Monar-
prouerbio : Imperatorum multitudo Ca- chia.
riam perdidit) ita vertit: Multos imperitare malū eſt: Rex vnicus eſto. C. Cæſar Caligula, cùm audiret fortè Reges, qui officij cauſa in Vrbem aduenerant, cōcertantes apud ſe ſuper cœnā de nobilitate generis, exclamauit: εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς, vt ait Suetō. Vnus dominus ſit, vnus Rex. Eſt autē triplex Reip. ſtatus Δημοκρατία, id eſt, principatus populi, μοναρχία, id eſt, vnius principatus, & ὀλιγαρχία, id eſt, ſtatus Reip. à paucis adminiſtrata. Atqui nihil eſt peius licentia multitudinis, qua nulli paretur, ſed pro ſua quiſque libidine rem gerit. Hanc Græci vocant ἀναρχίαν, malum fermè tyrannide peius. Par malum πολυαρχία.

Probabilis, &c. Priſcianus veriſimilem appellat. Vt ſi quis cum malis conuerſatur libenter, nunquam de hoc bene interrogaui viro, ſciens quoniam talis eſt, quales illi, cum quibus conuerſatur.

Quales amicos, &c. Vnde Pſalm. Conſuetu-
17. Cum ſancto ſanctus eris, & cum do conta-
viro innocente innocens eris. Et cum gioſa.

electo electus eris, & cum peruerſo peruertêris. Celebratur & hic Senarius à Græcis Κακοῖς ὁμιλῶν κ᾽ αὐτὸς ἐκβήσῃ κακός, id eſt malus ipſe fies, ſi malis conuixeris. Corrũpunt enim mores bonos colloquia praua. Et ſi iuxta claudum habites, ſubclaudicare diſces. Vide Eraſmi prouerbia. Plutarchus in commentario de ratione dignoſcendi verum amicum ab adulatore, ſcribit tantam habere vim aſsiduam conſuetudinem, vt imprudentes etiam imitemur vitia eorum, quibus cum viuimus. Sic Platonis familiares eius gibbum imitabantur.

Expers malorum, &c. Aphthonius Ἀλύπητον βίον, habet, Vitam, inquit, ſine triſtitia nulli licet inuenire. Rectè Heſiodus: Ἄλλοτε μητρυιὴ πέλει ἡμέρη, ἄλλοτε μήτηρ.

Ipſa dies quandoque parens, quandoque nouerca eſt. Proinde Plinius ſe dubitare dicit, vtrum natura ſæpius nouerca ſit, an mater, vt quæ tot venena, tot item remedia progignat. Vide Chiliades Eraſmi. Nemo eſt, qui ſemper in tranquillitatis portu nauiget. Quotuſquiſque eſt hominum, quos non teneat aliud atque aliud tanquam in Panegyre malorum, infortunium? Vt ſapienter So-

lon protulerit. Si in vnum locum cuncti mala ſua contuliſſent, futurum, vt propria deportare domum, quàm ex omni miſeriarum aceruo portionem ſuam ferre mallent, vt ait Valerius libro ſeptimo cap. 2.

Superlata, &c. Priſcianus ſuperlatiuas ſententias vocat: vt Fama malum, quo non aliud velocius vllum, Mobilitate viget, &c.

Infirmius nihil, &c. Verſus Homericus eſt: οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο. Quem Eraſmus in prouerbio, Homo bulla eſt, ita tranſtulit: Nil homine enutrit tellus infirmius alma. Catanæus: Debilius nil terra facit mortalibus ipſis. Glaucus Iliados ſexto verè loquitur in hanc ſententiam. Tale genus eſt hominũ, quale foliorum, &c. *Homo bulla.*

Indignum Theognidi, &c. Nomen eſt poëtæ Græci, cuius (vt Tertullianus ait) ſæpe meminit in legibus Plato. Et Eraſ. in prouerbio: Optimum non naſci, carmẽ hoc eius citat:

Ἀρχὴν μὲν μὴ φῦναι ἐπιχθονίοισιν ἄριστον.

Idem prouerbiali figura dixit:

οὔτε γὰρ ἐκ σκίλλης ῥόδα φύεται οὐδ᾽ ὑάκινθος.

Qui vitam in miſeria, &c. Hoc argumẽ-

tum & ſtyli, & ingenij exercendi cauſa tractari ſolet, Non vt paupertati (quæ iuxta prouerbium ſapientiam ſortita eſt) ſuſpendio ſit arbor deligenda, aut deſiliendum à quinque ſcopulis, vel rupibus in vndam. Verius eſt, quod S. Chryſoſtomus in Epiſtola ad Hebręos ſcriptum reliquit. Paupertas eſt manu ductrix in via, quæ ducit ad cœlum. Sed hoc malum influxit humanis mentibus, vt honori ſit pecunia, & nemo, niſi diues, honore dignus habeatur, vt ait S. Ambroſius 2. Officiorum cap. 21.

Nequit exerceri ad virtutem, &c. Etenim, vt Iuuenalis Saty. 3. inquit.

Haud facilè emergunt, quorũ virtutibus obſtat
Res anguſta domi.

Et Satyra ſeptima.

Paupertas. *Neque enim cantare ſub antro*
Pierio, thyrſũmue poteſt contingere ſana
Paupertas, atque æris inops, quo nocte diéque
Corpus eget.

Quippe, vt Ariſtoteles primo Ethicorũ inquit: fieri non poteſt, aut non facilè fit, vt is agat res præclaras, cui facultates deſunt. Multa namque per amicos, per diuitias, per ciuilem potentiam, tanquam per inſtrumenta aguntur. Et in decimo

scribit, sapientem & iustum rebus his indigere, quæ necessariæ sunt ad vitã. Idem (vt Laertius Diogenes scribit lib. de Vita philosophorum quinto) dixit: Virtutẽ ad beatam vitam sibi minimè sufficere, quippè corporis bonis, exterioribúsque indigere.

Improbißima faciet, &c. Vnde Horat. in Odis: lib. 3. Oda 24.

Magnum pauperies opprobrium, iubet
Quiduis & facere & pati,
Virtutísque viam deserit arduæ.

Mantuanus in Bucolicis:

Pauperies inimica bonis est moribus, omne
Labitur in vitium, culpæ, scelerúmque ministra
est.

Pecunia corrumpetur, &c. Sed hæc sunt exercitii gratia dicta, cùm è contrario diuitiæ malorum sint irritamenta, stimulos maiores subdant, atque fenestram aperiant criminibus, vt præstiterit honesta paupertate laborare, quàm iniustis diuitiis affluere. Hinc Menander:

καλῶς πένεσθαι μᾶλλον ἢ πλουτεῖν κακῶς
Id est, honestius est pauperem esse, quàm iniustè diuitem.

Duo sunt, vt inquit in nouis Rhetoricis Cicero, quæ possunt ad turpe cõpendium

permouere, inopia, & auaritia. Vnde fit vt legati, atque causidici pecuniis sæpe corrupti causam deteriorem foueant, ac tueantur: Ergo lex erat apud Corinthios ne legatione fungentes acciperent munera. Et lege Cornelia cautum: ne quis legatis exterarum nationum pecuniam expensam ferret, vt ait Pomponius Lætus. Inter cætera fuit obiectum Æschini, quòd munera legatus acceperit, vt ait Quintil. lib. 4. cap. 4. Et Demosthenes ipse, accepta pecunia, contra Milesios loqui noluit, argentanginam se pati dicens. Vide Gellium lib. 11. cap. 9. Et Erasmum in prouerbiis. Porrò nihil est tam sanctum, quod non violari, nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit. Vnde Philippus Macedonum Rex an præsidium tam esset difficile accessu rogauit, vt asinus auro onustus accedere non posset.

Non tamen id iuris, &c. In republ. diuites plus & honoris & authoritatis habent, quàm pauperes: dat enim census honores, pauper vbique iacet. Quippe quemadmodum timiditatem atque contemptum paupertas adfert, sic opulentia παῤῥησίαν, hoc est, loquendi cõfidentiam adducit, & ornamentum populare. Vulgus

gus diuitum dulci, vt ait Horatius, fortuna ebrium, hoc putat ſuis diuitiis deberi, vt qüicquid dixerint, id protinus quaſi Apollinis oraculum omnes ſuſpiciāt, & approbent, vt ait Eraſmus in prouerbio: Αργύρεοι κρῆναι λαλοῦσιν.

Arnæus, &c. Homerus Odyſſeæ 12. loquitur in hāc ſententiam: Prodiit pauper publicus, qui per vrbem Ithacam mendicabat, cuius erat inſigne, vacuum continuo ventrem cibo potúque explere, vis alia ei nulla, ſeu virtus. Aſpectu fuit procerus, cui nomen Arnæo ex ipſa geneſi mater indidit. Iuniores verò cuncti Irum vocabant, quoniam ſi quis vellet, nūtium ferebat more Iridis. Ad id reſpiciens Ouidius in Ibin inquit:

Qualis erat nec non fortuna binominis Iri.

P*aupertatis ſenſit mala, &c.* Vlyſſes mendicus viſus multa patiebatur. Contumeliis adfectus à Melanthio, qui calce quoque eum percuſſit. Antinous ſcabello petiit, Odyſſeæ 17. Et cùm proci cibis, vinóque eſſent obruti, in Vlyſſem debacchati ſunt. Etenim Minerua, vt Vlyſsis animū adhuc magis iniuriis exerceret, procos ab iniuria non permiſit abſtinere. Vnde Ctiſippus pedem bubulum è cani-

Paupertas nobilem alioquin reddit inglorium, vnde

illud Horatij Ser. li. 2 Sat. quinta. Et genus & virtus, nisi cũ re vilior alga est.

ſtro corripiens iecit in Vlyſſem, vt habetur Odyſſeæ vigeſimo.

Paupertatem nobilitate, &c. Extat & Menãdri ſenarius: πενία δ' ἄτιμον καὶ τὸν εὐγενῆ ποιεῖ. id eſt, paupertas autem inhonoratum & nobilem facit. Vel, clarum reddit paupertas inglorium, id eſt, claro loco natos, obſcuros atque contemptos facit. Illuſtre genus ſine diuitiis magis deprimitur, quàm exaltatur.

EXEMPLVM SENTENtiæ *deſumptum ex Priſciano, cuius argumentum eſt:*

Non oportet per totam noctem dormire virum multis conſulentem.

Laudabis igitur eum qui dixit, breuiter:

Deinde, ſimplici expoſitione explicabis ſententiam, vt: Non decet virum in ſumma poteſtate multis præſidentem, ab occaſu ſolis vſque ad ortum opprimi ſomno, aut veterno torpeſcere.

A cauſa. Debet enim præſes ſemper vigilare, & ſubditorum ſuſcipere curam, quam ſomnus aufert, & officij reddit immemorem.

Contrarium est enim Rex & priuatus, & somnus & vigiliæ. Sicuti ergo molestum non est, si priuatus homo per totam dormiat noctem: sic intolerabile, si Rex non vigilet, consulátque sibi parentium saluti. *A contrario.*

Quemadmodum nauium gubernatores, si cæteri dormiant, soli pro communi vigilant salute: sic oportet Imperatores pro suis esse sollicitos. *A Comparatione.*

Hector noctu vigilans, & Reipu. prouidens, speculatorem ad naues Græcorum mittebat Dolonem. Scipionis vigilantia Syphacis dormitantis castra expugnauit. Liuius lib. 10. belli Punici. *Ab exemplo.*

Quod Salustius quoque comprobat, dicens: Multi mortales dediti ventri, atque somno, indocti, incultíque vitam, sicuti peregrinantes, transigunt.

Hæc habet exhortationem plerūque. vt: Oportet & nos necessarias res suscipiētes, summa cura, vigiliísque eis consulere, quibus præfecti sumus. *Conclusio.*

ALIVD EXEMPLVM

meum, cuius argumentum est:

Est melius tumido mergatur vt æquore Cyrnus,
Quàm leuium studiis sollicitetur opum:

Exordium à laude. Quæ ſapienter dicta mores expoliũt, & ingenia formant, laudem ſuam merentur, quale carmen illius, qui longè melius eſſe confirmabat, fluctibus obrui, quàm honeſta paupertate reiecta diuitiis congerendis iugiter inſudare.

Ab expoſitione. Quæ ſibi quid velint conſideremus. Vitam pauperis cum honeſtate coniunctam longè præſtantiorem innuit eſſe, quàm quæ perpetua contrahendarum opum libidine diuexatur, imò longè conſultius in mare præcipitem dari, quàm peruerſis opum coaceruandarum ſtudiis diſtorqueri.

A Cauſa. Longè enim melius eſt, parum cum timore Domini, quàm theſauri magni, & inſatiabiles. Et quid in ſe mali habet paupertas ſacra? quid non potius boni? Hęc à Deo profecta, manuductrix quędã eſt in via, quæ ducit ad cœlũ, vnctio athletica, exercitatio quædam magna & admirabilis, portus tranquillus. Et nihil opulentius eo, qui paupertatem ſpontè diligit, & alacritate ſuſcipit, vt ait Ioannes Chryſoſtomus ſermone 18. ſuper Epiſtolam ad Hebræos. Diuitiis igitur paupertas anteponenda, quæ ſecuritatis aſylum eſt, vitiorum expultrix, & ingenij

repertrix, vt Gręci rectè dixerint, πενία τὴν σοφίαν ἔλαχε, id est, paupertas ſapientiam adinuenit. Cicero quinto Tuſculanarum: Dies me deficiet, ſi velim paupertatis cauſam defendere. Aperta res eſt, & quotidie nos ipſa natura admonet quàm paucis, quàm paruis rebus egeat, quàm vilibus. Quid igitur prodeſt diuitiarum gloria fluxa & fragilis? Felices pauperes ſi ſua bona nôrint.

Quantum hominibus diuitiæ incommodent, vel cæco manifeſtum eſt. Plenæ ſunt curarum atque ſollicitudinum. *A contrario.*

Pauca licet portes argenti vaſcula pûri,
Nocte iter ingreſſus gladium contúmque timebis,
Et motæ ad Lunam trepidabis arundinis vmbram.
Cantabit vacuus coram latrone viator.
– Et nulla aconita bibuntur
Fictilibus: tunc illa time, cùm pocula ſumes
Gemmata, & lato Setinum ardebit in auro.

Prætereà ſtultitiam patiuntur opes, tollit amicos opulentia. Satietas (vt prouerbio dicunt, ferocitatem parit.

Diuitiæ ſuperbos ac inſolentes reddunt, vim inferunt, libidini fomenta ſubminiſtrant, largitionibus iura ſubuer-

tunt, tyrannidem augent, ac tutantur. Breuiter, vitiis omnibus fenestram aperiunt.

Nullũ crimen abest, facinúsque libidinis, ex quo
Paupertas antiqua perit, hinc fluxit ad Istros
Et Sybaris colles: hinc & Rhodos & Miletos,
Atque coronatum petulans, madidúmque Tarentum.
Prima peregrinos obscœna pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt secula luxu
Diuitiæ molles, Vt ait Iuuenalis Saty. 6. Contrà, paupertas est tuta securitatis mater, omnis virtutis atque sapientiæ productrix, omnium ciuitatum conditrix, omnium artium repertrix, omnium peccatorum inops, omnis gloriæ munifica: cunctis laudibus apud omnes nationes perfuncta. Eadem enim apud Græcos in Aristide, iusta: in Platone, benigna: in Epaminũda, strenua: in Socrate, sapiẽs: in Homero, diserta. Eadémque paupertas populo Romano imperium à primordio fundauit, próque eo Diis immortalibus Simpulo & catino sacrificabant, vt ait Apuleius, oratione prima. Augustinus super Psal. 76. Omnis philosophiæ magistra nobis est inopia.

A Simili. Quemadmodum vinum (vt prouer-

bio dicitur (ſenem vel nolentem ſaltare compellit, ita nihil tam ineptum, nihil tam à virtutibus omnibus alienum eſt, ad quod non incitet, atque pelliciat diuitiarum affluentia atque luxus. Et quẽadmodum diuitiarum frõs hilaris, multis intus amaritudinibus eſt referta, ſic paupertatis horridior aſpectus, ſolidis & certis bonis abundat, vt ait Valer. Maximus. Et quemadmodum Campana luxuria inuictum armis Annibalem illecebris ſuis complexa, vincendum Romano militi tribuit: ita Romanæ paupertatis frugalitas peperit victoriam. Archeſilaus paupertatem comparabat Ithacæ, patriæ Vlyſſis, quòd iuxta Homerum aſpera quidem eſſet, ſed bona κουροτρόφος, id eſt, iuuenum altrix, dum eos conſuefacit frugaliter & continenter viuere, & ad omnem virtutis functionem exercet eos.

Reſpice diuitem illum in Euãgelio, qui pretioſis quotidie veſtibus induebatur, ſplendidéque viuens, genio indulgebat. Cui quid aliud perniciem attulit, quàm diuitiæ? Et quid aliud perdito illo filio peccandi præbuit occaſionem? Quid Iudæ Chriſtum prodendi, niſi vis pecuniæ, atque iniquitatis mammona? *Ab exemplo.*

Hinc ille Eutrapelus cuicunque nocere volebat,
Vestimenta dabat pretiosa: beatus enim iam
Cum pulchris tunicis sumet noua consilia, & spes.
Dormiet in lucem, scorto postponet honestum
Officium: vt ait Horatius primo Epistolarum.

Rectè Crates ille Thebanus, qui cùm ad philosophãdum Athenas proficisceretur, magnum auri pondus in mare proiecit, inquiens: Se non posse virtutes & diuitias simul possidere. Hinc Moyses natu grandior noluit vocari filius filiæ Pharaonis, potius eligens paupertatem pati, & simul affici malis cum populo Dei, quàm temporariis peccati commodis frui: maiores arbitratus diuitias probrũ Christi, quàm Ægyptiorum thesauros. Heb. 11.

A Testimonio. Sapienter in Epistola Seneca: Aude, inquit, hospes contemnere opes, & te quoque dignum finge Deo. Non alius Deo dignus est, quàm qui opes contempserit. Et in Euangelio Christus ipse testatur, Camelum facilius transire per foramen acus, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum. Proinde S. Bernardus in sermone de omnibus sanctis: Vis, inquit, obtine-

re cœlum, paupertatis vtilitatem complectere: Regnum cœlorum est pauperum: beatus qui post illa non abiit, quæ possessa onerant, amissa cruciant.

Quapropter cùm paupertas multorum causa sit bonorum, diuitiæ autem complurium fons & origo malorum, quid aliud restabit, quàm vt illam laudibus euehendo amplectamur: Has autem eleuando flocci faciamus? *Epilogus.*

ALIVD SENTENTIÆ EXEMPLVM: ARGVMENTVM.

Κοιμώμενος οὐδεὶς οὐδενὸς ἄξιος. Hoc est, Nemo dormiens vlla re dignus.

Diuinis ingenii frugibus abundans Plato eo vsque fuit in eloquētia progressus, vt si ipse Iupiter cœlo descendisset, nec elegantiore, nec beatiore facundia fuisset vsurus. Tantam enim vim tantámque copiam vndique collegerat, vt inuicem per totum terrarum orbem dispergi, atque dilatari posſit, vt ait Val. lib. 8. cap. 7. Multa autem præclara protulit, è quibus illud, quod in legibus scriptum reliquit: Nemo dormiens vlla re dignus. *Exordium à laude.*

Quo somnolentos reprehendebat, & *Ab expositione,*

ad virtutis fructum nunquam peruenturos adfirmabat eos, qui non per ſtudia, atque labores dextrum illum virtutis, arduum & difficilem callem ingreſsi fuiſſent, ſed in lato atque molli voluptatis hærentes, vitam deſidioſam exegiſſent.

A Cauſa. Etenim ὁ φεύγων μύλην, ἄλφιτα φεύγει. Qui fugit molam, fugit farinam. Qui refugit induſtriam, non fruetur emolumentis. Nullus tibi continget honor, niſi tuam adiunxeris induſtriam. Bonarum literarum ſtudia ſequitur gloria: ignauiam autem contemptus & inopia. Cùm igitur, quę pulchra ſunt, difficilia ſint: qui nucleum (vt aiunt) eſſe vult, nucem frangat oportet.

A Contrario. Optimum aiunt obſonium ſenectuti laborem eſſe: Laborandum, enim eſt in iuuenta, quô ſenectuti ſuppetat commodiùs viuendi facultas. Porrò non iniquè comparatum eſt, vt deſides & veternoſi iuuenes in ſummam ignominiam atque paupertatem incurrant. Honeſtis autem ſtudiis intenti, & induſtrij, conſequantur authoritatem, gloriam, atque diuitias. Hæc virtutis ſunt præmia, illa deteſtabilis ignauiæ ſtipendia.

A Simili. Quemadmodum qui in certamini-

bus Olympicis non pugnassent fortiter, nullis afficiebantur honoribus : Et agricolæ otio torpentes, & arua relinquentes inculta , nihil præter zizania consequuntur : ita desides adolescentes ad gloriam nullam eucti, bonis omnibus destituuntur. Etenim si quis apes, quòd sint aculeatæ , nolit perpeti , is nec melle quidem, quod optat, fruetur.

Aristotelem considera, qui si torpuisset ocio, ad excelsum illud eruditionis & honoris culmen non fuisset euectus. Contemplare Phanij filium Cleanthem, qui summa pressus inopia, noctu hausit in hortis aquam , vt interdiu studiis liberalibus operam impenderet . Vnde φρεάντλης appellatus , hoc est, puteos exhauriens , secundum Diogenem Laërtium libro 7. Item Euclidem respice: Qui summo literarum amore flagrans , nullos subterfugiebat labores , imò graue periculum subibat, vt tempore nocturno Socratem audiret. Vide Gellium libro sexto cap. 10.

Ab exemplo.

Cleãthes.

Euclides.

Sapienter Græci dicunt: Θεοὶ τ' ἀγαθὰ πόνοις πωλοῦνται, id est, Dii sua munera laboribus vendunt, quo docent sudore perueniendum esse ad gloriam.

A testimonio.

Quisquis enim duros casus, virtutis amore,
Hauserit, ille sibi laudémque decúsque parabit.
At qui desidiam, luxúmque sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incauta mente labores,
Turpis inopsque simul miserabile transiget æuum.

Epilogus. Rectè igitur Plato censuit: Nulla munera desidiosis deberi: gloriam autem atque virtutis præmia studiosis esse parata.

ALIVD SENTENTIÆ *exemplum: argumentum.*

Boni pastoris est tondere pecus, non deglubere.

Exordium à laude. Tyberius Cæsar merita laude celebrandus esset, si quam bene cœpit vitam, bene transegisset. Qui, Diogene Grammatico, ac Theodoro Gadareo Rhetore præceptoribus vsus, in doctum virum euasit. Vnde principatus sui initio miram prudentiam præ se ferebat. Et procul dubio feliciter regnasset, si non eum viuendi licentia, nec, quæ hominum teterrima pestis est, voluptas transuersum egisset. Ad quem scopulum priusquam fecisset naufragium, principe dignissimam protulit sententiam.

Qua monuit pecunias à ſubditis ita exigẽdas eſſe, vt relinquatur ſors; vnde res poſsit creſcere. Damnat Δημοβόρους, qui pur purati omnia conuertunt in fiſcum ſuum, & quocunque ſe conferunt, abradunt ita, atque ſpoliant, vt cum carne pellem detractam dicas.

Ab expoſitione & à Cauſa.

Etenim boni paſtores ita tondent, vt lana detonſa poſsit renaſci. At qui deglubunt, nihil reliqui faciunt. Quos expilatores crudeliſsimos non iniuria homicidas vocare poſsis, iuxtà illud Eccl. 34. Panis egentium, vita pauperis eſt: qui defraudat illũ, homo ſanguinis eſt. Qui aufert in ſudore panem, quaſi qui occidit proximum ſuum.

Expilator homicida eſt. Necare is dicitur, qui alimenta aufert

Pauperibus omnes facultates eripere facinus eſt omnium teterrimum: at ſubditorum fortunas augere, præclariſsimum. vnde Artaxerxes Xerxis filius, ſolitus fuit dicere: Regalius eſſe addere, quàm adimere. Sentiens principe dignius, honorem & opes eorum, quibus imperant, exaugere, quàm minuere. Et Ptolomeus Lagi filius, regalius eſſe dicebat ditare, quàm diuitem eſſe.

Boni enim principis intereſt, quã locupletiſsimos habere ſubditos.

A Cõtrario.

Vt arbores frugiferæ, quarum radices euulſerunt agricolæ, nullos pote-

A Simili.

runt amplius producere fructus: sic cres-
cere non possunt populi, qui diuitum pas-
cua vocantur, quorum oppressorum fa-
cultates Tyranni funditus exhauserunt,
atque abstulerunt.

Ab exemplo. Exemplo sint miserabiles Christiano-
rum populi, quos in suam potestatem re-
degit Turca, quos expilat, & funestat ita,
vt omnis recuperandarum virium spes sit
ablata. Et Locrensium opes sic attriuerat
olim Q. Plemminius, vt de omnibus eo-
rum facultatibus penè actum fuisset, nisi
immaniter adflictis Romana succurrisset
iustitia.

A Testimonio. Eandem Tyberij sentētiam aliis verbis
Alexander ille Macedonum Rex, cogno-
mento Magnus, proferēs, inquit: κηπωρὸν
μισῶ τὸν ἐκ ῥιζῶν ἐκτέμνοντα τὰ λάχανα,
Hoc est, Olitorem odi, qui radicitus exci-
dit herbas, ac arbores ab ima stirpe reuel-
lit. Qua tyrannidis arguit eos, qui longè
plus vectigalium, quàm subditorū fortu-
næ queant ferre, solent à ciuitatibus incle
menter extorquere: quam impiam rapien
di cupiditatem Diogenes appellat om-
nium malorum arcem, μητρόπολιν.

Epilogus. Mēritis igitur laudibus, dignam prin-
cipe Tyberij sentētiam celebrandam esse

confirmabũt, qui perpenderint, iniquissimas exactiones esse, quib' ita plebis vires exhauriunt, vt ad se redire non possint.

ALIVD SENTENTIÆ *tractatæ exemplum:*

Argumentum.

E squilla non nascitur rosa, nec hyacinthus.

Tanta semper fuit Theognidis & doctrina & authoritas, vt eius scripta velut oraculi vicẽ obtinuerint apud omnes, cũ nihil protulerit, nisi quod splendidissimũ ac verissimum esset. *Ab Authoris laude.*

Eius imprimis sentẽtia præclara circũfertur, qua prudenter edocuit, è squilla rosam non enasci, è tribulis ficum, è sentibus vuam, ab ancillis filios liberos, ex improbis parentibus probos filios, è præceptoribus indoctis eruditos discipulos nõ productum iri. *Ab explicatione.*

Etenim quod in se nihil prorsum habet nisi sordidum ac ignominiosum, nihil dignitatis vel honestatis proferre potest. Quippe κακοῦ κόρακος, κακὸν ὠόν: Mali corui malum ouum. *A Causa.*

Constat ab herbis salubribus salubria germina, ab arboribus bonis *A contrario.*

bonos fructus expectari. Item à virtute præditis maioribus, honestam sobolem: at nunquam ex arboribus malis bonos fructus, & nunquam ex malo patre (iuxta prouerbium) bonum filium procreari.

A *Simili.* Vt aquam ex pumice frustra postulaueris, & ficus è zizaniis: ita probos à vitiosis parentibus liberos incassum expectaueris, quippe vt nihil aridius pumice nihilque ad fructus meliores producendos ineptius zizaniis, ita malitiosi parentes minus idonei sunt ad conferendum liberis virtutem, qua carent ipsi.

Serpente ciconia pullos
Nutrit, & inuenta per deuia rura lacerta,
Illi eadem sumptis quærunt alimonia pennis,
vt ait Iuue.

Ab exemplo. Tarquinij Liuius deca.1. lib.1. Respice Lucium Tarquinium Lucumonem, qui vrbe Tarquiniis profugus, Romam petiit, vbi pecuniis dignitatem, & industria scelerata Regis Anci familiaritatem consecutus erat, à quo tutor liberis relictus, regnum iniquis rationibus intercepit, omnes finitimos miseris modis afflixit, & potentes, 12. Tusciæ populos innumeris cladibus attriuit,

attriuit. Cuius pessimi Regis pessimus filius erat, vt moribus Superbi cognomen meruerit: qui Seruium Tullum socerum suum in Curiam properantem, gradibus deiecit, ac domum refugientem, interfecit, mox regnum, patris exemplum imitatus, sceleste occupauit. Huius item filius, Sextus Tarquinius: vt corpore patrē iniquum, ita pectore vitiis omnibus corruptissimo, retulit: qui Gabios prodidit, & iure propinquitatis in Collatini domum receptus, in cubiculum Lucretiæ irrupit, ac pudicitiam expugnauit. Breuiter Tarquiniorū progenies per malitiam à maioribus velut per manus traditam, eò processit, vt profligata fuerit, & velut aurum (quod aiūt) Tolosanū funditus interierit. De qua re vide Aug. lib. 3. de Ciuit. cap. 10.

Quib⁹ rationib⁹ cōmotus Euripides, ait: *A testimonio.*

φεῦ φεῦ, παλαιὸς αἶνος, ὡς καλῶς ἔχει,
οὐκ ἂν γένοιτο χρηστὸς ἐκ κακοῦ πατρός, id est

Heus heus, vt illud dictitant recte, probum
Patre ab improbo non posse nasci filium.

Et Horatius quarto Odarum quarta:

Fortes creantur fortibus & bonis:
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Epilogus. Bono igitur iure laudandus est Theognis, qui protulit eam sententiam, qua vt nihil elegantius, ita nihil verius queat inueniri.

CAP. 5. DE DESTRVCTIONE SIVE SVBVERSIONE, græcè ἀνασκευὴ.

Destructio. Subuersio enim non tantùm in fabulosis, & carmine traditis fieri potest, verumetiã in ipsis annalium monumentis. Quint. lib. 2. cap. 4.

Estructio vel Subuersio, est proposita alicuius rei reprehensio. Subuertenda verò neque manifesta valdè, neque prorsus incredibilia, sed ea quæ velut mediæ sunt conditionis.

Oportet autem, cum subuertere aliquid voles, primùm eos reprehendere, qui dixerunt: deinde subiicere rei expositionem: posteà ipsam subuertere capitibus hisce:

Obscuro
Incredibili
Impoßibili
Inconsequenti
Indecoro
Inutili.

Hoc autem præexercitamentum omnem propemodum artis vim in se complectitur: Exem*pli argumentum erit, non esse verisimilia, quæ*

de Daphne dicuntur à poetis.

Poetarum coarguere ineptiam, absurdum mihi videtur, cùm vel ipsi fidem sibi detrahant, his maximè, præter alia, quæ de Diis imprudenter fabulantur. Prorsus enim superuacuum videtur, poetarum vllam nos habere rationem, qui Deorum, quorum cura omnia gubernantur, nullam ipsi habeant curam. Et graue quidem videretur, quisquis ab ipsis Deorum in fabulam missus esset: Apollinem verò, quem artis suæ ducem videri volunt, impudentiæ materiam esse, quis erit, qui æquo animo perpeti posit? Libet ergo audire, qualia de Apolline & Daphne confingant.

Exordium à reprehensione.

Daphne, inquiunt, ex Terra Ladonéque fluuio procreata est. Hanc ob egregiam speciem, eximiúmque oris decorem, Phœbus adamauit, cupiénsque Deus restinguere desiderium suum, aspernantem, fugientémque secutus est, sed comprehendere nequit. Verùm terra mater, assumpta filia, florem, eo quo puella nomine, pro ipsa exhibuit, ipsam vero in arbustum vertit, cuius rami propter desiderium puellæ in coronam Pythio tripodi dicati sunt: flos verò in mercedem cessit diuinationis. Huiusmodi quidem sunt, quæ illi fabulantur, quæ quàm sit in promptu confutare, hinc facilè liquebit.

Ab expositione.

Ab obscuro et non probabili.

Daphne ex Ladone & Terra procreata est. Quis oro, tam demens, vt ex his quenquam nasci posse credat? Ipsa homo fuit, illi autem diuersam, & suam vterque habebant naturam. Quomodo verò Ladon Terræ coniunctus est? an quòd aquis ipsam inundat: Quin omnes ergo fluuij terræ mariti dicantur, cùm nullus ipsam non aquis suis irriget? Quod si ex fluuio homo nata est, quid ni ex homine fluuium quoque nasci posse credimus? Qui minus enim tales ex filiis poterunt gigni, quàm ex qualibus ipsi prodierunt? Iam quo pacto nuptias fluuij, terræque nominãt? Sentientiũ enim coniugium est, Terra autem, fluuiúsque sensus sunt prorsus expertes. Ipsa verò Daphne vtrum paternum sequuta genus, inter fluuios numeranda est, an pater filiæ homo putandus?

A difficili.

Verùm esto, concedatur poetis natam Daphnen ex Terra & Ladone. Nata ergo Puella apud vtrum educata est? Vt demus enim nasci ita potuisse, vt educaretur, fieri tamen non potuit. Vbi enim versata est puella? Hercule apud eum qui genuit. ecquis ergo hominum vitam in fluuio ducit? Obliuiscetur enim naturæ suæ pater, citiúsque submerget fluctibus, quàm alet. Verùm sub terra apud matrem habitauit. Latebat ergo, nullíusque aspectui in occulto posita patebat: cuius autem latebat decor, nullius animum mouere desiderio potuit.

Vis & hoc assentiamur poetis? Quomodo tandem amauit Deus, & impotenti adfectu à natura sua degenerauit? Amor omnium rerum, quæ humanas solicitant mentes, est pessima. Impium autem videtur, grauissima naturæ nostræ Diis quoque attribuere. Nam si omni ex parte nostris teneãtur incommodis, qua in re mortalibus præstabũt? Nihil autem malorum esse quod non experiantur, certũ erit, si amore quod omnium pessimum est, torqueantur. Sed neque diuina natura hanc ægritudinem capit, neque credibile est, Phœbum adamasse. Ab indecoro. Amor res pessima.

Insequens verò puellam Phœbus quomodo ab ea victus est cursu? Deus ab homine? Viri enim mulierebus præstant, & Deum fœmina superauit? Et, quæ reliquis hominibus par esse non potest, ei Deus cessisse creditur. Quamobrem autem fugientem puellam mater excepit? An quia malas nuptias putauit? Quomodo ergo ipsa facta est mater? An verò bonas credidit? Cur ergo id bonum filiæ inuidit? Aut ergo mater non fuit, aut malam fuisse matrem constabit. Ab inconsequenti.

Quid ita verò Terra secum suis ipsa operibus dissensit, offendítque Phœbum filiam auferens, rursúmque reddita, eiusdẽ nominis arbore ipsum oblectans. Non debebat gratificari illi, si offendere ipsum volebat. Quare demum arbore illa tripodas coronauit? Arbor enim voluptatis fuit mer Ab inutili.

ces, diuinatio verò virtutis est indicium. Quomodo ergo Deus coniunxit ea, quæ natura repugnant? Cur mortalis quidem amica, immortalis verò amator?

Peroratio. *Sed finis sit, neque enim plura de Poetis dicam, ne ipsorum ineptiam longius insectando, in eandem quam in illis reprehendo, vanitatem videar incidisse.*

SHOLIA.

Destructio &c. Quam alij nuncupāt improbationem alij, confutationem. Quintilianus lib. 2. cap. quarto, vocat opus destruendi. Idem libro quinto capite decimotertio refutationem, Græci ἀνασκευήν. Quibus σκευάζειν, est cōdere, componere, struere, ἀνασκευάζειν destruere, labefactare.

Subuertenda verò, &c. Hoc est, oportet refutationes de illis rebus fieri, quæ ancipitem adhibent opinionem, vt ait Priscianus. Non enim, quæ planissimè falsa sunt vel vera, refutanda sunt. Quales sunt Æsopicæ fabulæ, vel historiæ indubitabiles. Vt si volueris refutare bruta animalia atque bestias more hominum aliquando fuisse locutas. Vel anno pręterito flammis absumptam Hadamariam.

Mediæ conditionis, &c. Hoc est, quæ medium seruat ordinem, de quibus in vtran-

que partem oratio poterit institui. Vt si confutes Antipodas esse. Arionem Delphino vectum. Annibalis exercitum humanas carnes edisse.

Obscuro, &c. Ab incerto Priscianus ait, Vt, incertum est tempus, quo vixerit Narcissus. Non manifestum est, quot annulos post cladem Cannensem Annibal Carthaginem miserit. Non constat vbi cerui abiiciant cornua.

Incredibili, &c. Vt: incredibile est Arionem malis adfectũ voluisse canere. Supra fidẽ est, Daphnen à flumine Ladone procreatam, aut Nioben in saxa conuersam.

Impossibili, &c. Vt: impossibile erat Arionem à Delphino seruari. Impossibile erat Stentora quinquaginta alios sermone æquasse sonúque.

Non cohærẽte, &c. Ab inconsequente secundum Priscianum. Quod & contrarium appellat. Vt contrarium erat noluisse perdere libertatẽ eum, qui eam seruasset.

Indecoro, &c. Hoc est, ab indecẽte. Vt Indecẽs erat Apollinem, cùm sit Deus, libidinosum voluisse virgini vim inferre. Nõ decuisset Imperatoriã Scipionis dignitatẽ pulcherrimis (quas expugnata noua Carthagine cępit) virginibus stuprũ inferre:

honeſtius erat iniuriæ muliebri obnoxias,intactas cuſtodire.

Inutili,&c. Hunc locum Priſcianus ab incommodo vocat,cùm dicimus,rem ineptiſſimam eſſe , quæ nulli vel vſui, vel honori futura ſit: vt, Otia ſunt abroganda, vnde nulla commoditas, vel laus vera promanat.

Artis vim, *&c.* Etenim inſtrumentis omnibus Rhetoricis opus habet, cum tota ſpes vincendi , ratióque perſuadendi poſita ſit in confirmatione atque confutatione. Nam ſi adiumenta noſtra expoſuerimus,contraria autem diſſoluerimus, abſolutè nimirum munus oratorium cōfecerimus, vt ait Cicero.

Coarguere ineptiam, *&c.* Duplicem huius declamationis formulam nobis proponit. Prioris eſt ſententia,Abſurdum eſſet ineptias poëtarum reprehendere, aut vatibus contradicere, niſi ipſi in cauſa eſſent,falsáque confingendo nos aduerſum ſe concitarēt.Alterius: ſtultum eſſet poëtis parcere , cùm ipſi Dijs immortalibus non parcant, ſed in Deos omnes, maximéque artis ſuæ poëticæ præſidem Apollinem debacchentur.

Apollinem , *&c.* Hic muſarum prin-

ceps, & dux est. Vnde μουσηγέτην appellāt, autore Macrobio lib. 1. de Somnio Scip. cap. 3. Idem primo Satur. cap. 17. vocatum ait, ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὰς ἀκτῖνας, id est, à iactu radiorum. Eundem Phœbum, ἀπὸ τοῦ φοιτᾷν βίᾳ, quod vi feratur. Tortellius deriuat à lumine vel nitore, ἀπὸ τοῦ φωτός.

Daphne, *&c.* Hanc Aphthonius ait filiam esse Ladonis, qui fluuius lauris circunseptus est in Arcadia. Ouidius autem primo Metamorph. tradit filiam Penei. Vnde Peneiam, ac Peneida vocat: est autē Peneus Thessaliæ fluuius, inter Ossam & Olympum decurrens, apud quem est locus amœnissimus, qui Tempe dicitur. Vnde Virgilius ait 4. Georgicorum: Fugiens Peneia Tempe. Ouidius primo Metamorph. Est nemus Æmoniæ, præerupta quod vndique claudit Sylua, vocāt Tempe, per quæ Peneus, &c. Fertur autem duas habuisse filias, Cyrenen & Daphnen. Vide Bocatium libro 7. cap. 29. Porrò poëtæ finxerunt, Daphnen è Ladone procreatā, quòd lauri, & arbores proueniāt, nascanturque de fluuialibus vndis.

Item, authore Fulgentio, laurum Apollini dedicarunt, quoniam si eam dormientibus ad caput posueris, vera somnia

Quiſquis enim duros caſus,virtutis amore,
Hauſerit, ille ſibi laudémque decúſque parabit.
At qui deſidiam,luxúmque ſequetur inertem,
Dum fugit oppoſitos incauta mente labores,
Turpis inopſque ſimul miſerabile tranſiget æuum.

Epilogus. Rectè igitur Plato cenſuit: Nulla munera deſidioſis deberi: gloriam autem atque virtutis præmia ſtudioſis eſſe parata.

ALIVD SENTENTIÆ *exemplum:argumentum.*

Boni paſtoris eſt tondere pecus, non deglubere.

Exordium à laude. Tyberius Cæſar merita laude celebrandus eſſet,ſi quam bene cœpit vitam, bene tranſegiſſet. Qui, Diogene Grammatico, ac Theodoro Gadareo Rhetore præceptoribus vſus, in doctum virum euaſit. Vnde principatus ſui initio miram prudentiam præ ſe ferebat. Et procul dubio feliciter regnaſſet, ſi non eum viuendi licentia, nec, quæ hominum teterrima peſtis eſt, voluptas tranſuerſum egiſſet. Ad quem ſcopulum priuſquam feciſſet naufragium, principe digniſsimam protulit ſententiam.

Qua monuit pecunias à subditis ita exigẽdas esse, vt relinquatur sors, vnde res posit crescere. Damnat δημοβόρους, qui purpurati omnia conuertunt in fiscum suum; & quocunque se conferunt, abradunt ita, atque spoliant, vt cum carne pellem detractam dicas.

Ab expositione & à Causa.

Etenim boni pastores ita tondent, vt lana detonsa posit renasci. At qui deglubunt, nihil reliqui faciunt. Quos expilatores crudelisimos non iniuria homicidas vocare posis, iuxtà illud Eccl. 34. Panis egentium, vita pauperis est: qui defraudat illũ, homo sanguinis est. Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum.

Expilator homicida est.

Necare is dicitur, qui alimenta aufert Boni enim principis interest, quã locupletißimos habere subditos.

Pauperibus omnes facultates eripere facinus est omnium teterrimum: at subditorum fortunas augere, præclarisimum. vnde Artaxerxes Xerxis filius, solitus fuit dicere: Regalius esse addere, quàm adimere. Sentiens principe dignius, honorem & opes eorum, quibus imperant, exaugere, quàm minuere. Et Ptolomeus Lagi filius, regalius esse dicebat ditare, quàm diuitem esse.

A Cõtrario.

Vt arbores frugiferæ, quarum radices euulserunt agricolæ, nullos pote-

A Simili.

runt amplius producere fructus: sic crescere non possunt populi, qui diuitum pascua vocantur, quorum oppressorum facultates Tyranni funditus exhauserunt, atque abstulerunt.

Ab exemplo. Exemplo sint miserabiles Christianorum populi, quos in suam potestatem redegit Turca, quos expilat, & funestat ita, vt omnis recuperandarum virium spes sit ablata. Et Locrensium opes sic attriuerat olim Q. Plemminius, vt de omnibus eorum facultatibus penè actum fuisset, nisi immaniter adflictis Romana succurrisset iustitia.

A Testimonio. Eandem Tyberij sentẽtiam aliis verbis Alexander ille Macedonum Rex, cognomento Magnus, proferẽs, inquit: κηπουρὸν μισῶ τὸν ἐκ ῥιζῶν ἐκτέμνοντα τὰ λάχανα, Hoc est, Olitorem odi, qui radicitus excidit herbas, ac arbores ab ima stirpe reuellit. Qua tyrannidis arguit eos, qui longè plus vectigalium, quàm subditorũ fortunæ queant ferre, solent à ciuitatibus inclementer extorquere: quam impiam rapiendi cupiditatem Diogenes appellat omnium malorum arcem, μητρόπολιν.

Epilogus. Meritis igitur laudibus, dignam principe Tyberij sentẽtiam celebrandam esse

confirmabunt, qui perpenderint, iniquissimas exactiones esse, quib' ita plebis vires exhauriunt, vt ad se redire non posfint.

ALIVD SENTENTIÆ
tractatæ exemplum:

Argumentum.

E squilla non nascitur rosa, nec hyacinthus.

Tanta semper fuit Theognidis & doctrina & authoritas, vt eius scripta velut oraculi vicē obtinuerint apud omnes, cū nihil protulerit, nisi quod splendidissimū ac verissimum esset. *Ab Authoris laude.*

Eius imprimis sentētia præclara circūfertur, qua prudēnter edocuit, è squilla rosam non enasci, è tribulis ficum, è sentibus vuam, ab ancillis filios liberos, ex improbis parentibus probos filios, è præceptoribus indoctis eruditos discipulos nō productum iri. *Ab explicatione.*

Etenim quod in se nihil prorsum habet nisi sordidum ac ignominiosum, nihil dignitatis vel honestatis proferre potest. Quippe κακοῦ κόρακος, κακὸν ὠόν: Mali corui malum ouum. *A Causa.*

Constat ab herbis salubribus salubria germina, ab arboribus bonis *A contrario.*

bonos fructus expectari. Item à virtute præditis maioribus, honestam sobolem: at nunquam ex arboribus malis bonos fructus, & nunquam ex malo patre (iuxta prouerbium) bonum filium procreari.

A *Simili.* Vt aquam ex pumice frustra postulaueris, & ficus è zizaniis: ita probos à vitiosis parentibus liberos incassum expectaueris, quippe vt nihil aridius pumice nihilque ad fructus meliores producendos ineptius zizaniis, ita malitiosi parentes minus idonei sunt ad conferendum liberis virtutem, qua carent ipsi.

Serpente ciconia pullos
Nutrit, & inuenta per deuia rura lacerta,
Illi eadem sumptis quærunt alimonia pennis,
vt ait Iuue.

Ab exemplo. *Tarquinij* *Liuius deca.*1. *lib.*1. Respice Lucium Tarquinium Lucumonem, qui vrbe Tarquiniis profugus, Romam petiit, vbi pecuniis dignitatem, & industria scelerata Regis Anci familiaritatem consecutus erat, à quo tutor liberis relictus, regnum iniquis rationibus intercepit, omnes finitimos miseris modis afflixit, & potentes, 12. Tusciæ populos innumeris cladibus

attriuit,

attriuit. Cuius pessimi Regis pessimus filius erat, vt moribus Superbi cognomen meruerit: qui Seruium Tullum socerum suum in Curiam properantem, gradibus deiecit, ac domum refugientem, interfecit, mox regnum, patris exemplum imitatus, scelestè occupauit. Huius item filius, Sextus Tarquinius: vt corpore patrẽ iniquum, ita pectore vitiis omnibus corruptissimo, retulit: qui Gabios prodidit, & iure propinquitatis in Collatini domum receptus, in cubiculum Lucretiæ irrupit, ac pudicitiam expugnauit. Breuiter Tarquiniorũ progenies per malitiam à maioribus velut per manus traditam, eò processit, vt profligata fuerit, & velut aurum (quod aiũt) Tolosanũ funditus interierit. De qua re vide Aug. lib. 3. de Ciuit. cap. 10.

Quib⁹ rationib⁹ cõmotus Euripides, ait: *A testimonio.*
φεῦ φεῦ, παλαιὸς αἶνος, ὡς καλῶς ἔχει,
οὐκ ἂν γένοιτο χρηστὸς ἐκ κακοῦ πατρός, id est

Heus heus, vt illud dictitant recte, probum
Patre ab improbo non posse nasci filium.

Et Horatius quarto Odarum quarta:

Fortes creantur fortibus & bonis:
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Epilogus. Bono igitur iure laudandus est Theognis, qui protulit eam sententiam, qua vt nihil elegantius, ita nihil verius queat inueniri.

CAP. 5. DE DESTRVCTIONE SIVE SVBVERSIONE, græcè ἀνασκευή.

Destructio. Subuersio enim non tantùm in fabulosis, & carmine traditis fieri potest, verumetiã in ipsis annalium monumentis. Quint. lib. 2. cap. 4.

Estructio vel Subuersio, est propositæ alicuius rei reprehensio. Subuertenda verò neque manifesta valdè, neque prorsus incredibilia, sed ea quæ velut mediæ sunt conditionis.

Oportet autem, cum subuertere aliquid voles, primùm eos reprehendere, qui dixerunt: deinde subiicere rei expositionem: posteà ipsam subuertere capitibus hisce:

Obscuro
Incredibili
Impossibili
Inconsequenti
Indecoro
Inutili.

Hoc autem præexercitamentum omnem propemodum artis vim in se complectitur: Exempli *argumentum erit, non esse verisimilia, quæ*

de Daphne dicuntur à poetis.

Poetarum coarguere ineptiam, absurdum mihi videtur, cùm vel ipsi fidem sibi detrahant, his maximè, præter alia, quæ de Diis imprudenter fabulantur. Prorsus *enim superuacuum videtur, poetarum vllam nos habere rationem, qui* Deorum, *quorum cura omnia gubernantur, nullam ipsi habeant curam.* Et *graue quidem videretur, quisquis ab ipsis* Deorum *in fabulam missus esset: Apollinem verò, quem artis suæ ducem videri volunt, impudentiæ materiam esse, quis erit, qui æquo animo perpeti posit?* Libet *ergo audire, qualia de* Apolline *&* Daphne *confingant.*

Exordium à reprehensione.

Daphne, *inquiunt, ex Terra* Ladonéque *fluuio procreata est.* Hanc *ob egregiam speciem, eximiúmque oris decorem,* Phœbus *adamauit, cupiénsque Deus restinguere desiderium suum, aspernantem, fugientémque secutus est, sed comprehendere nequit.* Verùm *terra mater, assumpta filia, florem, eo quo puella nomine, pro ipsa exhibuit, ipsam vero in arbustum vertit, cuius rami propter desiderium puellæ in coronam* Pythio *tripodi dicati sunt: flos verò in mercedem cessit diuinationis. Huiusmodi quidem sunt, quæ illi fabulantur, quæ quàm sit in promptu confutare, hinc facilè liquebit.*

Ab expositione.

Ab obscuro et non probabili. Daphne ex Ladone & Terra procreata est. Quis oro, tam demens, vt ex his quenquam nasci posse credat? Ipsa homo fuit, illi autem diuersam, & suam vterque habebant naturam. Quomodo verò Ladon Terræ coniunctus est? an quòd aquis ipsam inundat: Quin omnes ergo fluuij terræ mariti dicantur, cùm nullus ipsam non aquis suis irriget? Quod si ex fluuio homo nata est, quid ni ex homine fluuium quoque nasci posse credimus? Qui minus enim tales ex filiis poterunt gigni, quàm ex qualibus ipsi prodierunt? Iam quo pacto nuptias fluuij, terræque nominãt? Sentientiũ enim coniugium est, Terra autem, fluuiúsque sensus sunt prorsus expertes. Ipsa verò Daphne vtrum paternum sequuta genus, inter fluuios numeranda est, an pater filiæ homo putandus?

A difficili. Verùm esto, concedatur poetis natam Daphnen ex Terra & Ladone. Nata ergo Puella apud vtrum educata est? Vt demus enim nasci ita potuisse, vt educaretur, fieri tamen non potuit. Vbi enim versata est puella? Hercule apud eum qui genuit. ecquis ergo hominum vitam in fluuio ducit? Obliuiscetur enim naturæ suæ pater, citiúsque fulmerget fluctibus, quàm alet. Verùm sub terra apud matrem habitauit. Latebat ergo, nulliúsque aspectui in occulto posita patebat: cuius autem latebat decor, nullius animum mouere desiderio potuit.

Vis & hoc assentiamur poetis? Quomodo tandem amauit Deus, & impotenti adfectu à natura sua degenerauit? Amor omnium rerum, quæ humanas solicitant mentes, est pessima. Impium autem videtur, grauissima naturæ nostræ Diis quoque attribuere. Nam si omni ex parte nostris teneātur incommodis, qua in re mortalibus præstabūt? Nihil autem malorum esse quod non experiantur, certū erit, si amore quod omnium pessimum est, torqueantur. Sed neque diuina natura hanc ægritudinem capit, neque credibile est, Phœbum adamasse. Ab indecoro. Amor res pessima.

Insequens verò puellam Phœbus quomodo ab ea victus est cursu? Deus ab homine? Viri enim mulierebus præstant, & Deum fœmina superauit? Et, quæ reliquis hominibus par esse non potest, ei Deus cessisse creditur. Quamobrem autem fugientem puellam mater excepit? An quia malas nuptias putauit? Quomodo ergo ipsa facta est mater? An verò bonas credidit? Cur ergo id bonum filiæ inuidit? Aut ergo mater non fuit, aut malam fuisse matrem constabit. Ab inconsequenti.

Quid ita verò Terra secum suis ipsa operibus dissensit, offendítque Phœbum filiam auferens, rursúmque reddita, eiusdē nominis arbore ipsum oblectans. Non debebat gratificari illi, si offendere ipsum volebat. Quare demum arbore illa tripodas coronauit? Arbor enim voluptatis fuit mer Ab inutili.

ces, diuinatio verò virtutis est indicium. Quomodo ergo Deus coniunxit ea, quæ natura repugnant? Cur mortalis quidem amica, immortalis verò amator?

Peroratio. *Sed finis sit, neque enim plura de Poetis dicam, ne ipsorum ineptiam longius insectando, in eandem quam in illis reprehendo, vanitatem videar incidisse.*

SHOLIA.

Destructio &c. Quam alij nuncupãt improbationem alij, confutationem. Quintilianus lib. 2. cap. quarto, vocat opus destruendi. Idem libro quinto capite decimotertio refutationem, Græci ἀνασκευήν. Quibus σκευάζειν, est cõdere, componere, struere, ἀνασκευάζειν destruere, labefactare.

Subuertenda verò, &c. Hoc est, oportet refutationes de illis rebus fieri, quæ ancipitem adhibent opinionem, vt ait Priscianus. Non enim, quæ planissimè falsa sunt vel vera, refutanda sunt. Quales sunt Æsopicæ fabulæ, vel historiæ indubitabiles. Vt si volueris refutare bruta animalia atque bestias more hominum aliquando fuisse locutas. Vel anno prȩterito flammis absumptam Hadamariam.

Mediæ conditionis, &c. Hoc est, quæ medium seruat ordinem, de quibus in vtran-

que partem oratio poterit institui. Vt si confutes Antipodas esse. Arionem Delphino vectum. Annibalis exercitum humanas carnes edisse.

Obscuro, &c. Ab incerto Priscianus ait, Vt, incertum est tempus, quo vixerit Narcissus. Non manifestum est, quot annulos post cladem Cannensem Annibal Carthaginem miserit. Non constat vbi cerui abiiciant cornua.

Incredibili, &c. Vt: incredibile est Arionem malis adfectũ voluisse canere. Supra fidẽ est, Daphnen à flumine Ladone procreatam, aut Nioben in saxa conuersam.

Impossibili, &c. Vt: impossibile erat Arionem à Delphino seruari. Impossibile erat Stentora quinquaginta alios sermone æquasse sonúque.

Non cohærẽte, &c. Ab inconsequente secundum Priscianum. Quod & contrarium appellat. Vt contrarium erat noluisse perdere libertatẽ eum, qui eam seruasset.

Indecoro, &c. Hoc est, ab indecẽte. Vt Indecẽs erat Apollinem, cùm sit Deus, libidinosum voluisse virgini vim inferre. Nõ decuisset Imperatoriã Scipionis dignitatẽ pulcherrimis (quas expugnata noua Carthagine cepit) virginibus stuprũ inferre:

honeſtius erat iniuriæ muliebri obnoxias, intactas cuſtodire.

Inutili, &c. Hunc locum Priſcianus ab incommodo vocat, cùm dicimus, rem ineptiſſimam eſſe, quæ nulli vel vſui, vel honori futura ſit: vt, Otia ſunt abroganda, vnde nulla commoditas, vel laus vera promanat.

Artis vim, &c. Etenim inſtrumentis omnibus Rhetoricis opus habet, cum tota ſpes vincendi, ratióque perſuadendi poſita ſit in confirmatione atque confutatione. Nam ſi adiumenta noſtra expoſuerimus, contraria autem diſſoluerimus, abſolutè nimirum munus oratorium cõfecerimus, vt ait Cicero.

Coarguere ineptiam, &c. Duplicem huius declamationis formulam nobis proponit. Prioris eſt ſententia, Abſurdum eſſet ineptias poëtarum reprehendere, aut vatibus contradicere, niſi ipſi in cauſa eſſent, falsáque confingendo nos aduerſum ſe concitarẽt. Alterius: ſtultum eſſet poëtis parcere, cùm ipſi Dijs immortalibus non parcant, ſed in Deos omnes, maximéque artis ſuæ poëticæ præſidem Apollinem debacchentur.

Apollinem, &c. Hic muſarum prin-

ceps, & dux est. Vnde μεσόνυκτιον appellāt, autore Macrobio lib. 1. de Somnio Scip. cap. 3. Idem primo Satur. cap. 17. vocatum ait, ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὰς ἀκτῖνας, id est, à iactu radiorum. Eundem Phœbum, ἀπὸ τοῦ φοιτᾷν βίᾳ, quod vi feratur. Tortellius deriuat à lumine vel nitore, ἀπὸ τοῦ φωτός.

Daphne, *&c.* Hanc Aphthonius ait filiam esse Ladonis, qui fluuius lauris circunseptus est in Arcadia. Ouidius autem primo Metamorph. tradit filiam Penei. Vnde Peneiam, ac Peneida vocat: est autē Peneus Thessaliæ fluuius, inter Ossam & Olympum decurrens, apud quem est locus amœnissimus, qui Tempe dicitur. Vnde Virgilius ait 4. Georgicorum: Fugiens Peneia Tempe. Ouidius primo Metamorph. Est nemus Æmoniæ, prærupta quod vndique claudit Sylua, vocāt Tempe, per quæ Peneus, &c. Fertur autem duas habuisse filias, Cyrenen & Daphnen. Vide Bocatium libro 7. cap. 29. Porrò poëtæ finxerunt, Daphnen è Ladone procreatā, quòd lauri, & arbores proueniāt, nascanturque de fluuialibus vndis.

Item, authore Fulgentio, laurum Apollini dedicarunt, quoniam si eam dormientibus ad caput posueris, vera somnia

videbunt.

Pythio, &c. Python vel Phyton horrendæ magnitudinis è terra calefcente poft Deucalionis diluuium procreatus ferpẽs, quem Phœbus interemit, vnde Pythius eft appellatus. Et in honorem eius ludi inftituti, Pythia dicti. Ouid. 1 Metamorph.

Inftituit facros celebri certamine ludos,
Pythia perdomitæ ferpentis nomine dictos.

Sunt qui fic dictũ afferant ἀπὸ τοῦ πυνθάνεσθαι. At Macrobius. 1. Satur. cap. 17. a πύθω, hoc eft, σήπω, trahit, quod nunquã fine vi aliqua caloris efficitur putredo.

Tripodi, &c. Tripodes, à tribus pedibus dicti fuerunt autore Seruio fuper 4. Æneid. menfæ in Apollinis Delphici templo, quibus fuperpofitæ Phœbades vaticinabantur, vel ex quibus refponfa dabantur. Dicebatur etiam Cortina. Virgil. in 6. Neque te Phœbi Cortina fefellit. Fuerũt autem duo fummæ fidei oracula, Delphica & Pythia. Vide Erafmum in prouerbio: Ex tripode.

Iam quo pacto, &c. Non probabile eft, inquit, nuptias factas effe inter res inanimatas, cùm Hymenęus eorum fit qui fenfus habeant. Prætereà cùm in dubio fit an inter fluuios filia Daphne, an Ladon pa-

ter inter homines recensendus.

Amor res peßima, &c. Vnde Euripides βροτοῖς ἔρωτες ὡς κακὸν μέγα. Mortalibus amores quàm magnum malum. Qui bonis hominibus non conueniunt, nedum Apollini Deo. Rectè apud Diogenē Laertium Zeno. Amor est, inquit, concupiscentia quædam, in præstanti ingenio viros non cadens.

Viri mulieribus præstant, &c. ὑπερέχουσιν, viri superant, vincunt fœminas. Etenim fœminæ debiliores sunt maribus, quia frigidioris naturæ, vt de animalibus ait Aristoteles.

REFVTATIONIS EXEMPLVM, cuius argumentum tale est:

Falsum esse, quod Herodotus libro 1. scripsit super Arione Fidicine. De quo vide Gellium libro 16. cap. 19. Ouidium 2. Fast. *Arion vectus à Delphino.*

Exordiū à reprehēsiōe. Primam historiæ legem Cicero tradit esse, vt vera sit, nec admisceat aliquid falsi, quam Græci non seruando, sed creditu indigna turpiter cōfingendo fecerunt, vt fidem amiserint, & Gręcia mendax creda- *Est enim lumen veritatis historia.*

tur, & Herodoti ſcripta vana, atque mendaciis conſuta, maximè ea, quæ ſuper Arione prodita circunferuntur.

Ab expoſitione. Arion, inquit, Citharœdus grandi pecunia, & re bona multa copioſus, Corinthum ex Sicilia, & Italia conſtituit redire. Nautas igitur Corinthios delegit, qui prædæ pecuniæque cupidi ceperunt conſilium de necando Arione. Hinc pernicie intellecta, pecuniam inſidiatores haberẽt, vitam darent, orauit. Atqui nautæ imperarunt, vt iam ſtatim coram deſiliret præceps in mare. Homo ibi territus, ſpe omni vitæ perdita, id vnum rogauit, vt priuſquam mortem oppeteret, induere permitterent ſua ſibi veſtimenta, & fides capere, & canere carmen caſus illius ſibi cõſolabile. Quod orauerat, impetrat, atque ibi mox de more cinctus, amictus, ornatus, ſtánsque in ſummæ puppis foro, carmen, quod ὄςθιον dicunt, voce ſublatiſſima cantauit. Ad quod delphinum inter vndas adnauiſſe, & dorſo ſuper fluctus edito Arionem vectauiſſe, incolumique eum corpore cum cithara atque veſtimentis illæſis, Tænarum in terram Laconicam deuexiſſe confirmat Herodotus.

Ecquis asserat conspicuum atque planum esse, Arionem in mare pręcipitatum fidibus cecinisse, ipsum fluctibus non obrutum, nec citharam humoris impatientem aspergine marina corruptam, neque vestes à procellis absorptas, sed omnia integra ipsúmque citharœdum saluum euasisse beneficio marinæ beluæ. *Ab obscuro*

Ab Arione fidicine magnam pecuniæ vim collectã admitto, licet idipsum multis difficillimum creditu, cùm iuxta prouerbium, bonus cantor, bonus cupediarius, promúsque magis quàm condus. At quis, oro, tam demens, vt persuasum habeat fidicinem in tanta calamitate, & in tantis vitæ periculis constitutum se ornare, & canere potuisse? Porrò quemãdmodum nemini fidem feceris, Priamum in filiorum funeribus plausisse, & Nioben in tanto natorum luctu saltauisse: Sic, nemo crediderit, hominem in extrema necessitate, capitísque periculo fidibus delectatum cecinisse carmen non vulgare, rebus scilicet requirentibus habitum potius lugubrem, aut Musam, quam vocant Caricam. *Ab incredibili.*

Verùm esto, concedatur illum potuisse canere, & Delphinum musica demulsum: *Ab impossibili.*

ſed cùm ſit omnium non ſolùm marinorum animalium velociſsimus Delphinus, ocyor volucre,& telo acrior, iuxta Plinij ſententiã, quomodo eiuſdem dorſo, potuit Arion pendêre, vbi ſi commoda etiã fuiſſent retinacula, iis tamen fidibus intentę manus vti non potuiſſent. Sed eſto, non ſit excuſſus: at quomodo vortices perferre potuit, & ſemper æſtuantis, furentísque maris impetus, æquoreóſque turbines atque procellas, quæ remos frãgere, proras auertere, & maximas naues deuorare ſolent, atque ſubmergere?

Ab indecoro. Quid ab hiſtorico magis alienum quàm iſta mendacia confingere? Quid minus conuenerit humanæ naturæ, quàm in ſum̃mo rerum aſperrimarum periculo canere? Quid in truculẽtarum belluarum ad feritatem natarum naturam minus quadrauerit, quàm eas, natiua rabie depoſita manſueſcere, placidorúmque equorum officijs fungi, mariáque ſuperequitantem hominem dorſo portare.

A Cõtrario. Calamitatis dolor eſt comes, atque luctus, proſperioris fortunæ cantus & lætitia. ſed quomodo in ſummum vitę diſcrimen adductus Arion, lætitiæ veſtimenta potuit induere, muſicíſque cantilenis in-

dulgere? At idem in mare præcipitatus, quomodo emersit, quomodo marinis humoribus perfusus, & horrore perculsus, fides, quas inutiles aqua reddit, tractauit? quomodo societatis humanę atque rationis expers delphinus, equum domitum imitatus, citharœdum veluti equitem vexit, & monstrator itineris in portum, quẽ optauit homo, deduxit?

Quorsum ista tam absurda commenta, & inutilia vel auditu, vel relatu figmenta, vnde nulla morum cultura, nullæ item ingeniorum commoditas promanat? *Ab inutili.*

Finem modò faciam, ne in Herodotum inuectus, calumniari videar, & prolixis verborum ambagibus vsus, molestiis afficiam eos, qui credulitatis vitio non laborantes, nouerunt mera deliramenta esse, quæ de Arionis fabula memoriæ sũt prodita. *Epilogus.*

ALIVD REFVTATIONIS exemplum.

ARGVMENTVM.

Vanum esse, Elpenora mutatum fuisse in porcum.

Exordium Vt fabulæ Poëtarum honestæ, delectādi gratia, vel docendi caussa conscriptæ, laudem merentur: sic absurda, quorum nullus est vsus, mendacia, carbone notanda, miniméque sunt ferenda, cuius farinę sunt ea, quæ finxerunt de Elpenore.

Circes fabulā explicat apud Xenophontem, primo memo. Socrates.

Ab expositione. Quem sociorum Vlyssis vnum fuisse perhibent, & à venefica Circe, Solis ac Persæ filia mutatum in porcum, atque ex homine per pocula bestiam quadrupedem factum: iuxta illud Iuuenalis Saty. 14. Cum remigibus grunnisse Elpenora porcis. Circes inquit Horatius, pocula nosti.

Quę si (Vlysses) cum socijs stultus, cupidúsque bibisset,
Sub domina meretrice fuisset turpis & excors,
Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.

Ab obscuro Quod figmentum nemo, præditus etiam Attica eloquentia, perspicuum, aut planum fecerit homini rationis compoti. Obscurior enim res est, quàm vt vlla dicendi facultate queat illustrari, & intellectu tam difficilis, vt ne Apollo quidem (vt prouerbio dicunt) intelligat.

Ab incredibili. Quis tanto credulitatis vitio laborauerit,

uerit, cui verum esse videatur, hominem in porcum transformari potuisse, ídque per fœminam, quæ vt viris infirmior est, ac ineptior: ita minus idonea ad capessendas atque sibi vendicandas diuinę virtutis artes, quibus tanta miraculorum spectacula solent exhiberi, & virgula, vt aiunt, diuina suppeditari.

Ecqua ratione vel efficacia fieri potuit, vt humana facies in setosum porci caput transformaretur, manus cum digitis in pedes bisulcos transirent, & breuiter in animal deforme, terram semper spectans ac fodiens, conuerteretur homo? *Ab Impossibili.*

Cui Deus os sublime dedit, cœlúmque videre,
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

Non decuisset Circen id attentare, vel sibi potenter arrogare, quod solius diuinæ virtutis est opificium. Ad hæc indecens admodum fuisset, humani corporis figuram, Dei similitudinem factam, in porcina membra conuertere, natúramque ratione diuina præditam, sordidissima pecoris carne dehonestare. *Ab Indecenti.*

Veneficiis potens Circe fuerit esto. Sed quomodo à triuenefica porrectum, quod *Ab Incohærenti.*

haustum in stomachum traijci, deinde in visceribus absumi, atque confici solet poculum, potuit totũ Elpenoris corpus immutare? Quis vnquam audiuit, sumpta pocula secutas fuisse corporum transeuntium in alia transformationes, & non potius pristina membrorum figura permanente, sanitatem, vel aduersam valetudinem concomitatam?

Ab inutili. Quæ malè feriatorum hominum deliramenta, cùm nihil bonæ frugis adferant, miror, quid Herodotum iuuerit ista confingere. Quid item vates impulerit scriptis suis rata facere atque cõmittere, vt verum perduret prouerbium: πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοί: Multa mentiuntur poëtę. Quibus quidlibet audendi semper fuit æqua potestas, vt Horat. ait.

Conclusio. Desinam plura de rebus vanissimis verba facere, ne diutius in iis immorati, mihi aliqua vaniloquentiæ nota possit inuri.

ALIVD REFVTATIONIS Exemplum.

Argumentum. Quod vana sint, quæ iactant barbari de Hieronymo ob libros Ethnicorum, in primis Ciceronis lectos flagris cæso,

Politiorum literarum hostes Cerite, quod aiunt, cera digni sunt, quòd lapidẽ moueant omnem, vt studiosos à bonis literis retrahant. Etenim multa comminiscũtur, vt bonos in erroris tenebras secum abducant. Sed videamus quænam inter cætera, quorum infinitus est numerus, phantasmata confingant, ac immensa caui spirent mendacia folles. *Exordium à dicentiũ reprehensione.*

Diuus Hieronymus, inquiunt, cùm singulari disciplinarum studio flagrans, Ethnicos scriptores, imprimis Ciceronẽ, lectitaret, nec prophani studii finem faceret, per somnium ad Dei tribunal raptus est, vbi accusatus ad flagra damnatus fuit, vt documento esset libros Ethnicorum non esse legendos. *Ab expositione.*

Quod hominum à Musis alienorum figmentum à veritate remotissimũ, Cimmeriísque (vt aiunt) tenebris obuolutum est. Etenim cui poterit apertum atque clarum videri, hominem mortalem, non modò somno, sed etiam carne & ossibus grauatum, in cœlos rapi, in Dei conspectũ produci, atque ibi ad maiestatis summæ tribunal virgis cædi, propter lectos cum iudicio libros Ethnicorum? A quorũ studiis nemo bonus vnquam, nemóque *Ab obscuro.*

pius abhorrere ſolitus, ſed potius omnia probare, quod bonum eſt tenêre. quomodo manifeſtum ergo fuerit, virum ſanctũ vapulaſſe, quòd velut è luto gemmas, hoc eſt, quod in Ethnicorum libris optimum erat, collegerit, ac inde libris ſuis plurimum conciliarit lepôris, atque dignitatis.

Ab Incredibili. Vltra fidem eſt ſingulari ſanctimonia virum conſpicuum, è lectulo ſuo raptum in cœlos, vt flagris cæderetur: deinde virgis percuſſum, in terras relatum fuiſſe. Quod ſi verè contigiſſet, procul dubio ſemper à poëtarum lectionibus poſt datam tergo pœnam abſtinuiſſet. At idipſum minimè feciſſe eius ſcripta teſtantur. Sed per ſomnium fuit accuſatus, per ſomnium damnatus, atque cæſus. Per ſomnium igitur res debet credi, quæ meræ verborum vmbræ ſunt.

Ab impoſſibili. Quomodo carnalis homo ſuper æthera ferri: quomodo imbecillitas humana præfulgidos cœleſtis ſplendoris atque flammarum radios perpeti, fulguranteíſque terribilis iudicis vultus ſuſtinere potuit? Sed eſto, potuerit id tolerare. Quomodo autem dormiens, nihílque ſentiens verbera potuit ſentire? Quomodo ſe tanta formidine perculſum, & in pericula

coniectum fuiſſe recordans, ad Ethnicorum libros redire?

Omnium peſſimi ſunt homines, qui nobis fingunt, Deum illorum tortorem eſſe, quos è libris Ethnicorum, quod habetur inibi ſalutare, non piget excerpere, & in vtilitatem piorum memoriæ prodere: Illis interim parcentem, qui ſegnes & ignaui bonas omnes diſciplinas, quæ Dei Opt. Max. ſunt munera, contemnunt, prauáque ſua & viuendi conſuetudine, & docendi ratione bonos offendunt, atque ſecum trahunt in perniciem. Et viro ſancto parum conuenerat, authorum prophanorum ſcripta legere, ſi cognouerat, ea ſacris literis incommodare, aut legentibus nihil vtilitatis ſuppeditare. Eſto, ſint in ijs nonnulla praua dogmata, magis tamen decuerit mala præteſire, & aures obturare, quàm omnia ex æquo damnare. *Ab Indecoro.*

Scripſit quidem D. Hieronymus, ob lectos Ciceronis libros ſe flagra paſſum, ſed puellæ teneriori, quam à nimio poëtices ſtudio volebat retrahere, ſcripſit per ſomnium accidiſſe. Quis inde, precor, colligendum iurauerit, eloquentiſſimos Ethnicorum libros non eſſe legendos? Quod per ſomnium, quo rem actam in- *A Repugnanti.*

telligunt, pij credituri ſunt, vel vt Græci dicunt οὐδ' ὄναρ. Quo antiquo prouerbio ſignificarunt, id quod nulla ratione, nullo tempore audeas ſperare.

Sed quæ ſuis hiſce mendacijs turpiſſimis commoda nobis adferunt bonarum literarum hoſtes? Commoda non videmus, experimur autem incommoda. Etenim dum omnes ſui ſimiles, hoc eſt indoctiſſimos cupiunt habere, talibus terriculis iuuẽtutem à literis ſyncerioribus auocant, vt ſimiles habeant labra lactucas. Ita grandiores hi facti nulli vel rebus priuatis, vel publicis vſui poterunt eſſe.

Faceſſant igitur elegantiorum literarum oſores, ac deſinant per vaniſſimas de D. Hieronymo confictas nugas iuuentutem ab Ethnicorum vtiliſſimis, & mores, & ingenia formantibus ſcriptis deterrere.

IDEM ARGVMENTVM Petrus Moſellanus & copioſius, & elegantius tractauit, cuius verba non piguit adſcribere.

SI vnquàm hoc dubium fuit, hoc vitij mortalium mentibus natura insitum esse, vt quantum quisque vel ipse iam sit assequutus, vel pòst se assequi posse speret, tantùm probet, & nihil, nisi quod ipse facit, rectum putet: nunc certè dubium esse desinet, posteaquàm existunt, qui, quoniam ipsi optimos quosque scriptores aut non legunt, aut, si legunt, non intelligunt, alios quoque ab eorum lectione deterrent: & quia errorem suum veris rationibus persuadere nequeunt, muliercularum more effictas superstitiosorum exemplorum minas confingunt: Nam quis desidiosissimis istis desidiæ patronis credet, propterea diuum Hieronymum, vt diuinarum, ita humanarum literarum peritissimum, quòd Ethnicorum scripta legerit, cœlestis iudicij sententia cōdemnatum, de tergo satisfecisse? Operæ pretium autem est, quibus verbis bellam hanc suam, scilicet historiam narrét, exponere. Nam si veri quid haberet res, lōgè aliam faciem narratio ipsa haberet. Nam qui bene natos adolescētes hac fabula ab honestissimarū rerum studiis abducere conantur, quanquā mēdaci veritatis tectorio abducere se posse profitētur,

(sophistæ enim & sunt, & appellantur) tamen infelici adeò sunt ingenio, vt cautè mentiri, & fictionem celare non possint. Sic enim aiunt: S. Hieronymus cùm singulari quadam liberalium disciplinarum omnium studio flagraret, non satishabuit philosophiam & theologiam didicisse, insuper curiositate quadam prouectus, Ethnicos scriptores, & imprimis Ciceronem, subinde legit. Placebāt enim ei pulchra verba, quibus paganus ille in suis libris frequenter est vsus. Conniuebat ad hæc aliquandiu Deus: sed cum finem non faceret inutilis studij, per somnium ad Dei tribunal accersitus, de Ciceroniana lectione accusatur. Quid multis? Damnatus est ad flagra. Quibus multū diúque cæsus, satis docuit, non esse legendos libros Ethnicorum, præcipuè Ciceronis. Hæc est illa terrifica historia, quam vbique aduersum bonarum literarū studiosos decantant. Nam vt indocti medici vno collyrio omnium oculos sanant, ita miseri isti vnum hoc habent, quo inscitiæ suæ patrocinantur. Sed nunc quantum efficiant, videamus. Sāctus Hieronymus, inquiunt, singulari quodam liberalium artium studio flagrauit. Quid ego audio?

Sanct⁹ erat Hieronym⁹,& tamē liberaliū artiū ſtudio flagrabat? Sancti ſanctè omnia & faciũt,& dicunt. Vos verò hoc nomine in ius vocatum iactatis, quòd liberales diſciplinas auidiùs legēdo ſit ſectatus. Aut ergo Sanctus non erit Hieronymus, & diſciplinæ liberales erunt fugiendæ: aut ſi ſanctus Hieronymus, ſanctum erit & liberales artes tractare? At quis eſt tam impudens,vt Hieronymo ſanctitatis gloriam detrahat? Niſi fortaſſe dicitis tū eum Sanctum non fuiſſe,cùm prophanos autores legeret. Dicite ergo mihi vllum tempus, quo à prophanis literis in totum abhorruerit? An eſt aliquis liber,aliqua epiſtola, aliquis commentarius eius ſcriptoris,in quo non prophana ſacris adiunxerit? Quòd ſi in ſcribendo ad prophanos autores ſæpe reſpexit, quãto magis in legendo idem hoc feciſſe eum putabimus? Aut ergo ſanctitatis opinionem, quã ille ſibi ſumma eruditione,ſummáque pietate comparauit,ei detrahetis,aut,ſi hoc nō audetis, mendacium veſtrū ipſi prodetis. Deinde ſi artes ab Ethnicis potiſsimū & inuentæ, & nobis traditæ, liberales ſunt, flagitium erit eas didiciſſe? Vix me contineo, quin hîc ſophiſtis iſtis inſultē. Hoc-

cine vester vos docuit Aristoteles, liberale quod sit, hoc idem & flagitium esse posse? Non virtus est liberalitas? O nouũ acumen! Nam cùm quod liberale appellant, hoc idem vitiosum esse dicant, nonne ex virtute faciunt vitium? Vt cùm vitium omne sit fugiendum, idem sit istis & liberale, & illiberale fugiendum pariter, & expetendum. Vide quàm bellè cohæreant, quámque formalis sit, vt Gothi isti loquuntur, hæc narratio? Sed Philosophia ac Theologia contentus esse debebat, sicut doctor sanctus, & doctor subtilis, qui non curauerunt istas nouitates. Quam tu hîc philosophiã mihi somnias, egregie philosophiæ magister? Neque enim credibile est vigilare eos, qui vllam artem liberalem à philosophia separant. Miseri homines non didicêre philosophiam non esse dictata quædam nuper à nescio quibus, quæ posteà & in scholis alij aliis velut per manus tradidêre, de inuentionibus, de formalitatibus, de obligationibus, & similibus nugis, sed latius patere augustissimæ huius disciplinæ fructum. Nam cùm totum philosophiæ corpus ex tribus velut primariis membris constet, sermonis facultate, naturalium

S. Thomas Aquinas: Subtilis, Ioannes Scotus.

Philosophia omnis ex quibus constat.

rerum cognitione, & vitæ instituẽdæ ratione, singula hæc deinceps plurimas in se cõplectuntur partes. Etenim in sermone desideramus, vel vt cum rectè loquentium exemplo consentiat, id quod pollicetur grammatica: vel vt naturam cuiusque rei explicet, nunc, quæ obscura sunt definiendo, nũc quæ multa & cõfusa sunt, diuidẽdo, nunc, quid cuique vel consequẽs vel repugnãs sit, colligẽdo, quã vim dialecticẽ vocant: vel vt propriè, distinctè, copiosè, ornatè de quauis re proposita cum quadã audientiũ admiratione dicamus, quæ facultas propriè est oratorũ. Sed naturæ cognitio latius etiã fines suos porrigit, cùm cœlũ pariter, elemẽta, atque adeò, quæ in elemẽtis sunt, omnia ambitu suo circũscribat. Vitæ verò humanæ moderatio non in hoc est tota, vt quis suos ipsi⁹ mores ad virtutis præscriptũ formet, sed maius etiã quiddam præstat, nimirũ, vt primùm nos ipsi, vitãque nostrã: deinde domus, familiæque curã: postremò ciuitatis ac Reipub. administrationem recta ratione instituamus. Et cùm ex vno philosophiæ velut fõte innumerabiles disciplinarum humanarum riui promanarint, & nullus scriptor, quantumuis Ethni-

cus, tam ſit inanis, vt nõ ſcriptione ſua in aliquam philoſophiæ partẽ incurrat, quæ (malùm) inſania eſt, eum, qui Ciceronem, in omni philoſophiæ parte ſumma cum laude verſatum, diligenter legat, perinde criminari, ac ſi philoſophiæ terminos ſit egreſſus? Quòd ſi philoſophię pars eſt Cicero, & qui philoſophiæ ſtudent, vel veſtro iudicio, non ſolũ flagra, ſed præmia merentur, qua, quæſo, fronte fingitis nobis Hieronymum, cui præmium debebatur, cæſum flagris? Neque verò libet hic quicquàm exprobrare vel Thomæ Aquinati, vel Ioanni Scoto, quos tãtopere venerari cuique per me ſanè licet: illud tantum dico, me nec ſanctitatem detrahere Thomæ, nec Scoto ſubtilitates inuidere: ſed quod additis, non curæ fuiſſe iis nouitates, videlicet per nouitates Ciceronis lectionem intelligentes: agnoſco Atticã iſtam veſtram eloquentiam, & acumen miror, quòd, quæ annis ſupra mille ſexcẽtis in eruditorũ manibus fuerunt, ea præ nugis veſtris nuper natis exiſtimetis noua. Atque vtinã vobis, quibus tantũ diſplicent noua, nunquam nouus cõtingat cucullus, nũquam nouę crepidæ, ſed ſemper pannis anniſque obſitis, putridi piſces, &

A conſulatu enim Cice. ad Chriſti natalem anni 61. interceſſere.

antiquata oua sint cib⁹. At suauius etiam est, quòd quo probabilius esset mẽdaciũ, causã lecti Ciceronis adiungunt, quia, inquiũt, placebãt ei pulchra verba. Ecce verò alterũ sermonis sophistici florẽ. Quid autem peccatum est, malle pulchra quàm spurca? Video quorsũ tendatis. Hieronymum vestri similem optatis, hoc est, infãtem. Deinde, vllúmne verbum per se est pulchrum, an potius vt quodque rei vel pulchræ vel turpi inditum est, ita vel pulchrum vel turpe habetur? Quòd si pulchra sunt verba, quæ pulchras res velut vestiũt & ornant, nónne in contrarium res vobis exit, vt quod pro vobis adduxistis, hoc maximè vos oppugnet? Iam vt demus causã hanc aliquid valere, illud quomodo consistet, quod, quæ in aliis laudat Hieronymus, eorum culpa ipse plectatur? An non idem in epistola ad Magnum oratorem, & fatetur se prophana legere, sacrisq; intertexere, & qui hoc ante se fecerant, suóue etiamnum tempore facerent, eorum exempla non modò non reprehendit, verumetiam imitanda proponit. Nónne Lactantium hoc nomine miratur, quòd ad Cicer. eloquentiam cæteris propius aspirauerit? Non Basilius, summus mea sentẽ-

tia Theologus, nepotibus suis adolescentibus, quos ad diuinæ sapiētiæ perfectionem erudiebat, omne genus prophanorum scriptorum prudenter legēdum suasit? imò non Augustinus in futuro Theologo omnium penè humanarum literarū cognitionem desiderat? Nonne idem Ciceronis Hortensio (sic enim inscriptus est liber) velut duce, ad sapientiæ Deo dignæ studium primùm se peruenisse palàm testatur? Et Hieronymum lecti Ciceronis pœnas graues adeò dedisse, credi vobis adhuc postulatis? Illi laudibus attollunt industriam eorum, qui ad æternæ sapientiæ templum ornandum, populi Israelitici exemplo, peregrinas conferunt opes, vobis non satis est vos ipsos velut fucos quosdam, in aluearium nihil importare, insuper aliis in hoc genere laborantibus obstrepitis & ficti exempli horrorem opponitis? Sed quid ego horum exempla commemoro? Ipse adeò Paulus, qui Christi suo ore loquentis periculum minatur, Ethnicorum poëtarum versibus in Euangelij gloriam abusus est. Quid autem, si ostendam, quod vos impudenter adeò asseueratis, hoc ne fieri quidem potuisse? Quid si hoc ex vestris

ipſorum verbis conuincam? Quid ſi hoc veſtrum commentum ab ipſo adeò Hieronymo palam rideri alicubi comprobem, deinceps ne tale aliquid ſtudioſis hominibus ogānire audebitis? Per ſomnium vobis Hieronymus accuſatur, per ſomnium damnatur, per ſomnium cæditur. O nouum iudicium! In Areopago olim iudicia noctu habebantur, ſed vigilantibus reis: hic reus cùm altum adeò dormiat, vt etiam ſomniet, ad tribunal protrahitur, accuſatur, damnatur, cæditur: & quî fieri poteſt, vt dormiens cauſam dicat: vt omni ſentiendi facultate deſtitutus, flagrorum ictus ſentiat? Nonne ipſa ſomnij vox totum hoc quod iactatis, ſomnium, aut ſi quid ſomnio vanius eſt, eſſe oſtendit? Atqui venit in mentem, quo potiſſimum nitantur fabulæ illius decantatores. Hieronymus, inquiunt, ipſe ſcribit tale quid ſibi accidiſſe. Fateor, ſed ſcripſit iuuenis, calentibus adhuc in eo Rhetorum ſtudiis, quorum profeſſio eſt, fictis etiam narrationibus ad ſuum negotium abuti. Scripſit puellæ, cuius ingenium parum firmum, talibus terriculis ab immodico Ethnicæ lectionis ſtudioq́ abſterrere, prudentis erat.

Scripsit aptis verbis, aptis figuris, ea præfatione somni pariter & febriculę, vt cauto, firmóque lectori commentum ne posset quidem imponere. Scripsit in familiari priuatáque epistola, stylo ad puellarum infirmitatem accommodato. Alioqui ter periurum facietis Hieronymum. Primũ, qui post iudicium illud vestrum, quo lectionem Ethnicorum abiurauit, ad libros prophanos toties redierit: Deinde, qui aliis eius generis libros non modò legendos permittat, verùm etiam suadeat. Postremò, qui in defensione sua multis annis, posteaquàm ad Eustochiũ de somnio hoc scripserat, exactis, Rufino lectionem Ethnicorum pro crimine obiicienti, respondcrit somnium esse, quod Eustochio scripsisset: somniis autem scripturarum authoritate fidem non habendam. Quid expectatis amplius? ipse Hieronymus iã nõ minus eruditione vitæque sanctimonia, quàm ætate perfectus, quod iuueni sibi ad Eustochiũ scribenti exciderit, merum fuisse somnium cõfitetur. Sed vereor planè, ne sint, quibus prolixa hæc de somnio disputatio quendam tædij somnum adduxerit: tantùm abest, vt ne cui fabulam hanc persuadeam, metuam.

ELE-

ELEGANTISSIMA M. PORtij Catonis consulis ad populum oratio: qua fœdum Bacchanalium ritum reprehendit, ex T. Liuio.

NVlli vnquam cōcioni, Quirites, tam non solùm apta, sed etiam necessaria hæc solennis comprecatio Deorum fuit, quæ vos admoneret, hos esse Deos, quos colere, venerari, precarique maiores vestri instituissent, non illos, qui prauis & externis religionibus captas mentes, velut furialibus stimulis ad omne scelus & ad omnem libidinem agerēt. Equidem nec quid taceam, nec quatenus proloquar, inuenio: si aliquid ignorabitis, ne locum negligentiæ dem: si omnia nudauero, ne nimium terroris offundam vobis, vereor. Quicquid dixero, minusquàm pro atrocitate & magnitudine rei dictum scitote esse. Vt ad cauendum satis sit, dabitur opera à nobis. Bachanalia tota iam pridem Italia, & nunc per Vrbem etiam multis locis esse, non fama modò accepisse vos, sed crepitibus etiam, vlulatibúsque nocturnis, qui personant tota Vrbe, certum habeo: Cæterùm, quæ ea res sit, ignorare: alios Deorum aliquem cultum,

Bacchanalia hæc Sp. Posthumio Albino & Qu. Martio Philippo Coss. viguerunt.

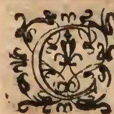
alios concessum ludum & lasciuiam credere esse: & qualecunque sit, ad paucos pertinere. Quod ad multitudinem eorũ attinet, si dixero multa milia hominũ esse, ilicò necesse est exterreamini, nisi adiunxero, qui, qualésque sint. Primùm igitur mulierum magna pars est, & is fons mali huiusce fuit: deinde simillimi fœminis mares stuprati, & constupratores, fanatici vigiles, vino, strepitibus, clamoribúsque nocturnis attoniti. Nullas adhuc vires coniuratio, cæterùm incrementum ingens virium habet, quòd indies plures sunt. Maiores vestri ne vos quidem, nisi cùm aut vexillo in arce posito comitiorum caussa exercitus edictus esset, aut plebi consilium Tribuni edixissent, aut aliquis ex magistratibus ad concionem vocasset, fortè temerè coire voluerunt: & vbicunque multitudo esset, ibi & legitimum rectorem multitudinis censebant debere esse. Quales primùm nocturnos cœtus, deinde promiscuos mulierum ac virorum esse creditis? Si quibus ætatibus initientur mares, sciatis: nõ misereat vos eorum solùm, sed etiam pudeat. Hoc sacramento initiatos iuuenes, milites faciendos cẽsetis, Quirites? iis ex obscœno

ſacrario eductis arma committenda? hi cooperti ſtupris ſuis, alieníſquè pro pudicitia coniugum ac liberorum veſtrorum ferro decernerēt? Minus tamen eſſet, ſi flagitiis tātùm effœminati forent (ipſorum id magna ex parte dedecus erat) à facinoribus manus, mentē à fraudibus abſtinuiſſent. Nunquam tantum malum in Repub. fuit, nec ad plures, nec ad plura pertinens. Quicquid his annis libidine, quicquid fraude, quicquid ſcelere peccatum eſt, ex vno illo ſacrario ſcitote ortum eſſe. Nec omnia in quæ coniurauerunt ædita facinora habent, adhuc priuatis noxiis, quia nondum ad Rempublicam opprimēdam ſatis virium eſt, coniuratio ſeſe impia tenet. Creſcit & ſerpit quotidie malum: iam maius eſt, quàm capere id priuata fortuna poſſit: ad ſummam Reipublicæ ſpectat, niſi præcaueritis, Quirites. Iā huic diurnæ legitimæ ab Conſule vocatæ par nocturna concio eſſe poterit. Nunc illi vos ſinguli vniuerſos concionantes timent: iam vbi vos dilapſi domos & in rura veſtra eritis, illi coierint, conſultabunt de ſua ſalute, ſimul ac veſtra pernicie: tum ſingulis vobis vniuerſi timendi erunt. Optare igitur vnuſquiſque ve-

ſtrum debet, vt bona mens ſuis omnibus fuerit: ſi quem libido, ſi furor in illum gurgitem abripuit, illorum eum cum quibus in omne flagitium & facinus coniurauit, non ſuum iudicet eſſe. Ne quis etiam errore labatur veſtrûm quidem, nõ ſum ſecurus. Nihil enim in ſpeciem fallacius eſt, quàm praua religio. Vbi deorum numen prætenditur, celerius ſubit animum timor, ne fraudibus humanis vindicandis diuini iuris aliquid mixtũ violemus. Hac vos religione innumerabilia decreta Pontificum, Senatuſconſulta, aruſpicum denique reſponſa liberant. Quoties hoc patrum, auorúmque ætate negotium eſt magiſtratibus datum, vt ſacra externa fieri vetarent? ſacrificulos, vatéſque foro, circo, Vrbe prohiberent? vaticinios libros conquirerent, combureréntque? omnem diſciplinam ſacrificandi, præterquã more Romano, abolerent? Iudicabant enim prudentiſsimi viri, omnis diuini humaníque iuris, nihil æquè diſſoluendæ religionis eſſe, quàm vbi non patrio, ſed externo ritu ſacrificaretur. Hæc vobis prædicenda ratus ſum, ne qua ſuperſtitio agitaret animos veſtros, quum demolientes nos Bacchanalia, diſcutientéſque ne-

farios cœtus cerneretis. Omnia Diis propitiis, volētibúsque ea faciemus: qui quia suum numen sceleribus libidinibúsque contaminari indignè ferebant, ex occultis ea tenebris in lucem extraxerunt: nec patefieri vt impunita essent, sed vt vindicarentur & opprimerentur, voluerunt. Senatus quæstionem extra ordinem de ea re mihi collegæque meo mandauit: nos ipsi, quæ nobis agenda sunt, impigrè exequemur: vigiliarum nocturnarum curam per vrbem minoribus magistratibus mandauimus. Vos quoque æquum est, quæ vestra munia sunt, quo quis loco positus erit, quod imperabitur, impigrè præstare, & dare operam, ne quid fraude noxiorũ periculi, aut tumultus oriatur.

Cap. 6. DE CONFIRMATIONE, *siue Adseueratione, quæ Græcis κατασκευὴ dicitur.*

Onfirmatio, vel Asseueratio, est propositæ rei comparatio. Confirmāda verò sunt, quæ neque prorsus manifesta sunt, neque omnino fidem, vt fieri poßint, habent, sed quæ medium ordinem seruant. Qui autem confir-

mare intendunt, omnibus capitibus confutationi contrariis vtentur. Primùm enim laudent eũ, qui dixit: quod confirmandum est: Deinde rem exponant: Posteà contrariis eorum, quæ diximus, comprobent ipsum.

Pro	*Obscuro*	Quidem	*Manifesto*
	Incredibili		*Probabili*
	Impoßibili		*Poßibili.*
	Repugnãte		*Cohærente*
	Indecoro		*Decente*
	Inutili		*Conferente.*

Sanè hæc quoque confirmationis exercitatio omnem vim artis intra se complexa est: cuius exemplum, Verisimilia *esse quæ de* Daphne *referuntur continens, tale erit.*

Exordiũ à laude dicẽtium.

Poetas quisquis vituperat, ipsas mihi vituperare Musas *videtur. Si enim quæcunque canunt* Poetæ, *Musis instincti profundunt, quid ni planè Musis bellum indicit, qui poetarum reprehendere conatur inuenta?* Ego *quidem omnium poetarum sententiam comprobo, illius autem maximè qui* Daphnen *ab* Apolline *esse amatam, sapiẽter protulit. Sed quænam sunt, quibus fidem non adhibent?* Daphne, *inquiunt è Terra nata est, & Ladone.*

Cur hoc apud Deos incredibile? Nonne rebus omnibus aqua & terra sunt origo? Nonne semina rerum omnium elementa præbent? Si verò quicquid gignitur, procedit ex terra & aqua, nimirum Daphne *eisdem orta est, quibus omnia, principiis, Ladone & Terra, genita scilicet inde, vnde cuncta procreantur. Superabat autem* Daphne *facie reliquas omnes: rectè quidem. Quæcunque enim primò è* Terra *emittuntur, cum naturæ pulchritudine producuntur, & primo velut natiuo, proprióque conspicua decore, pulcherrima videntur. Multæ autem mutationes corporibus speciosissimis tempore accidunt: quæ verò recens nata primùm apparuerunt, ea formosissima, velut quæ nullum adhuc decoris sui damnum passa sunt, blandissimè oculos nostros morantur. Rectè igitur* Daphne *forma præstabat primùm ex* Terra *procreata.* *Expositio rei à Manifesto.*

Ob eius admirandam pulchritudinem Pythius *amore captus est, non iniuria. Quicquid enim in terris est, quo res vllæ sunt conspicuæ, atque admirandæ, id omne à* Diis *ipsis tributum est. Si verò bonorum omnium amabilis in primis est pulchritudo, quid mirum si iucundissimum* Deorũ *munus, Deum quoque habuit amatorẽ? Quæ enim Dij donant, ea omnes amore prosequuntur.* A Proba*bili.*

A possibili. *Conabatur autem amans Deus suo desiderio mederi: sic enim res habet: Virtutes non sine labore comparantur, & opus est sudore, quisquis eas assequi velit. Hinc ergo laborabat amator, nec tamen desiderans amicam comprehendit. Ingens enim est virtus, nec ad extremam ipsius metam quisquam potest peruenire. Aiunt igitur amare Phœbum, non* Terram *scilicet, nec* Deorum *maiestatem vanis commentis dehonestantes, sed virtutis ostendentes naturam, vt Apollo sit qui virtutẽ quærit, ipsa verò virtus, Daphne.*

A cohærenti. *Fugientem puellam mater excepit. Cuncta enim quæcunque sunt, mortalem sortita naturam, ad ea, vnde orta sunt, festinant reuerti. Idcircò in terram cecidit* Daphne, *ex terra prognatą.*

A *decenti.* *Accipiens autem puellam mater, pro ipsa reddidit arbustum. Vtrumque opus terræ proprium, vt in hanc homines cadant, & arbores ab ea nascantur.*

A *conferenti.* Procreatum *autem arbustum Apollinis honori dicatum est: Dij enim extra prouidentiæ suæ complexum ne arbusta quidem reliquerunt: Sed coronantur è natis, & primitiæ prodeuntium è terris, ipsis sacrantur. Sed & arbor diuinationis facta est merces atque symbolum.* Hoc *autem conueniens puto. Daphnen enim*

poetarum multi σωφρόνην, id est, temperatam appellant, & oracula dare, à temperantia prouenit.

Itaque quoniam puella voluptatum expers fuit, virtutibus consecratur. Neque enim posset futurorum esse capax, qui laborat intemperantia, contaminatum habens fœda libidine pectus: quas ob res poetas admiror, & laudo, ipsum veneror carmen. Conclusio.

SCHOLIA.

Confirmationem Græci vocant κατασκευὴν, quod est parare, fabricari, quo vtitur Apostolus ad Hebr. 9. Σκηνὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη, ἐν ᾗ ἥτε λυχνία, &c. id est, tabernaculum factum fuit primum, in quo lucernæ. Est & probare, & confirmare. Vnde κατασκευή, probatio, astructio, demonstratio, item structura vocatur ab Halicarnassæo, hoc est, opificium Rhetoricum, & artifex compositio.

Quisquis vituperat, &c. In Aphthonio habetur ποιηταῖς ἀντερῶν, αὐταῖς ἀντερεῖν δοκεῖ ταῖς μούσαις, vnde locum hunc sic alij vertunt: Quisquis vatibus contradicit, ipsis Musis videtur contradicere.

Musis instincti, &c. Socrates apud Platonem de recta nominum ratione dicit, Musarum & musicæ nomen deductum ἀπὸ τοῦ μῶσθαι, id est, inquirere, si quis enim vult Musis familiaris esse, ei opus est indagine, & studio sapientiæ. Etenim qui ad Musas aspirant, opus habent non parua inquisitione atque labore. Vnde Propertius lib. 3.

Non datur ad Musas currere lata via.

Musis autem instinctos ait, hoc est, diuino furore cõcitatos, & impulsos. Diuinum enim poëtarum genus est, atque Diis agitur, vt ait Plato de Legibus tertio. Idem de furore poëtico: Non arte, inquit, sed diuino afflatu mente capti, omnia præclara poëmata canunt: Quem furorem ἐνθουσιασμὸν appellant, numinis adflationem, quam Budæus de Asse primo interpretatur vim dicendi, & scribendi diuinitus inferuefactam. Hanc libro 1. de Rap. Proserp. Claudianus intelligens, inquit:

Raptoris thalamos audaci promere cantu
Mens congesta iubet, gressus remouete prophani;
Iam furor humanos nostro de pectore sensus

Expulit , & totum ſpirant præcordia Phœbum.

Huc item Ouidius ſexto Faſtorum reſpiciens, ait:

Eſt Deus in nobis, agitante caleſcimus illo,
Impetus hic ſacræ ſemina mentis habet.

Idem libro de Arte tertio:

Eſt Deus in nobis, ſunt & commercia cæli,
Sedibus æthereis ſpiritus ille venit.

Cur hoc apud Deos, &c. Græciſmus eſt, πρὸς τῶν θεῶν, πρὸς τοῦ διός. Hoc eſt, per deos, per Iouem.

Superabat facie, &c. Quoniam Daphne omnium pulcherrima fuit, non dubium eſt, quin Apollinem potuerit in amorem ſui ſollicitare. Certè pulchritudinem Ariſtoteles dicebat quauis epiſtola efficaciorem ad commendãdum. Theophraſtus ſilentem fraudem appellabat: Plato prærogatiuam naturæ, quæ paucis ſoleat cõtingere. Carneades dicebat, ἀδορυφόρητον βασιλείαν, id eſt regnum abſque ſatellitio. Meminit [redacted] Apophthegmat. 6. Sunt qui pulchritudinem in tria diſtinguunt: aliam referunt laudabilem eſſe, vt formoſam faciẽ: aliam vſui deſeruire, vt inſtrumentum & domum, quæ præterquàm

quòd ſpecioſa ſunt, vſibus noſtris commoda etiam ſunt. Tertiam legibus ſtudiiſque conſtare, eámque humanæ vitæ commodis maximè conſulere. Cuius meminit Diogenes Laertius libro tertio, de Vitis Philoſophorum. Hæc in æternum perdurans omnium eſt pretioſiſsima, Vnde Ouid. 3. Triſtium eleganter ait:

Nempè dat, & quodcunque libet fortuna, rapitque.
Irus & eſt ſubitò, qui modò Crœſus erat.
Singula quid referam? nil non mortale tenemus,
Pectoris exceptis, ingeniíque bonis.

Multæ mutationes, &c. Hoc eſt, pulchritudo recens producta peramabilis eſt, temporis autem curſu vitiatur. hinc pulcherrimè Ouidius de arte amandi ſecundo ait:

Forma bonum fragile eſt: quantúmque accedit ad annos,
Fit minor, & ſpatio carpitur illa ſuo.
Nec ſemper violæ, nec ſemper lilia florent,
Et riget amiſſa ſpina relicta roſa.
Et tibi iam venient cani, formoſe, capilli,
Iam venient rugæ, quæ tibi corpus arent.
Iam molire animum, qui duret, & aſtrue formam,

Solus ad extremos permanet ille rogos.

Idem tertio Tristium ad filiam Perhillam:

Ista decens facies longis vitiabitur annis,
Rugáque in antiqua fronte senilis erit.
Iniicietque manus formæ damnosa senectus,
Quæ strepitum passu non faciente venit.

Notabis obiter, Aphthonium iuxta suas præceptiones, non ea confirmare, quæ omnino fidem, vt fieri posint, non habent. Et Quintilianus lib.3.cap.6. Illud frequens est, inquit, vt ea quibus minus confidimus, omittamus. Hinc silentio præterit, ac transit Daphnen in vndis educari, aut in mediis terræ matris visceribus vitam exigere potuisse. Tractari tamen exercitationis gratia possunt, cùm confirmatio atque refutatio sint veluti quædam imagines rerum illarum, quæ in veras & iustas caussas incidunt; hic seorsim, quasi per lusum, tractatæ, vt in his iuuentus exercita posit ad veras ac graues caussas agendas accommodatior reddi.

Quæ dii donant, &c. Sic argumentatur:
Qui amat pulchritudinem, non hominum, sed Deorum munus amplectitur.
Pythius amat pulchritudinem:
Ergo non hominum, sed Deorum

munus amplectitur.

Virtutes labore comparantur, &c. Transit ad eam fabulæ partem confirmandam, qua poëtæ dicunt, Daphnen ab insequēte Phœbo, tenerámque puellam à Deo non fuisse comprehensam. Quod difficile confirmatu visum reliquit, & ad allegoriam transit. Per Daphnen, inquit, virtutem intelliges, per Apollinem virtutis sectatorem. Quemadmodum is qui virtutem sequitur, non facilè comprehendit eam, ita Daphne captu difficilis erat Apollini, Etenim difficilia quæ pulchra.

Et via virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilémque aditum primò spectantibus offert:
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.

Mater excepit, &c. Etenim terræ propter merita indiderūt venerationem materni nominis, Nascentes enim excipit, sustinet, postremò complectitur gremio, vt Plinius ait lib. secundo capite sexagesimo quinto.

Terra omnium communis mater.

Apollinis honori, &c. Triplicem, inquit, potissimùm vtilitatem adfert Daphne in laurum cōuersa, honorem & decus Apollini, Diis reliquis coronas, quibus exornantur, & diuinandi artis indiciū insigne.

Primitiæ, &c. Nouæ fruges. Quas olim veteres non degustabant, nisi prius τὰς ἀπαρχὰς, Diis Sacerdotes immolassent, vide Erasmum in prouerbio, μηδ᾽ ἀπὸ χυτροπόδων ἀνιπερρέκτων ἀνελόντα ἔσθειν μηδὲ λόεσθαι.

CONFIRMATIONIS EXEMplum *paulò copiosiùs à Petro Mosellano tractatum: cuius Argumentum est:*

Quòd verum sit, quod Virgilius scriptum reliquerit, Didonem amoris impatientia mortem sibi consciſſe: confirmationis exemplum.

QVanta fuerit priscorum hominum industria in comparandis sapientiæ monumentis, quæ posteris suis relinquerent, cùm aliis rebus multis constat, tum vel maximè per hoc indicatur, quòd quæ eximiæ cuiusdam philosophiæ documenta existimabant, ea non temerè literis mandabant, sed Musica numerorum suauitate condîta, posteris legenda tradebant.

Cuius laudis, ab Hebræis ad Græcos deriuatæ, vt Latini quoque homines participes fierent, si quisquam alius, Virgilius certè effecit. Nam is cùm humanarum rerum imaginem in Ænea suo mortalibus proponere, ac per hunc, quod cuique vel sequendum vel fugiendum esset, docere statuisset, non satis habuit fictis interim personis veros affectus repræsentare, id quod alioqui poëtæ spectare solent, verumetiam vera pleraque admiscuit, inter quæ verissima esse censenda sunt, quæ vt ab insano amore adolescentes deterreat, de Didone Carthaginensium Regina, amoris impatientia mortem sibi consciscente, commemorat: grauius ne an iucundius, nec dum statuo. Narrat enim Æneã, parte classis naufragia amissa, Carthaginem in Aphricam delatum, vbi cùm hospitio Didonis vteretur, Reginã pulcherrimi viri primùm admiratione, deinde & amore captam: Postremò amorem consuetudine mutua adeò confirmatum, vt cùm AEneam aliò vocantibus rebus persequi non liceret, amoris impatientia furere inciperet, séque ipsa interimeret. Quid, obsecro, apertius probabiliúsque narrari posset? Quid omnino est in toto

hoc narrationis contextu tale, quale in fictis argumentis esse solet? Cohærent omnia, vsitata sunt omnia, & iam multis cõsimilibus exemplis probabilia. Nec vllum est verbum quod mendacij suspicionem facere possit. Constat enim, Troia capta, Æneæ vnà cum sociis domo profugi classem mari sursum ac deorsum iactatam. Constat Didonem fratris iram fugientem in Aphricam venisse, Carthaginem cõdidisse, regnum nouum instituisse. Et quid noui si Regina similibus casibus iactata profugum Æneam hospitio excepit? Si tanti Herois virtutes tum ex ipsius formæ dignitate, tum verborum grauitate mirata est? Si quem admirabatur, eius etiam amore paulatim ardere cœpit? Primùm mulier annis pariter & corpore virens? Deinde regalis luxus strepitu lasciua, & cui quod libuit etiam licuit? Postremò gustatæ quondam genialis dulcedinis desiderio iam dudũ æstuãs ac maritum sibi destinans? Ipse muliebris sexus per se infirmus natura sua lubricus est, & cùm aliis affectibus, tum verò maximè amoribus est obnoxius. Nã ij, quanquam tristem ferè exitum habent, tamen cum ad se homines incautos inuitãt, pri-

ma ſpecie mirum quantum ſuauitatis, quantum delitiarum, quãtum mellis pollicentur. Et quid attinet hîc exempla commemorare multarum, quæ non, vt Dido ignoſcendo; ſed illiberali planè, & pudendo amore ſuperatæ ſunt? Quis neſcit Paſiphaen, Cretenſis Regis filiam tauri amore correptam inſaniuiſſe? Quis ignorat Clytemneſtram Ægyſti adulteri amore pollui, quàm Agamemnonis mariti laudatiſsimi principis triumphalem reditum expectare maluiſſe? Et credibile non erit Didonem ab omni parentum ac maritali iure liberam, Reginam luxu barbarico diffluentem, Æneæ regij hoſpitis amore tactam fuiſſe? Sed datis AEneam Carthaginem appuliſſe, hoſpitio Didonis vſum, Didonem hoſpitis amore inflammatam. At flammæ eius tantam vim non fuiſſe, vt, cùm AEnea ſuo potiri illa amplius non poſſet, tum vim ipſa ſibi attulerit: hoc verò incredibile vobis videtur? Quaſi verò non ſit tantus amoris furor vt ad moriendum viros etiam compellat, ne dum fœminas. An non audiſtis Herculem ipſum fortiſsimum Heroem, quo nomine in Deorum numerũ à ſuperſtitioſa antiquitate poſitus eſt, amoris impatientia incendium ſibi ipſi ſtruxiſſe? Et qui affectus

Amoris furor.

fortiſsimũ viri pectus expugnauit, fœminam ad ſuam ipſius necẽ adigere nõ potcrit? Vanũ autem ſit hoc exemplũ, niſi minores etiam affectus hoc à viris ſapientiæ opinione clariſsimis impetrarũt. Quis inter philoſophos laudatior Ariſtotele? At is cùm, quamobrem toties ſe reciprocaret Euripus, inuenire deſperaſſet, ipſo deſperationis mœrore ſcribitur extinct⁹. Quot autẽ nobiles Romani gloriȩ ſtudio mortẽ voluntariã ſuſcepêre? Nõ Cato Vticenſis ſuperatarum partium ignominia, ad ſuam ipſius cædem impulſus eſt? Nõ Lucretia, ereptæ pudicitiæ dolore, ferrum in ſe ipſa defixit? Quid autẽ quòd & leuiſsimi affectus, nẽpè gaudij immoderatus ſenſus matronas aliquot Romanas extinxit? Credẽdũ eſt enim incorruptis Titi Liuij grauiſſimi rerũ humanarũ ſcriptoris monumẽtis. Quod ergo viris & fortitudinis, & ſapiẽtiæ gloria ſpectatiſsimis leuiores animorũ motus extorſerũt, hoc vehementiſſimus omnium affectuum amor non efficiet? Quis ita deſipiet, vt hoc credat? Quis non audit vulgò iactari prouerbium, Amanti nihil eſſe difficile? Quis non videt hac cauſa cæcum pingi Cupidinem, quòd qui huius ſagittis ſunt ſaucij, ſine ſenſu vel mortis viuant, nihil reuereãtur, neque

Cupido cur cæcus pingatur.

parentes neque amicos, nihil exhorreant, neque infamiæ probra neque vitæ pericula, sed cæcorum more ipsi se præcipitét. Sed enim poëta fuit Virgilius, & vulgare est, poëtas fingere omnia: ridiculum verò non quid, sed à quo quid dicatur, attendere, perinde ac si dictorum factorúmque veritas à dicentium scribentiúmve persona pendeat. Poëtam esse Virgilium non negamus: sed nihil veri ab eo scriptum esse, hoc verò contendere magna est impudentia. Quid enim eorum, quæ in Æneæ sui clypeo de Romanis expressit, vanum est? Neque si aliquoties fictis imaginibus veritatem adumbrant poëtæ, propterea & quicquid versu scribitur, pro ficto habendum est. Alioqui si versuum mensura non nisi mendaciis adhibetur, quid faciemus Empedocli, quid Lucretio, qui rerũ naturas versibus sunt prosecuti? quid Lucano belli ciuilis historiam hexametris numeris canenti? imò quid Dauidi, & quibusdam aliis qui diuino spiritu afflati, diuinę sapientiæ arcana vario carminum genere cõtexuere? Eant ergo qui veri fidem poëtis detrahunt, in primis Virgilio, vt quem cùm alia multa, tum quæ de Didonis amore commemorat, verissimè tradi-

disse posthac non nisi impudentissimus negare possit quisquam.

ALIVD CONFIRMATIONIS Exemplum.

ARGVMENTVM.

Verum esse quod Herodotus scripsit, Arionẽ Fidicinem à Delphino Tænarum deuectum. *Arion.*

Iniquus rerum æstimator, & ad faciendam iniuriam natus videri potest, qui mendacij coarguere audeat Herodotum. Cuius historiæ magna semper cum voluptate atque commodo sunt lectæ. Quem dulcem & candidum acerrimi vir iudicij Quintilianus prædicat. Huius vel vnius censuram longè pluris, quàm iniqua multorum Zoilorum iudicia, facere meritò debent omnes studiosi, & credere omnia, quæ memoriæ prodiderit Herodotus, vt candidissima, sic verissima esse, maximè, quæ super Arione conscripserit. *Exordium ab authoris laude.* *Libro 10. cap. 1.*

Citharœdum Arionem multas arte musica diuitias contraxisse memorat, cúmque, ab inhiantibus prædæ nautis Corinthiis in mare desilire compulsum, *Ab expositione.*

cecinisse. Præcipitē autem datum, à Delphino exceptum, & cum pretiosis vestimentis, atque cithara saluum in terram Laconicam deuectum.

A manifesto. Satis admirari non queo, tam obtusi quempiam ingenii esse, cui subobscurum videatur Citharœdum ditari, maximè eum, qui in summo pretio habitus ob singularem artis Musicæ cognitionem, oculos omnium in se conuerterit, qui non deliciis diffluens, nec prodigus, sed virtutis studiosus fuerit, amans patriæ, & amicorum, ad quos redire vt copia sua illorum inopiam subleuaret, decreuerat. *Nautæ sceleratissimi.* Et electro pellucētius est, nautas hominum eiusmodi sentinam esse, qui lucri gratia omnium facinorum genera patrare non exhorrescant. Delphinos autē placidissimos hominum amore capi, atque gestatores peramico vehendi studio patienter hominem ascēsorem ferre, non est nouū, nec obscurum. Nam & Athenæus refert, dilectum à delphino puerum, qui vbi cū aliis ex palæstra ad mare processisset, natabat, natanti autem ex pelago delphinus occurrebat, & dorso susceptum in altum ferebat, deinde continenti restituebat. Et Pausanias lib. I. memorat, Melicertam in

mare cadentem, ſuſceptum à delphino, & vectum vſque ad Corinthiacum Iſthmum. Hæc ſi cui nondum aperta ſatis videbuntur, paulò pòſt adiiciam, quibus intelliget longè planiora facta.

Atqui non veriſimile eſt, inquiunt, hominem in ſupremo capitis periculo, ſummóque luctu canere potuiſſe. Sed ignorant ſtolidi, virum (qualis ſine controuerſia fuit Arion) ſapientem, nullis aduerſis caſibus ſuccumbere, nec animum deſpõdere, ſed omnia fortunæ truculentioris ludibria, velut iocos meros, ac ludos æſtimare ſolitum, vt non immeritò Horatius dixerit: *A credibili.*

Ad ſummum ſapiens, vno minor eſt Ioue, diues,
Liber, honoratus, pulcher, Rex denique regum,
Quem neque pauperies, neque mors, neque vincula terrent,
Fortis & in ſeipſo totus teres, atque rotundus.

Cur igitur à fide alienum videatur aduerſitatis tempore talem Arionem apparuiſſe, qualis fuerit in proſpero? Cur non veriſimile ſit, in mortis contemptu, ſe velut ad nuptiales epulas iturum, veſtimento exornaſſe, ceciniſſe item voce læta, quò viri fortioris intrepidum animũ de-

clararet. Imbutus philoſophico ſtudio didicit mortem non fore timendam, nec malam putandam, quam bona vita præceſsiſſet. Arridebat exēplum Socratis, qui moriens etiam iocatus eſt. Nam cùm frigerent ei præcordia, Debemus, inquit ô Crito Gallum Æſculapio: perinde quaſi ſumpta potione medica conualuiſſet.

A possibili. Sed quo pacto fieri potuit, inquiunt, vt à belua & eadem velociſsima potuerit per fluctuum procellas deportari? memorabilium cunctarum rerum expertes viri, nimis ignorant dorſum delphini repādum eſſe, quo veluti receptaculo Arionem à procellarum impetu atque impulſu tutū conſediſſe. Ignorant delphinum, non tantùm hominis amicum animal, verùm & Muſica arte mulceri, ſymphoniæ cantu, & præcipuè hydrauli ſono capi. Hominem non expaueſcit vt alienum, pro voce gemitus humano ſimilis, obuiam nauigiis venit, alludit exultās, certat etiam, & quamuis plena præterit vela. Diuo Auguſto principe, Lucrinum lacum inuectus delphinus, pauperis cuiuſdam puerum ex Baiano Puteolos in ludum literarium itantem, cùm meridiano immorans appellatum eum Simonis nomine ſæpius

fragmentis panis,quem ob id ferebat, allexisset,miro amore dilexit, quocunque diei tempore inclamatus à puero(quamuis occultus, atque abditus) ex imo aduolabat, pastusque è manu præbebat ascensuro dorsum, pennæ aculeos velut vagina condens, receptúmque Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat. Simili modo reuehens pluribus annis, donec morbo extincto puero subinde ad cõsuetum locum ventitans,tristis,& mœrenti similis,ipse quoque (quod nemo dubitauit) desiderio expirauit. Alius in Aphrico littore Hipponis Diarrhyti simili modo ex hominum manibus vescens, feréńsque se tractandum, & alludens natantibus, impositósque portans, vnguento perunctus à Fauiano Proconsule Africæ,& sopitus,vt apparuit,odoris nouitate, fluctuatúsque similis exanimi, caruit hominum conuersatione, vt iniuria fugatus,per aliquot mẽses, mox reuersus, in eodem miraculo fuit. Similia de puero in Iasso vrbe Cariæ memorantur, cuius amore captus delphinus, dum abeuntem in littus auidius sequitur, in arenam inuectus, expirauit. Puerum Alexander Magnus Babylone Neptuni

Sacerdotio præfecit, amorem illum numinis propitii fuisse interpretatus. In eadem vrbe Iasso Egesidemus scribit, & alium puerum, Hermiam nomine, similiter maria perequitantem (cùm repentinæ procellæ fluctibus exanimatus esset) relatũ, delphinúmque causam leti fatentem, nõ reuersum in maria, atque in sicco expirasse. Hoc idem & Naupacti accidisse Theophrastus tradit. Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochii & Tarentini de pueris delphinísque narrãt. Quæ faciunt, vt credatur esse posibile, Arionem citharœdicæ artis, interficere eũ nautis in mari parantibus, ad intercipiendos eius quęstus, eblanditũ, vt prius caneret cithara, congregatis cantu delphinis, cùm se iecisset in mare, exceptũ ab vno Tænarúmque in littus peruectũ, vt ait Plin. lib. 9. ca. 8. Plura apud Plinium lib. Epist. 9. ad Caninium. Eadem habet Gellius lib. 7. ca. 8.

A Consequenti. Quare nõ hiulca, nec dissoluta videantur Herodoti scripta, veluti puluerem, vt aiunt, oculis offundentia, quibus asserit infracti pectoris Arionem in summo discrimine rerum cecinisse, præclarúmque virtutis suæ specimen atque documẽtum dedisse. A musices item amatore delphi-

no citharœdum per maria vectum, incolumémque conseruatum.

Iam inter vehendum quid magis Arionem decere potuisset, quàm grati animi specimen exhibere, atque animalium amicissimum homini vectorem dulcedine cătus oblectare? Et quid delphino magis conuenire, quàm quod cum hominibus habere gaudet amicitiæ fœdus, ipsis rebus comprobare, officioque vehendi gratiam, quàm optimè nouitatque potuit referre? Testimonio sit Coeranus ille Milesius, qui delphinum à piscatoribus captum, iam interficiendum pretio redemptum, mari reddidit. Posteà naui, in qua Coeranus erat submersa, & omnibus necatis, ab eodem delphino conseruatus fuit. Deinde illo in patria Mileto mortuo ac in littus elato, delphinorum agmen apparuit nō procul, tanquam funeri præsens, & opem laturum, vt scribit Athenæus. *A Decoro.*

Quòd si præsentis historiæ memoratu dignissimæ nullus alius esset vsus, aut cōmoditas, tamen magna satis illa, quòd non solùm minimarū, verùm etiā maximarū bestiarū naturas scrutati nos, discere mus ipsum rerū conditorem Deū Opt. *Ab vtili.*

Maxim in suis operibus admirari, atque in mirabilibus eius exercitiis glorificari. Etenim, cui tam Bœotica (quod aiunt) auris est, vel ingenium, qui contẽplatus formicarum, aut apum naturas, non admiretur ipsum creatorem? Et qui considerans docilitatem, clementiam, & intellectum in elephantis, atque delphinis, non rapiatur ad Dei omnium productoris obseruantiam? Deinde iudicij sanioris adolescens, cùm perpenderit, tantam in bestiis mansuetudinem, statim colliget, se cum homo sit, humanitate singulari præditũ, hominémque non homini lupum esse debere, secum reputando, cætera animantia rationis expertia non tantùm in suo genere probè viuere, sed etiam dissimili tantam beneuolentiam exhibere. At (quod turpe relatu) nulla rabies maior, quàm homini. Bruta congregari videmus aliquando, & stare contra dissimilia. Leonum feritas inter se non dimicat, Serpentium morsus non petit serpentem. At hercule plurima homini sunt ex homine mala, vt Plinius ait libro septimo.

Conclusio. Finem dicendi faciam, nihil ambigens, quin apud omnes veritatis, rerúm-

que memorabilium ſtudioſos, Herodoti ſcripta ſacroſancta, velut Apollinis oracula ſint futura.

ALIVD CONFIRMATIONIS *exemplum.*

ARGVMENTVM.

Verum eſſe, cum remigibus grunniſſe
Elpenora porcis.

Cùm in poëtis numen quoddam effulgeat, & eorum ſpiritus ſedibus æthereis veniat, quis tam impudens, vitilitigator, qui maledictis audeat illos proſcindere, diuinóſque homines genuino dente mordere? Ego certè vates vt ſacros veneror & exoſculor eorum ſcripta, maximè quæ memoriç prodiderunt de Elpenore.

Exordium à laude.

Quàm pulcherrimo veritatis inuolucro finxerunt vnum ſociorum Vlyſsis, in porcum à Circe per pocula transformatum.

Ab expoſitione.

Et puero perſpicuum eſt, καὶ τυφλῷ δῆλον, id eſt, & cæco clarum, beluinis moribus ac ingenio ferino præditos homines, ab omni humanitate atque ratione vacuos in brutorum animalium naturas tranſire.

A Manifeſto.

A credibili. Ratio præſtantiſsima hominis pars eſt, atque lumen vnicum. Quam ſi libido vel ebrietas extinxerit, quid aliud, quæſo, niſi ſub humana ſpecie latitãs Epicuri de grege porcus, relinquetur? Etenim in pecudum, ferarúmque animalium numero habetur, quiſquis eſt ferinis voluptatibus præuinctus.

A poßibili. *Vinum dolosus lucta tor.* *Temetũ enim ex eo appellatũ eſt quod tẽtet, atque labefactet mentem.* Cùm doloſus luctator vinum nõ modò pedes ſoleat conſtringere, ſed etiam omnes animi vigores profligare, atque mente captos tenere, vt ab antiquis ſignificantiſsimo vocabulo temetum ſit appellatum. Præterea, cùm animi clauo cupidinis transfixi, rationis omnis expertes euadant, cur, quæſo, Elpenor ad pocula & libidinẽ procliuis, ſub hominis figura porcus, hoc eſt, ratione carens animal eſſe non potuit?

A Cohærenti. Sus gaudet volutabro luti, fœdus, vt Elpenor, homo voluptates beluinas ſectatur, ac porcinam vorandi auiditatem, cúmque Philoxeno gruis collum exoptat. Vide Gellium lib. 19. cap. 2.

A Decenti. Porci natura maximè quadrat in libidinoſos & ebrioſos, quos prouerbio porcos Acarnanios vocant, qui ſenſus tantùm cum beſtiis cõmunes habent, in pe-

cudes sua sponte conuersi per libidinem, &c, quam Seneca vocat insaniam voluntariam, ebrietatem.

Iam, quæ commoditas ex præclaro isto poëtarum figmento promanet, audi. *A conferenti.* Elpenor in pecudem transformatus monet omnes bonarum literarum atque virtutis studiosos, vt pocula Circes, hoc est, voluptatis illecebras, tanquam nocentissimam pestem fugiant, ac ipsum Elpenora, non secus atque Helotarum Spartiatarum vnum, detestantes, turpissima libidinis & ebrietatis crimina deuitent. Illud Virgilii semper fixum in pectoribus habentes.

Compedibus Venerem, vinclis constringe Lyæum.
Ne te muneribus perdat vterque suis.

Merito igitur honore prosequi debemus, vt alia, sic præsentia de Elpenore scripta poëtarum, quos non iniuria sacros, & diuûm curam Ouid. appellauit. *Epilogus.*

Exẽpla variis ex authoribus multa cõsimilia, & ingenii & styli exercẽdi gratia poteris colligere, atque iuxta præscriptos ab Aphthonio locos, tractare, vt: Verũ esse, quòd Hor. cocles armorũ pondere grauatus, Tyberim tranauerit. Cuius meminit

Liuius libro ſecundo ab vrbe. Valerius libro 3.cap.2.

Item: verum eſſe, quòd M. Valerius Coruinus pugnæ victoriam auxilio corui obtinuerit. De quo Liuius ab vrbe ſeptimo. Val.lib.8.cap.16. Gellius libro 9. cap.11. vel etiam falſum eſſe, ex Quintil. lib. 2.cap.4.

Cap. 7. DE LOCO COMMUNI, *qui Κοινὸς τόπος.*

LOcus communis, eſt oratio bona aut mala, quæ alicui inſunt, augmentans. Dictus autem eſt communis, quòd omnibus, qui eius rei, de qua agitur, participes ſunt, cōmuniter conueniat, atque congruat. Oratio enim in proditorem omnibus in commune proditioni obnoxiis aptatur. Deuterologiæ, id eſt, argumentationi iam peractæ, & epilogo ſimilis eſt. Quare locus communis non habet proœmium, attamen iuniorum exercendorum cauſſa, quandam proœmij formam licebit fingere, cui ſubdere capita, primùm ex contrario, hinc rei expoſitionem, non tan-

quam

quam doceas, res enim nota est, sed vt auditorem incites aut exasperes. Post hanc afferes comparationē, qua ex collatione id, de quo agitur, in maius extollas. Postmodùm collocabis sententiam, vel mentem, caput sic vocatum, exprobrans, aut calumnians agentis intentionem. Deinde coniecturali digreßione vitam præteritam in criminū suspicionem deuocabis: deinde misericordiæ exclusionem. In fine autem huius præexercitationis, pones capita finalia:

Legitimum,
Iustum,
Vtile,
Poßibile,
Honestum,
Euenturum.

EXEMPLVM LOCI COMMVnis contra tyrannidis affectatorem: cuius procœmium primum tale est.

QVemadmodū legibus constitutū est ipsáque apud nos iudicia censuerūt, legibus pœnas luat is, cuius scelere leges nullæ fuerant amplius permāsuræ. Quòd si præsenti liberatus supplicio, foret æquabiliorem sese præbiturus, aut vitam popularem ducturus, illi forsitan aliquis pœnam

remittere posset: cùm verò elapsus in præsentia, sit longè violentior euasurus, iniustum certè fuerit, insecuturæ tyrannidis initium præsenti delicto condonari.

SECVNDI PROOEMII FORMA.

Ex aliorum absolutione reorum non magnũ fortasse Iudicibus periculum fuerit emersurum: Verùm si Tyrannus abierit impunitus, certum est, ad ipsos Iudices præcipuum discrimen deuolutum iri, quos cum ipsis legibus è medio tollent, potientes rerum Tyranni.

A contrario. *Videmini autem mihi, Iudices, in eius solùm quod in præsentia est, contemplatione mentem habere defixam, virtutis, seueritatísque maiorũ nostrorum obliti, quorum iustius erat reputare, animóque proponere sententiam, qui nobis velut maximum, incomparabiléque munus, Rempublicam omni dominatione vacuam, solutámque reliquerunt. Optimè quidem illi atque rectissimè. Quando enim fortuna ipsa varietate sua inconstantem se, diuersámque hominibus præbet: proinde mentes quoque hominum ad rectè, secúsque agendum multiplici flexu trahuntur. Hinc inæqualitati fortunæ legum æqualitatem opposuerunt, instituerúntque Rempub. velut vnam ciuium omnium sententiam facientes, vt fortu-*

nam nunc prementem res cuiusque, nunc extollentem legum constantia aequaret, essétque in ciuitatibus lex, correctio malorū quae fortuna patrasset.

Cuius iste aut immemor, aut contemptor potius scelestissimo secum consilio instituit, vt Rempublicā deleret, taliáque secum disserebat: Quorsum hoc ergo per Deos immortales? Supra omneis positus omnibus me patiar aequari? Frustráque permitto cumulare diuitias mihi fortunam, si eadem quae vulgus faciam, eadem feram? Et collecti pauperes iudicant, quódque multis videtur, id mihi tanquam lex obseruandum erit? Quousque ergo haec? Quis modus erit, aut horumque liberatio? Occupabo arcem, & pessimè perituras longè abigam leges, eróque reliquis ego lex potius quàm reliqui mihi. Haec ipse secum reuoluebat, nondum verò votorum suorum finem assecutus, obstitit enim beneuolentia Deorū. Quid ergo non iniquissimum est, si propter ea, quae frustra conatus est, summam Diis gratiam debemus, propter eadem haec hunc hodie conseruari? Ab expositione.

Sceleratus est homicida, sceleratior tamē multò Tyrannus. Ille enim vnum, quisquis is fuerit, perimit: hic verò totas cōuellit ciuitatis fortunas. Quanto ergo minus est, parū offendere, aut vnū necare, quàm omneis occidere: tāto minus est homicidae malum, quàm atrox Tyranni crimen. A comparatione.

A sententia. In aliis autem reis euenit plerunque, vt tametsi grauissima admiserint, mentem eximant delicto, animóque defendantur. Solus autem Tyrannus fiduciam non habet, vt inuitum se dicere queat tantum scelus suscepisse. Itaque si inuitus tyrannidem fuisset aggressus, esset fortaßè ratio aliqua huius ipsum conatus absoluere. Verùm cùm ante rem attẽtatam ipse multùm secum diúque deliberauerit, quomodo iustum cuiquam videtur, culpa carere ipsum, qui ante opera, mente quoque factus est Tyrannus?

A digressione in cõiecturalem causam. Alij ergo, quicunque in ius vocantur rei, præsentis solum criminis rationem reposcuntur, & propter prioris vitæ rectè facta sæpiùs absoluuntur, præsentibúsque delictis ignoscitur: Solus verò Tyrãnus vtriusque temporis iudicium subeat, oportet. Liquet enim quàm immoderatè vitam præteritam & quàm crudeliter præsentem exegerit ipse. Itaque vtrorumque det pœnas, & eorum quæ antè, & eorum quæ præsentis sceleris conatu deliquit.

Ab exclusione misericordiæ. Libet autẽ videre cuius preces præsenti ipsum discrimini sint exempturæ. Liberi nempe? Verùm cùm supplicantes vobis, flentésque illos videbitis, putate vobis aßistere leges, quarum vos respectu moueri multò rectiùs est, quàm liberorum ipsius. Illos enim speratæ dominationis fuerat relicturus hæredes: leges verò, quòd iudicandi, decernen-

dique de ipso potestatem habetis, præstant. Itaque per quas, quod Iudices estis, vobis datur, pro eis iustius fuerit vos sententiam ferre.

Si enim rectè leges iubent eos, qui patriam in libertatem asserunt, honoribus afficiendos esse, necessario relinquitur eos, qui in seruitutem redigere conantur, esse puniendos. *A legitimo.*

Iustum autem est, vt tantum vobis det pœnarum, quantum ipse sceleris admisit. *A iusto.*

Quòd si Tyrannus occubuerit, id magno vobis vsui futurum est. Quoniam firma præstructio confirmandi leges erit. *Ab vtili.*

Facile autem & expeditum erit, de ipso sumere supplicium. Neque enim quemadmodum ipse ad asserendam tyrannidē satellitibus, ita vos ad opprimēdum ipsum auxiliis opus habetis. Sed sufficiet (Iudices) sola vestra sententia, cuius cùm à Repub. ius, potestatémque acceperitis, pulcherrimum quoque erit, pro Reipub. salute ipsam experiri. *A facili & possibili.*

Qua facili cognitione totam hanc præsentem tyrannidis potestatem auferetis. *Conclusio ab euēturo.*

SCHOLIA.

L*Ocus communis, &c.* Principio loci cōmunes sunt, quas rerum formas appellant, quæ ferè in vsum rerum humana-

rum & literarum cadunt,vt fortuna,opes honores,vita,mors, virtus, prudentia, iustitia,liberalitas,temperantia, & his contraria, vt ait [redacted] primo Rhetoricorum. De quorum vsu optimè scripserunt,Rodolphus Agricola in Epistola de ratione studij. Et [redacted] secundo Copiæ.

Sunt item,qui alia in causa à defensoribus, alia ab accusatoribus cõmuniter tractantur.Horum locus communis,augere peccati atrocitatem, & dicere; malorum non oportere misereri: Illorum misericordiam captare, & illata crimina extenuare.

Item: communes loci cùm accusatorum, tum defensorum, A testibus, contra testes,à quæstionibus,contra quæstiones, ab argumentis,à rumoribus, & contra: de quibus Cicero ad Herennium 3.Et Georgius Trapezuntius Rhet.2.

Item: communes loci (de quibus potissimum Aphthonius loquitur) sunt,quibus citra personas in ipsa vitia moris erat perorare,vt in adulterum,aleatorem, peculatorem, vt ait Quintilianus libro 2. cap.4.

Communes autem dicti sunt ideo,quia

quamuis contra hunc aut illum dici videantur, tamē ad vniuersos criminis reos efferantur necesse est, vt ait Trapezuntius.

Augmentans & c. Hoc est, per locum cōmunem amplificamus vel augemus virtutes, quæ bonis: vel crimina quæ sceleratis insunt, illic per conquestionem misericordia captatur, hîc peccatorum atrocitas exaugetur. Quod quibus rationibus fieri debeat, ostendit Cicero in fine libri secūdi ad Herennium.

Deuterologiæ, &c. Agricola secundam orationem reddidit. Quoniā locus communis post accusatorum argumentationes, quibus primò noxij manifestantur, & conuicti suppliciis digni relinquuntur, solet tractari. Vnde Quintilianus ait, ex mediis iudiciis esse. Et Priscianus ita definit: Locus cōmunis exaggerationem habet manifestę rei, quasi ex argumentationibus iam peractis. Non enim quærimus, in hoc, an iste sacrilegus, vel vir fortis sit, sed rei conuictæ, & manifestæ exaggerationem facimus, cui tamen legibus supplicium sit definitum, vel præmium. Rodolphus Agricola libro secundo capite 14. Loci communes, inquit, vt *Lib. 2. c. 4.*

Rhetores vocant, non sunt aliud quàm maiores ratiocinationum propositiones, vt quę in proditorem, in veneficum, adulterum, sicarium dicuntur. Cùm volumus enim probare, Cælium damnandum, ostendimus veneficum esse, quod vbi explicatum est, quid restat aliud, quod ratiocinationi desit, nisi maior? veneficus est damnandus.

Epilogo similis &c. In Conclusione, præter Enumerationem sunt Amplificatio & Commiseratio. Illa per locos præscriptos à Cicerone cõmunes, instigationis auditorũ, augendique criminis causa sumitur. Hac item per locos suos commouetur mĩ sericordia animus auditoris. Ergo conclusioni similis est locus communis, quẽ item bonorum & malorum, quæ alicuĩ insunt, nos amplificatiuum sermonem appellamus, λόγον αὐξητικόν Græci.

Res enim nota est, &c. Hoc est, postquã forma quædam procemij fuerit posita, & à contrario locus, tum subiunges ἔκθεσιν, id est, expositionem, vt auditorem in odiũ maleficij rapias, ac instiges, non probes, nec doceas rei declaratum crimen.

In maius extollas, &c. Hoc est flagitium, in quod fueris inuectus, ostendes longè

grauius esse, atque atrocius illo cum quo contuleris, vt sacrilegum peculatore deteriorem.

Sententiam vel mentem, &c. Sententiam veteres, quod animo sensissent, vt supra dictum est, vocauerunt, Græci γνώμην appellant. Quod consilium mente conceptum, atque volũtatem quoque significat. Vult igitur Aphthonius, vt aperiamus, quo animo, vel rationis impulsu, & quibus cõsiliis reus ad maleficium accesserit.

Coniecturali, &c. Coniecturam à coniectu, id est, directione quadam rationis ad veritatem, appellatam ait Quintilianus libro 3 capite 7. Hinc coniecturalis caussa, cuius Cicero ponit sex partes. Et primam vocat argumentationem probabilem, diuiditque in causam, & in vitam: illa ratiocinationem, hæc ex antè factis suspiciones administrat. *Coniectura.* *Coniecturalis caussa.*

Misericordiæ exclusionem, &c. ἐλέου ἐκβολὴν, amouendã ait misericordiam esse, & neminem iustum oportere malorum misereri.

Leges nullæ, &c. Tyranni periphrasis est, in quem præsens hic locus communis est institutus. Verùm Tyrannus olim dicebatur, fortis & dominus bonus, plenam in *Tyrannus*

ſubditos poteſtatem habens. Vnde Virgilius in 7. Æneam ſuum, quem pium ſemper eſſe voluit, Tyrannum dixit, inquiens,

Pars mihi pacis erit, dextram tetigiſſe Tyranni.

Poſtea viribus imperij per ſuperbiam cœperunt abuti. Vnde tyranni nomen ad eos reſtrictum eſt, qui per inſolentiam abutuntur imperiis, & Remp. opprimunt, redigúntque in ſeruitutem. Cum his (inquit Cicero Officiorum 3. nulla nobis eſt ſocietas, ſed potius ſumma diſtractio. Omne hoc genus peſtiferum atque impium ex hominum communitate exterminandum eſt, &c. Idem 2. Philippi. Satis eſt viris fortibus didiciſſe, quàm ſit pulchrum, beneficio gratum, fama glorioſum, tyrannum occidere. Idem pro Milone. Græci homines Deorum honores tribuunt iis viris, qui Tyrannos necauerũt. Quæ ego vidi Athenis, quæ aliis in vrbibus Græciæ, quas res diuinas talibus inſtitutas viris? quos cantus? quæ carmina? propè ad immortalitatem, & religionem, & memoriam conſecrantur, &c. Prætereà lex olim erat: Tyrãnicidæ imago in gymnaſio ponatur. Cuius meminit Quintilianus lib. 7. cap. 8.

Videmini, &c. Aphthonius δοκεῖτε δέ μοι μᾶλλον περὶ τῆς τοῦ παρόντος διανοίας ἀκριβέστερον κρίνειν, εἰ τὰς τῶν προγόνων λογίσαισθε γνώμας: Longè, inquit diligentius, & exactius (mea ſententia) iudicaretis in re præſenti, ſi maiorum noſtrorum iudicia ante oculos veſtros ponere velletis. Iudices nimium indulgentes ac remiſſos arguit. Maiores autem econtrariò diligentiores aſſerit enituiſſe. Illos pati Rempub. opprimi, hos in libertatem adſeruiſſe & legum iuſtitiam oppoſuiſſe iniuſtis fortunæ impulſibus ad maleficia. Eſt enim locus à contrario.

Fortuna varietate ſua, &c. Fortuna potēs, ac variabilis appellatur à Virgilio, quam Deam veteres arbitrati, in tota ratione mortalium ſolam vtramque paginam facere credebant, & omnes caſus humanos adſignabant illi, vt hominum mentes impellenti, nunc ad maleficia, nunc ad virtutum ſtudia. Vnde Quintus Curtius lib. 3. de rebus Alexādri inquit, Etiam naturam plerunque fortuna corrumpit. & libro 8. Quis neget eximiam quoque gloriam ſæpius fortunæ quàm virtutis eſſe beneficium? Hinc Aphthonius ait, prudenter à maioribus inſtitutum, vt leges

Fortuna. Hinc illud Horat. l. 3. car. od. 29. fortuna ſæuo læta negotio, ludū inſolentem ludere pertinax, Transſiautat incertos honores, &c.

decernerent malis pœnas, bonis autem præmia virtutis.

Attentatam rem, &c. Id eſt, Miſericordiam Tyrãnus mereretur ſi peccaſſet imprudenter & inconſultò: ſed cùm factus ſit ſtudiosè, atque dedita opera Tyrãnus, erit puniendus. voluntario enim crimini nulla debet eſſe veniæ ſpes, nec ignoſcendi facultas parata.

Inuitum ſe dicere, &c. Hoc eſt, crimini ſuo nihil poterit prætexere, non dicere, quòd inuitus, vel per imprudentiam ſcelus ſuſceperit. Et in teſtamento veteri legimus ijs vrbem profugij paratam fuiſſe, qui neſcientes aliquem percuſſiſſent, vt ſi ferrum in ſylua manum ſuccidentis ligna fugerit, & occiderit hominem. Deut. 19.

Liberorum ipſius, &c. Hoc eſt, filiorum atque filiarum. Vide Gellium lib. 2. cap. 13.

Quarũ reſpectu moueri, &c. τὴν ψῆφον ἐπιτυγχεῖν, id eſt, ſuffragia ferre. Multò iuſti⁹ eſt, inquit, pro legibus ſuffragia ferre, eáſque defendere, quàm Tyrannorum liberos fauore proſequi. Illarum enim beneficio iuſtitia floret, & Iudices liberè ſententiam pronuntiant, ſed horum maleficio, cum Iudicibus æquitas è medio tollitur.

LOCVS COMMVNIS IN VILlarum ac vrbium incenſores.

EXORDIVM.

HOminum impiorum nulli grauioribus ſuppliciis afficiendi ſunt, quàm ij, quorum maleficio contingit, vt funditus per incendia pereat, quod à iuſtitia ſuum vnicuique fuit attributum.

Quorſum attineret Deorum clementia datas eſſe facultates, ſi liceret impunè maleficis eas per crudeliſſima ſcelera tollere, vel omnino flammis abolere? *A cõtrario*

Quid in rerum natura poterit atrocius eſſe, quàm omnia loca miſerabilibus lamentis, cunctáſque domos eiulationibus querulis complere, vrbes incenſionibus, internecione ciues, vaſtitare regiones, ruina crudeliſſima Reſpub. perdere, & breuiter omnia, quib' humana vita carere non poteſt, flammis abſumere? *Ab expoſitione.*

Quibus longè mitiores ſunt fures, aut ſicarij. Hi vnius atque alterius bona diripiunt, aut, rerum inopia protruſi, vnum aliquem occidunt: at illi Reſpubl. omnes euertunt, & vniuerſa tollunt è medio. *A comparatione.*

Facinori voluntario nulla eſſe debet parata excuſatio, imprudentiæ iuſta eſt deprecatio. Nulla igitur venia digni ſunt *A Sententia.*

isti, qui consulto maleficia susceperunt, ac sua sponte, omnia immaniter excusserunt sola nocendi libidine, & peruersitate mẽtis impulsi.

A coniectu rali digres- sione. Cùm vitam præteritam adeò turpiter exegerint, vt nulla spes melioris sit insequentis, Iudices, iniustè facietis, si eos dimiseritis. Quippe vix vnquam ad bonam frugem peruenturi sunt, quos ad omnia flagitiorum genera rapuit assidua peccãdi consuetudo.

Ab exclu- sione mise- ricordiæ. Quis poterit istorũ misereri, quos non publicus luctus ad misericordiã traxit, nõ tot matronarum ac puerorũ eiulatus flexêre, non tot virorum singultus atque calamitates maximæ permouere, nedum à teterrimo crimine potuerunt deterrere?

A legitimo Fas & iura sinunt, volúntque, vt ij pœnas se dignas exoluant, qui iustitiæ leges violando crudeliter vniuersam Rempub. afflixerunt, fortunásque omnium irreparabili damno funditus perdiderunt.

A iusto. Quis tam peruersi iudicij poterit esse, cui videatur iniquum, eos tantis incommodis atque pœnis adficere, quanta bonis innocentibus intulerunt, tantísque suppliciis excruciare, quanta meruerunt eorum maleficia?

Sumpto de ſceleratiſſimis hominibus ſupplicio fiet, vt Reſpub. liberata poſſit reſpirare, item boni ciues quibuſcunque rationibus valuerint, ſua tecta reſtaurare & in meliorem aut ſaltem priſtinam conditionem, atque dignitatem reſtituere. *Ab vtili.*

Tanta vobis, Iudices, eſt diuinitus cõceſſa poteſtas, vt citra magnum negotiũ maleficos tollere, tanta item facultas, vt pro iure veſtro Remp. afflictam ſuffulcire poſſitis, & in libertatem aſſerere. *A Poſsibili, & Honeſto.*

Nihil magis poterit Iudices æquiſſimos decere, quàm rerum publicarum hoſtes opprimere: nihil magis glorioſum æſtimari, quàm proſpicere, ne quid damni boni ciues capiant. *Hoc enim eſt propriũ eius officiũ qui ad Reipub. adminiſtrationẽ accedit.*

Poſtquam pœnas de reis hiſce dignas ſumpſeritis, feneſtram criminibus reliquis clauſuri eſtis. Nam eorum exemplis multi deterriti ceſſabunt à peccando, qui aliàs ad nocendum promptiores ſunt futuri. Reſipiſcent multi, vbi cognouerint mala conſilia conſultoribus peſſima cecidiſſe. *Ab euenturo.*

ALIVD LOCI COMMVNIS exemplum, in ebrium.

EXORDIVM.

A sententia. In aliis autem reis euenit plerunque, vt tametsi grauißima admiserint, mentem eximant delicto, animóque defendantur. Solus autem Tyrannus fiduciam non habet, vt inuitum se dicere queat tantum scelus suscepisse. Itaque si inuitus tyrannidem fuisset aggressus, esset fortaßè ratio aliqua huius ipsum conatus absoluere. Verùm cùm ante rem attẽtatam ipse multùm secum diúque deliberauerit, quomodo iustum cuiquam videtur, culpa carere ipsum, qui ante opera, mente quoque factus est Tyrannus?

A digressione in cõiecturalem causam. Alij ergo, quicunque in ius vocantur rei, præsentis solum criminis rationem reposcuntur, & propter prioris vitæ rectè facta sæpiùs absoluuntur, præsentibúsque delictis ignoscitur: Solus verò Tyrãnus vtriusque temporis iudicium subeat, oportet. Liquet enim quàm immoderatè vitam præteritam & quàm crudeliter præsentem exegerit ipse. Itaque vtrorumque det pœnas, & eorum quæ antè, & eorum quæ præsentis sceleris conatu deliquit.

Ab exclusione misericordiæ. Libet autẽ videre cuius preces præsenti ipsum discrimini sint exempturæ. Liberi nempe? Verùm cùm supplicantes vobis, flentésque illos videbitis, putate vobis aßistere leges, quarum vos respectu moueri multò rectiùs est, quàm liberorum ipsius. Illos enim speratæ dominationis fuerat relicturus hæredes: leges verò, quòd iudicandi, decernen-

dique de ipso potestatem habetis, præstant. Itaque per quas, quod Iudices estis, vobis datur, pro eis iustius fuerit vos sententiam ferre.

Si enim rectè leges iubent eos, qui patriam in libertatem asserunt, honoribus afficiendos esse, necessario relinquitur eos, qui in seruitutem redigere conantur, esse puniendos. *A legitimo.*

Iustum autem est, vt tantum vobis det pœnarum, quantum ipse sceleris admisit. *A iusto.*

Quòd si Tyrannus occubuerit, id magno vobis vsui futurum est. Quoniam firma præstructio confirmandi leges erit. *Ab vtili.*

Facile autem & expeditum erit, de ipso sumere supplicium. Neque enim quemadmodum ipse ad asserendam tyrannidē satellitibus, ita vos ad opprimēdum ipsum auxiliis opus habetis. Sed sufficiet (Iudices) sola vestra sententia, cuius cùm à Repub. ius, potestatémque acceperitis, pulcherrimum quoque erit, pro Reipub. salute ipsam experiri. *A facili & possibili.*

Qua facili cognitione totam hanc præsentem tyrannidis potestatem auferetis. *Conclusio ab euēturo.*

SCHOLIA.

LOcus communis, &c. Principio loci cōmunes sunt, quas rerum formas appellant, quæ ferè in vsum rerum humana-

rum & literarum cadunt, vt fortuna, opes honores, vita, mors, virtus, prudentia, iuſtitia, liberalitas, temperantia, & his contraria, vt ait [redacted] primo Rhetoricorum. De quorum vſu optimè ſcripſerunt, Rodolphus Agricola in Epiſtola de ratione ſtudij. Et [redacted] ſecundo Copiæ.

Sunt item, qui alia in cauſa à defenſoribus, alia ab accuſatoribus cõmuniter tractantur. Horum locus communis, augere peccati atrocitatem, & dicere, malorum non oportere miſereri: Illorum miſericordiam captare, & illata crimina extenuare.

Item: communes loci cùm accuſatorum, tum defenſorum, A teſtibus, contra teſtes, à quæſtionibus, contra quæſtiones; ab argumentis, à rumoribus, & contra: de quibus Cicero ad Herennium 3. Et Georgius Trapezuntius Rhet. 2.

Item: communes loci (de quibus potiſſimum Aphthonius loquitur) ſunt, quibus citra perſonas in ipſa vitia moris erat perorare, vt in adulterum, aleatorem, peculatorem, vt ait Quintilianus libro 2. cap. 4.

Communes autem dicti ſunt ideo, quia

quamuis contra hunc aut illum dici videantur, tamẽ ad vniuersos criminis reos efferantur necesse est, vt ait Trapezuntius.

Augmentans & c. Hoc est, per locum cõmunem amplificamus vel augemus virtutes, quæ bonis: vel crimina quæ sceleratis insunt, illic per conquestionem misericordia captatur, hîc peccatorum atrocitas exaugetur. Quod quibus rationibus fieri debeat, ostendit Cicero in fine libri secũdi ad Herennium.

Deuterologiæ, &c. Agricola secundam orationem reddidit. Quoniá locus communis post accusatorum argumentationes, quibus primò noxij manifestantur, & conuicti suppliciis digni relinquuntur, solet tractari. Vnde Quintilianus ait, ex mediis iudiciis esse. Et Priscianus ita definit: Locus cõmunis exaggerationem habet manifestę rei, quasi ex argumentationibus iam peractis. Non enim quærimus, in hoc, an iste sacrilegus, vel vir fortis sit, sed rei conuictæ, & manifestæ exaggerationem facimus, cui tamen legibus supplicium sit definitum, vel præmium. Rodolphus Agricola libro secundo capite 14. Loci communes, inquit, vt *Lib.2.c.4.*

Rhetores vocant, non sunt aliud quàm maiores ratiocinationum propositiones, vt quę in proditorem, in veneficum, adulterum, sicarium dicuntur. Cùm volumus enim probare, Cælium damnandum, ostendimus veneficum esse, quod vbi explicatum est, quid restat aliud, quod ratiocinationi desit, nisi maior? veneficus est damnandus.

Epilogo similis &c. In Conclusione, præter Enumerationem sunt Amplificatio & Commiseratio. Illa per locos præscriptos à Cicerone cõmunes, instigationis auditorũ, augendique criminis causa sumitur: Hac item per locos suos commouetur misericordia animus auditoris. Ergo conclusioni similis est locus communis, quē item bonorum & malorum, quæ alicui insunt, nos amplificatiuũ sermonem appellamus, λόγον αὐξητικόν Græci.

Res enim nota est, &c. Hoc est, postquã forma quædam procemij fuerit posita, & à contrario locus, tum subiunges ἔκθεσιν, id est, expositionem, vt auditorem in odiũ maleficij rapias, ac instiges, non probes, nec doceas rei declaratum crimen.

In maius extollas, &c. Hoc est flagitium, in quod fueris inuectus, ostendes longè

grauius esse, atque atrocius illo cum quo contuleris, vt sacrilegum peculatore deteriorem.

Sententiam vel mentem, &c. Sententiam veteres, quod animo sensissent, vt supra dictum est, vocauerunt, Græci γνώμην appellant. Quod consilium mente conceptum, atque volũtatem quoque significat. Vult igitur Aphthonius, vt aperiamus, quo animo, vel rationis impulsu, & quibus cõsiliis reus ad maleficium accesserit.

Coniecturali, &c. Coniecturam à coniectu, id est, directione quadam rationis ad veritatem, appellatam ait Quintilianus libro 3 capite 7. Hinc coniecturalis caussa, cuius Cicero ponit sex partes. Et primam vocat argumentationem probabilem, diuiditque in causam, & in vitam: illa ratiocinationem, hæc ex antè factis suspiciones administrat. *Coniectura.* *Coniecturalis caussa.*

Misericordiæ exclusionem, &c. ἐλέου ἐκβολὴν, amouendã ait misericordiam esse, & neminem iustum oportere malorum misereri.

Leges nullæ, &c. Tyranni periphrasis est, in quem præsens hic locus communis est institutus. Verùm Tyrannus olim dicebatur, fortis & dominus bonus, plenam in *Tyrannus*

ſubditos poteſtatem habens. Vnde Virgilius in 7. Æneam ſuum, quem pium ſemper eſſe voluit, Tyrannum dixit, inquiens,

Pars mihi pacis erit, dextram tetigiſſe Tyranni.

Poſtea viribus imperij per ſuperbiam cœperunt abuti. Vnde tyranni nomen ad eos reſtrictum eſt, qui per inſolentiam abutuntur imperiis, & Remp. opprimunt, redigúntque in ſeruitutem. Cum his (inquit Cicero Officiorum 3. nulla nobis eſt ſocietas, ſed potius ſumma diſtractio. Omne hoc genus peſtiferum atque impium ex hominum communitate exterminandum eſt, &c. Idem 2. Philippi. Satis eſt viris fortibus didiciſſe, quàm ſit pulchrum, beneficio gratum, fama glorioſum, tyrannum occidere. Idem pro Milone. Græci homines Deorum honores tribuunt iis viris, qui Tyrannos necauerũt. Quæ ego vidi Athenis, quæ aliis in vrbibus Græciæ, quas res diuinas talibus inſtitutas viris? quos cantus? quæ carmina? propè ad immortalitatem, & religionem, & memoriam conſecrántur, &c. Prætereà lex olim erat: Tyrãnicidæ imago in gymnaſio ponatur. Cuius meminit Quintilianus lib. 7. cap. 8.

Videmini, &c. Aphthonius δοκεῖτε δέ μοι μᾶλλον περὶ τῆς τοῦ παρόντος διανοίας ἀκριβέστερον κρίνειν, εἰ τὰς τῶν προγόνων λογιεῖσθε γνώμας: Longè, inquit diligentius, & exactius (mea sententia) iudicaretis in re præsenti, si maiorum nostrorum iudicia ante oculos vestros ponere velletis. Iudices nimium indulgentes ac remissos arguit. Maiores autem econtrariò diligentiores asserit enituisse. Illos pati Rempub. opprimi, hos in libertatem adseruisse & legum iustitiam opposuisse iniustis fortunæ impulsibus ad maleficia. Est enim locus à contrario.

Fortuna varietate sua, &c. Fortuna potēs, ac variabilis appellatur à Virgilio, quam Deam veteres arbitrati, in tota ratione mortalium solam vtramque paginam facere credebant, & omnes casus humanos adsignabant illi, vt hominum mentes impellenti, nunc ad maleficia, nunc ad virtutum studia. Vnde Quintus Curtius lib. 3. de rebus Alexādri inquit, Etiam naturam plerunque fortuna corrumpit. & libro 8. Quis neget eximiam quoque gloriam sæpius fortunæ quàm virtutis esse beneficium? Hinc Aphthonius ait, prudenter à maioribus institutum, vt leges

Fortuna. Hinc illud Horat. l. 3. car. od. 29. fortuna sæuo læta negotio, ludū insolentem ludere pertinax, Transmutat incertos honores, &c.

decernerent malis pœnas, bonis autem præmia virtutis.

Attentatam rem, &c. Id est, Misericordiam Tyrānus mereretur si peccasset imprudenter & inconsultò: sed cùm factus sit studiosè, atque dedita opera Tyrānus, erit puniendus. voluntario enim crimini nulla debet esse veniæ spes, nec ignoscendi facultas parata.

Inuitum se dicere, &c. Hoc est, crimini suo nihil poterit prætexere, non dicere, quòd inuitus, vel per imprudentiam scelus susceperit. Et in testamento veteri legimus ijs vrbem profugij paratam fuisse, qui nescientes aliquem percussissent, vt si ferrum in sylua manum succidentis ligna fugerit, & occiderit hominem. Deut. 19.

Liberorum ipsius, &c. Hoc est, filiorum atque filiarum. Vide Gellium lib. 2. cap. 13.

Quarū respectu moueri, &c. τὴν ψῆφον ἐπιτυγχεῖν, id est, suffragia ferre. Multò iustius est, inquit, pro legibus suffragia ferre, eásque defendere, quàm Tyrannorum liberos fauore prosequi. Illarum enim beneficio iustitia floret, & Iudices liberè sententiam pronuntiant, sed horum maleficio, cum Iudicibus æquitas è medio tollitur.

LOCVS COMMVNIS IN VILlarum ac vrbium incensores.

EXORDIVM.

HOminum impiorum nulli grauioribus suppliciis afficiendi sunt, quàm ij, quorum maleficio contingit, vt funditus per incendia pereat, quod à iustitia suum vnicuique fuit attributum.

Quorsum attineret Deorum clementia datas esse facultates, si liceret impunè maleficis eas per crudelissima scelera tollere, vel omnino flammis abolere? *A cõtrario*

Quid in rerum natura poterit atrocius esse, quàm omnia loca miserabilibus lamentis, cunctásque domos eiulationibus querulis complere, vrbes incensionibus, internecione ciues, vastitate regiones, ruina crudelissima Respub. perdere, & breuiter omnia, quib⁹ humana vita carere non potest, flammis absumere? *Ab expositione.*

Quibus longè mitiores sunt fures, aut sicarij. Hi vnius atque alterius bona diripiunt, aut rerum inopia protrusi, vnum aliquem occidunt: at illi Respubl. omnes euertunt, & vniuersa tollunt è medio. *A comparatione.*

Facinori voluntario nulla esse debet parata excusatio, imprudentiæ iusta est deprecatio. Nulla igitur venia digni sunt *A Sententia.*

isti, qui consulto maleficia susceperunt, ac sua sponte, omnia immaniter excusserunt sola nocendi libidine, & peruersitate mẽtis impulsi.

A coniectu rali digressione. Cùm vitam præteritam adeò turpiter exegerint, vt nulla spes melioris sit insequentis, Iudices, iniustè facietis, si eos dimiseritis. Quippe vix vnquam ad bonam frugem peruenturi sunt, quos ad omnia flagitiorum genera rapuit assidua peccãdi consuetudo.

Ab exclusione misericordiæ. Quis poterit istorũ misereri, quós non publicus luctús ad misericordiã traxit, nõ tot matronarum ac puerorũ eiulatus flexêre, non tot virorum singultus atque calamitates maximæ permouere, nedum à teterrimo crimine potuerunt deterrere?

A legitimo Fas & iura sinunt, volúntque, vt ii pœnas se dignas exoluant, qui iustitiæ leges violando crudeliter vniuersam Rempub. afflixerunt, fortunásque omnium irreparabili damno funditus perdiderunt.

A iusto. Quis tam peruersi iudicij poterit esse, cui videatur iniquum, eos tantis incommodis atque pœnis adficere, quanta bonis innocentibus intulerunt, tantísque suppliciis excruciare, quanta meruerunt eorum maleficia?

Sumpto de sceleratissimis hominibus supplicio fiet, vt Respub. liberata possit respirare, item boni ciues quibuscunque rationibus valuerint, sua tecta restaurare & in meliorem aut saltem pristinam conditionem, atque dignitatem restituere. *Ab vtili.*

Tanta vobis, Iudices, est diuinitus cõcessa potestas, vt citra magnum negotiũ maleficos tollere, tanta item facultas, vt pro iure vestro Remp. afflictam suffulcire possitis, & in libertatem asserere. *A Possibili, & Honesto.*

Nihil magis poterit Iudices ęquissimos decere, quàm rerum publicarum hostes opprimere: nihil magis gloriosum æstimari, quàm prospicere, ne quid damni boni ciues capiant. *Hoc enim est propriũ eius officiũ qui ad Reipub. administrationẽ accedit.*

Postquam pœnas de reishisce dignas sumpseritis, fenestram criminibus reliquis clausuri estis. Nam eorum exemplis multi deterriti cessabunt à peccando, qui aliàs ad nocendum promptiores sunt futuri. Resipiscent multi, vbi cognouerint mala consilia consultoribus pessima cecidisse. *Ab euenturo.*

ALIVD LOCI COMMVNIS exemplum, in ebrium.

EXORDIVM.

IN Repub. veſtra, Iudices, prudenter inſtituta, non ferre ſoletis vlla etiam leuia crimina, quanto minus vobis toleranda eſt ebrietas, omnium ſcelerum teterrima, vnde velut alto gurgite profluunt omnia vitiorum genera, promanátque corporũ & animarum pernicies certa.

Ebrietas.

A cõtrario.

In homine rem præſtantiſſimam nouimus eſſe rationem, bonámque valetudinem: vtrunque obnubilat, imò diſperdit fœda temulentia, vtrunque conſeruat diuina ſobrietatis virtus, quæ omnium bonorum eſt origo, ſicut illa malorum.

Ab expoſitione.

Tolerabilior rei præſentis eſſet cauſa, ſi vino rarius ſeſe ingurgitaret, ſed nullam meretur veniam, cùm beſtia quotidie comthoniſſans ſeſe poculis obruat. Qui toties ab amicis admonitus non deſinit, ab adfinibus obiurgatus non ceſſat ebrietatem ſectari, & iuxta prouerbium, canis ad vomitum reuerti, & ſus ad volutabrum cœni. Noctes atque dies in ganeis, in luſtris pergræcatur, clamat, rixatur, pugnat.

A comparatione.

Quemadmodum amor turpis nihil boni procreare, ſic item ebrietas, ingeniorum teterrima pernicies. Et reliqui morbi partem aliquam corporis ſolent corripere, non diuinam in homine particulam adoriri:

adoriri: pestilētissimus omnium est ebrietas, hoc est, rationis priuatio, quæ temulentia dicta, quòd animi vigorem debilitet. Veteres enim temetum appellauêre vinum ex eo, quòd tentet, atque labefactet mentem.

Alios imprudentia, casus, atque fata ad peccandum trahunt: ebriosi sponte sua rapiuntur ad malè faciendum. Vnde Seneca ebrietatem nihil aliud ait esse, quàm voluntariam insaniam, Epistolarum 12. *A Sententia.*

Non potuit vitam præsentem honestè transigere, qui præteritam turpissimè traducendo, se puteo, quod aiunt, argenteo non desiit ingurgitare. Documento sunt libidines portentosæ, pallor, genæ pendulæ, oculorum vlcera, tremulæ manus, quas aliquando vidistis effundere plena vasa. Hæc omnia præmia sunt ebrietatis, & vitæ turpiter exactæ euidentia signa. Vide Plinium lib. 14. cap. vlti. *A vita antecedente.* *Incōtinentiæ incommoda vide ex Socrate apud Xeno. Memo. 1.*

Nulla ratione parcendum est illi, qui consultò facinus patrat, & sua sponte se conuertit in bestiam: quòd facit ebriosus homo, cuius turpissima flagitia sine vlla misericordia reprimere debetis, & exemplis in nocentem editis reliquos à peccando deterrere. *A misericordiæ exclusione.*

A legitimo Cùm iuxta Ciceronis ſententiam, Lex ſit recti præceptio, prauíque depulſio, rectiſſimè feceritis, ſi (quod leges veſtræ volunt) teterrimum hoc ebrietatis crimen è medio tuleritis: quo facto, vitiis omnibus repurgatam Rempublicam eſtis habituri.

A iuſto, honeſto, vtili, poſſibili. Vos ideo magiſtratu fungimini, & gladios geritis, vt ſontes puniatis, & innocentes tueamini. Nihil igitur iuſtius, nihil honeſtius facere poteritis, quàm ſi fortiter officio veſtro functi, in beſtiam hanc ebrioſam grauiter animaduerteritis. Nec erit quòd ab illo vobis metuere debeatis, cùm neminem ſui criminis defenſorem habeat, & eius omni vigore corpus exhauſtum, vinóque debilitatus ſit animus. Noxium igitur dignis modis tractate, quod non ſolùm Reipublicæ veſtræ futurum eſt vtile exemplum atque ſalutare, ſed etiam gratum Deo, qui maximo odio perſequitur ebrietatẽ. Vnde apud Eſaiam inquit: Vę qui conſurgitis manè ad ebrietatem ſectandam, & potandum vſque ad veſperam, vt vino æſtuetis, &c.

Gladios cur gerãt magiſtratus.

Epilogus. Sed non opus oratione longa vobis, quibus perſuaſum eſſe ſcio, ebrietatem crimen eſſe teterrimum, nec leui ſupplicio tollendum.

IDEM ARGVMENTVM VEnuſtiùs ac copioſiùs tractatum à Petro Moſellano.

VEreor plurimum, ne, qui ſobrij ſunt, operam hanc meam in ebrios dicendi ceu ſuperuacaneam rideant: dicent enim ſobriis caſtigatione hac nihil opus eſſe: ebrios autẽ ſic vino ſepultos, vt nullius vocem exaudiant, nullius admonitionem intelligant, nullius obiurgationis aſperitatem ſentiant. Nimirum quòd vt corpus mortui nullis punctis, ſic ebrij animus nullis monitis excitari poſſe videatur. Quanquam autem optabile eſſet, non ſæpe operam ludi in corrigendis iis, qui in vitiis ſuis ſic obduruêre, vt omnẽ medicinæ ſpem excludant: tamen quia ſunt qui certis interuallis ex tanti mali ſopore expergefacti, ad ſe redeunt, ſéque ſanabiles per hoc, quod morbum ſubinde agnoſcant, præbent, vel horum gratia quanta ſit in hoc vitio pernicies, paucis oſtẽdam. Nã vt pulchrius nihil eſt homine ſobrio, & ad quiduis quouis tempore, quouis in loco parato, ita nullum monſtrum fœdius ebrio, cuius, vt Terentianus Chremes ait, neque pes neque manús ſatis ſuum

officium facit. Principio mirari succurrit Græcorum prudentiam, qui suæ etiam linguæ proprietate quanta virtus, quámque ingens bonum sit sobrietas satis declarant. Siquidem vt ostenderent mētem humanam in sua dignitate consistere sine sobrietate non posse, virtutem hanc insigni vocabulo σωφροσύνην, nominauere. Quid enim aliud sonat σωφροσύνη quàm mentis conseruationem? vt quantùm homo animalia rationis expertia mentis dignitate antecellit, tantùm quoque hæc virtus cæteris omnibus sit sublimior censenda. Quanquam autem Stoicorum disputatio est, qui vnam virtutem habeat, ei & cæteras non deesse: tamen in vsu vitæ humanæ sæpe compertum est, fortitudinem habuisse eum, qui amicitiæ iura non præstiterit. At sine sobrietatis fundamēto nullus vnquā virtutū domicilium in animo suo construxit. Nam vt ea oculorum acies sola colorum discrimina discernit, qui nullo vitiosi humoris fluxu lippiant: ita quid quaque in re vel fugiendum, vel sequendū sit, ea tantum mens cernit, quá cibi ac potus moderatio ab omni onere semper seruarit expeditam: Hæc prudentibus consiliorum omnium mater, hæc

σωφροσύνη.

rectè consulta maturè exequitur, cum hac florent Resp. hac discedente sensim optima quæque dilabuntur: vt vel hinc appareat, quanta sit pestis in Repub. ciuis ebrius, qui neque virtuti vlli locum apud se relinquat, nec vllum in rebus consilium aut inuenire ipse, aut ab aliis inuentum recta ratione exequi possit: qui nec præterita recordari, nec præsentia moderari, nec futura præuidere rectè queat: qui denique nihil aliud sit, quàm quod de otiosis ait Poeta, Telluris inutile pondus. Pinge autem tibi cogitationis penicillo talis hominis vitam. A vespera ad multam noctem clamatur, bibitur, luditur, cantatur, vlulatur, pugnatur, franguntur scyphi, mensæ vomitu conspuuntur: succedit somnus alij grauis, adeò vt morti plusquam similis appareat: alij somniorum terrificis spectris irrequietus: tum æquissimum ebrietatis supplicium, vehemens capitis dolor, ac membrorum omnium debilitatio. Manè dolor, & nondum edormitum vinum surgere vetat, & in medium vsque diem in stratis detinet. Quòd si quid operis vrgeat nimis, fracti, & vel semimortui ad illud accedimus. Quis autem cum laude in negotio aliquo graui versatur, ad

quod inuitus, fractus, ac totus languidus ingreditur? Quid expediet impeditus ipse? Quid fortiter faciet languidus? Quem laborem feret hesterno mero non solùm fatigatus, verùm totus fractus? Attrectandum est aliquid? tremunt manus. Eundum aliquo? genua labant. Res poscit eloquentiam? lingua hæret, vocis meatus est impeditus. Quid multis? inter tot morborum genera, quot humanæ naturæ miseria est obnoxia, vix vllum est, quod semel adeò totum hominem sibi eripiat, & animum pariter atque corpus prosternat. Bona morborum pars cùm vel corpus, vel corporis aliquam partem affliget, tamen immortalem hominis partem, nempe animum, impetere non audet. Sunt qui soporé, sunt qui torporem, sunt qui frigus, sunt qui æstum immittant, salua tamen interim rationis dignitate. Atqui illud ipsum, quod commune habemus cum Diis immortalibus, quo solo homines & sumus, & rectè appellamur, quo à brutis differimus, hoc verò labefactare ebrietas & potest, & solet. Atrox sanè, & horrenda pestis est ἐπιληψία qua correpti plerique aliquoties vim sibi ipsi afferunt, dum sua ipsorum membra pulsant, dum capillos

Animum cum Diis communē habemus, eóque solo à brutis differimus.

ſibi vellunt, dum ſe in luto voluunt ipſi: At nullis verbis conſequi queas, quanto fœdiori, quantóque immaniori malo laboret ebrius. Quem ἐπιληψία corripit, hunc paulo momento deſerit, atque ei mentis vſum reddit: ebrius autem cùm diu multúmque per ebrietatem iactatus fuerit, ſéque indigna multa tum fecerit, tum paſſus fuerit (ſi non, quod ſæpenumero accidit, in totum extinguatur) totúmque penè triduum ſepulto ſimilis iacuerit, vix tandem ad ſe vtcunque redit. Illi mali ſenſum lenit, quòd nulla ſua culpa, ſed morbi vehementia pœnitenda multa tum dicit, tum facit: huic verò malum conduplicatur, quando, quò mali culpam à ſe transferat, non habet: & minus premere ſolent, quæ nihil commeritis grauia accidunt. Iam inter animi vitia nullum eſt tam noxium, nullum ex quo tanta malorum aliorum ſeges pullulet. Quid enim tam eſt horrendum, quod non ebrij audeant? Fide & taciturnitate in rebus humanis nihil ſanctius eſſe debet. Ebrio nihil rectè credideris, effutit omnia, neque quicquam tam religiosè arcanum eſt, quod celare is poſſit, qui ad cuiuſuis compotoris ſtultitiam

inuitatus mētis suæ dignitatem ipse prodit. Quid enim non proderet is qui illud, quod charissimum habet, ad alienum affectum, eúmque stultum, amittere vel cū auiditate paratus est? Cui autem ignotum est, rixarum, vulnerum, stuprorum, adulteriorum, homicidiorum vberrimum fontē esse ebrietatem? Quis enim nescit pugnā Lapitharum factam, vt Horatius ait, super mero? Quis nescit, Tarquinios mero calentes primùm ad stuprum nefandum processisse, mox, & regno amplissimo excidisse? Quis ignorat Alexandrum Macedonem, cætera quidem Regem laudatissimum, compotandi studio eò prolapsum, vt iis quibus familiarissimè vtebatur, interfectis, & per hoc Procerum suorum omnium animis à se alienatis, veneno tandem extingueretur? Sed ne ego ineptus, qui, quod vitium finem nullum nocendi habet, hoc orationis meæ angustiis complecti studeo.

In vino veritas: hinc Hora. Ser. 1. Sa. 4. & 10. Condita cum verax aperit præcordia Liber.

Vide Curt. lib. 10. & Plutar. in vita Alex.

ALIVD EXEMPLVM LOCI communis in sacrilegum, iuxta præscriptos ab Aphthonio locos, cuius bona pars ex Prisciano deprompta est.

EXORDIVM.

IN omnes maleficos oportet animaduertere, maximè in eos qui cõtra Deos aliquid audent, ſacra violando.

ALIA EXORDII Formula.

Quòd ſi vultis committere Iudices, vt cęteri quoque homines veſtra indulgẽtia peſſimi fiant, ſacrilegum impunitũ relinquite: ſin hoc nõ placet, ſuppliciis adficite.

ALIA PRINCIPII FORMA.

Qui in conſpectum veſtrum adductus eſt reus, videtur ſolus in periculum veniſſe, ſed vos quoque in diſcrimen præcipitamini. Iuris enim contemptio, & religionis violatio impunita relicta, deorum irã in homines excitat.

Vt Dij placarentur, maiores noſtri ceremonias inſtituerunt, aras condiderunt, templa Diis immortalibus vouerunt, hoſtiis donariíſque exornarunt, ac feſtis diebus redeuntibus celebrarunt: iſte autem vt Deos exacerbatos in capita noſtra inſtigaret, aras ſpoliauit, templa prophanauit, & omnia donaria crudeliter abſtulit. *A cõtrario.*

Et quid aliud animo reuoluit, quid aliud machinatur ſacrilegus, quàm Deos irritando vniuerſæ ciuitati malum accer- *Ab expoſitione.*

ſere,publicíſque ac priuatis rebus incommodare? Etenim ex ſacrilegio,& Deorum contemptu ſolet agrorum ſterilitas prouenire,omniumq́ue rerum penuria, item ſeditiones,prælia,regionũ deuaſtationes, vrbium excidia,atque peſtes.

A comparatione. Ex reliquorum maleficiis tolerabilius malum videmus enaſci. Latrocinium ac furtum in paucos committuntur: ſtupratorũ adulterorúmque crimina iis ſolùm qui faciunt moleſta & acerba fiunt,& eos maximè,quorum intereſt, excruciant: ſacrilegus autem omnibus ex æquo plurimum incommodat, qui Tyrannis eſt ſimillimus, ſed tamẽ ex illis non omnibus, ſed peſſimis omnium. Illorum enim facinus eſt ſæuiſſimum, quo Deorũ immortalium donaria ſpoliant, ſacráſque diuitias auferunt. Iniquiſſimum igitur eſſet, furem,vel iniurioſum adfici ſupplicio, ſacrilegum verò abſolui.

A ſententia. Sed quid ſuis vt prætendat flagitiis habere poteſt? inuitus ad ſcelera non acceſſit,ſed cùm mala ſemper in eo mens, malus animus fuerit:non ſine multis,ſed impiis conſiliis atque conatibus fores templorum effregit. iam quali præditum animo cenſeatis eum,qui Deos immortales,

quos omnes creaturæ venerantur ac adorant, contempſerit, imò diuina ſacraria prophanando exacerbauerit. Quod deſignare ſolent, qui Bomolochorum peſsimi, nunquam laboribus honeſtis vt victũ acquirerent, operam impenderũt, ſed per impias artes atque ſacrilegia maluerunt ad diuitias peruenire. *Bomolochi.*

Homines alij qui peccant, maleficij præſentis labem vitæ prioris melius exactæ ſanctimonia vel excuſare, vel expugnare poſſunt: at qui tam horrenda crimina conmittunt in Deos, ſatis oſtendunt ſeſe habere pectora, quæ ab ineunte ætate nulli pietati adſueuerunt, ſed aſſiduo criminum vſu tam contaminata ſint, vt ad meliorem frugem, ſi cupiant etiam, nequeant reduci. Lignum enim tortum haud vnquam fiet rectum. Et difficile eſt reſiſtere conſuetudini, quia aſſimilatur naturæ; quam licet expellas furca, tamen vſque recurret. Quare nihil iam aliud reſtare conſtat, quàm dignum meritis ſuppliciũ, vt ſic arbor mala ſemel excidatur, ne malos fruct⁹ producere pergat. *A digreſſione coniecturali.* *Imò natura potentiorem conſuetudinẽ aſſerit Qu. Curt. li. 5.*

Vnde ſi cum maximo eiulatu ad pedes veſtros ſeſe abiecerit, nihil ploratione eius commoueamini oportet, ne crimen *A miſericordiæ excluſione.*

impunitum aliis similiter peccandi fenestram aperiat, & inconsulta misericordia vestra Deorum iram in publicæ dispendia calamitatis exacuat.

A legitimo. Quòd si leges volunt, vt qui status hominum inquietant, pacémque publicam interturbant, puniantur: quantò magis animaduertendum erit in eos, qui nobis immortales Deos iniquos & hostes faciunt, vt eorum amicitia spoliati, funditus intereamus.

A iusto. Et quid magis æquum esse poterit, quàm Deos placare, religionem tueri, ædiúmque sacrarum expilatores damnare, ac meritis suppliciis adficere.

Ab vtili. Quod si feceritis Deos placatos habebitis, & Reipublicæ statum longè tranquilliorem atque prosperiorem. Etenim in iis imperiis fœliciter omnia solent succedere: in quibus religio vera conseruata, scelera punita, & ante omnia regnũ Dei fuerit quæsitum.

A possibili Nec erit, quod vindictæ vestræ iustissimæ impedimentó esse possit: neminem enim iste habet, cuius patrocinio nitatur, nec credo fore aliquẽ, qui tam sit Diuûm contemptor, istum è manibus vestris vt cupiat eripere, sed potius omnes instabũt

& vrgebunt, vt reus omnium ſuffragiis morti deſtinatus, meritas pœnas exoluat, ne ex eo conſeruato κακῶν πανήγυρις impendeat.

Quid igitur moramini? quid ceſſatis in eo tollendo, qui iam pridem omnibus videtur eſſe damnatus? *Epilogus.*

ALIVD LOCI COMMVNIS exemplum, In contumacem. aut δύσκολον.

EXORDIVM.

INter varia criminum genera non infimum eſt contumacia, atque moroſitas, omnium diſsidiorum vberrimus fons & origo. *Contumacia.*

Morum æqualitas amicitiæ vinculum atque glutinamentum eſt, vnde natum prouerbium: Æqualitas haud parit bellum. Et obedientia vel ſola virtus eſt, quæ mẽti cæteras virtutes inſerit, inſertáſque cuſtodit. At moroſitas, & cõtumacia pertinax amicitiæ pacta reſcindunt, omnémque concordiam è medio tollunt; vt Pythagoras rectè dixerit, Æqualitatem amicitiæ parentem, & altricem: contrà, inæqualitatem diſcordiarum, bellorúmque matrem eſſe. *A cõtrario.* *Glutinamentum.*

Ab expositione. Ab omni mansuetudine & obedientia dyscolus abhorrens, in animum induxit bene monentibus nunquam obtemperare, neminémque ad honesta vocantem audire. Secum igitur assiduo loquitur, atque exequitur ista: Ego satis sapio, satis est iudicij, vt queã cum aliis certare, imò vincere: nolo alicui morem gerere, cùm longè melius, quam alij, nouerim, quæ conueniant ætati meæ: nec maximoperè alienam sapientiam optarim: valeat monitorum odiosa prudentia, ego, quod mihi visum erit, aggrediar, præceptoribus, cùm se feroces præstiterint, oppedã: quæ vetuère, faciam, reiectis etiam libris indulgebo genio, pergræcabor indies, & mihi nomen insigne comparaturus, nocturno tempore veluti grassator aut sicarius in plateis peruagabor, obuiam venientes lacessam, atque prosternam, aut, velut Achilles, in fugam compellam, exclamabo etiã, vt Stentora vincere possim,

—aut propria mercede canoros,
Curetum sonitus, crepitantiáque æra secutus,
Torua Mimallonÿs implebo cornua bombis.

Hæccine digna sunt adolescẽtibus exercitia? Melancholicorum est studiis impallescere, & demorsos sapere vngues.

Graue crimen eſt ambitio, ſed multò grauius obſtinatio, & pertinacia procax, quam αὐθάδειαν appellant. Illud ſubtile malum, ſecretum virus, & occulta peſtis, infeſtās ſolos cupidos, quorum animos inuaſit. At homo contumax, in peruerſa ratione perſiſtens, exemplo peſſimo multis eſt aliis, quos veluti contagione viroſa corrumpit, & ad ſeditionem Reip. perniciem inſtituit, atque trahit. *A comparatione.*

Nihil habet contumax, quod inflexibili menti prætexat. Facile, ſi vellet, bene monentes audire poſſet: ſed peruicax, & obſtinatus animus reluctatur, ac velut aſinus calcitroſus reuerberat. Cæterùm vt πειθαρχία μήτηρ τῆς εὐπραξίας, ſic inobedientiæ crimen & pertinaciæ ſcelus omnium in Repub. peruerſitatum origo. *A Sententia.*

Præſentis criminis pœna remitti poſſet, ſi non turpem ex vita præterita labē, adeóque ἕξιν contraxiſſet, nec vitium ex praua conſuetudine verſum eſſet in naturam, ex cuius genuina malitia nihil, niſi quod Reip. peſtilentiſſimū, poteſt enaſci. *A digreſſione coniecturali.*

Quis iudicij tam peruerſi vir eſſe poterit, qui rubo (quod aiunt) arefacto rigidiores atque præfractiores à meritis pœnis liberatos velit, id effecturus vt omnis *A miſericordiæ excluſione.*

bene monentium, ac grauium virorum autoritas in ſummum adducatur diſcrimen?

A iuſto. Quòd ſi non in facta modò, ſed in voces etiam petulãtiores olim publicè vindicatum eſt, vt C. Fundanius & Tyberius Sẽpronius Ædiles, Appij Cæci filiæ mulctam ob inciuilia verba duntaxat dixerint, vt Gellius lib. 10. cap. 7. quantò æqui⁹ erit conſtringere os infræne, & coercere peſtiferam rebellandi libidinem eius, qui reſponſator teterrimus oblatratione, factóque ſuo ſcelerato omnia ciuilitatis atque pietatis officia tollit.

A legitimo Quod ſi veſtrum nonnulli iudicauerint vitium contumaciæ non capitale crimen eſſe, arguerint igitur leges iubere, ne maior pœna ſit, quàm culpa, Officiorũ 3. Non petam, vt in reum exempla crudelia nimis edatis, ſed per νουθεσίαν, aut τιμωρίαν occurſuri vitiis, ita puniatis, vt accepto malo reſipiſcat, peccandique licentiam cohibeat, atque compeſcat.

Ab vtili. Ad crimina leuiora etiam nihil conniuere, ſed aliquando ad viuum reſecare, quantum in Repub. bonæ frugis afferat, vel cæco manifeſtum eſt.

A poßibili Res ardua non erit, de præſenti reo in-

dícium, censurámque facere, sola sufficit authoritas vestra, qui nullis in hoc negotio perficiendo copiis auxiliariis opus habituri estis, cùm vel solo nutu confundere posſitis, cúmque nemo ſit, qui cupiat illi ſubuenire.

Si præſentis peccati ſcelus reliqueritis impunitum, multos habebitis ad idem flagitium alacriores factos, quos adhuc expectatio iudicij veſtri remoratur. *Ab Euentu futuro.*

ALIVD LOCI COMMVnis exemplum, *In auarum: cuius exordium.*

VEtus dictum eſt, Iudices, auarum, niſi cùm moriatur, nihil rectè facere. Quod vel ſolum vobis perſuadere poterit, vt hunc hominem, ipſam auaritiam, ſi non capitali pœna adficere, ſaltem extra patriam aliquò, vnde ad nos, vel cõtagio, vel hominis fama non poſsit accedere, ſtatuatis ablegare.

Admodum bene ac prudenter olim Romani ſapientes inſtituerunt, vt in AEgei maris inſulam Gyaros noxij deportarentur, ne laceſſerẽt, ac diuexarent innoce- *A Cõtrario.*

centes, pauperum sudores, atque sanguinem hauriendo. Contrà, vos perperam ac imprudenter feceritis, si hunc reum in patria reliqueritis, & non potius hominem pestiferum & iniurium ex hominum communitate exterminaueritis, ne eius præsentia perniciosa miseri ciues non modò violentur, sed etiam perdantur. Vniuersum enim mortalium genus deuorare, & omnibus, vt sibi solis prosint, esse maximo detrimento solent auari, per omne genus iniuriarum suos explendo loculos, alienos expilando.

Deuoratur is inquit Quin. li.6 cap. 8. cuius patrimonium consumitur.

Ab expositione.

Cuius rei gratia secum animo reuoluere solitus: Quorsum virtutes? quorsum probitas? quæ laudatur quidem, sed alget. vnicum ego pecuniæ studium amplectar. Hæc rerum omnium Regina, donat formam, nobilitatem, vxorem locupletem. Huic obediunt omnia, hac vel Dij capiuntur. In precio precium nunc est, dat census honores, qui diuitiis parantur. Has igitur consecutus ego, omnibus (qui nunc quæstus vberrimus) assentabor, defraudabo, terminos proximi transferam, furabor, rapiam, nihil vel Deos, vel homines curaturus.

A Comparatione.

Luxuriosa quidem res est vinum, &

tumultuoſa ebrietas, ſed longè nocentior auaritia furit, qua nihil ſceleſtius eſſe Rex ſapientiſsimus Solomon aſſerit. Et quò liberalitas gratior, omniúmque ſtudioſorum encomiis celebratur atque laudatur magis, tanto deteſtabilior auarus eſt, qui non amicis, non patriæ, non reliquis omnibus, ſed ſibi ſoli natus, quaſi hominis portentum viuit, ſe ſolum paſcit, & horrendum dictu, nunquam ſatiatur, quemadmodum infernus, & perditio non replentur. Prouerb. 28.

Ebrius poſt factum agnoſcit delictum, ac pœnitentiam agit: homicida in furoris vim ac iram transfert crimen & factis maleficium aſsignat. Et vterque non ſemper, ſed raro & caſu quodam & inuiti peccant. At auarus nihil habet, quo noxium repurget animum, cùm auaritia penitus inſita permanet in venas, & in imis pectoribus inhæreat, vt auelli non poſsit, nullum relinquens pœnitentiæ locũ, nullámque de hominum genere benemerendi facultatem. *A Sententia.*

Præteritæ vitæ ſanctitas aliis ſæpe reis non vulgarem apud Iudices æquos beneuolentiam conciliat: verùm *A coniecturali digreſsione.*

ſi totam huius rei vitam ad amuſsim excuſſeritis, ipſiſſimam inuenietis αὔγειον βουστάσιον, monſtrum, non vna graui correptione vel ſupplicio dignum.

A miſericordiæ excluſione, atque iuſto. Quare neminem arbitror fore tā ſtolidum, quem huius rei miſereſcat. Familiam, quam ſui ſimillimam habet, ad pedes fortaſſe veſtros prouoluturam videbitis, ſed vos legum & iuſtitiæ ratio magis permoueat, quàm iniqua ſceleratorū hominum hypocriſis, & ipſiſsimæ Crocodili lachrymæ.

A legitimo. Cùm leges, Reipub. gratia conſeruandæ iubeant in ſontes animaduertere, non illegitimum fuerit, imò iuſtiſsimum, acriter hunc reum à vobis caſtigari, vel procul ablegari, cùm nihil eo ſceleſtius, vt dixi, reperiatur.

Ab honeſto & poſſibili. Quo facto, nihil officio veſtro dignius effeceritis. Nec quod iudicium veſtrum poſsit remorari, video: nam, modò volueritis, dictúm ac factum reddetis.

Ab vtili. Duplicem inde Reipublicæ commoditatem promanaturam experiemini. Primùm Iudices integri, teterrima peſte Rēpublicā liberaſſe prædicabimini. Deinde prudenter effeciſſe, vt præſentis rei ſupplicio deterriti reliqui, ad conſimile ma-

leficium non facilè sint accessuri.

Plura dicere non arbitror operæpretium, cùm ipsi satis intelligatis, non leuibus pœnis afficiendum auarum, cùm eo nihil sit in Republica pestilentius, atque magis perniciosum. *Epilogus.*

Cap.8. DE LAVDE, *quæ ἐγκώμιον græcè dicitur.*

Laus est Oratio, bona alicuius enumerans. *Propriũ est laudis res amplificare & ornare. Quint. lib.3.ca.7.*

Laudandæ verò sunt
- *Personæ, vt* Thucydides, *aut* Demosthenes.
- *Res, vt iustitia, aut temperantia.*
- *Tempora, vt ver, æstas.*
- *Loci, vt portus, horti.*
- *Ratione carentia animalia, vt equus, aut bos.*
- *Plantæ, vt vitis, aut oliua.*

Laudamus verò & communiter, & singulatim. Communiter, vt omnes simul Athenienses. Singulatim, vt Atheniensem vnum aliquem. Hæc verò diuisio est laudis.

Dispones autem ipsam hoc pacto:

Primùm proœmion pro qualitate rei pones:

Deinde subiicies genus, quod diuiditur in { Gentem, Patriam, Maiores, Patres.

Post educationem explicabis, quæ continetur { Institutione, Arte, Legibus.

Hinc subdes præcipuũ laudum omnium caput, res gestas, quas diuides in ea quæ sunt { Animi, vt quæ fortitudinis sũt, quæ prudẽtiæ. Corporis, vt pulchritudinem, velocitatem, robur. Fortunæ, vt principatum, potentiam, diuitias, amicos.

Cõparatiõnis exercitatio duplicat materiam & virtutũ vitiorúmque nõ tantum naturã, sed etiam modũ tractat. Quint. li. 2 cap. 4.

Addes deinde comparationem, qua id quod laudatur, alteri collatum tollatur in maius. Postremò epilogo, qui precationi similior sit, concludes.

EXEMPLVM IN THVcydidis laudationem.

Equũ est eos, qui vtilia nobis adinuenẽre, suis ipsorũ inuentis ornare, laudibus

prosequi, & quod ab illis est proditum, iisdem quoque ceu auctoribus cum gratia reponere, acceptúmque referre. Non igitur iniuria Thucydides oratione mihi celebrandus est, qui ipsis plurimum attulerit ornamenti. Omnes enim de aliqua humanarum rerum parte bene meritos decet venerari: Thucydidem verò eò magis, quòd pulcherrimo omniũ illustrando, curam suam impendit. Neque enim quicquam eloquentia pulchrius: Neque Thucydide quenquam benè dicendi gloria præstantiorem inuenire est.

Nactus autem Thucydides eam est patriam, quæ & vitam pariter sibi, & eruditionem præberet. Neque enim in alio loco natus est, quam vnde omnis bene dicendi ratio profluxit, originémque vitæ sortitus Athenis. A Patria. *Athenas inuentrices & altrices bonarum artium vocat Cic.*

Reges generis sui habuit auctores. Itaque ab vltima protinus origine, clariore maiorum fortuna est illustratus. Vtraque ergo habens, & generis amplitudinem & ciuitatis statum popularem, quò clarior vtrinque fieret, est ab vtroque adiutus. Etenim ne ad iniustas opes, potentiámque delaberetur, æqualitate legum prohibitus est, néue in obscura reliqua plebis vilitate delitesceret, fœlicitatis genere est consecutus. A maioribus.

Talibus igitur procreatus parentibus, in Republica Atheniensium, intérque leges educatur, Ab educatione.

Leges vitæ optimæ magistræ. quas certè optimas esse vitæ magistras in confesso est. Inter leges autem, armáque viuere instituens, eruditioni simul atque rei militari operam dare decreuit, neque studia armis deferens, neque arma (vt præcipuã prudentiæ partem) relinquens vnóque conatu duarum diuersarum artium curam habebat, coniungens ingenio pariter ea, quæ natura sunt separata.

A rebus gestis. Vt tandem ad virile peruenit robur, occasionem quæsiuit proferendis eis, quæ pulchrè fuerat in ætate meditatus. Nec defuit casus, bellúmque protinus est ortum, ipséque res ab vniuersa gestas Græcia literis complexus, posteritati mandauit, conseruator eorum, & velut restaurator, quæ bellorum deleuit iniuria. Nec passus est, quod quisque gessit, temporum situ aboleri. Ex ipso ergo cognoscitur captum esse Platæam, scitur Atticam esse vastatam, tenetur Atheniensium classibus Peloponnesi oras esse nauigatas, certatum esse nauali prælio apud Naupacton, non est nos Thucydides id passus latere. Lesbũ ab Atheniensibus esse captam, id quoque ab ipso indicatur: cum Ambraciotis pugnatum esse, hoc & ne diuturnitas aboleret, effecit. Iudicium Lacedæmoniorum non ignoratur. Sphacteria & Pylos ingentes Atheniensium labores non latent. Concionantur Corcyræi Athenis, Corinthij ipsis con-

tradicunt. Aeginates, vt Athenienses accusent, Lacedæmona proficiscuntur. Iam verò à belli consilio Lacedæmonios Archidamus absterrens, contra Steneleidas ad bellum suscipiendum impellens. Ad hæc Pericles legationem Laconicam contemnens, neque passus deficere animo propter pestilentiam Athenienses. Cuncta hæc Thucydidis opera, ingeniòque, in omne æuum ab obliuione vindicantur.

Quis autem Herodotum illi comparauerit? Ille enim ad voluptatem legentium scripsit, hic omnia ex rebus ipsis, atque veritate deprompsit. Quanto verò quod ad alienam fit gratiam, infra id est, quod fit ad veritatem, tantò post se Thucydides Herodotum relinquit.

Erant alia quoque permulta, quæ de Thucydide dicerentur, nisi, quò minus omnia diceremus, laudum suarum nobis obstaret multitudo.

A comparatione. Herodoti & Thucydidis comparationē pulcherrimam vide apud Qui. lib.10.ca.1

Epilogus.

ALIVD EXEMPLVM.

Laus sapientiæ.

PROOEMIVM.

SApientiam adipisci felicitatis est: laudare autem pro dignitate ipsam maius est, quàm vt nostris id viribus adsequi possimus. Tantum

impunitum aliis similiter peccandi fenestram aperiat, & inconsulta misericordia vestra Deorum iram in publicæ dispendia calamitatis exacuat.

A legitimo. Quòd si leges volunt, vt qui status hominum inquietant, pacémque publicam interturbant, puniantur: quantò magis animaduertendum erit in eos, qui nobis immortales Deos iniquos & hostes faciunt, vt eorum amicitia spoliati, funditus intereamus.

A iusto. Et quid magis æquum esse poterit, quàm Deos placare, religionem tueri, ædiúmque sacrarum expilatores damnare, ac meritis suppliciis adficere.

Ab vtili. Quod si feceritis Deos placatos habebitis, & Reipublicæ statum longè tranquilliorem atque prosperiorem. Etenim in iis imperiis fœliciter omnia solent succedere: in quibus religio vera conseruata, scelera punita, & ante omnia regnũ Dei fuerit quæsitum.

A possibili Nec erit, quod vindictæ vestræ iustissimæ impedimento esse possit: neminem enim iste habet, cuius patrocinio nitatur, nec credo fore aliquẽ, qui tam sit Diuûm contemptor, istum è manibus vestris vt cupiat eripere, sed potius omnes instabũt

& vrgebunt, vt reus omnium ſuffragiis morti deſtinatus, meritas pœnas exoluat, ne ex eo conſeruato κακῶν πανήγυρις impendeat.

Quid igitur moramini? quid ceſſatis in eo tollendo, qui iam pridem omnibus videtur eſſe damnatus? *Epilogus.*

ALIVD LOCI COMMVNIS exemplum, In contumacem. aut δύσκολον.

EXORDIVM.

INter varia criminum genera non infimum eſt contumacia, atque moroſitas, omnium diſsidiorum vberrimus fons & origo. *Contumacia.*

Morum æqualitas amicitiæ vinculum atque glutinamentum eſt, vnde natum prouerbium: Æqualitas haud parit bellum. Et obedientia vel ſola virtus eſt, quæ mēti cæteras virtutes inſerit, inſertáſque cuſtodit. At moroſitas, & cōtumacia pertinax amicitiæ pacta reſcindunt, omnémque concordiam è medio tollunt; vt Pythagoras rectè dixerit, Æqualitatem amicitiæ parentem, & altricem: contrà, inæqualitatem diſcordiarum, bellorúmque matrem eſſe. *A cōtrario.* *Glutinamentum.*

Ab expositione. Ab omni mansuetudine & obedientia dyscolus abhorrens, in animum induxit bene monentibus nunquam obtemperare, neminémque ad honesta vocantem audire. Secum igitur assiduo loquitur, atque exequitur ista: Ego satis sapio, satis est iudicij, vt queã cùm aliis certare, imò vincere: nolo alicui morem gerere, cùm longè melius, quam alij, nouerim, quæ conueniant ætati meæ: nec maximoperè alienam sapientiam optarim: valeat monitorum odiosa prudentia, ego, quod mihi visum erit, aggrediar, præceptoribus, cùm se feroces præstiterint, oppedã: quæ vetuêre, faciam, reiectis etiam libris indulgebo genio, pergræcabor indies, & mihi nomen insigne comparaturus, nocturno tempore veluti grassator aut sicarius in plateis peruagabor, obuiam venientes lacessam, atque prosternam, aut, velut Achilles, in fugam compellam, exclamabo etiã, vt Stentora vincere possim,

——aut propria mercede canoros,
Curetum sonitus, crepitantiáque æra secutus,
Torua Mimallonijs implebo cornua bombis.

Hæccine digna sunt adolescẽtibus exercitia? Melancholicorum est studiis impallescere, & demorsos sapere vngues.

Graue crimen eſt ambitio, ſed multò grauius obſtinatio, & pertinacia procax, quam ἀνθάδειαν appellant. Illud ſubtile malum, ſecretum virus, & occulta peſtis, infeſtás ſolos cupidos, quorum animos inuaſit. At homo contumax, in peruerſa ratione perſiſtens, exemplo peſſimo multis eſt aliis, quos veluti contagione viroſa corrumpit, & ad ſeditionem Reip. perniciem inſtituit, atque trahit. *A comparatione.*

Nihil habet contumax, quod inflexibili menti prætexat. Facile, ſi vellet, bene monentes audire poſſet: ſed peruicax, & obſtinatus animus reluctatur, ac velut aſinus calcitroſus reuerberat. Cæterùm vt πειθαρχία μήτηρ τ̃ εὐπραξίας, ſic inobedientiæ crimen & pertinaciæ ſcelus omnium in Repub. peruerſitatum origo. *A Sententia.*

Præſentis criminis pœna remitti poſſet, ſi non turpem ex vita præterita labē, adeóque ἕξιν contraxiſſet, nec vitium ex praua conſuetudine verſum eſſet in naturam, ex cuius genuina malitia nihil, niſi quod Reip. peſtilentiſſimū, poteſt enaſci. *A digreſſione coniecturali.*

Quis iudicij tam peruerſi vir eſſe poterit, qui rubo (quod aiunt) areſacto rigidiores atque præfractiores à meritis pœnis liberatos velit, id effecturus vt omnis *A miſericordiæ excluſione.*

bene monentium, ac grauium virorum autoritas in ſummum adducatur diſcrimen?

A iuſto. Quòd ſi non in facta modò, ſed in voces etiam petulātiores olim publicè vindicatum eſt, vt C. Fundanius & Tyberius Sēpronius Ædiles, Appij Cæci filiæ mulctam ob inciuilia verba duntaxat dixerint, vt Gellius lib. 10. cap. 7. quantò æquiꝰ erit conſtringere os infræne, & coercere peſtiferam rebellandi libidinem eius, qui reſponſator teterrimus oblatratione, factóque ſuo ſcelerato omnia ciuilitatis atque pietatis officia tollit.

A legitimo Quod ſi veſtrum nonnulli iudicauerint vitium contumaciæ non capitale crimen eſſe, arguerint igitur leges iubere, ne maior pœna ſit, quàm culpa, Officiorū 3. Non petam, vt in reum exempla crudelia nimis edatis, ſed per νουθεσίαν, aut τιμωρίαν occurſuri vitiis, ita puniatis, vt accepto malo reſipiſcat, peccandique licentiam cohibeat, atque compeſcat.

Ab vtili. Ad crimina leuiora etiam nihil conniuere, ſed aliquando ad viuum reſecare, quantum in Repub. bonæ frugis afferat, vel cæco manifeſtum eſt.

A poßibili Res ardua non erit, de præſenti rea in-

dicium, censurámque facere, sola sufficit authoritas vestra, qui nullis in hoc negotio perficiendo copiis auxiliariis opus habituri estis, cùm vel solo nutu confundere possitis, cúmque nemo sit, qui cupiat illi subuenire.

Si præsentis peccati scelus reliqueritis impunitum, multos habebitis ad idem flagitium alacriores factos, quos adhuc expectatio iudicij vestri remoratur. *Ab Euentu futuro.*

ALIVD LOCI COMMVnis exemplum, In auarum: cuius exordium.

VEtus dictum est, Iudices, auarum, nisi cùm moriatur, nihil rectè facere. Quod vel solum vobis persuadere poterit, vt hunc hominem, ipsam auaritiam, si non capitali pœna adficere, saltem extra patriam aliquò, vnde ad nos, vel cõtagio, vel hominis fama non possit accedere, statuatis ablegare.

Admodum bene ac prudenter olim Romani sapientes instituerunt, vt in AEgei maris insulam Gyaros noxij deportarentur, ne lacesserẽt, ac diuexarent inno- *A Cõtrario.*

centes, pauperum sudores, atque sanguinem hauriendo. Contrà, vos perperam ac imprudenter feceritis, si hunc reum in patria reliqueritis, & non potius hominem pestiferum & iniurium ex hominum communitate exterminaueritis, ne eius præsentia perniciosa miseri ciues non modò violentur, sed etiam perdantur. Vniuersum enim mortalium genus deuorare, & omnibus, vt sibi solis prosint, esse maximo detrimento solent auari, per omne genus iniuriarum suos explendo loculos, alienos expilando.

Deuoratur is inquit Quin. li. 6 cap. 8. cuius patrimonium consumitur.

Ab expositione.

Cuius rei gratia secum animo reuoluere solitus: Quorsum virtutes? quorsum probitas? quæ laudatur quidem, sed alget. vnicum ego pecuniæ studium amplectar. Hæc rerum omnium Regina, donat formam, nobilitatem, vxorem locupletem. Huic obediunt omnia, hac vel Dij capiuntur. In precio precium nunc est, dat census honores, qui diuitiis parantur. Has igitur consecutus ego, omnibus (qui nunc quæstus vberrimus) assentabor, defraudabo, terminos proximi transferam, furabor, rapiam, nihil vel Deos, vel homines curaturus.

A Comparatione.

Luxuriosa quidem res est vinum, &

tumultuosa ebrietas, sed longè nocentior auaritia furit, qua nihil scelestius esse Rex sapientissimus Solomon asserit. Et quò liberalitas gratior, omniúmque studiosorum encomiis celebratur atque laudatur magis, tanto detestabilior auarus est, qui non amicis, non patriæ, non reliquis omnibus, sed sibi soli natus, quasi hominis portentum viuit, se solum pascit, & horrendum dictu, nunquam satiatur, quemadmodum infernus, & perditio non replentur. Prouerb. 28.

Ebrius post factum agnoscit delictum, ac pœnitentiam agit: homicida in furoris vim ac iram transfert crimen & factis maleficium assignat. Et vterque non semper, sed raro & casu quodam & inuiti peccant. At auarus nihil habet, quo noxium repurget animum, cùm auaritia penitus insita permanet in venas, & in imis pectoribus inhæreat, vt auelli non possit, nullum relinquens pœnitentiæ locū, nullámque de hominum genere benemerendi facultatem. *A Sententia.*

Præteritæ vitæ sanctitas aliis sæpe reis non vulgarem apud Iudices æquos beneuolentiam conciliat: verùm *A coniecturali digressione.*

ſi totam huius rei vitam ad amuſsim excuſſeritis, ipſiſſimam inuenietis αἴγειϛ βασκανίαν, monſtrum, non vna graui correptione vel ſupplicio dignum.

A misericordiæ exclusione, atque iusto. Quare neminem arbitror fore tã ſtolidum, quem huius rei miſereſcat. Familiam, quam ſui ſimillimam habet, ad pedes fortaſſe veſtros prouoluturam videbitis, ſed vos legum & iuſtitiæ ratio magis permoueat, quàm iniqua ſceleratorũ hominum hypocriſis, & ipſiſsimæ Crocodili lachrymæ.

A legitimo. Cùm leges, Reipub. gratia conſeruandæ iubeant in ſontes animaduertere, non illegitimum fuerit, imò iuſtiſsimum, acriter hunc reum à vobis caſtigari, vel procul ablegari, cùm nihil eo ſceleſtius, vt dixi, reperiatur.

Ab honesto & possibili. Quo facto, nihil officio veſtro dignius effeceritis. Nec quòd iudicium veſtrum poſsit remorari, video: nam, modò volueritis, dictum ac factum reddetis.

Ab vtili. Duplicem inde Reipublicæ commoditatem promanaturam experiemini. Primùm Iudices integri, teterrima peſte Rẽpublicã liberaſſe prædicabimini. Deinde prudenter effeciſſe, vt præſentis rei ſupplicio deterriti reliqui, ad conſimile ma-

leficium non facilè ſint acceſſuri.

Epilogus.

Plura dicere non arbitror operæpretium, cùm ipſi ſatis intelligatis, non leuibus pœnis afficiendum auarum, cùm eo nihil ſit in Republica peſtilentius, atque magis pernicioſum.

Cap. 8. DE LAVDE, *quæ ἐγκώμιον græcè dicitur.*

Laus eſt Oratio, bona alicuius enumerans.

Propriū eſt laudis res amplificare & ornare. Quint. lib. 3. ca. 7.

Laudandæ verò ſunt
- *Perſonæ, vt* Thucydides, *aut* Demoſthenes.
- *Res, vt iuſtitia, aut temperantia.*
- *Tempora, vt ver, æſtas.*
- *Loci, vt portus, horti.*
- *Ratione carentia animalia, vt equus, aut bos.*
- *Plantæ, vt vitis, aut oliua.*

Laudamus verò & communiter, & ſingulatim. Communiter, vt omnes ſimul Athenienſes. Singulatim, vt Athenienſem *vnum aliquem. Hæc verò diuiſio eſt laudis.*

Diſpones autem ipſam hoc pacto:

Primùm proœmion pro qualitate rei pones:

Deinde subiicies genus, quod diuiditur in { Gentem, Patriam, Maiores, Patres.

Post educationem explicabis, quæ continetur { Institutione, Arte, Legibus.

Hinc subdes præcipuũ laudum omnium caput, res gestas, quas diuides in ea quæ sunt { Animi, vt quæ fortitudinis sũt, quæ prudẽtiæ. Corporis, vt pulchritudinem, velocitatem, robur. Fortunæ, vt principatum, potentiam, diuitias, amicos.

Cõparatiõnis exercitatio duplicat materiam & virtutũ vitiorũmque nõ tantum naturã, sed etiam modũ tractat. Quint. li. 2 cap. 4.

Addes deinde comparationem, qua id quod laudatur, alteri collatum tollatur in maius. Postremò epilogo, qui precationi similior sit, concludes.

EXEMPLVM IN THVcydidis laudationem.

Equũ est eos, qui vtilia nobis adinuenêre, suis ipsorũ inuentis ornare, laudibus

prosequi, & quod ab illis est proditum, iisdem quoque ceu auctoribus cum gratia reponere, acceptúmque referre. Non igitur iniuria Thucydides oratione mihi celebrandus est, qui ipsis plurimum attulerit ornamenti. Omnes enim de aliqua humanarum rerum parte bene meritos decet venerari: Thucydidem verò eò magis, quòd pulcherrimo omniū illustrando, curam suam impendit. Neque enim quicquam eloquentia pulchrius: Neque Thucydide quenquam benè dicendi gloria præstantiorem inuenire est.

Nactus autem Thucydides eam est patriam, quæ & vitam pariter sibi, & eruditionem præberet. Neque enim in alio loco natus est, quam vnde omnis bene dicendi ratio profluxit, originémque vitæ sortitus Athenis.

A Patria. *Athenas inuentrices & altrices bonarum artium vocat Cic.*

Reges generis sui habuit auctores. Itaque ab vltima protinus origine, clariore maiorum fortuna est illustratus. Vtraque ergo habens, & generis amplitudinem & ciuitatis statum popularem, quò clarior vtrinque fieret, est ab vtroque adiutus. Etenim ne ad iniustas opes, potentiámque delaberetur, æqualitate legum prohibitus est, néue in obscura reliqua plebis vilitate delitesceret, fœlicitatis genere est consecutus.

A maioribus.

Talibus igitur procreatus parentibus, in Republica Atheniensium, intérque leges educatur,

Ab educatione.

Leges vitæ optimæ magistræ. *quas certè optimas esse vitæ magistras in confesso est. Inter leges autem, armáque viuere instituens, eruditioni simul atque rei militari operam dare decreuit, neque studia armis deferens, neque arma (vt præcipuã prudentiæ partem) relinquens vnóque conatu duarum diuersarum artium curam habebat, coniungens ingenio pariter ea, quæ natura sunt separata.*

A rebus gestis. *Vt tandem ad virile peruenit robur, occasionem quæsiuit proferendis eis, quæ pulchrè fuerat in ætate meditatus. Nec defuit casus, bellúmque protinus est ortum, ipséque res ab vniuersa gestas* Græcia *literis complexus, posteritati mandauit, conseruator eorum, & velut restaurator, quæ bellorum deleuit iniuria. Nec passus est, quod quisque gessit, temporum situ aboleri.* Ex *ipso ergo cognoscitur captam esse* Platæam, *scitur Atticam esse vastatam, tenetur Atheniensium classibus* Peloponnesi *oras esse nauigatas, certatum esse nauali prælio apud* Naupacton, *non est nos* Thucydides *id passus latere.* Lesbũ *ab* Athenien*sibus esse captam, id quoque ab ipso indicatur: cum Ambraciotis pugnatum esse, hoc & ne diuturnitas aboleret, effecit.* Iudicium Lacedæmo*niorum non ignoratur.* Sphacteria *&* Pylos *ingentes* Atheniensium *labores non latent.* Concionantur Corcyræi Athenis, Corinthij *ipsis con-*

tradicunt. Aeginates, vt Athenienses accusent, Lacedæmona proficiscuntur. Iam verò à belli consilio Lacedæmonios Archidamus absterrens, contra Stenelcidas ad bellum suscipiendum impellens. Ad hæc Pericles legationem Laconicam contemnens, neque passus deficere animo propter pestilentiam Athenienses. Cuncta hæc Thucydidis opera, ingenióque, in omne æuum ab obliuione vindicantur.

Quis autem Herodotum illi comparauerit? Ille enim ad voluptatem legentium scripsit, hic omnia ex rebus ipsis, atque veritate deprompsit. Quanto verò quod ad alienam fit gratiam, infra id est, quod fit ad veritatem, tantò post se Thucydides Herodotum relinquit.

A comparatione.

Herodoti & Thucydidis comparationẽ pulcherrimam vide apud Qui. lib. 10. ca. 1

Erant alia quoque permulta, quæ de Thucydide dicerentur, nisi, quò minus omnia diceremus, laudum suarum nobis obstaret multitudo.

Epilogus.

ALIVD EXEMPLVM.

Laus sapientiæ.

PROOEMIVM.

SApientiam adipisci felicitatis est: laudare autem pro dignitate ipsam maius est, quàm vt nostris id viribus adsequi poßimus. Tantum

enim illi superat gloriæ, vt commune quoddam Deorum immortalium bonũ esse credatur. Cùm enim Deorum vnusquisque velut descriptam officij sui tueatur partem, Iuno nuptiis præsit, bellis Mars cum Pallade, Vulcanus inter ignes fabrileis suas exerceat parteis, ducat Neptunus nauigãtes, & quisque alius aliud sibi vendicet, sapientiã in commune sibi asserunt omnes, præcipuè verò præ omnibus Iupiter, quantò reliquis maior est, tantò omnium quoque sapientissimus æstimatur.

A genere. *Vnáque sapientia est, quæ vel maximè æternam Ioui præstat potestatem. Et Dij quidem natiuam ipsam cognatámque sibi habent, munere autem ipsorum in terras quoque delata est, & Deorum filij sapientia sua maximam humanæ vitæ vtilitatem attulerunt. Quapropter poetæ laudem merentur, qui Palamedem & Nestorem, & si quis alius sapiens olim fuisse canitur, Deorum fuisse filios tradiderunt. Non quidem illi vano cõmmẽto Deorum naturam velut permutare conati, quam ne Dij quidem ipsi permutare possent, sed generis permixtione communicationem indicantes virtutis, vt qui diuina quadam cæteris admiratione præstarent, Deorum filij crederentur. Nec immeritò illorum in Deos referebant genus, quorum sapientia maior, quàm humana, originem videbatur adfirmare diuinam.*

Vt Herculẽ, Minoa, Perseum & reliquos.

Sola autem ipsa vtroque rerum statu æquas A Sapien-
habet rerum vires. Nam reliquarum alia bello tia effectis.
solùm probantur, alia laudamus in pace. Sapientia verò præcipuè est vtriusque temporis moderatrix. Sic in bello versatur, tanquam prorsus artium pacis ignara: sic pacem continet, tãquam nunquam agitata strepitu bellorum. Denique tam apertè vtrique sese accommodat, vt in vtro horum æstimes, ei soli videatur esse dicata. Fert pacis temporibus leges, & omni tranquillitatis vtitur more: in bello verò victoriam præbet. Neque armis solùm superiorem facit, sed in concionibus quoque præstat inuictum. Itaque & inter bellantes, & inter pacatos sola præcellit, primásque sibi vendicat sapientia. Sola quoque diuinitatis proximè exprimit similitudinem: sola enim, velut Deus, futura prospicit. Quin ipsa quoque terram agricolis attribuit: nauigantibus aßignauit mare, adeò non fruges colligere sine sapientia, non nauim, nisi sapientis gubernatoris præsidio freti, ascendere auderemus. Itaque quicquid exhibet mare, quicquid hominum vsibus terra profert, meritò sapientiæ munus cuncta censentur. Ne cœlum quidem, & si quid in ipso latet, dimisit in occulto, quantùm solis se porrigit ambitus, quod spatium stellarum vnaquæque circumscribit,

ipsa peruestigauit. Despexit intra terras etiam, & quo pacto vita defuncti agemus, ipsa nobis aperuit. Troiam quam caperet temporis diuturnitas non potuit, sapientiæ astus subegit, & vnius consilium adepta, vniuersam Persarum potentiam dissoluit. Cyclopis oculus erutus est prudenti Vlyßis inuento, sicque quicquid est, quo quisquam vincat, ab ipsa sapientia deriuat.

A comparatione. *Quis ergo ipsi fortitudinem comparasse velit, cùm quicquid viribus fieri poßit, ipsa etiam sapientia præstet? Adeóque si ipsam fortitudini ademeris, per se fortitudo culpanda videatur.*

Epilogus. *Erant & multa alia, quæ de sapientia dicerẽtur, nisi maiora essent, quàm quæ possent modica oratione complecti.*

SCHOLIA.

LAus &c. Alii laudationem vocant, hoc est, orationem bona exprimentem, quæ alicui insunt, Εγκώμιον Græcè appellatur, quod iuxta Aphthonii sententiam dictũ eò quòd ἐν κώμαις, id est, in viis antiquitus canebant, Nam antiqui κώμας angiportus dicebant. Differt ab hymno & Epæno, quòd hymnus Deorum sit, encomion verò mortalium: præterea Epæ-

ius paucis verbis fit, Encomiō autem se-
cundum Rhetoricæ artem profertur. Po-
tremò cùm in loco communi quoque
aus sit, hoc differunt, quòd in loco com-
muni pro viro forti dicentes, eo consilio
licimus, vt præmium petamus: Laus au-
em per se virtutis testimonium, vt ait
Priscianus.

Laudandæ sunt, &c. Porrò præterita,
nstantiáque, atque adeò omnia, quæ nūc
audamus, nunc contrà vituperamus, res
unt omnis generis, quæ aut cerni tangí-
que, vt homo, equus, vrbs, flumen: aut ani-
no intellectúque cognosci, atque percipi
ossint, vt facta dictáque. Virtutum item
itiorumque, tum artium varia genera, vt
rudentia, iustitia, fortitudo, temperātia,
loquentia, medicina, architectura, scien-
ia rei militaris, aliáque id genus multa.
Vitia autem quæ sint, hinc cognosci faci-
e possunt, nempè iniustitia, luxuria, inui-
ia, &c. Ipsius autem Dei laus (quanquam
uid huic aut nostra laude accedat, aut vi-
ipe io edimatur, nō video) tota huc per-
inet Rerum autē, quæ cerni tangíque pos-
int, primas partes homines tenent, qui
um cæteris animantibus brutis rebusque
utis ratione & sermone, tum multis aliis

Item: Brassicam laudat Cato, maluam & Albucum Hesiodus.

Subiicies genus, &c. Sunt qui hoc loci iubeant addenda esse ea, quæ natiuitatem vel miracula, vel prodigia præcesserunt: vt si laudaturus Scipionem, dicas, in matris cubiculo anguem visum, vnde conceptus, & Iouis ille filius fuerit creditus, cuius meminit Liuius lib. 6. belli Punici. Item in encomio Hecubæ recenseas facem, qua prædixerit incendium, & excidium Troianum. Item, quid natis euenerit enumeres, vt Midæ formicas, apes Platonis. Val lib. 1 cap. 6.

DE LAVDIBVS DVCTIS
ab animi, corporis, atque fortunæ bonis, ex Bucoldiano.

Hominis laus.

LAVS HOMINIS A fortunis.

Aduertendum, fortunæ, corporísque bona nó ideo laudari, quòd quis habuerit ea, sed quòd

DE fortunis, quæ externa bona sunt subinde nobis est dicendum. Hæ autem quantæ sint, quot numero prædia, quo sita in loco, quo tempore, siue dono data, siue suorum testamento legata, parentibusve relicta acceperit, emeritue, ex adiuua-

ctorum loco narrandum locupletandúmque erit. Deinde ex descriptionis loco situm prædiorum, atque hortorum ad flumina, seu fontes & factas hîc ad voluptatem structuras pluribus licet verbis depingas: quemadmodum Homerus Alcinoi hortos: & maximè si is, quem laudas, Princeps sit, vrbésque, in quas imperium habet, describas. Quin & huius fortunas cum aliorum facultatibus conferendo, ex comparatorum loco mirè locupletabitur oratio: ostendēdóque, aut genere, numero, fertilitatéque maiores amplioréśque putandas, aut situ ad flumina, seu fontes, rebúsque manu factis, atque ad voluptatē structuris iucundiores amœnioréśque. Quod si verò eorum, quibus cum nostras cōferimus, omnium iudicio amplißimas esse copias constiterit, pares ostendisse contenti esse possumus. Spectandum etiam, atque cum materia deliberandum, ecqua & à dissimili cōtrariisque copia peti poßsit. A dißsimili hoc pacto: nostra prædia esse agrósque suburbanos, vnde certus fere quotānis fructus redeat: illis non modò longius domo, sed & aliena in ditione sitos, iisque expositos fluminibus, quæ sæpius inundando sata omnia ob-

ruant, atque conuellant. A contrariis, nostros flumina fontésque irrigando agros vtilitatem adferre maximam: illis in sata erumpendo, eadémque conuellendo incommodum adducere summum: huic aquarum cursum prodesse, illis eundem ipsum obesse: huic voluptatem adferre, illis mœrorem tristitiámque dare: huic vel exorto bello omnẽ ex agris fructum redire, illis nullum: huius prædia vrbis horreum alimentúmque in hostes esse, illorum contrà hostium in vrbem: his patriã defendi, illis oppugnari. Quòd si verò principem laudandum suscipias, potentiámque eius, gẽtis suæ, vrbiúmque genere & numero prædices, quo res maior, illustriórque fuerit, hoc magis his ex locis extendas.

QVÆ CORPORIS BONA *in homine ex locis amplificandi ratio sit.*

HActenus de externis bonis eius quẽ laudamus: quæ quidem pro personarum varietate alia atque alia existunt: quæ persequi, cùm infinitum, tum minus fructuosum foret. Quare ad fontes ipsos

ducere consilium fuit vsúmque locorum in iis, quæ omnibus communia sunt, laudémque merentur, monstrare, vt horum vsu cognito, pro causæ conditione, quantã quisque velit moram vbique facere in augendo possit. Corporis autem bona esse diximus, staturã figurámque corporis: valetudinẽ robúrque: ipsam denique formam. Hæc quanquã leuiora sunt, suam tamen laudẽ merẽtur, certáque interim animorũ indicia esse solent. Vnde Homerus cùm in Thersite garrulitatẽ, animíque vitiũ nobis depingi vellet, nescio quo modo nõ tã malefacta, quàm corporis deformitatẽ vitiáque explicando vitiosissimum ipsum introduxerit. Idem staturã grãdiorem robúrque in principibus magnopere prædicat: vt qui Agamemnoni staturam magnã, cui maiestas inesset regia tribuit, Vlyssem illo quidem minorem, sed latissimis humeris & pectore describit. Iam verò Aiacẽ illum nõ ambobus modò his, sed cæteris Achiuis omnibus corporis statura & robore antecellentem introduxit. Nec noster Homerus hanc in suis laudem neglexit: qui cum & in cæteris, tum maximè in Ænea & Turno principibus corporis bona laudat. Et Dareta cum alta statura,

Vide Quintil. dicto loco lib. 7. cap. 7.

latiſsimiſque humeris quod certum viriũ argumentum eſſe ſolet, in ſingulare certamen produxiſſet, eius tamen antagoniſtam Entellum vel ſenem, magnitudine corporis viribúſque adeò ſuperiorem facit, vt illum, non ſecus ac qui fruſtra vrbem, aut caſtellum oppugnet, hunc temerè infelicitérque aggreſſum dicat. Forma plus laudis meretur: præſertim in Principibus viris grauitas oris, maieſtáſque in vultu: hæc in primis pondus orationi autoritatémque tribuit: tantúmque in animis Gallorum hoſtium valuiſſe Tit. Liuius ſcriptum reliquit, vt cùm vrbe capta auidi prędæ in principum atria irruerent, cernerentque hos cum ornatu habitúque paulò humano auguſtiore, tum maximè oris grauitate atque maieſtate Diis ſimillimos, domi ſedentes, ante horum ora, ſicuti deorum ſimulacra, velut venerabũdi conſtiterint: nihilque in hos ferro grauius facturi fuerint, niſi M. Papyrius principum vnus prior iram mouiſſet. Atqui & hinc augendi modum, vſúmque locorum explicemus. Staturam, robur corporis, oríſque decus quantum ſit, vbi ab adiunctis ſatis expreſſerimus, à cauſis & euentis deinde dilatemus. Fuiſſe huius

Liui. Dec. 1. cap. 5.

maiores, homines cùm insigni statura & robore, tum quadam modestia orísque grauitate præditos, sempérque operam dedisse hunc, vt quæ à natura ad sui nominis dignitatem amplitudinémque acceperit, certa viuendi ratione aleret proueherétque, nulla vt Venus, Bacchúsque immoderatior corporis vires vigorémque auferret. Quare ea iam valetudine esse, vt nulla corporis imbecillitas obsit, quo minus in rebus cum grauitate agendis suo, amicorum, & Reipub. tempori seruiat. Quinetiam comparatione rem extendas, si cum aliis amplissimis hominibus conferas, ostendásque in hoc nostro aut similitudinem aut excessum esse, aut etiam dissimilitudinem: si aut proceritate, ipsóque robore, & valetudine, aut ipsius vultus grauitate, maiestatéque multis partibus sit superior.

QVÆ RATIO ANIMI *bona ex locis amplificandi.*

REstant animi bona, quæ vt cuiusque propria sunt, ita præ cæteris laudem mereri suo iure maximam solent. Hæc *Idē Quint. li. 3. ca. 7. Vtra sit*

Autem harũ via vti lior inquit, cum materia deliberabimus: dum sciamus gratiora esse audientibus, quæ solus quis, aut primus, aut certè cum paucis fecisse dicetur.

laudandi duplex via est: aut enim ad sua virtutum genera, vt suprà visum est, quæque referentur: sua prudentiæ, iustitiæ, fortitudini, & temperantiæ tribuendo facta: aut, quod nõ minus commodè fiet, temporum seruabitur ordo. Itaque dicendum, quî pueritiam adolescentiámque transegerit: quæ sequutus studia: quantũque in iis & quàm breui sit assequutus. Atque hic, si fortè insigne ingenij specimen indolísque haud vulgaris bonitas eluxerit, pluribus erit verbis extollendum: quo videlicet tẽpore, quo in loco, apud quos, qua in re, aliísque id genus additis circunstantiis, quas adiunctorum locus suppeditat. Quod si fortè operæpretiũ videatur, & hæc ipsa per plures ducendo locos plurimùm extendas. Ætate autem iam magis inualescente, si qua scripta honesti sui studii, voluntatísque testimonia in lucem dedit, primùm qualia quantáque ipsa sint, narrandum, quantúsque inde ad plures fructus redeat. Quæ item seu doctorum, seu multitudinis, seu vniuersorum de iis testimonia iudiciáque existant. Quæ vbi ex adiunctorum testimoniorúmque loco, quem eundem esse diximus, prosequutus fueris, à caussis

subinde augebis: quòd à multis, magníque nominis hominibus siue rogatus, siue vltrò iuuandi studio ad scribendum se contulerit. Ab euentis: non modò hominum de se expectationi respondisse, sed & vicisse: nec in vna atque altera, sed in pluribus nationibus ipsius scripta legi, laudaríque. Atque hic & enarrandum, quorum expectatione maiora emiserit, quibúsque in prouinciis plurimùm probentur. Iam verò & huius cum probatis magnorum autorum scriptis conferas: ostendásque potiora multò, melioráque hominum consecuta esse iudicia: aut maximis summorum autorum monumentis paria esse, atque iudicari. A dissimili etiam amplifices: si in iis, quibuscum confers scriptis, dissimilitudinem esse ostendas: vt si Hippocratis & Galeni medicorum opera, cum Pauli & Pomponij Iureconsultorum scriptis conferas: illos rerum naturalium, hos ciuiliũ scientiam tradidisse: illos de vita, hos de fortunis solicitis bene consuluisse: illos præcepta dedisse ne morbus vincat, & æger moriatur, hos ne auarus triumphet, & suum alteri eripiat: denique illos cauisse ne ipsa prematurè vita, hos ne sua

enim illi superat gloria , vt commune quoddam Deorum immortalium bonũ esse credatur. Cùm enim Deorum vnusquisque velut descriptam officij sui tueatur partem, Iuno nuptiis præsit; bellis Mars cum Pallade, Vulcanus inter ignes fabrileis suas exerceat parteis, ducat Neptunus nauigãtes,& quisque alius aliud sibi vendicet, sapientiã in commune sibi asserunt omnes, præcipuè verò præ omnibus Iupiter, quantò reliquis maior est, tantò omnium quoque sapientißimus æstimatur.

A genere. *Vnáque sapientia est, quæ vel maximè æternam Ioui præstat potestatem. Et Dij quidem natiuam ipsam cognatámque sibi habent, munere autem ipsorum in terras quoque delata est, & Deorum filij sapientia sua maximam humanæ vitæ vtilitatem attulerunt. Quapropter poetæ laudem merentur, qui Palamedem & Nestorem, & si quis alius sapiens olim fuisse canitur, Deorum fuisse filios tradiderunt. Non quidem illi vano cõmẽto Deorum naturam velut permutare conati, quam ne Dij quidem ipsi permutare possent, sed generis permixtione communicationem indicantes virtutis, vt qui diuina quadam cæteris admiratione præstarent, Deorum filij crederentur. Nec immeritò illorum in Deos referebant genus, quorum sapientia maior, quàm humana, originem videbatur adfirmare diuinam.*

Vt Herculē, Minoa, Perseum & reliquos.

Sola autem ipsa vtroque rerum statu æquas *A Sapientiæ effectis.*
ibet rerum vires. Nam reliquarum alia bello
lùm probantur, alia laudamus in pace. Sapien-
a verò præcipua est vtriusque temporis mode-
trix. Sic in bello versatur, tanquam prorsus
rtium pacis ignara: sic pacem continet, tãquam
unquam agitata strepitu bellorum. Denique
am apertè vtrique sese accommodat, vt in v-
ro horum æstimes, ei soli videatur esse dicata.
ert pacis temporibus leges, & omni tran-
uillitatis vtitur more: in bello verò victoriam
ræbet. Neque armis solùm superiorem facit,
ed in concionibus quoque præstat inuictum.
taque & inter bellantes, & inter pacatos
ola præcellit, primásque sibi vendicat sa-
ientia. Sola quoque diuinitatis proximè
xprimit similitudinem: sola enim, velut
Deus, futura prospicit. Quin ipsa quo-
que terram agricolis attribuit: nauiganti-
us assignauit mare, adeò non fruges colli-
ere sine sapientia, non nauim, nisi sapientis
ubernatoris præsidio freti, ascendere audere-
nus. Itaque quicquid exhibet mare, quic-
quid hominum vsibus terra profert, meritò sa-
ientiæ munus cuncta censentur. Ne cælum
quidem, & si quid in ipso latet, dimisit in oc-
ulto, quantùm solis se porrigit ambitus, quod
spatium stellarum vnaquæque circumscribit,

ipsa peruestigauit. Despexit intra terras etiam, & quo pacto vita defuncti agemus, ipsa nobis aperuit. Troiam quam caperet temporis diuturnitas non potuit, sapientiæ astus subegit, & vnius consilium adepta, vniuersam Persarum potentiam dissoluit. Cyclopis oculus erutus est prudenti Vlyßis inuento, sicque quicquid est, quo quisquam vincat, ab ipsa sapientia deriuat.

A comparatione. *Quis ergo ipsi fortitudinem comparasse velit, cùm quicquid viribus fieri poßit, ipsa etiam sapientia præstet? Adeóque si ipsam fortitudini ademeris, per se fortitudo culpanda videatur.*

Epilogus. *Erant & multa alia, quæ de sapientia dicerentur, nisi maiora essent, quàm quæ possent modica oratione complecti.*

SCHOLIA.

L*Aus &c.* Alii laudationem vocant, hoc est, orationem bona exprimentem, quæ alicui insunt, Εγκώμιον Græcè appellatur, quod iuxta Aphthonii sententiam dictũ eò quòd ἐν κώμαις, id est, in viis antiquitus canebant, Nam antiqui κώμας angiportus dicebant. Differt ab hymno & Epæno, quòd hymnus Deorum sit, encomion verò mortalium: præterea Epæ-

ius paucis verbis fit, Encomiō autem secundum Rhetoricæ artem profertur. Postremò cùm in loco communi quoque laus sit, hoc differunt, quòd in loco communi pro viro forti dicentes, eo consilio dicimus, vt præmium petamus: Laus autem per se virtutis testimonium, vt ait Priscianus.

Laudandæ sunt, &c. Porrò præterita, instantiáque, atque adeò omnia, quæ nūc laudamus, nunc contrà vituperamus, res sunt omnis generis, quæ aut cerni tangíque, vt homo, equus, vrbs, flumen: aut animo intellectúque cognosci, atque percipi possint, vt facta dictáque. Virtutum item vitiorumque, tum artium varia genera, vt prudentia, iustitia, fortitudo, temperātia, eloquentia, medicina, architectura, scientia rei militaris, aliáque id genus multa. Vitia autem quæ sint, hinc cognosci facile possunt, nempè iniustitia, luxuria, inuidia, &c. Ipsius autem Dei laus (quanquam quid huic aut nostra laude accedat, aut vitupe io imatur, nō video) tota huc pertinet Rerum autē, quæ cerni tangíque possunt, primis partes homines tenent, qui cùm cæteris animantibus brutis rebusque mutis ratione & sermone, tum multis aliis

animi naturæque dotibus antecellāt, laudem imprimis sibi vendicant. Laudamus igitur præcipuè personas, vrbes, portus, loca, & his similia, præclarè item facta dictáque, quæ cum virtutibus coniuncta, atque inde orta esse constat. Iam & iuxta virtutes artésque aut in certis hominibus, aut seorsum suis ipsas laudibus exornamus.

Res, &c. Vt Erasmus laudauit Moriam. Et ad ingenij vires periclitandas, artémque ostentandam, Phauorinus laudauit quartanam febrim. Eum enim constātiùs valiturum, qui febri liberatus vires integras recuperauerit. Laudauit etiam Thersitem, Cuius meminit Gellius lib. 17. cap. 12. Et Politianus in Epistolis.

Loca, &c. Vt Baiæ, Tempe.

Portus, &c. Vt in Liguria Lunæ, vel Carthaginensium. Cuius meminit Virg. in 1. Item laudari poterit Stoa porticus Atheniensis, Pœcile ex varietate picturæ dicta, in qua Zeno philosophus discipulos docebat, vnde & secta Stoica. Item Aulis Bœotiæ, cuius meminit Ouid. 12. Metam.

Hortu, &c. Vt Adonidis, qui prouerbio locum fecerunt. Item Hesperidū, quos amœnissimos in Aphrica fuisse memorāt.

Item Senecæ prædiuitis horti, vt ait Iuuenalis Saty. 10 Itē Alcinoi syluæ, quarum Virg. Georgicorum 2. meminit.

Idem.

Adeste Musæ, maximi proles Iouis:
Laudes feraces prædicemus hortuli,
Hortus salubres corpori præbet cibos, &c.

Equus, &c. Equos laudare poterimus, vt Pollucis equum Cyllarū, & Graij quorum meminere poëtæ, vt ait Virg. Georgicorum 3. Item Bucephalum Alexandri, de quo Gellius libro 5. cap. 2. Item Solis equos, &c.

Bos, &c. Vir. in Georgicis. *Bos pulcher.*

Optima toruæ
Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima ceruix
Et crurum tenus à mento palearia pendent:
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna,
Pes etiam & camuris hirtæ sub cornibus aures.

Vitis, &c Vt Thasiæ vites, sunt & Mareotides albæ, vt ait Virg. Vide Plinium libro 14. cap. 3.

Olea, &c Quæ laudari poterit ab inuētrice Minerua, & quòd signum fuerit pacis. Vnde Virg in 7.

Ad mœnia Regis
Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes.

Item: Brassicam laudat Cato, maluam & Albucum Hesiodus.

Subiicies genus, &c. Sunt qui hoc loci iubeant addenda esse ea, quæ natiuitatem vel miracula, vel prodigia præcesserunt: vt si laudaturus Scipionem, dicas in matris cubiculo anguem visum, vnde conceptus, & Iouis ille filius fuerit creditus, cuius meminit Liuius lib. 6. belli Punici. Item in encomio Hecubæ recenseas facem, qua prædixerit incendium, & excidium Troianum. Item, quid natis euenerit enumeres, vt Midæ formicas, apes Platonis. Val lib. 1 cap. 6.

DE LAVDIBVS DVCTIS *ab animi, corporis, atque fortunæ bonis, ex Bucoldiano.*

Hominis laus.

Aduertendum, fortunæ, corporisque bona nō ideo laudari, quòd quis habuerit ea, sed quòd

LAVS HOMINIS A fortunis.

De fortunis, quæ externa bona sunt subinde nobis est dicendum. Hæ autem quantæ sint, quot numero prædia, quo sita in loco, quo tempore, siue dono data, siue suorum testamento legata, parentibusve relicta acceperit, emeritue, ex adiuu-

ctorum loco narrandum locupletandúmque erit. Deinde ex descriptionis loco situm prædiorum, atque hortorum ad flumina, seu fontes & factas hîc ad voluptatem structuras pluribus licet verbis depingas: quemadmodum Homerus Alcinoi hortos: & maximè si is, quem laudas, Princeps sit, vrbésque, in quas imperium habet, describas. Quin & huius fortunas cum aliorum facultatibus conferendo, ex comparatorum loco mirè locupletabitur oratio: ostendēdóque, aut genere, numero, fertilitatéque maiores amplioréſque putandas, aut situ ad flumina, seu fontes, rebúsque manu factis, atque ad voluptatē structuris iucundiores amœnioréſque. Quod si verò eorum, quibus cum nostras cōferimus, omnium iudicio amplissimas esse copias constiterit, pares ostendisse contenti esse possumus. Spectandum etiam, atque cum materia deliberandum, ecqua & à dissimili cōtrariísque copia peti posit. A dissimili hoc pacto: nostra prędia esse agrósque suburbanos, vnde certus fere quotānis fructus redeat: illis non modò longius domo, sed & aliena in ditione sitos, iisque expositos fluminibus, quæ sæpius inundando sata omnia ob-

ruant, atque conuellant. A contrariis, noſtros flumina fontéſque irrigando agros vtilitatem adferre maximam: illis in ſata erumpendo, eadémque conuellendo incommodum adducere ſummum: huic aquarum curſum prodeſſe, illis eundem ipſum obeſſe: huic voluptatem adferre, illis mœrorem triſtitiámque dare: huic vel exorto bello omnẽ ex agris fructum redire, illis nullum: huius prædia vrbis horreum alimentúmque in hoſtes eſſe, illorum contrà hoſtium in vrbem: his patriã defendi, illis oppugnari. Quòd ſi verò principem laudandum ſuſcipias, potentiámque eius, gẽtis ſuæ, vrbiúmque genere & numero prædices, quo res maior, illuſtriórque fuerit, hoc magis his ex locis extendas.

QVÆ CORPORIS BONA *in homine ex locis amplificandi ratio ſit.*

HActenus de externis bonis eius quẽ laudamus: quæ quidem pro perſonarum varietate alia atque alia exiſtunt: quæ perſequi, cùm infinitum, tum minus fructuoſum foret. Quare ad fontes ipſos

ducere consilium fuit vsúmque locorum in iis, quæ omnibus communia sunt, laudémque merentur, monstrare, vt horum vsu cognito, pro causæ conditione, quantá quisque velit moram vbique facere in augendo posit. Corporis autem bona esse diximus, staturã figurámque corporis: valetudinẽ robúrque: ipsam denique formam. Hæc quanquã leuiora sunt, suam tamen laudẽ merẽtur, certáque interim animorũ indicia esse solent. Vnde Homerus cùm in Thersite garrulitatẽ, animíque vitiũ nobis depingi vellet, nescio quo modo nõ tã malefacta, quàm corporis deformitatẽ vitiáque explicando vitiosissimum ipsum introduxerit. Idem staturã grãdiorem robúrque in principibus magnopere prædicat: vt qui Agamemnoni staturam magnã; cui maiestas inesset regia tribuit, Vlyssem illo quidem minorem, sed latissimis humeris & pectore describit. Iam verò Aiacẽ illum nõ ambobus modò his, sed cæteris Achiuis omnibus corporis statura & robore antecellentem introduxit. Nec noster Homerus hanc in suis laudem neglexit: qui cum & in cæteris, tum maximè in Ænea & Turno principibus corporis bona laudat. Et Dareta cùm alta statura,

Vide Quintil. dicto loco lib. 7. cap. 7.

latiſsimíſque humeris quod certum viriũ argumentum eſſe ſolet, in ſingulare certamen produxiſſet, eius tamen antagoniſtam Entellum vel ſenem, magnitudine corporis viribúſque adeò ſuperiorem facit, vt illum, non ſecus ac qui fruſtra vrbem, aut caſtellum oppugnet, hunc temerè infelicitérque aggreſſum dicat. Forma plus laudis meretur: præſertim in Principibus viris grauitas oris, maieſtáſque in vultu: hæc in primis pondus orationi autoritatémque tribuit: tantúmque in animis Gallorum hoſtium valuiſſe Tit. Liuius ſcriptum reliquit, vt cùm vrbe capta auidi prędæ in principum atria irruerent, cerneréntque hos cum ornatu habitúque paulò humano auguſtiore, tum maximè oris grauitate atque maieſtate Diis ſimillimos, domi ſedentes, ante horum ora, ſicuti deorum ſimulacra, velut venerabũdi conſtiterint: nihilque in hos ferrò grauius facturi fuerint, niſi M. Papyrius principum vnus prior iram mouiſſet. Atqui & hinc augendi modum, vſúmque locorum explicemus. Staturam, robur corporis, oríſque decus quantum ſit, vbi ab adiunctis ſatis expreſſerimus, à cauſis & euentis deinde dilatemus. Fuiſſe huius

Liui. Dec. 1. cap. 5.

maiores, homines cùm insigni statura & robore, tum quadam modestia orísque grauitate præditos, sempérque operam dedisse hunc, vt quæ à natura ad sui nominis dignitatem amplitudinémque acceperit, certa viuendi ratione aleret proueherétque, nulla vt Venus, Bacchúsque immoderatior corporis vires vigorémque auferret. Quare ea iam valetudine esse, vt nulla corporis imbecillitas obsit, quo minus in rebus cum grauitate agendis suo, amicorum, & Reipub. tempori seruiat. Quinetiam comparatione rem extendas, si cum aliis amplissimis hominibus conferas, ostendásque in hoc nostro aut similitudinem aut excessum esse, aut etiam dissimilitudinem: si aut proceritate, ipsóque robore, & valetudine, aut ipsius vultus grauitate, maiestatéque multis partibus sit superior.

QVÆ RATIO ANIMI *bona ex locis amplificandi.*

REstant animi bona, quæ vt cuiusque propria sunt, ita præ cæteris laudem mereri suo iure maximam solent. Hæc *Idē Quint. li. 3. ca. 7.* *Vtra sit*

Leges vitæ optimæ magistræ. *quas certè optimas esse vitæ magistras in confesso est. Inter leges autem, armáque viuere instituens, eruditioni simul atque rei militari operam dare decreuit, neque studia armis deferens, neque arma (vt præcipuã prudentiæ partem) relinquens vnóque conatu duarum diuersarum artium curam habebat, coniungens ingenio pariter ea, quæ natura sunt separata.*

Vt tandem ad virile peruenit robur, occasionem quæsiuit proferendis eis, quæ pulchrè fuerat in ætate meditatus. Nec defuit casus, bellúmque protinus est ortum, ipséque res ab vniuersa gestas Græcia literis complexus, posteritati mandauit, conseruator eorum, & velut restaurator, quæ bellorum deleuit iniuria. Nec passus est, quod quisque gessit, temporum situ aboleri. Ex ipso ergo cognoscitur captam esse Platæam, scitur Atticam esse vastatam, tenetur Atheniensium classibus Peloponnesi oras esse nauigatas, certatum esse nauali prælio apud Naupacton, non est nos Thucydides id passus latere. Lesbũ ab Atheniensibus esse captam, id quoque ab ipso indicatur: cum Ambraciotis pugnatum esse, hoc & ne diuturnitas aboleret, effecit. Iudicium Lacedæmoniorum non ignoratur. Sphacteria & Pylos ingentes Atheniensium labores non latent. Concionantur Corcyræi Athenis, Corinthij ipsis con-

A rebus gestis.

tradicunt. Aeginates, vt Athenienses accusent, Lacedæmona proficiscuntur. Iam verò à belli consilio Lacedæmonios Archidamus absterrens, contra Steneleidas ad bellum suscipiendum impellens. Ad hæc Pericles legationem Laconicam contemnens, neque passus deficere animo propter pestilentiam Athenienses. Cuncta hæc Thucydidis opera, ingenióque, in omne æuum ab obliuione vindicantur.

Quis autem Herodotum illi comparauerit? Ille enim ad voluptatem legentium scripsit, hic omnia ex rebus ipsis, atque veritate deprompsit. Quanto verò quod ad alienam fit gratiam, infra id est, quod fit ad veritatem, tantò post se Thucydides Herodotum relinquit.

A comparatione. Herodoti & Thucydidis comparationē pulcherrimam vide apud Qui. lib. 10. ca. 1

Erant alia quoque permulta, quæ de Thucydide dicerentur, nisi, quò minus omnia diceremus, laudum suarum nobis obstaret multitudo.

Epilogus.

ALIVD EXEMPLVM.

Laus sapientiæ.

PROOEMIVM.

SApientiam adipisci felicitatis est: laudare autem pro dignitate ipsam maius est, quàm vt nostris id viribus adsequi possimus. Tantum

enim illi superat gloriæ, vt commune quoddam Deorum immortalium bonũ esse credatur. Cùm enim Deorum vnusquisque velut descriptam officij sui tueatur partem, Iuno nuptiis præsit; bellis Mars cum Pallade, Vulcanus inter ignes fabrileis suas exerceat parteis, ducat Neptunus nauigãtes; & quisque alius aliud sibi vendicet, sapientiã in commune sibi asserunt omnes, præcipuè verò præ omnibus Iupiter, quantò reliquis maior est, tantò omnium quoque sapientissimus æstimatur.

A genere. Vnáque sapientia est, quæ vel maximè æternam Ioui præstat potestatem. Et Dij quidem natiuam ipsam cognatámque sibi habent, munere autem ipsorum in terras quoque delata est, & Deorum filij sapientia sua maximam humanæ vitæ vtilitatem attulerunt. Quapropter poetæ laudem merentur, qui Palamedem & Nestorem, & si quis alius sapiens olim fuisse canitur, Deorum fuisse filios tradiderunt. Non quidem illi vano cõmẽto Deorum naturam velut permutare conati, quam ne Dij quidem ipsi permutare possent, sed generis permixtione communicationem indicantes virtutis, vt qui diuina quadam cæteris admiratione præstarent, Deorum filij crederentur. Nec immeritò illorum in Deos referebant genus, quorum sapientia maior, quàm humana, originem videbatur adfirmare diuinam.

Vt Herculẽ, Minoa, Perseum & reliquos.

Sola autem ipsa vtroque rerum statu æquas habet rerum vires. Nam reliquarum alia bello solùm probantur, alia laudamus in pace. Sapientia verò præcipua est vtriusque temporis moderatrix. Sic in bello versatur, tanquam prorsus artium pacis ignara: sic pacem continet, tãquam nunquam agitata strepitu bellorum. Denique tam apertè vtrique sese accommodat, vt in vtro horum æstimes, ei soli videatur esse dicata. Fert pacis temporibus leges, & omni tranquillitatis vtitur more: in bello verò victoriam præbet. Neque armis solùm superiorem facit, sed in concionibus quoque præstat inuictum. Itaque & inter bellantes, & inter pacatos sola præcellit, primásque sibi vendicat sapientia. Sola quoque diuinitatis proximè exprimit similitudinem: sola enim, velut Deus, futura prospicit. Quin ipsa quoque terram agricolis attribuit: nauigantibus áßignauit mare, adeò non fruges colligere sine sapientia, non nauim, nisi sapientis gubernatoris præsidio freti, ascendere auderemus. Itaque quicquid exhibet mare, quicquid hominum vsibus terra profert, meritò sapientiæ munus cuncta censentur. Ne cœlum quidem, & si quid in ipso latet, dimisit in occulto, quantùm solis se porrigit ambitus, quod spatium stellarum vnaquaque circumscribit, A Sapientiæ effectis.

ipsa peruestigauit. Despexit intra terras etiam, & quo pacto vita defuncti agemus, ipsa nobis aperuit. Troiam quam caperet temporis diuturnitas non potuit, sapientiæ astus subegit, & vnius consilium adepta, vniuersam Persarum potentiam dissoluit. Cyclopis oculus erutus est prudenti Vlyßis inuento, sicque quicquid est, quo quisquam vincat, ab ipsa sapientia deriuat.

A comparatione. *Quis ergo ipsi fortitudinem comparasse velit, cùm quicquid viribus fieri poßit, ipsa etiam sapientia præstet? Adeóque si ipsam fortitudini ademeris, per se fortitudo culpanda videatur.*

Epilogus. *Erant & multa alia, quæ de sapientia dicerētur, nisi maiora essent, quàm quæ possent modica oratione complecti.*

SCHOLIA.

LAus *&c.* Alii laudationem vocant, hoc est, orationem bona exprimentem, quæ alicui insunt, Εγκώμιον Græcè appellatur, quod iuxta Aphthonii sententiam dictũ eò quòd ἐν κώμαις, id est, in viis antiquitus canebant, Nam antiqui κώμας angiportus dicebant. Differt ab hymno & Epæno, quòd hymnus Deorum sit, encomion verò mortalium: præterea Epæ-

nus paucis verbis fit, Encomiõ autem secundum Rhetoricæ artem profertur. Postremò cùm in loco communi quoque laus sit, hoc differunt, quòd in loco communi pro viro forti dicentes, eo consilio dicimus, vt præmium petamus: Laus autem per se virtutis testimonium, vt ait Priscianus.

Laudandæ sunt, &c. Porrò præterita, instantiáque, atque adeò omnia, quæ nũc laudamus, nunc contrà vituperamus, res sunt omnis generis, quæ aut cerni tangíque, vt homo, equus, vrbs, flumen: aut animo intellectúque cognosci, atque percipi posint, vt facta dictáque. Virtutum item vitiorumque, tum artium varia genera, vt prudentia, iustitia, fortitudo, temperãtia, eloquentia, medicina, architectura, scientia rei militaris, aliáque id genus multa. Vitia autem quæ sint, hinc cognosci facile possunt, nempè iniustitia, luxuria, inuidia, &c. Ipsius autem Dei laus (quanquàm quid huic aut nostra laude accedat, aut vitupe io ẟdimatur, nõ video) totã huc pertinet Rerum autẽ, quæ cerni tangíque possunt, primas partes homines tenent, qui cùm cæteris animantibus brutis rebusque mutis ratione & sermone, cũ multis aliis

Item: Brassicam laudat Cato, maluam & Albucum Hesiodus.

Subicies genus, &c. Sunt qui hoc loci iubeant addenda esse ea, quæ natiuitatem vel miracula, vel prodigia præcesserunt: vt si laudaturus Scipionem dicas in matris cubiculo anguem visum, vnde conceptus, & Iouis ille filius fuerit creditus, cuius meminit Liuius lib. 6. belli Punici. Item in encomio Hecubæ recenseas facem, qua prædixerit incendium, & excidium Troianum. Item, quid natis euenerit enumeres, vt Midæ formicas, apes Platonis. Val lib. 1 cap. 6.

DE LAVDIBVS DVCTIS *ab animi, corporis, atque fortunæ bonis, ex Bucoldiano.*

Hominis laus.

LAVS HOMINIS A fortunis.

Aduertendum, fortunæ, corporísque bona nó ideo laudari, quòd quis habuerit ea, sed quòd

DE fortunis, quæ externa bona sunt subinde nobis est dicendum. Hæ autem quantæ sint, quot numero prædia, quo sita in loco, quo tempore, siue dono data, siue suorum testamento legata, parentibusve relicta acceperit, emeritue, ex adiuua-

ctorum loco narrandum locupletandúmque erit. Deinde ex descriptionis loco situm prædiorum, atque hortorum ad flumina, seu fontes & factas hîc ad voluptatem structuras pluribus licet verbis depingas: quemadmodum Homerus Alcinoi hortos: & maximè si is, quem laudas, Princeps sit, vrbésque, in quas imperium habet, describas. Quin & huius fortunas cum aliorum facultatibus conferendo, ex comparatorum loco mirè locupletabitur oratio: ostendẽdóque, aut genere, numero, fertilitatéque maiores amplioresque putandas, aut situ ad flumina, seu fontes, rebúsque manu factis, atque ad voluptatẽ structuris iucundiores amœnioresque.
Quod si verò eorum, quibus cum nostras cõferimus, omnium iudicio amplissimas esse copias constiterit, pares ostendisse contenti esse possumus. Spectãdum etiam, atque cum materia deliberandum, ecqua & à dissimili cõtrariisque copia peti posit. A dissimili hoc pacto: nostra prędia esse agrósque suburbanos, vnde certus fere quotãnis fructus redeat: illis non modò longius domo, sed & aliena in ditione sitos, iisque expositos fluminibus, quæ sæpius inundando sata omnia ob-

ruant, atque conuellant. A contrariis, noſtros flumina fontéſque irrigando agros vtilitatem adferre maximam: illis in ſata erumpendo, eadémque conuellendo incommodum adducere ſummum: huic aquarum curſum prodeſſe, illis eundem ipſum obeſſe: huic voluptatem adferre, illis mœrorem triſtitiámque dare: huic vel exorto bello omnẽ ex agris fructum redire, illis nullum: huius prædia vrbis horreum alimentúmque in hoſtes eſſe, illorum contrà hoſtium in vrbem: his patriã defendi, illis oppugnari. Quòd ſi verò principem laudandum ſuſcipias, potentiámque eius, gẽtis ſuæ, vrbiúmque genere & numero prædices, quo res maior, illuſtriórque fuerit, hoc magis his ex locis extendas.

QVÆ CORPORIS BONA *in homine ex locis amplifican- di ratio ſit.*

HActenus de externis bonis eius quẽ laudamus: quæ quidem pro perſonarum varietate alia atque alia exiſtunt: quæ perſequi, cùm infinitum, tum minus fructuoſum foret. Quare ad fontes ipſos

ducere consilium fuit vsúmque locorum in iis, quæ omnibus communia sunt, laudémque merentur, monstrare, vt horum vsu cognito, pro causæ conditione, quantã quisque velit moram vbique facere in augendo possit. Corporis autem bona esse diximus, staturã figurámque corporis: valetudinẽ robúrque: ipsam denique formam. Hæc quanquã leuiora sunt, suam tamen laudẽ merẽtur, certáque interim animorũ indicia esse solent. Vnde Homerus cùm in Thersite garrulitatẽ, animíque vitiũ nobis depingi vellet, nescio quo modo nõ tã malefacta, quàm corporis deformitatẽ vitiáque explicando vitiosissimum ipsum introduxerit. Idem staturã grãdiorem robúrque in principibus magnopere prædicat: vt qui Agamemnoni staturam magnã, cui maiestas inesset regia tribuit, Vlyssem illo quidem minorem, sed latissimis humeris & pectore describit. Iam verò Aiacẽ illum nõ ambobus modò his, sed cæteris Achiuis omnibus corporis statura & robore antecellentem introduxit. Nec noster Homerus hanc in suis laudem neglexit: qui cum & in cæteris, tum maximè in Ænea & Turno principibus corporis bona laudat. Et Dareta cùm alta statura,

Vide Quintil. dicto loco lib. 7. cap. 7.

latiſsimíſque humeris quod certum viriũ argumentum eſſe ſolet, in ſingulare certamen produxiſſet, eius tamen antagoniſtam Entellum vel ſenem, magnitudine corporis viribúſque adeò ſuperiorem facit, vt illum, non ſecus ac qui fruſtra vrbem, aut caſtellum oppugnet, hunc temerè infelicitérque aggreſſum dicat. Forma plus laudis meretur: præſertim in Principibus viris grauitas oris, maieſtáſque in vultu: hæc in primis pondus orationi autoritatémque tribuit: tantúmque in animis Gallorum hoſtium valuiſſe Tit. Liuius ſcriptum reliquit, vt cùm vrbe capta auidi prędæ in principum atria irruerent, cerneréntque hos cum ornatu habitúque paulò humano auguſtiore, tum maximè oris grauitate atque maieſtate Diis ſimillimos; domi ſedentes, ante horum ora, ſicuti deorum ſimulacra, velut venerabũdi conſtiterint: nihilque in hos ferrò grauius facturi fuerint, niſi M. Papyrius principum vnus prior iram mouiſſet. Atqui & hinc augendi modum, vſúmque locorum explicemus. Staturam, robur corporis, oríſque decus quantum ſit, vbi ab adiunctis ſatis expreſſerimus, à cauſis & euentis deinde dilatemus. Fuiſſe huius

Liui. Dec. 1. cap. 5.

maiores, homines cùm insigni statura & robore, tum quadam modestia orísque grauitate præditos, sempérque operam dedisse hunc, vt quæ à natura ad sui nominis dignitatem amplitudinémque acceperit, certa viuendi ratione aleret proueherétque, nulla vt Venus, Bacchúsque immoderatior corporis vires vigorémque auferret. Quare ea iam valetudine esse, vt nulla corporis imbecillitas obsit, quo minus in rebus cum grauitate agendis suo, amicorum, & Reipub. tempori seruiat. Quinetiam comparatione rem extendas, si cum aliis amplissimis hominibus conferas, ostendásque in hoc nostro aut similitudinem aut excessum esse, aut etiam dissimilitudinem: si aut proceritate, ipsóque robore, & valetudine, aut ipsius vultus grauitate, maiestatéque multis partibus sit superior.

QVÆ RATIO ANIMI *bona ex locis amplificandi.*

Restant animi bona, quæ vt cuiusque propria sunt, ita præ cæteris laudem mereri suo iure maximam solent. Hæc *Vtra sit*

Idē Quint. li. 3. ca. 7.

autem harũ via uti lior inquit, cum materia deliberabimus: dum sciamus gratiora esse audientibus, quæ solus quis, aut primus, aut certè cum paucis fecisse dicetur.

laudandi duplex via est: aut enim ad sua virtutum genera, vt suprà visum est, quæque referentur: sua prudentiæ, iustitiæ, fortitudini, & temperantiæ tribuendo facta: aut, quod nõ minus commodè fiet, temporum seruabitur ordo. Itaque dicendum, quî pueritiam adolescentiámque transegerit: quæ sequutus studia: quantúque in iis & quàm breui sit assequutus. Atque hic, si fortè insigne ingenij specimen indolísque haud vulgaris bonitas eluxerit, pluribus erit verbis extollendum: quo videlicet tẽpore, quo in loco, apud quos, qua in re, aliísque id genus additis circunstantiis, quas adiunctorum locus suppeditat. Quod si fortè operæpretiũ videatur, & hæc ipsa per plures ducendo locos plurimùm extendas. Ætate âutem iam magis inualescente, si qua scripta honesti sui studii, voluntatísque testimonia in lucem dedit, primùm qualia quantáque ipsa sint, narrandum, quantúsque inde ad plures fructus redeat. Quæ item seu doctorum, seu multitudinis, seu vniuersorum de iis testimonia iudiciáque existant. Quæ vbi ex adiunctorum testimoniorúmque loco, quem eundem esse diximus, prosequutus fueris, à caussis

ſubinde augebis: quòd à multis, magníque nominis hominibus ſiue rogatus, ſiue vltrò iuuandi ſtudio ad ſcribendum ſe contulerit. Ab euentis: non modò hominum de ſe expectationi reſpondiſſe, ſed & viciſſe: nec in vna atque altera, ſed in pluribus nationibus ipſius ſcripta legi, laudaríque. Atque hic & enarrandum, quorum expectatione maiora emiſerit, quibúſque in prouinciis plurimùm probentur. Iam verò & huius cum probatis magnorum autorum ſcriptis conferas: oſtendáſque potiora multò, melioráque hominum conſecuta eſſe iudicia: aut maximis ſummorum autorum monumentis paria eſſe, atque iudicari. A diſſimili etiam amplifices: ſi in iis, quibuſcum confers ſcriptis, diſsimilitudinem eſſe oſtendas: vt ſi Hippocratis & Galeni medicorum opera, cum Pauli & Pomponij Iureconſultorum ſcriptis conferas: illos rerum naturalium, hos ciuiliũ ſcientiam tradidiſſe: illos de vita, hos de fortunis ſolicitis bene conſuluiſſe: illos præcepta dediſſe ne morbus vincat, & æger moriatur, ..os ne auarus triumphet, & ſuum alteri eripiat: denique illos cauiſſe ne ipſa prænaturè vita, hos ne ſua

cuique res iniustè auferatur. Hinc mirè Cicero non sine delectatione corpus orationis auxit, dissimilitudinem studiorum Murenæ & Sulpitij pluribus verbis explicando. Hũc in modum singula quidem tam domestica quàm publica facta, quæ laudanda videbũtur, seruato temporis ordine, enarranda amplificandáque erunt, qua ratione domi vixerit, liberósque educarit, ad quæ studia miserit, liberalitérque aluerit, quos in viros aut abierint, aut se euasuros certam de se spem patri patriæque præbuerint. Quæ si persequaris omnia, ducásque per locos, incrementum res ipsa sumet maximum. Iam & quid commodi ipse, siue re operáque, siue consilio Reip. præstiterit. Quale est, si dum aliquando, vt sæpè, maximis de rebus bene Reip. consulendum fuit, inopsque consilij multitudo ea facili momento sequenda putasset, quæ probata Reipub. statũ euersura penitus fuissent, hunc in concionem prodiisse dicas: & prudenti oratione, quæ ex his aut illis inceptis commoda, maláue Reip. impenderent, edocuisse, eáque suscipienda persuasisse, quæ cùm singulis tranquillitatem, vtilitatémque, tum vniuersis nomen, gloriámque attulerunt. At-

quę hæc aperienda, pluribúsque verbis ex locis aliis atque aliis explicãda erunt, quæ res ad ita cõsulendũ animum potissimum impulerit: quæ si honesta, vtilísque fuit, euenta votis respondisse pulchrum erit. Quanta autem gloria emolumentáque inde Reip. euenerint, quis item ad consultorem fructus honósque ab vniuersis vicissim redierit, copiosè erit exponẽdum. Postremò comparationibus rem extẽdas: cum vrbis conditoribus, aut munitoribus huius factum conferendo, & aut maius aut simile, dissimiléque ostendendo. Illos vrbem quidem condidisse, hunc conditã prudentia sua ab exitio conseruasse: illos partim fundamenta iecisse, partim mœnia turrésque, in hostes propugnacula non sine summis oppidanorum impensis laboribúsque altius eduxisse: hunc vnum ipsa modò ratione consilióque, non mœnia solùm, vrbémque, sed & fortunas omnium, vitámque seruasse. Quantum etiam ciues grati vicissim posteà huic honorem, gratiámque habuerint, cum iis conferas licèt, quibus ob præclarissima in Rempublicam merita non ingrati extiterũt: doceásque aut maiora, aut paria huic contigisse omnia. Quòd si verò is, quem

laudas, princeps ſit, exercitúmque duxit, præterquàm quòd ex his locis omnibus, ab adiunctis quæ latè patent, paſſimque vſui ſunt, à teſtimoniis, à cauſis, ab euentis, ex comparatione maiorum, minorum, à ſimili, à diſsimili, à contrariis, copiam petas, etiam à deſcriptionis loco amplifices maximè: cùm aut ſtratagemata genúſque militum, & armorum, aut vrbes, quas cepit, regionéſque & gentes, mores, aliáque id genus ſuo quæque loco deſcribas. Porrò cùm temporis hic ſeruandus ſit ordo, danda eſt opera, vt leuiora aut omittamus, aut paucis perſtringamus. Quæ verò magna ſunt, & prudenter, & iuſtè, & fortiter, modeſtéque facta, laudémque in animis hominum maximã merentur, per plures ducenda locos, plurimúmque dilatanda erunt. Quæ autem laudari facta oporteat, horúmque numerum, perſonæ, quas laudandas ſuſcipies, ſecum adferent, in quibus ſingulis augendis, cognitis his locis, quantam ipſe voles, moram trahas.

VT EA EX LOCIS AVgenda, *quæ post mortem acciderunt.*

CVm igitur hunc in modum, quæ toto vitæ cursu rectè fecit, verbis extuleris, dilataueriſque, non negligẽdum quomodò exceſsit è viuis, & quæ, vita iam defuncto, virtutis ergò magna acciderunt. Nam cùm magnis viris, dum vita manet, laudémque ſequẽtibus, comes ſit inuidia, fit, vt morte iam ſublata, ereptíſque, quos nocitura ſequitur, ſeſe auertat, patiatúrque mortuis, quem viuis noluit, ſuum honorem deferri. Quare ſi & huic vita defuncto, aut tumba publicè magnificẽtius ſit extructa, aut ſtatua erecta, aut denique quotannis ad ſempiternam huius memoriam, rerúmque ab ipſo geſtarum, aliquid ſtatis diebus fiat, quanta hæc ſint, quo tempore fiant, quo in loco, à quibus, quantis impenſis, quanto ſtudio, aliíſque id genus explicatis circunſtãtiis, quarum adiũctorum locus nos admonet, copioſè erit exponẽdum. A cauſis item & hæc ſi voles, amplifices: quæ ipſius in Rempub. merita conſtent: cur tantum vel mortuo honorem conſtituerint. Ab

euentis hic nihil ſumas, cùm explicata ex adiunctorum loco cauſas ſuas præceſſerint, niſi propterea hæc defuncto contigiſſe dicas, vt, ſtatuto præclarè factis ſummo honore, plures ad imitandum pellicerentur, exponaſque ea ita ex ſententia eueniſſe: pluréſque, honoris præmio incitatos, ipſam virtutem ſequendo, nominis immortalitatem venari. Quin etiam ex comparationis loco locupletari res poteſt maximè: ſi virtutis præmia, monumētaque huic poſt mortem conſtituta, cum Regum parentationibus funebribúſque honoribus conferas, atque oſtendas, ſtudio hominum vltrò hæc præſtantium illos ſuperaſſe: rerum autem magnificentia æquaſſe. A diſsimili item, illis à regiis, regiaque pecunia funebria magnificentiùs adornata, huic ab vniuerſo populo, æréque publico ſplendidè inſtructa: illis, quia Reges vixerunt, mortuíque ſunt: huic, quod patriæ conſeruator extitit, mortuúſque ſit, habitus eſt honos: illis, ne regiū nomen leue in animis vulgi putaretur: huic, ne ſua virtuti præmia deeſſe viderentur. A contrariis: Illos ſubditi maximè oderunt, hunc ſui ſummo honore proſequuti ſunt: illos noua conſtituendo

vectigalia, annonam, victúmque communem aggrauasse agnoscunt, hunc virtute, prudentíque consilio plurimùm leuasse intelligunt: illos viuos Tyrannos execrati sunt, hunc patriæ patrem conseruatorémque appellantes, amplexi sunt: Illos post mortem, vel ab aliis honorari ęgrè ferentes, quãtum in sua positum potestate impediuerunt, hunc contrà vniuersi ęquali studio summis honoribus vltrò affecerunt. Quæ ratio sit personas laudandi, ab externis corporis, animíque bonis, atque adeò ab iis, quæ has tempore antecedunt, simul iuncta, & pòst insecuta sunt, ostendimus. Antecedunt autem homines tempore, patria, parentes: cum iis coniuncta sunt, fortunæ, corporis, animique bona omnia: pòst autem insecuta sunt, habiti post mortem honores, præclaraque de iis hominũ iudicia. Qua autẽ via singula ex locis copiosè instrui, augeríque possint, vtcunque aperuimus, nõ quidem eo consilio, quod tantam copiam, quanquàm paucis rem perstrinximus, in cuiuscuis hominis laudem (quis enim finis?) temerè adducendam putemus: sed vt monstrato locorum vsu pro causæ cõditione, quantã quisque inde velit copiam peteret.

Laus hominũ in tria tempora diuiditur: in tẽpus quod ante eos fuit, quo ipsi vixerunt, & quod fatũ eorum est insecutum. Quint. lib. 3. cap. 7.

Neque enim hîc cuiquam, quid fieri debeat, præscribimus, sed quid poſsit.

EADEM QVAE LAVDANdi & vituperandi hominis ratio.

POrrò vituperandi quæ ratio ſit, hinc facilè intelligi poteſt. Siquidem idem ordo, eadémque per omnia via in vituperandis externis, corporis, animíque malis erit ſequenda. Patriam igitur parentéſque bonos habuiſſe, atque inde degeneraſſe, patrimoniúmque dilapidaſſe, † tam vitium, dedecúſque eſt, quàm cui hæc mala obtigerunt. In corpore autem ſi qua ſit deformitas, vt in Therſite, ſuis erit verbis exaggeranda: ſi nulla, forma, viribúſque malè vſum fuiſſe, odio, dedecoríque erit magno. Ab animo autem profecta vitia, flagitiáque, ſeruato temporis ordine, niſi in ſua vitiorum genera ſpargere quæque mauis, perpetua oratione, quod in L. Piſone facit Cicero, erunt explicanda, atque exaggeranda. Quod ſi fortè & iam vita defunctis aliquid accidit, quo turpitudo odiúmque augeatur, non erit ſilentio prætermitten-

† Vt Catilina.

Hac in re idem præceptum, quod in laudatione ſeruãdum.

dum Singula autem eadem ratione, qua ſuperiora ex locis augenda amplificandáque erunt.

Poſtremò epilogum,&c. Sunt qui prætermittendum eſſe tradant vitæ modum, item mortis qualitatem, item quæ mortem ſint conſecuta, vt communē luctum, honores, exequias, ſtatuas, ſepulturam magnificam.

DISPOSITIO LAVDIS,
tetraſtico comprehenſa.

Principium ſequitur genus, vt gens, natio, patres.
Vita micans ſtudiis, legibus atque bonis.
Res geſtas animus, corpus, fortuna miniſtrant.
Comparat in maius, votáque finis habet.

Thucydides,&c. Hic (vt ait Cicero de claris Oratoribus) erat Athenienſis ſummo loco natus, ſummúſque vir, qui ad Olorum Thraciæ Regem, ceu ad progenitorē ſuū retulit nomen, affinem habuit Miltiadem, neceſſarium Cimonē, vt ait Marcellinus Græcus, & Plutarchus in Cimone. Hoc authore fuit adeò delectatus

Thucydide quantum delectatus Demoſth. Offi. 1.

Demosthenes, vt eũ octies transcripserit.

Athenis, &c. Cice. de Oratore lib. 1. Omnium doctrinarum inuentrices Athenas vocat, vbi omnis dicendi vis inuenta sit, & exculta, & ad filium scribens, ait vrbis authoritatem eam esse, quæ possit exẽplis augere, &c. Quòd autem Attici sint acutiores, in causa aiunt esse tenue cœlum, quod qui crassum habent, crassos censeri, vt in libro de fato Cice. Porrò Atheniensis patriæ celebritas multum faciebat ad nomen illustrandum, vnde apud Ciceronem de Senectute, Seriphius Themistoclem non suæ, sed patrię gloria splẽdorem assecutum affirmabat. Et apud Romanos magnificum erat & gentibus venerabile, ciuem Romanum fuisse. Vnde Diuus Paulus se Romanum esse dicebat, quam vrbẽ Tribunus maxima summa comparârit. Actorum 22.

Idem Cic. in epist. ad Brutum, & Quint. lib. 2. cap. 20.

Eloquẽtia, &c. Nihil, inquit, admirabilius & magis populare, quàm eloquentia. Hãc Cicero de Orat. 3. vocat vnam de summis virtutibus, & de Claris oratoribus, ingenij lumen.

Vitæ magistras, &c. Leges enim conditas esse constat ad salutem ciuium, ciuitatúmque incolumitatem, vitámque homi-

hominum & quietá,& tranquillam,vt ait Cic.2. de leg.

Posteritati mandauit, &c. Id est, memoriæ prodidit, idque lib. 8. quos scripsit de bello Peloponnesiaco & Atheniensium.

Platæa, &c. Platæa vel Platææ pluraliter, *Platea.* clarissima fuit Bœotiæ ciuitas,quam Stephanus dictam ait παρὰ τὴν πλάτην, hoc est, à remo. Statius lib.7.Thebaid.

Nuntiat excubiis vigiles arsisse Platæas.

De bello Platæensi Thucydides libro 2. & 3.Et Plutarchus in vita Aristidis,& Cimonis.

Atticam, &c. Ditio vel regio fuit Attica, in qua Athenæ ciuitas, philosophorum alumna, vbi primus omnium regnauit Cecrops, vnde Athenienses Cecropidæ,vt infrà patebit. *Attica.*

Peloponnesi, &c. Peloponnesus Græciæ regio, alio nomine Achaia, alio, Pelasgia dicta. Vide Plin.li.4.ca.4.Nomen habet à Pelope Rege,Hippodamiæ viro, Tantali filio, quasi Pelopis insula. Sita fuit inter duo maria, Ægæum & Ionium, Platani folio similis. De bello Peloponnesiaco Thucydides libro 2. Plutarchus in Nicia. *Peloponnesus.*

Apud Naupacton, &c. Naupactus Aeto- *Naupactus*

liæ, quæ Acarnaniæ, Phocidi, & Locris contigua ciuitas, nomen habens à nauiũ compaginatione: ναυπηγέω, nauim fabrico, ναυπηγός, fabricator nauium. Meminit Erasm. in Prouer. Excubias agere in Naupacto, cuius natale prœlium apud Thucydidem lib. 1.

Lesbos. *Lesbos, &c.* Celeberrima fuit Ægei maris insula ante Troadem. Vide Plinium libro quinto cap, 31. Athenięſes, duce Nicia, receptos Lesbios multarunt, muros demoliti, naues & agros ademerunt. de qua re Thucydides lib. ſecundo.

Ambracia *Ambraciotis, &c.* Ambracia vrbs Epiri fuit aſpero ſubiecta tumulo, vt ait Liuius lib. 7. belli Macedonici. Huius ciues Ambraciotæ, quorum hiſtoriam Thucydides lib. 2. complexus eſt.

Iudicium, &c. Huius meminit Thucydides lib. 4. & 5. Aphthonius habet, *δίκη Λακεδαιμονίων οὐκ ἀγνοεῖται παράνομος*, id eſt, Lacedæmoniorum ſententia iniuſta ſcitur.

Sphacteria. *Sphacteria, &c.* Σφάττομαι, iugulo, vel macto eſt, vnde Sphacteriam inſulam ab Heracleotarũ mactatione dictá eſſe, Stephanus ait. Hiſtoriam Sphacteriæ, Thucydides habet lib. 4.

Pylos, &c. Hæc fuit olim vrbs Nestoris, à Neleo condita, vnde Ouidius: *Pylos.*

Nos Pylon, antiqui Neleia Nestoris arua,
Misimus.

Distabat à Sparte stadia circiter quadraginta, in agro Messenio. Hanc olim Demosthenis consilio munitam, Lacedæmonij oppugnarunt. Meminit Thucydides loco citato.

Corcyræi, &c. Corcyra, secundum Thucydidem, Peloponnesi ciuitas fuit. Item insula, Alcinoi patria. Lucanus lib. 2. Vela ferantur in portus Corcyra, tuos. Huius ciues Corcyræi Athenis orationem habuerunt, qua contra Corinthios petebant auxilia: quibus compertis & Corinthij miserunt Athenas Legatos, qui Corcyræorum orationes refellerent. Vide primum Thucydidis librum. *Corcyra, corinthiorum fuit colonia, quam ij deduxerũt circa olympiadem 18.*

Aeginates, &c. αἰγινῆται, alij vertunt Æginenses, qui Athenienses accusaturi Lacedæmona profecti fuerunt, vt ait Thucydides libro quarto. Aeginam autẽ Peloponneso contra Atticam ciuitatem adiacentem aiunt: & insulam Pyreo portui propinquam, ab Aegina Asopi Bœotiæ Regis filia nomen trahens Ouidius 7. Metamorphoseos.

Oenopiam veteres appellauere, sed ipse
Aeacus Aeginam genitricis nomine dixit.

Archidami Rhetoris meminit Quint. li.3. cap.6.

Archidamus, &c. Huius meminit Thucydides libro primo & ſecundo. Hic fuit Orator, dictus quaſi princeps populi. Fuit & rex Spartanorum, quem ciues multarunt, quòd exiguę ſtaturę fœminam vxorem duxiſſet, vt ait Plutarchus in vita Ageſilai. Et ab Archidamo Thucydîdes interrogatus, vter, ipſe an Pericles, lucta præſtaret: Reſpondit, vbi luctando illum vicero, mox ille dicendo, ſe cecidiſſe negat, idque ſpectatoribus perſuadet. Plutarchus in Politicis.

Absterrens, &c. Lacedæmonij bellum, propter ſocios Corinthios iniuriis affectos, illaturi erant Athenienſibus, quod Archidamus diſſuaſit, affirmans eorum vires pares eſſe aduerſum Peloponnenſes atque finitimos: ſed aduerſus hoſtes procul habitâtes eſſe omnino impares. Quare legatos Athenas mittendos eſſe, qui nomine ſociorum iniurias deprecarentur, atque pacem expoſcerent.

Steneleidas, &c. Qui finita Archidami oratione apud Lacedæmonios verba fecit, adhortans eos, ne ſocios haberent cõtemptui, nec vltionem differrent, ſed pro-

tinus arma ſumerent. Fuit autem vnus Ephororum: Hi apud Lacedæmonios erant Tribuni plebis, Regibus oppoſiti, ſicut apud Romanos Conſulibus. Vide Ciceronem tertio de Legibus.

Pericles, &c. Hic fuit Athenienſiū Dux, Philoſophus & Orator, diſcipulus Anaxagoræ. Vide Iuſtinum lib. 3. Valerium lib. 8. cap. 9. Quintil. libro 12 cap. 2. *Pericles.*

Peſtilentiam, &c. Athenienſes bello atque morbo preſſi Lacedæmoniis erant ceſſuri, ſed oratione Pericles ad bene ſperandum eos exhortatus eſt. Vide Thucydidem libro primo & ſecundo.

Ad voluptatem &c. Quintilianus lib. 10. cap. 1. inquit: Hiſtoriarū multi ſcripſere præclarè: ſed nemo dubitat, lōgè duos cæteris præferendos, quorum diuerſa virtus, laudem eſt penè parem conſecuta. Denſus & breuis & ſemper inſtans ſibi Thucydides: dulcis & candidus & effuſus Herodotus. Ille concitatis, hic remiſſis affectibus melior. Ille concionibus, hic ſermonibus. Ille vi, hic voluptate.

IN SAPIENTIÆ
laudem.

Exordiū ductum à ſapientiæ præſtantia, cámque laudandi difficultate. Eam *Sapientiæ laus.*

Cicero Officiorum 2. ſcientiam appellat rerum humanarum atque diuinarum. Vide Tuſculanarum Quæſtio. 4.

Adipiſci, &c. Sapientiam adeptum aſſerunt eum, qui cùm vituperatur, non iraſcitur, & cùm laudatur, non extollitur. Plato (vt ſcribit Laërtius Diogenes) interrogatus, quomodo quis ſapientiam adipiſceretur, reſpondit: ſi non expectarit, quæ non euenire poſſunt, nec de præteritis recordatus fuerit.

Iuno. *Iuno, &c.* Cicero de Natura Deorum 2. dictam ait à iuuando: nuptiis præeſt, vnde pronuba. A parturientibus inuocatur, vnde Lucina. Apud veteres nihil aliud erat, quàm aër. Vide Macrob. de ſomnio Scipionis cap. 17.

Mars. *Mars, &c.* Quem apud Thraces natum affirmarunt, hoc eſt, apud bellicoſos atque feroces homines. Cuius meminit Cicero de re militari.

Pallas. *Pallade, &c.* Hanc alio nomine Bellonam vocabant. Lactantius lib. 1. cap. 21. Mineruam à minuendo, vel minando, ſecũdum Ciceronem. Pallada autem, quòd haſtam vibret, ἀπὸ τοῦ πάλλειν. Natam aiũt è Iouis cerebro, de qua plura Macrob. 1. Satur. cap. 17.

Vulcanus, &c. Cicero de Natura Deorum tertio scribit quatuor Vulcanos fuisse. Quorum primus Cœlo natus, Secundus Nilo progenitus fertur, Opus dictus. Tertius Iouis & Iunonis filius, qui Lemni fabricæ traditur præfuisse, de quo Aphthon. hoc loci videtur intelligere. Quartus Menalio natus, qui Vulcanias prope Siciliam insulas tenuit. *Vulcanus.*

Neptunus, &c. Vt Portunus à portu, sic Neptunus à nando paulùm primis literis immutatis deriuatur. Saturni & Opis filius, qui & παλαίμων inter Deos celebratus. Vide Ciceronem libro de Natura Deorum 2. *Neptunus.*

Dij cognatam sibi habent, &c. A Diis progenitam sapientiam asserit. Gellius autem libro 13. cap. 8. ex Afranij sententia, Sapientiam scribit Vsus & Memoriæ filiam, quòd vsu vitę, multáque rerum experientia paretur prudentia. Vnde prouerbium Solonis nominę celebratum, γηράσκω δ' ἀεὶ πολλὰ διδασκόμενος: quem sic vertit Erasmus: Quotidie addiscens plurima, fio senex. *Sapientia vsus & memoriæ filia.*

Palamedem, &c. Hic Nauplij Regis Euboeę filius erat, vnde Naupliades. Ouid. in Ibin. *Palamedes.*

Naupliadæque modo ficto pro crimine pœnas
Morte luas, nec te non meruisse iuuet.

Deorum filius habitus, quòd ingenio diuino præditus, ordinem aciei, & aliquot literarum figuras inuenerit. Vide Plinium lib.7.cap.56. Philostratum lib.4.

Nestor. *Nestorem, &c.* Huius pater Neleus, & mater Chloris legitur. Deorum filius putatus, propter eximiam prudētiam & eloquentiam. Hunc Agamemnon sibi semper adhibuit consulem. Cicero de Senectute: Dux Græciæ non optat vt Aiaces simil s decē habeat, at vt Nestores quinque.

Homerus Iliados α. τοῖσι δὲ Νέστορ ἡδυεπὴς ἀνόρουσε λίγυς, πυλίων ἀγορητής. τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή.

Deorum filios, &c. Vt Herculem, Aesculapium, Mercurium, Aeneam, Achillem, Liberum, Cæsares. Etenim gētilitas olim magnates atque Reges Deos appellabat, siue ob miraculū virtutis, siue ob prudentiā, siue ob beneficia, quibus etiam ad humanitatem compositi, siue in adulationē. Vide Lactantium lib.1.cap.15.

Deorum naturam permutare conati, &c. Sunt qui hunc locum ita reddūt ex Græ-

co: Non illis Deorum naturam attribuẽtes, ita enim veri Dij fuissent, communione generis commune bonum sortiti, sed quatenus id bonum sibi compararũt, Deorum filij existimati sunt.

Vtriusque temporis, &c. Id est diuinum munus ac progenies sapientia principatum obtinet & pacis & belli temporibus. Nos exhorrescere metu non finit, & hac præceptrice in tranquillitate rectè viuere possumus. Vide Ciceronẽ de finibus bonorum & malorum.

Futura prospicit, &c. Docet enim sapientia nihil temerè & præcipitanter agendũ, sed omnia consultò & præmeditatò. Cuius propriũ est, nihil, quod pœnitere possit, facere, vt ait Cicero Tuscula. Quæstio. 5. Et non committere, vt aliquãdo dicendum sit, non putaram, vt inquit idem Cice. Offic. 1. Valerius lib. 7. cap. 2. Porrò sapiens assuescit futuris malis, & quæ alij diu patiendo leuia faciunt, hic leuia facit diu cogitando. Præcogitati enim mali mollis ictus venit. Ideo stultis, fortunæ cedentibus, omnis videtur noua rerum inopinata facies, vt ait Seneca ad Lucilium Epistola 77.

Cœlum, &c. Id est, sapientia nobis re-

uelauit, quæ sunt in cœlis arcana, τὰ ἀπόῤῥητα, ineffabilia mysteria.

Vita defuncti, &c. Vt & Galli sapientes, qui persuasum habuerunt, animas hominum immortales esse, soliti pecunias mutuas quæ apud inferos redderentur, dare. Valerius lib. 2. cap. 1.

Actus sapientiæ, &c. Ad molem immanis equi respexit. Virgilius in 2. Æne.

Instar montis equum diuina Palladis arte
Aedificant, sectáque intexunt abiete costas.

Et vnius consilium, &c. Aphthon. sic habet: καὶ περσῶν ὅλων διέλυσεν δύναμιν δι' ἑνὸς κυροῦσα βουλεύματος. Rodolphus Agricola pro κυροῦσα videtur legisse κύρου, Fuit quidem sapiētissimus Persarum Rex Cyrus, qui dicere solitus, neminem debere principatum suscipere, nisi melior his, in quos acciperet. Is Astyage, Medorum Rege, auo materno victo, regnum Persicum auxerat, nō ademerat. Vide Iustinum lib. 1. Sunt igitur, qui hunc locum referant ad Alexandrum, qui legitur Persas in fugam conuertisse. Alij malunt ad Aristidem referre, sub quo duce Persæ victi eorúmque dux Mardonius Arimnesto Spartiata saxo caput saucius, vt ab Amphiarai oraculo sibi prædictū erat, occiditur, vt Plutarch.

Cyrus regnū à Medis ad Persas trāstulit, circa Olimp. 56.

in vitis refert.

Cyclops, &c. Dictus ab vno, quem habuit in fronte, oculo, quasi circularis oculus, de quo apud Virgilium in tertio Aeneidos libro. *Cyclops.*

Nam simul expletus dapibus, vinóque sepultus,
Ceruicem inflexam posuit, iacuitque per antrum
Immensum, saniem eructans, ac frusta cruento
Per somnum cōmixta mero, Nos magna precati
Numina, sortitique vices, vnà vndique circum
Fundimur, & telo lumen terebramus acuto,
Ingens, quod torua solum sub fronte latebat,
Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis instar.

Propertius lib. 4.

Cessit & Ætneæ Neptunius incola rupis,
Victa Maronæo fœdatus lumina Baccho.

Vide Homerum 10. Odyss.

Fortitudo culpanda, &c. Sine sapientia, inquit, fortitudo non est fortitudo, sed temeritas, propterea quòd fortitudo est cōtemptio laboris & periculi cum ratione vtilitatis, & compensatione commodorum: temeritas est, considerata dolorum perpesſione, gladiatoria periculorum susceptio, vt ait Cicero ad Herennium 4. *Fortitudo.* *Temeritas.*

EXEMPLA LAVDATIONIS: & primò laus Demosthenis.

Exordium

QVi parentibus obſcuris nati ad decus præclarum virtute propria aſcēderūt, non inferiorem laudem merentur, quàm qui nobilitate maiorum ſuperbi ſe iactant. Maior enim eſt gloria, virtutibus propriis niti, quàm alienis intumeſcere.

A genere.

Demoſthenis quidē pater Demoſthenes fuit, vir honeſtus atque probus, ſed plebeius, ab officina gladiorum Machæropœus appellatus, vix ſeculo ſuo notus, vt Valerius inquit. Atqui filius ad ſummum decus euectus, omnibus maioribus ſuis præluxit.

Diis ille aduerſis genitus, fatóque ſiniſtro.
Quem pater ardentis maſſæ fuligine lippus,
A carbone, & forcipibus, gladiósque parante
Incude, & luteo Vulcano, *ad Rhetora miſit,*
Vt ait Iuuenalis Satyra decima.

A patria. *Demoſthenem legem orandi vocat Quint. li.*10. *ca.*1.

Sortitus fuit patriam, vbi inuentæ & excultæ bonæ diſciplinæ. Vnde velut ex equo Troiano complures viri celeberrimi prodierunt.

A maioribus.

Maiores parum illuſtres habuit, ſed

eos ipſos eloquentia atque virtutę ſua nobiliſsimos reddidit, oratorum princeps ęſtimatus.

Honeſtè fuit educatus ac bonis diſciplinis inſtitutus, ſub oratore clariſſimo Iſæo, & præceptore Platone, ad bonarum literarum ſtudia inflammatus à Thraſio Eunomo. *Ab Educatione.*

Ingenij ſpecimen ſub prima iuuenta ſtatim emicuit. Vis in eo dicendi mirabilis & glorioſa Rempub. tutata fuit. Nactus in Rep. materiam vberem & honeſtam pro Græcorum libertate aduerſus Philippum, & in ea præclarè decertans, confeſtim nomen & gloriam aſſecutus eſt, nec ſolùm vt diſertus, verùm etiam vt fortis vir ſuſpiciebatur, vt admiraretur ipſum Græcia, obſeruaret Perſarum Rex, plurimúsque apud Philippũ ſermo eſſet, confiterẽtur aduerſarii ſibi aduerſus præclarum virum eſſe certamen. *A bonis animi.* *In quem eius Philippica extant.*

Corporis quidem in eo fuit imbecillitas, quam ingenio atque doctrina compenſauit, atque reſarſit. Etenim commemorato nomine Demoſthenis, maxima eloquentiæ conſummatio audientis animo oboriebatur. Lateris quidem firmitate defectus, quas corporis habitus vires *A bonis corporis.* *Humerorũ iactationẽ quomodo ille emendarit, vide apud Quin. lib. 11. ca. 3.*

negauerat, à labore mutuatus eſt. Qui cum rerum natura præliatus & quidem victor abiit, malignitatem eius pertinaciſſimo animi robore ſuperando. Itaque alterum Demoſthenem mater, alterum induſtria enixa fuit, vt ait Valerius Maximus.

A bonis fortunæ & à morte. Aduerſus tutores ſuos puer adhuc pupillares actiones habuit Demoſthenes vt teſtatur Plutarc. in eius vita: & Quin. lib. 12. c. 6.

Patrimonium abundans relictum erat, ſed id tutores malè adminiſtrauerant. Partem enim ſurripuerant, partem neglexerant. Ipſe tamen ſatis opum ſtudio conſecutus, & iis præſtantiora bona ſecum geſtabat, non humeris, non oculis viſenda, ſed æſtimanda animo, quæ domicilio mentis incluſa, nec mortalium, nec Deorum manibus labefactari queũt, & vt manentibus præſtò ſunt, ita fugientes non deſerunt, vt de Bia Valerius ſcribit.

Pro ſalute Reipub. vitam amiſit, vnde eius mortis diem omnium mœſtiſſimam egerunt, & inter ſacra Cereris ieiunârunt mulieres. Populus item Athenienſis, honorem illi reddens, ſtatuam, vtque maximus natu ſui generis publicè ſtipendia haberet, decreuerunt.

ALIVD EXEMPLVM IN laudem Philippi Regis Macedonum.

EX Græcorum Regibus, meo iudicio, nullus fuit, quem non Philippus Macedonum Rex vel ingenij dexteritate, vel virtutum meritis exuperârit. *Exordium*

Patrē habuit Amyntam, summæ prudentiæ virum: patriam celeberrimam, atque regnum adeptus centum & quinquaginta populorum. Plinius lib. 4. *A genere & patria.*

Epaminunda strenuissimo imperatore, & sūmo philosopho vsus est præceptore (Orosius lib. 3. cap. 12.) A quo & bellicis artibus & philosophiæ præceptis præmunitus ad regnum accessit. *Ab educatione.*

Thessaliam domuit, Græciam penè totam consiliis præuentam viribus vicit, nec ita bellicis tumultibus præpeditus, & victoriis affect⁹, vt à liberali Musa & studiis humanitatis abesset. Quin lepidè comitérque pleraque & fecit & dixit, & egregia ingenij monumenta reliquit. Argumento sunt Epistolæ, munditiæ, venustatis, & prudentiæ plenissimæ, velut illę quibus Aristoteli natum sibi filium, & ab *A rebus gestis.*

eodem instituendum denuntiauit. Quibus omnibus ea, quæ fortassè iuueniliter patrasse criminari posset, abundè satis deleuit.

Ab animi bonis. Clementia singularis in eo fuit ac benignitas in victos: vnde quibusdam ipsi consulentibus, vt cum Atheniensibus asperius ageret, respondit illos absurdè facere, qui homini, cuncta ad gloriam tum agenti tum patienti, suaderent, vt gloriæ suæ theatrum abiiceret, significans sese hoc agere, non vt Athenas euerteret, sed vt ciuitati celeberrimæ doctissimorum virorum copia florenti, suas virtutes probaret. Item: Quidam petulantioris linguę maledicta cõiicere solebat in Philippum, hunc amici hortabantur vt eiiceret in exilium. At ille negauit se hoc facturum, demirantibus quid ita, ne inquit, oberrans inter plures malè de me loquatur. Quòd maledicum non egit in crucem, vel clementiæ erat: quòd ignouit, vel magnanimitatis: quòd contempsit, quòd noluit expellere, prudentiæ: plus enim nocuisset. Vide Eras. 4. Apophthegmatum, Diodorum Siculum lib 3.

A comparatione. Quis autem Hannibalem Carthaginensium ducem Philippo censuerit comparan-

parandum? Ille multa quidem gessit, sed pleraque perfidiosè ac crudeliter, hic omnia sapienter ac cum animi summa moderatione.

Longè plura de tanto Imperatore dicenda essent, sed finem facio, contemplans meam dicendi facultatem longè inferiorem esse, quàm vt tantis Philippi virtutibus par esse possit. *Epilogus.*

ALIVD EXEMPLVM IN Eloquentiæ Encomion.

CVm, autore Gellio, turpius sit frigidè laudare, quàm insectanter vituperare, metuò ne non encomion eloquētiæ minus aptum ego dicturus, ingenij magis inopiam proditurus sim, quàm dignis illam laudibus euecturus. Attamen si libet principium considerare, reperiemus eam honestissima productam origine, optimisque rationibus profectam. *Exordium.* *A genere.* *Quin. l. 2. cap. 20. de eloquentiæ autē præstātia vide apud eūdē li. 2. ca. 16.*

Quæ cùm vna sit de summis virtutibus, vt ait Cicero, nemini dubium esse debet, quin ab illo, qui fons omnium virtutum est, & origo, profecta sit, nempe à Deo optimo Max. cuius, vt sacra scriptura meminit, dona sunt linguarū genera,

omnésque sapientiarum ac scientiarum sermones, ex quo, per quem, & in quo sũt omnia.

Ab iis quas perficit rebus. Cœlitus igitur demissa admirabilem in rebus humanis potentiam recipit, & incredibilem efficaciam facultátemque accendendi mentes ad honestatem, animos ad gloriam. Adflictos cõsolatur, perterritos timore vacuos reddit, seditiones compescit, feros & agrestes homines ad humanitatem deducit. Vnde poetæ Orphea & Amphiona finxerunt demulsisse feras, & cum arboribus montes traxisse, ait enim Horatius:

Agrestes homines sacer interprésque Deorum
Cædibus, & fœdo victu deterruit Orpheus:
Dictus ob id lenire feras rapidósque Leones.
Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis,
Saxa mouere sono testudinis &c.

Occupatio Ha. de re vberrimè apud Quĩ. dic. cap. 16. lib. 2. Sed inquis, Eloquentia scelestos pœnis eripit, falsis veritatẽ expugnat, status Reipub. euertit, vt bono iure Lacedæmonij rhetores videantur expulisse.

Redditio. Esto, sed eadem ratione omnes bonæ artes, omneis magistratus, cùm vtrinque aliquando proueniant mala, possent expelli. Item è medio tolli ignis & aqua, vnde sæpenumerò maxima oriuntur dispē-

dia: atqui bonæ res malæ non ſunt, ſi bene vtamur.

Quis eloquentiæ prætulerit liberalitatem? hæc paucis poterit prodeſſe: illa ſuas in omnium mortalium ſalutem vires extendit. *Cõparatio*

Rerum magnitudine deterritus finem facio, etenim maximis eloquentiæ laudibus vix vllius dicẽdi facultas reſponderit. *Epilogus.*

ENCOMIVM MARPVRGENſis Academiæ.

Ingratiſſimus omnium haberi meritò poſſem, ſi cõcionis huius hodiernæ autoribus, nempe iis quibus meipſum debeo, non in præſentiarum morem gererem, in dicẽdis, quem ſcopum huius orationis eſſe voluerunt, beneficiorum laudibus, atque ſummis in nos omnes meritis. Rationis omnis expers volatile Ciconiam, nouimus omnes officij mutuam rependere vicẽ ſolêre, vt hinc, ἀντιπελαργεῖν, natum ſit prouerbium. Quantò æquius ac iuſtius nos, qui ratione ducimur, gratiam nobis benefacientibus, ſi propter culpam fortunæ iniquioris non parem referre potuerimus, tamen aliquã *A dicentis officio.*

ſcribendo ſaltem, bene ſentiendo, atque aſsiduis illos extollendo laudibus, & habere & agere non detrectauerimus. Cùm autem Academia Marpurgenſis, veluti mater omnium noſtra communis benignisſima, nos tanquam alumnos ſuos & chariſſima pignora ſinu blandiore foueat, nos bonis literis inſtituat, nos probatis moribus exornet, nos denique maximis honoribus afficiat, quis vel pietatis vllo tangi confirmet illum affectu, qui rogatus, aut iuſſus, parentem tam officioſam pro virili ſua nolit, vt ingratitudinis moroſæ filius, ad ſidera ferre? Hæc cùm ipſi vos optimè teneatis meditata, nihil omnino dubitãdum erit mihi, quin iam ſilentium pollicentes, vos omnes ornatiſſimi atque iidem integerrimi viri, ac ſtudioſa iuuentus, me patienter ſitis audituri.

Ab auditorum attentione, & argumenti ſertilitate.

Iniunctum eſt mihi Academiæ noſtræ Marpurgenſis Encomion dicere. Imprimis autem gaudendum, ac lætandum mihi video, partim quòd vos ad audiendum tam auidos contempler: vos omnes tam attentos: quàm pudens ego, quàm hæſitãs ego, quàm tremebũd⁹ ego, primùm huc aſcendi: nunc autem veſtro,

quo me omnes prosequimini, fauore, atque hilaritatis aspectu longè redditus alacrior: partim, quòd talis oblata sit dicendi materies, in qua etiam erudito parum, hoc est, mei simillimo literaturæ leuioris homuncioni, non deesse possit oratio, vt longè difficilior videatur exitus inuentio, quàm principij, nimirum vt nō tam copia mihi, quàm modus in dicendo quærendus existat.

Ab authorib⁹ ac fundatoribus Academiæ.

Nam si protinus ab initio ipsos gymnasij nostri celeberrimi authores ac patronos cōsideres, ac perpendas, siue Deū Optim. Maxim. cuius cœlesti prouidentia, ac diuino nutu instituuntur, eriguntur, ac gubernantur vniuersa, quæ in terris sunt, siue illustrissimum nostrum Hessorum principem: statim tibi tam inundans verborum ac rerum flumen occurret, vt te magis obrutum copia, quàm inopia pressum iri fatearis. Quid? (vt illū ἀνεκφώνητον, ἀνεξερεύνητον, ἀνεξιχνίαστον, qui extra omnem eloquentiæ cœlestis, nedum terrestris, aleam est positus, cuius gloriæ nullum principium, nullus finis existit (Deum Opti. Maxi. prætercam) vel solę huius terreni numinis, quo Domino ac fundatore nostra Academia meritò

uelauit, quæ ſunt in cœlis arcana, τὰ ἀπόῤῥητα, ineffabilia myſteria.

Vita defuncti, &c. Vt & Galli ſapientes, qui perſuaſum habuerunt, animas hominum immortales eſſe, ſoliti pecunias mutuas quæ apud inferos redderentur, dare. Valerius lib. 2. cap. 1.

Actus ſapientiæ, &c. Ad molem immanis equi reſpexit. Virgilius in 2. Æne.

Inſtar montis equum diuina Palladis arte
Aedificant, ſectáque intexunt abiete coſtas.

Et *vnius conſilium, &c.* Aphthon. ſic habet: καὶ περσῶν ὅλην διέλυσεν δύναμιν δι' ἑνὸς κυροῦσα βουλεύματος. Rodolphus Agricola pro κυροῦσα videtur legiſſe κυρου, Fuit quidem ſapiẽtiſſimus Perſarum Rex Cyrus, qui dicere ſolitus, neminem debere principatum ſuſcipere, niſi melior his, in quos acciperet. Is Aſtyage, Medorum Rege, auo materno victo, regnum Perſicum auxerat, nõ ademerat. Vide Iuſtinum lib. 1. Sunt igitur, qui hunc locum referant ad Alexandrum, qui legitur Perſas in fugam conuertiſſe. Alij malunt ad Ariſtidem referre, ſub quo duce Perſæ victi eorúmque dux Mardonius Arimneſto Spartiata ſaxo caput ſaucius, vt ab Amphiarai oraculo ſibi prædictũ erat, occiditur, vt Plutarch.

Cyrus regnũ à Medis ad Perſas trãſtulit, circa Olimp. 56.

in vitis refert.

Cyclops, &c. Dictus ab vno, quem habuit in fronte, oculo, quasi circularis oculus, de quo apud Virgilium in tertio Aeneidos libro. *Cyclops.*

Nam simul expletus dapibus, vinóque sepultus,
Ceruicem inflexam posuit, iacuitque per antrum
Immensum, saniem eructans, ac frusta cruento
Per somnum cōmixta mero, Nos magna precati
Numina, sortitique vices, vnà vndique circum
Fundimur, & telo lumen terebramus acuto,
Ingens, quod torua solum sub frontē latebat,
Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis instar.

Propertius lib. 4.

Cessit & Ætneæ Neptunius incola rupis,
Victa Maronæo fœdatus lumina Baccho.

Vide Homerum 10. Odyss.

Fortitudo cùlpanda, &c. Sine sapientia, inquit, fortitudo non est fortitudo, sed temeritas, propterea quòd fortitudo est cōtemptio laboris & periculi cum ratione vtilitatis, & compensatione commodorum: temeritas est, considerata dolorum perpeßione, gladiatoria periculorum susceptio, vt ait Cicero ad Herennium 4. *Fortitudo.* *Temeritas.*

EXEMPLA LAVDATIONIS: & primò laus Demosthenis.

Exordium QVi parentibus obſcuris nati ad decus præclarum virtute propria aſcēderũt, non inferiorem laudem merentur, quàm qui nobilitate maiorum ſuperbi ſe iactant. Maior enim eſt gloria, virtutibus propriis niti, quàm alienis intumeſcere.

A genere. Demoſthenis quidē pater Demoſthenes fuit, vir honeſtus atque probus, ſed plebeius, ab officina gladiorum Machæropœus appellatus, vix ſeculo ſuo notus, vt Valerius inquit. Atqui filius ad ſummum decus euectus, omnibus maioribus ſuis præluxit.

Diis ille aduerſis genitus, fatóque ſiniſtro.
Quem pater ardentis maſſæ fuligine lippus,
A carbone, & forcipibus, gladióſque parante
Incude, & luteo Vulcano, ad Rhetora miſit,
Vt ait Iuuenalis Satyra decima.

A patria. *Demoſthenem legem orandi vocat Quint. li.10. ca.1.*

Sortitus fuit patriam, vbi inuentæ & excultæ bonæ diſciplinæ. Vnde velut ex equo Troiano complures viri celeberrimi prodierunt.

A maioribus. Maiores parum illuſtres habuit, ſed

eos ipſos eloquentia atque virtute ſua nobiliſsimos reddidit, oratorum princeps ęſtimatus.

Honeſtè fuit educatus ac bonis diſciplinis inſtitutus, ſub oratore clariſſimo Iſæo, & præceptore Platone, ad bonarum literarum ſtudia inflammatus à Thraſio Eunomo. *Ab Educatione.*

Ingenij ſpecimen ſub prima iuuenta ſtatim emicuit. Vis in eo dicendi mirabilis & glorioſa Rempub. tutata fuit. Nactus in Rep. materiam vberem & honeſtam pro Græcorum libertate aduerſus Philippum, & in ea præclarè decertans, confeſtim nomen & gloriam aſſecutus eſt, nec ſolùm vt diſertus, verùm etiam vt fortis vir ſuſpiciebatur, vt admiraretur ipſum Græcia, obſeruaret Perſarum Rex, plurimúsque apud Philippũ ſermo eſſet, confiterētur aduerſarii ſibi aduerſus præclarum virum eſſe certamen. *A bonis animi.* *In quem eius Philippica extant.*

Corporis quidem in eo fuit imbecillitas, quam ingenio atque doctrina compenſauit, atque reſarſit. Etenim commemorato nomine Demoſthenis, maxima eloquentiæ conſummatio audientis animo oboriebatur. Lateris quidem firmitate defectus, quas corporis habitus vires *A bonis corporis.* *Humerorũ iactationẽ quomodo ille emendarit, vide apud Quin. lib.11.ca.3.*

negauerat, à labore mutuatus eſt. Qui cum rerum natura præliatus & quidem victor abiit, malignitatem eius pertinaciſſimo animi robore ſuperando. Itaque alterum Demoſthenem mater, alterum induſtria enixa fuit, vt ait Valerius Maximus.

A bonis fortunæ & à morte. Aduerſus tutores ſuos puer adhuc pupillares actiones habuit Demoſthenes vt teſtatur Plutarc. in eius vita: & Quin. lib. 12. c. 6.

Patrimonium abundans relictum erat, ſed id tutores malè adminiſtrauerant. Partem enim ſurripuerant, partem neglexerant. Ipſe tamen ſatis opum ſtudio conſecutus, & iis præſtantiora bona ſecum geſtabat, non humeris, non oculis viſenda, ſed æſtimanda animo, quæ domicilio mentis incluſa, nec mortalium, nec Deorum manibus labefactari queũt, & vt manentibus præſtò ſunt, ita fugientes non deſerunt, vt de Bia Valerius ſcribit.

Pro ſalute Reipub. vitam amiſit, vnde eius mortis diem omnium mœſtiſſimam egerunt, & inter ſacra Cereris ieiunârunt mulieres. Populus item Athenienſis, honorem illi reddens, ſtatuam, vtque maximus natu ſui generis publicè ſtipendia haberet, decreuerunt.

ALIVD EXEMPLVM IN laudem Philippi Regis Macedonum.

EX Græcorum Regibus, meo iudicio, nullus fuit, quem non Philippus Macedonum Rex vel ingenij dexteritate, vel virtutum meritis exuperârit. *Exordium*

Patrē habuit Amyntam, summæ prudentiæ virum: patriam celeberrimam, atque regnum adeptus centum & quinquaginta populorum. Plinius lib. 4. *A genere & patria.*

Epaminunda strenuissimo imperatore, & sūmo philosopho vsus est præceptore (Orosius lib. 3. cap. 12.) A quo & bellicis artibus & philosophiæ præceptis præmunitus ad regnum accessit. *Ab educatione.*

Thessaliam domuit, Græciam penè totam consiliis præuentam viribus vicit, nec ita bellicis tumultibus præpeditus, & victoriis affect⁹, vt à liberali Musa & studiis humanitatis abesset. Quin lepidè comiterque pleraque & fecit & dixit, & egregia ingenij monumenta reliquit. Argumento sunt Epistolæ, munditiæ, venustatis, & prudentiæ plenissimæ, velut ille quibus Aristoteli natum sibi filium, & ab *A rebus gestis.*

eodem inſtituendum denuntiauit. Quibus omnibus ea, quæ fortaſſè iuueniliter patraſſe criminari poſſet, abundè ſatis deleuit.

Ab animi bonis. Clementia ſingularis in eo fuit ac benignitas in victos: vnde quibuſdam ipſi conſulentibus, vt cum Athenienſibus aſperius ageret, reſpondit illos abſurdè facere, qui homini, cuncta ad gloriam tum agenti tum patienti, ſuaderent, vt gloriæ ſuæ theatrum abiiceret, ſignificans ſeſe hoc agere, non vt Athenas euerteret, ſed vt ciuitati celeberrimæ doctiſſimorum virorum copia florenti, ſuas virtutes probaret. Item: Quidam petulantioris linguę maledicta cõiicere ſolebat in Philippum, hunc amici hortabantur vt eiiceret in exilium. At ille negauit ſe hoc facturum, demirantibus quid ita, ne inquit, oberrans inter plures malè de me loquatur. Quòd maledicum non egit in crucem, vel clementiæ erat: quòd ignouit, vel magnanimitatis: quòd contempſit, quòd noluit expellere, prudentiæ: plus enim nocuiſſet. Vide Eraſ. 4. Apophthegmatum, Diodorum Siculum lib 3.

A compa-ratione. Quis autem Hannibalem Carthaginenſium ducem Philippo cenſuerit comparan-

parandum? Ille multa quidem gessit, sed pleraque perfidiosè ac crudeliter, hic omnia sapienter ac cum animi summa moderatione.

Longè plura de tanto Imperatore dicenda essent, sed finem facio, contemplans meam dicendi facultatem longè inferiorem esse, quàm vt tantis Philippi virtutibus par esse possit. *Epilogus.*

ALIVD EXEMPLVM IN Eloquentiæ Encomion.

CVm, autore Gellio, turpius sit frigidè laudare, quàm insectanter vituperare, metuò ne non encomion eloquẽtiæ minus aptum ego dicturus, ingenij magis inopiam proditurus sim, quàm dignis illam laudibus euecturus. Attamen si libet principium considerare, reperiemus eam honestissima productam origine, optimisque rationibus profectam. *Exordium.* *A genere.*

Quæ cùm vna sit de summis virtutibus, vt ait Cicero, nemini dubium esse debet, quin ab illo, qui fons omnium virtutum est, & origo, profecta sit, nempe à Deo optimo Max. cuius, vt sacra scriptura meminit, dona sunt linguarũ genera, *Quin. l. 2. cap. 20. de eloquentiæ autẽ præstãtia vide apud eũdẽ li. 2. ca. 16.*

omnésque ſapientiarum ac ſcientiarum ſermones, ex quo, per quem, & in quo ſũt omnia.

Ab iis quas perficit rebus.

Cœlitus igitur demiſſa admirabilem in rebus humanis potentiam recipit, & incredibilem efficaciam facultatémque accendendi mentes ad honeſtatem, animos ad gloriam. Adflictos cõſolatur, perterritos timore vacuos reddit, ſeditiones compeſcit, feros & agreſtes homines ad humanitatem deducit. Vnde poëtæ Orphea & Amphiona finxerunt demulſiſſe feras, & cum arboribus montes traxiſſe, ait enim Horatius:

Agreſtes homines ſacer interpréſque Deorum
Cædibus, & fœdo victu deterruit Orpheus:
Dictus ob id lenire feras rapidóſque Leones.
Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis,
Saxa mouere ſono teſtudinis &c.

Occupatio Ha. de re vberrimè apud Quĩ. dic. cap. 16. lib. 2.

Sed inquis, Eloquentia ſceleſtos pœnis eripit, falſis veritatẽ expugnat, ſtatus Reipub. euertit, vt bono iure Lacedæmonij rhetores videantur expuliſſe.

Redditio.

Eſto, ſed eadem ratione omnes bonæ artes, omneis magiſtratus, cùm vtrinque aliquando proueniant mala, poſſent expelli. Item è medio tolli ignis & aqua, vnde ſæpenumerò maxima oriuntur diſpẽ-

dia: atqui bonæ res malæ non sunt, si bene vtamur.

Cōparatio Quis eloquentiæ prætulerit liberalitatem? hæc paucis poterit prodesse: illa suas in omnium mortalium salutem vires extendit.

Epilogus. Rerum magnitudine deterritus finem facio, etenim maximis eloquentiæ laudibus vix vllius dicēdi facultas responderit.

ENCOMIVM MARPVRGENsis Academiæ.

A dicentis officio. INgratissimus omnium haberi meritò possem, si cōcionis huius hodiernæ auctoribus, nempe iis quibus meipsum debeo, non in præsentiarum morem gererem, in dicēdis, quem scopum huius orationis esse voluerunt, beneficiorum laudibus, atque summis in nos omnes meritis. Rationis omnis expers volatile Ciconiam, nouimus omnes officij mutuam rependere vicē solêre, vt hinc, ἀντιπελαργεῖν, natum sit prouerbium. Quantò æquius ac iustius nos, qui ratione ducimur, gratiam nobis benefacientibus, si propter culpam fortunæ iniquioris non parem referre potuerimus, tamen aliquā

ſcribendo ſaltem, bene ſentiendo, atque aſsiduis illos extollendo laudibus, & habere & agere non detrectauerimus. Cùm autem Academia Marpurgenſis, veluti mater omnium noſtra communis benignisſima, nos tanquam alumnos ſuos & chariſſima pignora ſinu blandiore foueat, nos bonis literis inſtituat, nos probatis moribus exornet, nos denique maximis honoribus afficiat, quis vel pietatis vllo tangi confirmet illum affectu, qui rogatus, aut iuſſus, parentem tam officioſam pro virili ſua nolit, vt ingratitudinis moroſæ filius, ad ſidera ferre? Hæc cùm ipſi vos optimè teneatis meditata, nihil omnino dubitãdum erit mihi, quin iam ſilentium pollicentes, vos omnes ornatiſſimi atque iidem integerrimi viri, ac ſtudioſa iuuentus, me patienter ſitis audituri.

Ab auditorum attentione, & argumenti fertilitate. Iniunctum eſt mihi Academiæ noſtræ Marpurgenſis Encomion dicere. Imprimis autem gaudendum, ac lætandum mihi video, partim quòd vos ad audiendum tam auidos contempler: vos omnes tam attentos: quàm pudens ego, quàm hæſitãs ego, quàm tremebũd⁹ ego, primùm huc aſcendi: nunc autem veſtro,

quo me omnes proſequimini, fauore, atque hilaritatis aſpectu longè redditus alacrior: partim, quòd talis oblata ſit dicendi materies, in qua etiam erudito parum, hoc eſt, mei ſimillimo literaturæ leuioris homuncioni, non deeſſe poſſit oratio, vt longè difficilior videatur exitus inuentio, quàm principij, nimirum vt nō tam copia mihi, quàm modus in dicendo quærendus exiſtat.

Nam ſi protinus ab initio ipſos gymnaſij noſtri celeberrimi authores ac patronos cōſideres, ac perpendas, ſiue Deū Optim. Maxim. cuius cœleſti prouidentia, ac diuino nutu inſtituuntur, eriguntur, ac gubernantur vniuerſa, quæ in terris ſunt, ſiue illuſtriſſimum noſtrum Heſſorum principem: ſtatim tibi tam inundans verborum ac rerum flumen occurret, vt te magis obrutum copia, quàm inopia preſſum iri fateàris. Quid? (vt illū ἀντεκφώνητον, ἀνεξερεύνητον, ἀνεξιχνίαστον, qui extra omnem eloquentiæ cœleſtis, nedum terreſtris, aleam eſt poſitus, cuius gloriæ nullum principium, nullus finis exiſtit (Deum Opti. Maxi. prætercam) vel ſolę huius terreni numinis, quo Domino ac fundatore noſtra Academia meritò

Ab authoribꝰ ac fundatoribus Academiæ.

gaudet, iubilat & exultat, Principis Illustrissimi dotes, tantam dicendi copiam offundunt, vt spiritus dicturi citius defecerit, quàm increscentis beneficio rerum orationis cursus.

Ab illustri principis Hessorum genere, factis atque virtutibus

Quid enim memorem tot antiquissima stemmata, tot maiorum imagines, tot belli clarissima facinora, atque parta trophæa? Quid tantam vitæ integritatem, clementiam, tantam prudentiam, tantam pietatis ac verę religionis studium? Quid denique innumerabilia alia, quæ omnia ac singula, tam splendida, tam lucida, tam illustria sunt, vt si alienæ claritatis polities, ac nitor fuerint adiuncta, plus obscuritatis sint allatura quàm lucis. Ideóque tam fertilia, tam copiosa prædicatu omnia, vt centum linguas, imò centena principum eloquentiæ millia fatigare possent.

A disciplina militari

Quis enim, vt alia transeam omnia, quis, inquam, vel Nestore, vel ipso Pericle facundior, eloquentia digna satis expresserit, quanta disciplinæ militaris arte contuderit horridos Sichingiani terroris insultus? quanto pristinum in regni statũ animo restituerit ducem Vuirtembergensem? quanto pectore compescuerit sedi-

tiosos rusticorum tumultus? quãto denique spiritu vicerit Duces Brunsuicenses, patrem & filium?

Quare digna satis laudatũ, satis gloriosa Marpurgensis Academia videretur, si vel solùm tot & tantis fundatoris sui decoribus & ornamentis conspicua floreret. Sed, vt vniuersitatis nostræ amplitudo fiat admirabilior.

Accedunt complures, quos omnes enumerare longum esset, natalium claritate, facultatum laureis, ac virtutum meritis præstantissimi patroni, quorum facundia plurimùm apud exteras nationes promouit, quorum grauitatis excellentia protexit, dignitatis denique tituli protulerunt & exornauerunt Academiæ nostræ pomœria. Quibus omnibus robustissimis veluti columnis suffulta, quibus tutelaribus diuis Academia Marpurgensis vndique circummunita, quid vlterius excogitare poterit, quod origini suæ & fortunarum primitiis, vel splendidius vel excellentius adiicere possit? *Ab aliis Academiæ præsidibus atque Mecœnatibus.*

Iam si tempora, quibus instituta fuit, à primo diligẽter excusseris, inuenies profectò Saturni seculis non infeliciora, quibus bonæ artes atque virtutes, vbique *A temporis opportunitate.*

gentium anteà proculcatæ, capita sua feliciter exeruerint, quibus homines nullis inquietati bellis, nullis intestinis seditionibus insauciati, nullis hæresibus Anabaptisticis effascinati, nullis denique præliis funestati, sed velut optimis fortunatissimi fores pulsantis æui auspiciis. Atqui si qua tum priscæ vestigia fraudis remanere, aut malorum lerna videbatur impendere: ea statim omnia ab illustriss. principe nostris procul à finibus propulsata fuere.

A quæsita loci commoditate. Quòd si locum, vbi Marpurgensis vniuersitas erecta, perscrutatus fueris, vix vllum profectò reperies vel amœniorem, vel commodiorem. Vbi Marpurgum, Hessiæ Metropolis, tot vetustis antiquissimorum ædificiorum structuris veneranda: prudentissimorum incorrupto Senatorum ordine conspicienda, florentissimo simul ac honestissimo rerum priuatarum ac publicarum statu nobilitata resplendet; cuius forum Curia speciosissima marmoreis quasi lapidibus excisa, deuenustat: & aqua fontana, tot fistulis ac syphunculis iam recenter artificio mirabili factis, emissa, & murmure blandiore delectat, & aspectu pulchriore totum locum exornat.

Verùm, vt occasio repræhẽdendi semper est obuia, si quis calumnietur ipsam vrbem plus æquo fragilibus cinctam esse muris, responderi poterit, quod olim Agesilaus ille, Lacedæmoniorum Rex, percontanti, quam ob causam Sparta non cingeretur muris, responsum voluit ostendendo ciues armatos, inquiens: Hi sunt Spartanæ ciuitatis mœnia: quo significauit Respublicas, nullis munimentis, nullis vallorum propugnaculis tutiores esse, quàm ciuium virtutibus. Marpurgum ergo tutissimum est ac firmissimum, tot studiosorum, tot fortissimorum ciuium virtutibus: nam lapideo quod operi deest, id animorum robur, ac præstantia compensant: & quod hominũ artificiis, id natura loci tot præruptis vndique montibus resarcit commodissimè circumspiẽdo; vbi celeberrimus iste fluuius Lanus infractũ orientali lateri dorsum accommodat. *A contradictione.*

Qui alias etiam, quasi Nilus fœcundãs omnia, plurima delicatissimorum genera piscium educat, atque producit: Cuius item tanta potentia medica celebratur, vt cum multis nominum minimè vulgariũ Thermis contendere possit. Etenim piso- *Ab aquarum salubritate & pisciũ copia.*

ram ac impetigines oẽs, quibus cõmuniter studiosi diuexantur, præsentissimè sanat, vt nemo tanta scabie laborãs huc veniat, qui non semel atque iterum lotus, ocyssimè curetur. Hinc complures audias, qui, quem cutis glabellæ nitorem assiduis alibi lauactis experiri non potuerint, eum sese fateantur hic vel citra negotiũ assecutos, solius beneficio Lani, maximè peculiarem pratorum & aluei Marpurgensis virtutem haurientis.

A loci amænitate & vbertate.

Vbi præter iam dicta, tot amœni prospectus, tot hortorum decora, tot agrorũ lumina, vt illud, Nullus in orbe sinus Marpurgo, non Baiis, prælucet amœnis, dubio procul scriptũ reliquisset Horatius, si modò cognitum habuisset, & versus non reluctatus: equidem

Aureus hîc annus, biferique rosaria Pæsti,
Hîc propius adductum credas frondere Tarentum,

Hîc denique Musis omnibus gratissimus locus, vbi rerũ omniũ vberrim⁹ prouent⁹, vt non solũ innumera ciuiũ ac studiosorũ multitudo victũ acquirere facillimè possit, sed etiã fertilitas natiua miserrimæ locorũ exterorũ sterilitati suppetias ferẽdo, non paruas alienarum ciuitatũ sitarchias

expleat, Respub. alat, sustentet, lætificet.

Vbi denique maxima aëris salubritas, vt ipsa pestis, aut acutus alius (nam quę de pleuresi modò ferũtur, puerilia sunt) morbus nunquam, nisi fortasse, quod tamen rarissimum, decennio toto elapso, grassetur. Cuius rei causa poterit euidens esse, vel tam placida cœli temperies, vel tam sereni totius machinæ cœlestis aspectus, quibus Marpurgensem, vt omnium sibi dilectissimam, æternus ille pater, singulari quadam clementia commotus, prosperare dignatus est ciuitatem. Quæ non solaribus nimium ęstibus subiecta iacet, nec frigoribus nimium Borealibus propinqua, sed temperatiore sub climate constituta.

A cœli clementia.

Veruntamen si tempestuosior aliquãdo ac immitior aër (vt omnium rerum est vicissitudo) videtur ingruere, longè plus vtilitatis ille semper, quàm incommodi solet importare. Sic enim ad omnes fortunæ truculentioris impressiones assuefiunt, sic ad morbos superandos, sic ad durissimos labores perferendos exercentur, ac edurantur corpora.

Ab aëris horridioris cõmoditate

Porrò si quispiam conqueratur, regionem istã mõtosam, asperam ac lapidibus

A clinosæ regionis vtilitate.

confragosam inhorrescere, hic mihi sapiens Darij maioris factum animo præsenti reuoluat. Ille populum suum, regionis scabritiē & asperitatem cāpestri ac molliore tractu commutare cupientem, minimè permisit: affirmans hominum habitus, vt semina ac plantas, ad regionis naturam immutari, sentiendo se malle duros homines, & laboribus accommodos, quàm molles, quàm ignauos, quàm effœminatos, quales regio mollior generare solet. Quod si diligenter animo collectū discusserit, nullam in orbe ditionem fore confitebitur, quàm cum sua permutare debeat Illustrissimus Hessorum Princeps, innumera virorum millia possidens, qui tempore pacis bona studia ac virtutes excolere nouerunt: bellis autem imminentibus, qui labores perpeti, qui maximum exercitū ducere, qui summa pericula subire, qui fortiter arma tractare, qui munitissimas vrbes euertere, qui denique præcelsas arces demoliri possunt. Quare Pœnorum acerrimus dux Annibal, in Italiam ab initio per Alpes, per tot frigora ac niues irrupturus, maximis olim stipendiis coëmisset tales virorum manus, quales producit Marpurgum, vbi corpora vege-

ta,robusta,præstantiáque proueniunt, ac procera grandescunt.

Ab ingeniorũ dexteritate.

Sed ne prouerbiũ, ἄνους ὁ μακρὸς, id est, amens qui longus est, in eosdem quadret, accedit acutior mentis, & ingeniorum sagacissima perspicacitas. Nõ enim Marpurgensi multùm auersus equos Sol iungit ab vrbe. Quæ nec, vt aliæ quædam, in vallibus profundis, in locis cauernosis, in lacunis, atque speluncis palustrib⁹ est cõdita, vbi perpetuo fœtore grauiter olẽtes nebulæ, vbi putres exhalationes, vbi pestiferæ Mẽphites virosa crassitie hebetãt, &, Saturnias quasi lemas offundentes, ingeniorum vires obnubilant, vbi ferarum latibula, luporum ac vrsorum spelæa, vbi horrenda denique serpentum ac draconum antra belluinam ad naturam animos transformant humanos: sed potius, vt nobilissima Regina, Marpurgensis ciuitas, bonarum artium omnium receptaculum, puriorem, eminentiorem, & ingeniis bonis aptiorem cœli partem elegit, & ita solertem sese composuit, vt proximè ad figuram hominis, ac virtutis simulachrũ accedere videatur.

Ab vrbis figura vel habitu.

Enimuerò quemadmodum à Deo Opti. Maxi. videmus hominem effictum e-

recta facie rigidum, vt scilicet ea speculetur, vnde eius origo est, nēpe cœlestia, reliquum autem vniuersum animantium genus pronū, & ad terram versum, quod etiam Ouidius innuit dicens:

Metamor-pho.I.

Pronáque cùm spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cœlúmque videre
Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus.

Sic clarissimū, vbi nostræ Academiæ pulcherrima sedes est Marpurgum, nō aliter atque homo princeps, caput erectissimū ac eminentissimum suis turribus, vt diademate regio coronatum habet, nempe quā admiramini toties ἀκρόπολιν, arcem istam, quæ candidam frontem suam velut inter nubila condit: cuius collum monili baccato suis velut vnionibus irradians, prominet, illinc nitidis clarissimi domini Cancellarij Ioannis Ficini palatijs: hinc illustrissimi Principis sapientiæ domicilio, quod βουλευτήριον aut δικαστήριον, appellamus, exornatum. Corpus est tot membris & articulis, id est, domibus ac palatiis insigne, quicquid intra ciuitatis Marpurgensis mœnia situm esse nouimus. Pectus, est ipsum templum. Curia ista, vt alimentorum dispensatrix, est stomachus. Vtrumque collegium, Pomerij,

& (vbi iam hæc dicimus) Lani, sunt præcordia: duo vici, alter, quem vulgò den Grien, alter, quem Bylgenstein appellant, femora sunt aquis proxima, quòd circum ea corporis partes crebris lotionibus indigeant, ideóque mediastinis assignati. Brachiorum alterum, nempe dextrum, est ista platea, quam vernacula lingua, den Steinuueg vocitant. Sinistrum, quod suburbiū, Vueidenhausen. Pedes autē instar fortissimi bouis (iuxta prouerbiū) altius in terræ viscera defixit. Sic dispessis veluti manibus, & commodissimo suę vastitatis immobilioris anfractu, studiosos omnes, quasi gremio sinuoso, vt benignissimò, sic tutissimo complectitur, & exosculatur.

Cæterùm vt honestate conspicuos peculiari quadam humanitate, quæ sua est benignitatis excellentia, prosequitur, sic in dyscolos ac nebulones omnes meritam ac iustam (vt æquum est) seueritatem exercet, vt suis flagitia, suis ipsam virtutem brauiis cōdecoratum iri cognoscas. Etenim cùm alterum brachium, nempe dextrum, id est platea, Den steinuueg, iucundior quidem, sed ascensu difficilior videatur, non immeritò virtutis illi dextro calli poterit comparari, quo ad vir-

A meritorū compēsatione studióque iustitiæ.

tutis & honorum præmia traducuntur homines. Contrà, cùm Vueidenhausen ostentet viam latam, decliuiorem, & facie tenus molliorem: sed vbi progressus fueris, satis lutosam, ac etiam calamitosam, vbi Lictores & Carnifices habitant, sceleratorum calli nobis deuitando, poterit assimilari, iuxta illud:
Hæc via virtutis, nimirum Der steinuueg, dextrum petit ardua callem,
Difficilémque aditum primùm spectantibus offert,
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
Molle ostentat iter via plana (Vueidenhausen) sed vltima meta Præcipitat captos, voluítque per ardua saxa, intellige cruces ac tormenta. Cuius Virgiliani carminis quasi dilucidam paraphrasin cernis, si Marpurgum ipsum penitus aspexeris. Nonne metam callis dextri, & requiem vides, Germanicam istam domum, vbi præstantissimus Dominus Commendator, vir vt nobilitate clarus, sic omni bonitate præditus, omnes literarum meliorum, ac virtutis cultores, itineris difficultate, ac studiorũ assiduitate subinde defatigatos, curísque confectos,
comiter

comiter excipere,ac generosissimo vino, quod cum spe diuite manet in venas animúmque tuum,quod verba ministret,reficere, & curas diluere semper est assuetus.

Quoties ad cœnas Academiæ nostræ fautores ille vocans,velut accepturos virtutis præmia, refrigerauit, & non semel ita bonæ fortunæ calicibus exhilarans obruit,vt neque mentes illorum; neque pedes officio suo satis functa conspexerimus? Quoties ad prandia Musarum antistites studendo defessos, & laboribus exhaustos, veluti literarum fructum percepturos,inuitans, humanissimè tractauit, & ferculis recreauit opiparis? Et ne longius exempla petantur, quoties ille M. Casparum, iam Academiæ nostræ Decanum dignissimum tot piscibus delicatioribus, vtpote carpionibus ac lupis exornauit, atque tot aliis lautitiis labore publico & domestico delassatum refecit, vt vel ille solus satis abundè testari possit, ædes Teutonicas esse dextri apud Marpurgum callis æmuli virtutis, metam, & requiem inibi placidissimam. Quo admoneri possumus:Radices literarum, vt Isocrates ait, amaras esse, fructus verò

A liberalitate domini Commẽdatoru ædium Teutonicarũ.

dulciores, callem virtutis aſcenſu difficiliorem, ſed metam omnium iucundiſsimam. Atqui te non moueat, quòd hîc illius terminus & apex ſummo vertice non pendeat, ſed magis ad locum inferiorem receſſerit: id enim myſterio non caret, quo ſapientiſsimus ille, quicunque fuit primus, architectus admonere voluit, eam virtutis naturam eſſe, vt elata nunquàm ſuperbiat, nec ſummo faſtu, quod habet pulcherrimum, vulgò prophanis oculis oſtentet; ſed potius theſaurum, ceu vili cortice diſsimulans quod habet eximiũ, intimis penetralibus recõdat & occultet. Hinc eſt, quod Eliſabethica domus faſtigio ſublimitatis poſthabito, locum humiliorem præoccupando, ſectantibus virtutem maluerit in occulto munera digna conferre, quàm in excelſo loco gloriam ſortiri.

Ab alterius literæ Pythagoricæ callis explicatione.

Sed ad alteram virtutis viam redeunti, Vueidenhauſen illud ſeſe offert, quód, quàm miſerabilis, quàm flebilis vitæ ſceleratæ ſit exitus, luculenter oſtendit, vbi εἰς κυνοσάργυς, εἰς μακαρίαν, καὶ εἰς κόρακας. Vbi ipſiſsimum fuſtuarium, ac teterrima tot morticinorum porcorum ac cadauerum vorago atque barathrum, vbi fames,

& atris volitans infamia pennis, vbi sera pœnitentia, vbi damnatorum gemitus, & eiulationes sæpius audiuntur, vbi tortorum ferocia, vbi carnificum crudelitas iam sontes virgis cædit, iam cauterio, vel candenti ferro buccas facinorosorũ perforat, iam sicariorum membra rotis distringit ac contũdit: Iam furti reos in crucem tollit, iam latrocinij, aliorúmque criminum conuictos, alio atque alio mortis genere dilaniat, atque immaniter obtruncat.

Ergo ex his omnibus, ornatissimi viri, & studiosa iuuentus, opinor intelligitis, quantò consilio, quantis rationibus adductus Illustrissimus Princeps noster, voluerit apud Marpurgenses Academiam erigi atque fundari, quod inibi vicus penè omnis, omnis angiportus, omnis platea, studiosos homines virtutis admonere, turpissimos autem nebulones, à vitiorum ac scelerum maleficiis deterrere posit. Hæc de patronis, origine, & loco Marpurgensis Academiæ. *Ab Epilogo dictorũ.*

Nunc ad ea digrediar, quorum vtilitate prouecta cum omnibus ferè Germaniæ totius Academiis certare posit. Quænam igitur hodie nobis Vniuersitas vspiã *Ab vberrimo studiosorum, bonarúmque disciplinarum prouentu.*

proferri poterit, vbi tanto labore, ac fidelitate genus omne ſtudiorum tradatur, vbi puriſsima maiore cum fructu Theologia doceatur, vbi facultas medica, vbi iuriſprudentia feruentiore cultu tractentur, & ſic omnia, vt nihil prorſus in linguarum nobiliſsimarum cognitione, nihil in omnibus, niſi vnam (cuius me vel inuitum profeſſorem eſſe voluiſtis) excipiendam putetis Rhetoricam, nihil inquam, in omnibus artibus bonis, & optimis diſciplinis deſiderari poſsit.

Ab optimorũ præceptorum, atque doctiſsimorũ celeberrima turba.

Vbi tot & tanti profeſſores, tot noui, tot veteres doctores effulgeant, grauitate, doctrina, ac vitæ ſanctimonia, non ſolùm apud noſtrates, ſed magis apud exteros nobilitati, atque adeò, quotquot hic videas, quotquot intuearis, tot Homeros, tot Ariſtoteles, tot Apollines, tot denique numina quædam te iuraueris videre. De ſingulis iam nominatim diſſerere, & illorum prohibet modeſtia, & temporis opportunitas non concedit: ſed vt generatim & modeſtè dicam: puriſsima vaſa ſunt & habitacula, in quibus omnia ſtudiorum optimorum genera vigeant, regnent, ac triumphent, à Deo optimo Maximo clementer erogata. Quare ſi iam

Apollonius ille viueret, non opus haberet Caucasum laboriosissimè pertransire, nec Scythas, Massagetas, nec Albanos, ditissima Indiæ regna tantis cum periculis bonarum literarum gratia, denuò penetrare. Item, si Pythagoras, si Plato, si Architas ille Tarentinus in viuorum adhuc contuberniis agerent, non haberent necesse Persas, Lacedæmona, Cretas, AEgyptum, tot denique regiones alias studiorum caussa peragrare, cùm omnia Marpurgi quàm plena manu habere, & multò minore temporis ac rerum iactura consequi possent.

Quo fit, vt numerosissima semper discipulorum turba adsit, quorum indies tantam diligentiam experimur, vt nec Cleãthis, nec Aristophanis, quorum vtriusque pertinacissima fecit prouerbio locum, vigilantia, maior vnquam extiterit. Vnde non opus præceptoribus vltrò currere, vt doceant, aut manè ad fores sedere, & opperiri (vt Gellij verbis vtar) propè ad meridiem, donec discipuli nocturnum omne vinum edormiant: Sed potius & literarum, & præceptorum adolescentes amantissimi, quicquid officiorum iura exigere non pudibundos; atque adeò

A discipulorum copia, studiis & officiis.

vt longè rudiores ac nequiores etiam plerunque in patriam reuertantur, quàm inde fuerint egresſi. Quarum rerum porte̅ta hic penitus nulla conſpici, noſtra bono iure poterit Academia gloriari.

A magiſtrorum honeſtiorum piorúmque conſuetudine, atque cómercio.

Nam cùm à conuerſantibus, autore Seneca, mores ſumantur, non præceptores hic otioſi degunt, quorũ veterno diſcipuli perdantur, non ebrioſi, vnde peſsimum conuictores exemplum bibendi trahant: non blaſphemi, qui viroſam prauitatem in proximos transferant, non impudici, qui pueros emolliant, atque effœminent: Nulla denique improborum commercia, quorum contagio ſerpat in cohabitantes, ſed adſunt duces optimi prorſus, qui bonos iuxta prouerbium, comites reddunt, hoc eſt, ad manus habentur omnium candidiſsimi Magiſtri, qui in ſuos mores incorruptos trahunt, ac transformant diſcipulorum gregem. Quorum magna ſatis (licet non tam numeri, quàm ipſius honeſtatis hic habeatur ratio) ſtudioſorum corona præſens non minuitur, ſed bonis auibus indies augetur.

A ſtudiorũ premiis.

Et tantus, qui bonas vt aiunt, artes alit honor optimarũ literarum cultoribus hîc defertur, vt in ſpectaculis, vbi ſtatuarum

& imaginum ſculpturis & picturis homines immortalibus Diis æquiparabantur) Olympicis victoribus nunquam maior exhibita fuerit gloria. Exemplo fuit proxima celeberrima nouorum doctorum feſtiuitas: exemplo tot magiſtrorum nouorum ſolennitas, quos ornatiſsimis, vt eorum ſtudia ac virtutes meruerũt inſigniis officioſiſsimè, noſtra vt vidiſtis omnes condecorauit Academia.

Adde, quòd tanta & diligentia & induſtria ſtudioſi omnes hic in officio contineantur, tantis conatibus exerceantur in dies, vt maioribus non poſsint. Nullus enim eſt dies in quo linea nõ ducatur: nulla ſeptimana, in qua non aut publicè diſputetur, aut declametur, atque adeò, *A ſcholaſticorum exercitiorum aſsiduitate.*

Vt ſchola noſtra Lani, conuulſáque marmora clament,
Semper & aſsidua dirupta voce columnæ.

Miſſam facio frequentiſsimi, quo nullum liberalius erectum, nullum accuratius adminiſtratur, pædagogii diſciplinam. Miſſa facio tot ſaluberrima veræ pietatis ſtudia, quæ cum alibi aut omnino ſqualida iaceant, aut penitus è medio tollantur, hic non ſolùm feruenter extolluntur, ſed etiam adamata in pretio habentur ma-

ximo. Vnde fit vt eruditiorem multò, longéque melius nostram iuuentutem moratam ad suos redire percipiamus, cum laude & gloria Marpurgensis Academiæ summa.

Ab incorrupta viuendi ratione. Neque id mirum, cùm hîc sanis doctrinis & honestate colluceant omnia, nulla penitus nequitiarum illectamenta surrepant, sed vbique sit probißima (vt dixi) societas & consortia sancta, quæ indissolubile religionis Christianę vinculum solidis adeo atque adamantinis constrinxit retinaculis, vt nulla ratione dirumpi queant.

Ab amolitione calũniæ. Quare vanitatis illos pudeat, qui, dissidere, ac mutuis odiis conflagrare scholam nostram calumniati sunt, centonum sartores, cùm nusquam coniunctius, nusquam denique amicius viui queat, quàm in gymnasio nostro, quod non ex morosis cerdonibus, aut Lycambea secta conflatum, sed optimis virorum eruditißimorum ordinibus selectum cõsistit, quos bonarum literarum artes humanos fecerunt, quos Philosophia plus quàm homines reddidit, quos Medica facultas officiosos informauit, quos Iurisprudentia ciuiles effecit, quos denique sacra Theo-

logia diuinos effinxit, concordi ſtudio-rum omnium harmonia, virtutúmque v-nione conglutinatos.

Quibus omnibus non incommodum adiecero, frugaliſsimam (vt hinc Germaniæ grauitatem ac temperantiam agnoſcas) ſtudioſorum diætam. *A frugali victu atque temperantia.* Nuſquam enim Sybariticus ille, ne & calamitas eiuſdem comitetur luxus, & inſani conuiuiorum apparatus, qui ſunt ipſiſsimæ ſtudioſorum peſtes, prædominantur. Nam vt edulia prætercam quæ munda quidem ac ſimplicia in ſtudioſorum hoſpitiis apponuntur, non ambitioſa, non luxurioſa, ſed interdum eiuſmodi, quæ apud nonnullas ſcholas ventri deditas, Squalidus in magna (vt cum Iuuenale dicam) faſtidiret compede foſſor, Qui meminit calidæ ſapiat quid vulua popinæ: vt fercula, inquam, magis ſalubria, quàm artificioſa, aut luxurioſa tranſeam, Iunckeræ propter excellentiam appellatione nobilitatis ſic vocitatæ, ſtudioſis vt bibitu iucundiſsimę, ita ſaluberrimę potionis crebrior vſus adhiberi ſolet, vini rarior: quod in illo caſtitas & ſobrietas, in hoc impudicitia & ebrietas regnent. Vnde D. Paulus: Ne, inquit, inebriemini vino, in quo luxus eſt,

A vini temperamento.

Ergò vinum, quod clauo, iuxta prouerbium, caret, vbi paulò largior interdũ vsus administratur, non merum infundi solet, quòd optimã hominis partem, hoc est rationem debilitet atque eneruet, sed prorsus innoxium, nempe aqua infusa temperatum, sic longè melius redditum, & humanam ad naturam maximè appositum. Quo præclaro beneficio qui præcellunt apud nos œnopolæ, hoc est, qui aquis diluere egregiè vina callent, ad summos & honores & opes iure optimo prouehũtur. Sed hoc ipsum adhuc ignorare nostrum D. Præpositum ægerrimè ferens doleo; cùm vna ista faciat inscitia, quo miser & inhonorus pauperiorem apud nos vitam sese degere conqueratur. Indignam quidem, sed promeritam tamen ignorantiæ pœnam auferens, qui locupletior euasurus, si tam vtilem, tam probatam, tam insignem illius Staphili Syrrheni filij disciplinam, vt alii, consecutus esset. Hic, authore Plinio, cùm rudis ac simplex olim vetustas meracius non sine plurima noxa biberet, vinum aqua miscere, & Bacchum temulẽtum deum Nymphis Deabus sobriis temperare docuit, vt sic mansuefactus ac domitus ille cornutus

pater, fieret moderatior, mansuetior, multóque sapientissimorum testimoniis salubrior. Et quid aliud innuit fabula de Baccho, qui fulmine cõflagrans, in Nympharum aquas fingitur iniectus, nisi vini ardorem, vitales iuuenilium ingeniorum succos exurentem; sobrio elemento restinguendum esse? Quod etiã illud Epigrãma Meleagri testatur, ac cõprobat, sic dicens:

Αἱ νύμφαι τὸν βάκχον, ὅτ᾽ ἐκ πυρὸς ἥλαθ᾽ ὁ κοῦρος,
Νίψαν ὑπὲρ τέφρης ἄρτι κυλιόμενον.
Τοὔνεκα σὺν νύμφαις βρόμιος φίλος, ἢν δέ νιν εἴργῃς
Μίσγεσθαι, λήψῃ πῦρ ἔτι καιόμενον. Id est.

Bacchus vt è flammis puer exiliisset in vndis,
Tinxerunt Nymphæ sordidum adhuc cinere.
Hinc iũctus Nymphis est Bacchus gratus, at ignẽ
Ardentem capies, hunc nisi miscueris.

Sed quorsum iste verborũ excursus tẽdit, inquies? nẽpè vt ostendã, hinc esse, quod neminẽ apud nos studiosũ cupidineis facibus incẽdi; hinc esse quod neminẽ æstu venereo captũ, aut laqueis irretitũ ab honestis artib⁹ turpiter abduci, & veluti bouẽ ad laniẽnã rapi cõperiamus: hinc esse quod nulla Circe referatur imminere, quæ veneficiis adolescẽtes in bestias cõuertat,

id eſt, nulla præſtigiatrix voluptas, quæ ſuis affectuum illecebris illos dementans ad pudicitiæ naufragia perpetranda blandiatur; aut libidinum veneris adeò peruertat, vt in brutorum transformati naturam, præter hominis vocabulum, nihil hominis habeant. Sed contrà multi Vlyſſes, fortes videlicet ac conſtantes, hîc viri præſto ſunt, qui iam longa rerum experientia ſapientum habitus ſibi induerunt, maieſtate veneranda perſpicui, quibus imbecillior ætas innitatur, quorum exēplis informata diſcat Sirenum voces dulcedine mellita venenum inſpirantes auerſari, ab omnibus ſpurcarum cupiditatum alimentis alieniſsima.

A ſtudiorum fructu.

His igitur rebus omnibus euecta iuuentus noſtra, & eruditionis & bonorum morum pulcherrima proferens vbique ſpecimina, quid Deo Opt. Max. quid parentibus, quid Magiſtratui debeat, intelligit, & expedire gaudet: vnde laudatiſsima ciuilitatis ac omnis honeſtatis obſeruantia promanat, vt animorum integritati & externum corporis habitum congruere, & nuſquam mentis apicem à rationis amuſsi delirare videamus: tantum abeſt, vt cum aliarum quarundam Acade-

miarum cessatoribus, nostri adolescentes pessimè viuant, & pulcherrimum immortalis Dei munus, vtpote tempus inhonestis rebus vecorditer insumant: sed potius quò charius, quò preciosius est illud, tantò diligentius ab illis asseruatur, tantóque circumspectius impenditur, ne sine bonis frugibus effluat. Dij faciant vt in nostris discipulis exterì sic, rerum suarum satagentes, resipiscant, ac ratione simili reuoluât, amissas opes aliunde resarciri posse, temporis irreparabilem iacturam non posse: de illis nequiter impensis fortasse rationem parentibus sese reddituros, de horis autem turpiter exactis Deo omnipotenti. Quod ex æquo si fieret, nemini dubium foret, quin multò fertiliore plantaria studiorum prouentu accrescêtia, res humanas, iam vbique gentium afflictas, restauratura, atque prosperatura essent, cum fortunatissimo disciplinarum omnium successu, qualem apud nos (inuidia dictis absit) emergere videmus indies. Argumento sunt óptimi optimarum arborum fructus, nempè sanctissima vitæ instituta, modestè, iustè, piéque viuentium tum vniuersorum tum singulorum, atque adeo, vt nihil in factis, nedum dictis, au-

diatur, quod vel ipse Momus reprehēdere possit. Quare cùm vtrumque, hoc est, non modò facta, sed etiam voces petulantiores olim Romani vindicasse legantur, vt nobili etiam fœminæ Appij Cęci filiæ, paulò leuius & inconsiderantius locutæ, C. Fūdanius & Tiberius Sempronius mulctam dixerint æris 25. millia, nihil profectò in Academia nostra reperiri cōfirmauerim, in quod prisca illa seueritas, ac rigor animaduertere possent, cùm omnis non modò perperam viuendi licentia, sed etiam inconsulta loquendi temeritas videatur exclusa, vt omnium cordibus illud Hesiodi credatur insculptum:

Γλώσσης τοὶ θησαυρὸς ἐν ἀνθρώποισιν ἄριστος,
φειδωλῆς, πλείστη δὲ χάρις κατὰ μέτρον ἰούσης:

Optimus est homini linguæ thesaurus, & ingens
Gratia, quæ parcis mensurat singula verbis.

Vnde contingere cernimus, viri ornatiss. quòd vbique gentiū Academia nostra nō immerito plurimùm celebretur. Hinc etiam multi non obscuri ac tenues, sed opulentissimi aliarum vrbium ciues ac Satrapæ, liberos suos huc, ad omnium veluti bonarum literarum ac virtutis merca-

turam,certatim aſsiduò trãſmittunt, perſpectum habentes, quantum vtilitatis ac gloriæ è ſtudiis Academiæ noſtræ proſluat.

Nec illi falluntur,cùm vel cœco appareat,plurimos hinc prodire, & velut ex equo Troiano turmatim emergere,qui facundè concionentur in templis, qui ſapiẽti eloquentia moderentur Senatum, qui prudentiſsimè iura dicant, qui cum laude publicis de rebus legationes obeant, qui denique quauis in re & iudicio valeant & eruditione. *Ab vberrimo doctorum prouentu.*

Cæterùm ſi quiſquam Zoilus obiiciat, nonnullos aliquando à literario noſtro ad ſodalitium neſcio quod exoticum deficere diſcipulos,huic commodum reſpõderi poterit illud Ageſilai,quo interrogãti,quî fieret, vt ab aliis ſectis deficerent ad Epicureos, ab Epicureis nulli deficerent ad alios,ſolerter occurrit,inquiens: Quoniam ex viris Galli fiunt,ex Gallis viri nequaquam. Gallos diſciplinarum ac virtutis oſores & voluptatum mancipia vocans. Apud nos igitur permanentes viri, ſunt qui ſtudiorum ac virtutis amore iam ſudare, iam algere non grauantur, imo paulò durius etiam exerceri non mole- *A Contradictione.*

ſtè ferunt. Deſciſcentes autem Galli fiunt, aliò concedentes ſolum, vt ſint à labore ad libidinem procliuiores, vt apud ſponſos Penelopes, nebulones, Alcinoóſque multò liberius ventri ancillentur, diſciplinarum bonarum excutiendo iugum inſeruiant abdomini, ad nullam ingenij bonam frugem peruenturi, cœlum duntaxat, non animum mutaturi, etiam ſi trans mare currant.

A meliorũ diſcipulorũ virtute. Verùm quantò turpior horum eſt defectio, qui vt liberius, imo licentius alibi ætatem exigant, hinc & ingrati & peruerſi diſcedunt: tantò maior illorum eſt gloria, quos longè doctiores & honeſtiores vel hic præſentes habemus, vel hinc conſultò dimittimus, Academiæ Marpurgenſis Encomion, per totum terrarum orbem decantaturos. Ergo quis noſtram ſatis cõmendare poterit Academiam, quàm velut è locupletiſsimo cunctarum laudum penuario, lõgè vberiora dicendi argumenta ſuggerere videtis, quàm vt humanæ vocis organa ſufficiant eloqui. Artemiſia quondam, referente Gellio, dicendis mariti Mauſoli Regis Cariæ, laudibus, agona fertur inſtituiſſe, atque præmia pecuniæ poſuiſſe, aliarúmque rerum ampliſsima. Ad quas

Ad quas laudes decantandas venisse dicuntur viri nobiles, ingenio atque lingua præstabili, Theopompus, Naucrates, Theodectes, in quo certamine vicisse Theopompum iudicatum est. Atqui de laudibus Academiæ nostræ certaturos, nõ tam facilis partu victoria sequeretur, sub iudicibus lite ac victoriæ palma semper inuicta remanente. Illic Mausolus, nullis, aut omnino paucis rebus præclaris famosus, sed delicatulę duntaxat vxorculæ plus æquo dilectus, certandi materiam, & eam valde ieiunam præbebat: hic autem Academia celeberrima, tot rerum grauissimarum argumentis exuberans, tantos ἀγαθῶν (vt Græco prouerbio dicam) σώρους μυρμηκίας, Δάθους καὶ θάλασους offundit, vt omnes eloquentia potentes non solùm delassare, sed ad nihilum etiam redigere posit. Hic enim ipsissimum est omnium Musarum domicilium. Quarum vel minimarum laudes singulatim promulgandæ, maximos omnes eloquentiæ buccinatores obtunderent. O ter fælicem igitur Academiam Marpurgensem, quæ quoniam amœnitate præfulges, omnium rerum vbertate præponderas, dignitate præcellis, meritò dicata es omnibus, quæ otio gau-

dent,honoribus aluntur,bonis Musis: quę tot propriis tuis dotibus perlucida, ad tanta honoris fastigia conscendisti: quæ tot Mecœnatum tuorum virtutibus illustrata, ac patrociniis circunuallata, propediem ad altisſimos amplitudinis tuæ perfectissimæ gradus progressura, cùm tot Heroes & Athlantes fortissimi, vt charissimam humeris suis fulciant atque sustentent, nunquam humi prostraturi, sed potius inter sydera fœliciter collocaturi.

Cōclusio. Habetis iam, viri ornatissimi, quæ in præsentiarum de Academiæ nostræ laudibus dicere constitui. Longè plura ex tāta argumenti fertilitate veniebāt in mentem dicenda, sed malui breuior haberi, quàm prolixa nimis oratione vestram audiendi patientiam offendere. Et ineptum planè videri potuisset, si præsumpsissem verbis exprimere omnes illius Academiæ laudes, quæ tantis Principis illustrissimi virtutibus, quæ tot celeberrimis patronorum tantorum titulis, quæ tot professorum dotibus, quæ denique tot studiosorum decoribus illustrata, totius orbis terrarum oculos in se cōuerterit. Vos igitur omnium disciplinarum generibus instru-

ctiſsimi viri, Academiam noſtram excolite, & quam eſtis ſortiti (vt ſedulò facitis) Spartam, exornate: Vos ſtudioſa iuuẽtus, quo ſoletis, honore merito proceres & Magnates Academicos aſsiduò proſequimini, & vos ita gerite, vt & bonis literis & probatis moribus diligenter ſtuduiſſe deprehendamini. Sic omnes apparebitis grati, ſic Magiſtratus, ſic leges & ſtatuta Academica, quæ proximo Solis die prælecta ſunt, vobis virtutum calcaria magis ſubditura, quàm terrorem ſunt incuſſura. Sic denique Academia noſtra plurimùm (vt audiſtis) ornata, indies magis atque magis erit ornatior futura.

DIXI.

COPIOSA VRBES LAVdandi ratio, ex Bucoldiano.

VRbes laudantur nõ ſecus atque homines. principiò ſunt ea ſpectanda, quæ tempore præſentem vrbis celebritatem anteceſſerunt: vt conditor, ciuéſque qui adminiſtrarunt, inhabitarúntque, deinde quæ ipſi ſunt tempore coniuncta, vt ager, flumina, montes, mare, portus, mœnia, *Quæ vrbiũ laudes ſint celebrandæ copioſè docet Quint. lib. 3. ca. 7.*

foueæ, tecta, & ciues, qui inhabitant: postremò quæ insecuta infortunia, quibus commemorandis commiserationem mouemus, ipsisque euersoribus odiũ conflamus. Vt si quis Athenas aut Romam, vt quondam fuit, laudet, dicátque quibus artibus iam inde à primis iactis à Romulo fundamentis eò incrementum acceperit, vt non modò Italiæ vrbium celeberrima, sed totius terrarum orbis caput, luménque extaret: & quorum deinde vitio, inertiáque concidere, retróque labi cœperit. Sed cùm ferè laudem sibi hæc potissimum vendicent, quarum celebritas dignitásque in omnium posita oculis elucet maximè, quæ has ab iis, quæ tempore antecedunt, simúlque iuncta sunt, prædicãdi via sit, indicabimus.

Vrbis laus à cõditore. Conditorem igitur commodè primum ex descriptionis loco, atque adeò ab adiunctis describemus: vnde cognosci potest, quæ ipsius potentia, & præsertim quæ animi virtutes, prudentia, iustitia, fortitudo, temperantiáque fuerit. Deinde à caussis erit augendum, cur eo in loco vrbem locarit, quæ si maritima, fertilíque in agro posita sit, eo nimirum consilio fecisse dicendum, vt hinc mari, hinc agro magna

vis hominum ali, ſuſtentaríque poſſet. Tum euenta erunt explicanda, quãta iam inde à condita vrbe hominum multitudo victũ hîc, quomodo, & quàm facilè quærat. Poſtremò conferendo hanc cum aliarum vrbium agro ſitúque, mirè rem extendes, oſtendendóque huius agrum, aut fertiliorem, aut certè parem eſſe, nulláque in re deteriorem. Diſsimilitudinem autem ex ſitu fortè colliges, hanc maritimam, illas eſſe campeſtres: huc cùm terra magna, tum nauibus maxima onera aduehi: illuc plauſtris modò res aſportari. Iam & actus in primo illo vrbis conditore ſpectandos eſſe, adiunctorum idem nos locus admonet. Quòd ſi igitur legibus & religione Rempub. nouam primus bene conſtituit, à cauſis extendenda res erit: eo nimirum conſilio feciſſe, vt iuſtè, piéque viueretur: & quos lex non poſſet, religio in officio retineret. Deinde euenta explicanda erũt: qui mores ex eo vſque tempore iuſtè, modeſtè, piéque viuentium, tum vniuerſorum, tum ſingulorum extiterint. Quæ omnia ſi, vt geſta ſunt, copioſè exponas, incrementum ſumet oratio, maius quidem, ſi quæque & ex comparatorum loco dilates. Præter hæc, ſi quid rectè inſti-

tuit, considerandum: vt si idem simul cum vrbis primordiis literarum bellíque studia erexerit: illis vt animi diuinarum humanarúmque rerum cognitione imbuerentur: his vt sua suorúmque fortunas tuerentur. Consilia vbi exposueris, euenta inde ab vrbe condita enarranda erũt: quot, quantósque viros vndecunque doctissimos, & quo quenque tempore tulerit: quæ cuiusque eruditionis testimonia, aut scripta extent. Atque hæc subinde comparando dilatabuntur maximè. Hunc in modum & quæ interim belli studia, & fortia facta extiterint, prosequendum erit, quæ nunc vniuersorum, nunc singulorum militiæ fortitudo, virtúsque, & quo tempore, quo in loco cognita, perspectáque sit. Atque hic non solùm ex comparationis loco, si voles, quæque variè extẽdes, sed & personas describes, consiliáque faciendi aperies. Breuiter, quæ ratio vrbes laudandi ab iis, quæ tempore præcesserunt, vsúmque hîc locorum, ostendimus. Verùm si, vt sæpe, de conditore, bonísque eius institutis, nihil certi in mediũ adferre poterimus, solúmque in confesso sit, vrbẽ vetustam esse, sempérque ferè incrementum sumpsisse, nihilominus quorũ id ad-

miniſtratione virtutéque contigerit, narrandum erit: quæ nunc ſingulorum, nunc vniuerſorum prudẽter, iuſtè, piè, fortiter, temperãtérque facta extiterint, quo Reſpub. nomen viréſque accepit. Atque hic ſingula cuiúſque facta, ex adiunctorũ loco copioſè omnibus expoſitis circunſtantiis, enarrari, perſonæque deſcribi poſſũt. Tùm quæ cauſſæ tam vniuerſos, quàm ſingulos ad faciendum impulerint, dicendũ. Variè autem per comparationem vnumquodque amplificabis, dum aut exceſſum, aut ſimilitudinem, aut diſsimilitudinem, aut denique rerum pugnantiam, contrarietatémque oſtendes.

VRBIS LAVS AB IIS, QVÆ *huic ſimul tempore coniuncta ſunt, & primùm ab aeris temperie per locos ducitur.*

REſtant ea perſequenda, quæ vrbi, quam laudamus, ſimul tempore ſunt coniuncta. Hîc primùm ſpectandum, quo in climate, cœlíque parte ſit poſita, vnde aëris temperies cognoſci poteſt. Neque enim parũ refert, languidioribus,

an feruentioribus, seu temperatis solis radiis sit subiecta, vt sunt ferè omnes hæ, quæ inter Cancri, Vrsæque circulos sunt positæ. Deinde dicẽdum erit de agris, qui adiacent: de fluminibus, stagnis, piscinis, montibus, ipsóque mari, si aut vicinũ est, aut vrbem alluit. In iis autem omnibus ea, quæ fructuosa, amœnáque sunt, laudibus euehenda esse, idem, qui omnium, adiunctorum nos locus admonet. Siquidem agros fertiles, fluuios piscosos, nauigabiléśque, montes vitibus cõsitos, tum mare nauibus frequentatum, hoc ipso quòd fructus voluptatésque maximas afferant, & vrbis nomẽ dignitatémque imprimis cõseruare dubium nõ est. Spectari item potest, in oráne an meditullio prouínciæ sit posita: quod genus circunstantias copiosè Græci, vt quos verba nõ deficiunt, persequuntur: præsertim Menander Rhetor, qui de laude vrbium seorsum scripta reliquit. Verùm dum hic in laudando ex loci positione circunstantias, quod infinitum est, studiosè prosequitur, eorum, quæ omitti minimè debuissent, quæ videlicet publicæ munitiones, interiórque ciuium structura esset, ne meminit quidem. Atqui nos ad locos, atque adeò ipsos ad fontes

laudaturum ducimus: vnde, quantum pro suo quisque arbitrio volet, hauriat. Nam cùm ad laudem vrbiũ pertinentes circunstantias explicare infinitum sit, quod vnicuique ferè præter diuersa hominum studia, rationémque quærendi victus, sua quędã propria à natura sint attributa, aliis nempe aurifodinæ, aliis thermæ, aliis alia id genus innumera; cognito adiũctorum loco in hoc instructus sit, vt sciat, quęcunque præterita præsentiáque splendoré vrbi, commodúmue, seu proprium, seu cum cæteris commune, adferant, laudari oportere, quę per reliquos deinde ducta locos, augentur plurimùm. Postremò igitur de publicis munitionibus, interiorique ciuiũ structura, & ipsis ciuibus erit dicendũ. Hæc igitur ab adiunctis ministrata, copiosè erunt singula, omnibus enarratis circunstantiis, explicanda: & per reliquos subinde locos ducenda, amplificãdáque. Itaque si in bono climate sita sit ciuitas, primùm aëris temperies, cœlíque clemẽtia, & temperata sub ipsa solstitia dierum noctiúmque longitudo pluribus erit describenda: deinde à caussis hæc erunt locupletanda: nõ enim aut Solis ignibus, aut Septẽtrionalibus frigoribus nimis esse subiectam:

ſed in medio poſitam, hinc frigora, hinc æſtum fugiſſe, vnde & illud dierum noctiúmque ſuo tempore nec maius, nec minus iuſto incrementum, quorum alterum ſub Arcto, alterum ſub Solis curſu poſitis accidit. Ab euentis, quare homines nulla aëris intemperie impediri, quo minus toto anno victum domi & foris quærant: omniáque in agris fœlicius proueniant. Accedit eò & ipſa ingenia, cœli beneficio, pręſentiora perſpicacioráque reddi. Et hæc quidem omnia multis explicari poſſunt. Poſtremò & ex comparatione petenda copia eſt: vt ſi hic auram ſalubriorem hominibus, matureſcendíque frugibus accommodatiorem declares, quàm eius, qua cum confers vrbe: A ſimili autem extendes, ſi cum ea vrbe conferas, cuius poſitum pluribus notũ, maximéque probatum vides. Hunc in modum, ſi voles & diſsimilitudinem repugnantiámque collatione aperies. Quòd autem hac via, ordinéque ex locis amplificandi commodè vtamur, tamen cùm & aliter rectè fiat, nemo ſibi hic legẽ præſcribi putabit. Nam poſtquàm ex adiunctorum loco, qui omni rei, de qua agitur, adiunctus eſt maximè, quæ voles ob oculos poſueris, deinde

ex comparatione copiam ſumes, & ſi magis augere voles, ſubinde à cauſsis augeas licet. Verùm id aliter atque aliter fieri poſſe, in vniuerſum ſit dictum volo: adeò, vt ſæpe, dum vno in loco longiorem moram trahimus, plures interim alij ex ſuo aliquid, vel antequàm inde digrediamur, communicent.

LAVS VRBIS AB AGRIS, *fluminibus, publicis item munitionibus, tectis, ipſiſque ciuibus.*

HÆc de aëris temperie: de agris ſubinde dicendum, de fluminibus, ſtagnis, montibus, piſcinis, & ipſo denique mari, aut vicino, aut vrbem alluente: quantáque ex ſingulis vtilitas, voluptáſque capiatur, ab adiunctis copiosè erit exponendum: nunc ea ipſa deſcribendo, nunc aut claſsicorum autorũ, ſi fieri poteſt, aut vicinarũ gentium teſtimoniis confirmando. Atque hac via res quidem ipſa mirè augebitur. Quòd ſi verò magis hæc extendi voles, ſingula celeberrimis vrbibus comparando, oſtendes, hanc ſiue agri vbertate, ſiue fluminum copia voluptatéque, ſiue denique ipſo maris vſu aliis longè ſuperiorem, aut certè per omnia

parem esse iudicãdam. Iam & de publicis vrbis munitionibus, tectísque dicendum: quantáque sit fouearũ, aggerũ, murorúmque altitudo, latitudóque erit describendum: quis portarũ, turrium, propugnaculorúmque numerus, quæ magnitudo firmitásque: quòd bellicis machinis rebúsq; ad arcendã vim accõmodatis, sint omnia referta. Hæc vbi pluribus exposita verbis, descriptáque fuerint, à caussis erunt augẽda, cur foueas, mœnia, aggerésque ita duci, poníque placuerit: quo consilio hac distantia, hoc in loco turres propugnaculáque locarint: cur tantis sumptibus, tot tãtísque laboribus eò omnia euexerint, nẽpe, vt quàm minima manu hostiles incursiones, impetúsque sustinendo, propulsandóque, vitam, fortunásque suas defensarent. Atque hic subinde euenta narrabuntur, quorum hostium impetum, oppugnationésque, quo, & quanto tempore fortiter sustinuerint, furorem fregerint, discedere demum cum ignominia pauci plurimos coegerint. Quin & postremò cõparatione omnia maiora ampliorá que reddes, maximis munitissimísque vrbibus hanc aut munitione per omnia parẽ docendo, aut multis etiã partibus superiorẽ.

Atque hæc vicinarum gentium teſtimoniis, præclaríſque Regum, atque magnorũ hominum iudiciis dilatari poſſunt. Tecta autem ciuium frequẽtiora, magnificéque extructa, tum plateas, foráque ad hominũ vſum latiora, diuorúmque templa auguſtiora eſſe, quod nõ parua laus ſit: vt quæque maximè excellũt, ita pluribus erunt verbis ornanda, hominúmque de iis teſtimonia iudiciáque adferenda: tum cum vicinis pulcherrimíſque ciuitatibus conferenda, quo ipſo aut parem, aut lõgè maiorem huius celebritatem magnificẽtiámque edoceas. Quòd ſi lubet, & hæc ipſa ex aliis locis licet extendas. Reſtat de ciuibus eſſe dicendum: horum iam viuentium, cùm de vita defunctis dixerimus, quæ ſtudia, qui mores, quæ præclarè facta exiſtant, ſpectandum. Commodè autem quęque in ſua virtutũ genera ſparges: & ſua prudẽtiæ, ſua iuſtitiæ, quæ erga Deos religio, erga parẽtes pietas dicitur, ſua itẽ fortitudini, temperãtiæque aſsignabis. Cęterùm cum ſuprà in patriæ laudibus laudãdi amplificãdíque rationẽ oſtenderimus, quæ inſiſtenda hic via ſit, inde peti poteſt. Hæc de vrbiũ laudibus, vnde quæ vituperari oporteat, res nempe contrarias, facilè colligi poteſt.

Quæ facta ex locis copiosè laudandi sit ratio.

FActa ornandi, & amplificandi quæ ratio ſit, ſubinde intueamur: in quibus laudandis, vituperãdíſque, cum & Rhetores, tum maximè Hiſtorici, heroicíque vates verſantur. Temporis autem ſeruato ordine laudari oportere ipſa nobis præſcribit ratio: poëtis tamen id de induſtria mutãtibus. Præcipui autem hi loci ſunt, cauſſæ & euenta: quanquam alij omnes, qui ſuprà, & huc adhiberi poſsint: vt expoſitis primũ cauſis, deinde quæ euenerint explicentur. Quare Virgilius, poſtquàm paucis proponendo, Muſáſque inuocãdo, hominum animos ſibi beneuolos attentóſque reddidit, cauſáſque ſtatim commemorat, cur Æneam Iuno, inſignem pietate virũ, tot labores periculáque adire coegerit.

Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni,
Carthago, Italiam contra, Tiberináque longè
Oſtia, diues opum, ſtudiíſque aſperrima belli,
Quam Iuno fertur terris magis omnibus vnam
Poſthabita coluiſſe Samo: hic illius arma,
Hic currus fuit, hoc regnum Dea gentibus eſſe,
Si qua fata ſinant, iam tum tenditque fouetque.
Progeniem ſed enim Troiano à ſanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.
Hinc populum latè Regem, bellóque ſuperbum,
Venturum excidio Lybiæ: ſic voluere Parcas.

Id metuens: veterísque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Troiam pro charis gesserat Argis:
Nec dum etiam causæ irarum, sæuíque dolores
Exciderant animo. Manet alta mente repostum
Iudicium Paridis, spretæque iniuria formæ:
Et genus inuisum, & rapti Ganymedis honores
His accensa super, iactatos æquore toto
Troas, reliquias Danaũ, atque immitis Achilli,
Arcebat longè Latio, multósque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

His irarum Iunonis è causis quæ infortunia Æneæ Troianísque euenerint, dum complures annos per mare errare, & deinde in Latio bellum gerere coguntur, poëta subinde fusissimè narrare occipit: & vix duodecim libris absoluit.

Vix è conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & spumas salis ære ruebant,
&c.

Sic & ante hunc in vtroque suo opere Homerus primùm causas, deinde insecuta canit euẽta. Hunc in modum & T. Liuius secũdo suscepti à Pœnis in Romanos belli, antequàm euenta résque gestas enarret, causas primùm dicit, quòd videlicet Sicilia Sardiniaque, illa nimis celeri rerum desperatione Romanis concessa, hæc frau

de ab illis intercepta esset: tum quòd Annibal, cùm puer adhuc esset, à patre Amilcare Imperatore aris admotus iurasset, se quam primùm per ætatem posset, hostem fore Romanis. Quin & Salustium idem facere, ipsius arguméto est historia. Quid? non igitur aliò hic causarum locus valet? quàm vt causas rerum, quæ euenerunt, quod ab his authoribus factitatum esse scia videmus, primùm exponendas esse mus? Est profectò multiplex huius, passímque, nec certo in loco vsus: cùm nunc præcedant, nunc suos sequantur euentus. Nam quanquam primæ quædam, principalésque summæ rerum causæ sint, quas nosse principiò lector, auditórue cupit, tamen cùm subinde aliæ atque aliæ actiones casúsque existant, & ipsorum alias atque alias causas esse constat, vnde si inter narrandum obiter amplificetur, mirè orationis extendetur corpus. Quare Cicero, cùm suarum se laudum minus grauem scriptorem fore intelligeret, viderétque L. Luceium Q. F. insignem sui temporis historicum, bellum ciuile scribendum suscepisse, scripta ad eũ epistola omnibus petit modis, suas vt res, exemplo Græcorum, seorsum perscribat,

Lib. 5. epi. fami. epi. 69.

bat, atque in se ornando historiæ leges negligat. Posse autem inde, si à continentibus suis scriptis seiungat, & à causis, euentis, adiunctísque amplificet, quoddam corpus confici. His porrò ex locis augeri rem oportere L. Luceium admonet, dum causas, consiliáque rerum suarum, casus etiam, & euenta explicanda esse scribit. Adiuncta autem sunt, tempus, testimoniáque Luceij, quem ea, quæ suo iudicio laudanda putaret, ornare, quæ contrà vituperanda, reprehendere voluit. Atque huc etiam pertinet multorum in Ciceronem perfidia, insidiæ, proditióque, quę & putauit esse notanda. Hic nemo mirabitur consilia, & actiones, quas suprà in locorum expositione adiunctorum loco complexi sumus, hîc causas & euenta dici. Sunt namque iis, quorum consilia & facta sunt, adiuncta maximè. Verùm causarum & euentorum nomen accipiunt, cùm sumpta ab adiunctis, vnde omnis rerum ducitur copia, inter sese componuntur: & causæ effecta, & hæc vicissim illas ostendunt. Quare causas & euenta magnam cum adiunctis cognationem habere, nemo mirabitur. Inde namque hi licet nati loci sint, tamen & ipsi latissimè *Adiuncta.*

patẽt. Itaq; his locis, vnde ornat historia, si & cõparationis locũ adiecisset, non video, nõ modò vnde historici, sed Rhetores, Poetæq; qui maximè solẽt, magis amplificarẽt. Hinc Cęsar, vt Brutus apud Cicer. disputat, quia minus rerũ suarũ historiã vestiit, cõmentarios inscripsit, cæterísque scribẽdi ansam præbuit, vt qui vellẽt, easdẽ copiosius tractarẽt, & quasi calamistris quibusdam inurerent. His ipsis ex locis lactea illa Titi Liuij vbertas est petita, vnde tamen Dionys. Halicarnass. qui & ipse Romanas res pscripsit, multò magis auxisse intelligas, vt mihi is, quod de Demochare Brut⁹ Ciceronian. iudicat nõ tã historicũ, quã rhetorẽ egisse videatur. Hic Maro nr, hinc Homer. ea sũpserunt, quibus quæ voluerũt, nõ tã dilucidè enarrasse, q̃ facta vbiq; mora oĩa ob oculos posuisse videãt, hic fusissimè, ille modo quodã vsus: id q is facilè animaduertet, q cognitis locis & amplificãdi ratione, vtrũq; cũ iudicio leget. Sed hac de re suo dicet loco, nũc, quod volum⁹, vsũ locorũ, augẽdíque rationẽ in celebrãdis factis diligẽtius, & ad cuiusq; magis captũ indicemus. Vnũ igit factũ si oratione laudandũ sumamus, sit Theodosij Imperatoris, quòd insigne maximè Gymnasiũ Bononiæ instituit, primũ ex descriptionis loco, atque adeò ab adiunctis ipsũ describamus, vnde ingeniũ moréisq; principis eluceãt: & causæ tã honesti & vtilis facti, quasi per trãsennã appareãt. Fecit id & Tit. Liuius principio hist. suæ de secũdo bello Punico, vbi pluribꝰ Annib. depingẽdo animíq; bona vitiáq;

plurima exprimēdo, quicū viro Roman. futura res esset, lectorē statim instruit. Secundū hęc ab adiunctis res ipsa erit explicāda, quantis & vnde sumēdis fructibus, qui in professores expēderētur, hāc scholā adornârit, cōfirmarítq;. Deinde à causis, cur hoc in loco, & tot, tantáque stipēdia ꝑfessoribus cōstituerit, vt certè hinc in reliquā totā Europā, qui rectè Rempub. administrarent, docti mitterentur. Tū ab euētis mirū in modū augeas, si quæ intereà loci emolumēta aliæ, aliæq; nationes hac ex Academia & ceperint, & quotidie capiāt, ꝑsequaris, qui quib⁹ in locis hinc missi, siue cognitione rerū humanarū, physicarūque vtiles Reip. extiterint: siue legū sciētia quid æquū & iniquū esset edocuerint: siue denique medicinæ beneficio laborātibus opē tulerint. Postremò ex cōparationis loco quantā voles copiā sumes, factū hoc aut cū aliis ipsius, aut cum aliorū Imperatorū præclarè factis conferendo.

EXEMPLVM, FACTA EX LOCIS *amplificandi apud Ciceronem.*

INterdū factū laudam⁹, & dilatamus; nō tam ferè à causis, & q̄ has sequūtur euentis, quā ex adiunctorū & cōparationis loco, id q̄d Cicero fecit grās Cæsari agens ipsūq; laudans, quòd Marcello ignouisset. Postq̄ igitur exordiū à tēpore, eiúsq; quo dixit, diei circūstātia, duxisset, clementiā sapiētiámq; Cæsaris ab adiūctis statim laudat; ornátque: nēpe à sua, totiúsq; Senat⁹ lætitia, factū hoc ꝓbātis, & propterea de Rep. subinde melius sperātis. Aspergit &

paucis obiter laudem Marcelli, quod ipſum & ex hoc loco eſt ductam: & eò valet, vt clarius illuſtriúſque factũ eius reddatur, quòd præſtantiſſimo, ampliſſimóque viro ignouiſſet. Deinde ex comparationis loco Cicero amplificat, & confert hoc Cæſaris factum cum maximis eius bellis, rebúſque geſtis, quibus omnibus iure anteferri oportere, pluribus oſtẽdit. Porrò hac in comparatione orator tantam moram trahit, dum interim ab adiunctis circunſtantias admiſcet, vt omnia quæ ad laudem pertineant, totáque oratio, niſi quòd pauca ad finem alio ſpectãtia adiecit, hoc ſolo ex loco veſtita, amplificatáque deprehendantur. Quare quãtum ex loco res extendi poſſit, cùm plurimis apud Ciceronem exemplis, tum hoc ſtudioſo perſpicuum eſſe poteſt.

EXEMPLVM RES EX LOCIS amplificandi apud T.L. hiſtoricum, breuitérque eaſdem explicandi.

HInc autem quis locorum vſus, quæ laudandi amplificandíque ratio ſit, quanquam ſatis liquere putem, tamen nõ

abs re fuerit, & hæc ipsa in historia, classicísque authoribus paucis indicare. Narraturus T. Liuius contra Romanos res ab Annibale gestas, vt statim intelligi posset, qualis is esset, qui tantum in discrimen Romanum nomen adduxerit, primùm ipsum Ducem ex descriptionis loco depinxit his verbis: Missus Annibal in Hispaniam, primo statim aduentu omnem exercitũ in se cõuertit. Amilcarẽ sibi redditum veteres milites credere, eundem vigorem in vultu, vímque in oculis, habitum oris, lineamentáque intueri. Deinde breui effecit, vt pater in se minimum momentum ad fauorem conciliandum esset. Nunquam ingenium idem ad res diuersissimas parendum, atque imperandum fuit. Itaque haud facile discerneres, vtrũ Imperatori, an exercitui charior esset. Neque milites alio duce plus confidere: plurimum audaciæ ad pericula capessenda, plurimũ consilij inter ipsa pericula erat. Nullo labore aut corp⁹ fatigari, aut anim⁹ vinci poterat. Caloris ac frigoris patientia par, cibi potionísque desiderio naturali, nõ voluptate modus finitus, vigiliarum, somníque, nec die, nec nocte discriminata tempora, id quod agendis rebus

superesset, quieti datum. Ea neque mollī strato, neque silentio accersita. Multi sępe militari sagulo opertum, humi iacentem inter custodias stationésque militum cōspexerunt. Vestitus nihil inter æquales excellens: arma atque equi conspiciebantur. Equitū, peditúmque idem longè primus erat. Primus prælium inibat, vltimus conserto prælio excedebat. Has tantas viri virtutes ingentia vitia æquabant, inhumana crudelitas, perfidia plus quàm Punica, nihil veri, nihil sancti, nullius Dei metus, nullum iusiurandum, nulla religio. Hactenus mores, ingeniúmque descripsit, quæ quidē omnia ab eo, qui rem nudè explicarè voluisset, omitti potuissent. Subiicit autem ex adiunctorum loco, his verbis: Cum hac indole virtutum ac vitiorum triēnio sub Asdrubale Imperatore militauit, nulla re, quæ augenda audendáque magno futura duci esset, prætermissa. Hæc quidē cum illud tempus præcedant, quo belli dux declaratus est, omitti potuissent. Quæ sequuntur ex adiunctorum, seu qui inde nascitur, causarū & euentorum loco sumuntur, cur videlicet Annibal in suscipiendo bello nihil prolatandū arbitretur, & dum Saguntinos pe-

tit, in Olcadũ fines exercitum ducat: sic il-
le. Ceterùm ex quo die dux est declaratus,
vel vt Italia ei prouincia decreta, bellúm-
que Romanum mandatũ esset, nihil pro-
latandum ratus, ne se quoque, vt patrem
Amilcarẽ, deinde Asdrubalem cunctantẽ
casus aliquis opprimeret: Saguntinis in-
ferre bellum statuit. Quibus expugnãdis,
quia haud dubiè Romana arma mouebã-
tur, in Olcadum fines prius, vltra Iberum
(ea gens in parte magis quàm in ditione
Carthaginensium erat) induxit exercitũ:
vt non petisse Saguntinos, sed rerum se-
rie finitimis domitis gentibus, iungendó-
que, tractus ad id bellũ videri posset. His
demum subiicit euenta, gestæque rei nar-
rationem. Carteiam vrbem opulẽtam, ca-
put eius gentis expugnat, diripitque: quo
metu perculsæ minores ciuitates, stipen-
dio imposito imperium acceperunt. Vi-
ctor exercitus, opulentúsque præda, Car-
thaginem nouã in hyberna est deductus.
Ibi largè partiẽdo prædam, præterita cum
fide exoluendo, cunctis ciuium suorum *Carthago*
sociorúmque animis in se firmatis, vere *noua in*
primo in Vacceos motum bellum. Nuda *Hispania.*
hæc satis narratio est: nisi quòd obiter
petitas ab adiunctis circunstantias inserat

nonnullas: quod genus sunt, vrbem esse Carteiam opulentam, & suæ gentis caput: tum exercitum opulentum præda deductum esse. Prosequitur autem narrationem temporis, cuius mentionem facit, seruato ordine. Hermandica & Arbacala, Carteiorum vrbes, vi captæ. Arbacala & virtute, & multitudine oppidanorum diu defensa. Ab Hermandica profugi, exulibus Olcadum priore ęstate domitæ gentes, cùm se iunxissent, concitant Carpentanos, adortíque Annibalem regressum ex Vacceis, non procul Tago flumine, agmen graue præda turbauere. Pura hæc, nudáque sunt omnia, nisi quòd ab adiunctis est, oppidanorum virtute & multitudine Arbacalam diutius esse defensam: neque procul Tago impetum in Annibalis agmen esse factum. Quæ sequuntur, paulò copiosiora sunt. Nam & consilia Annibalis aperit, propterea amnē traiicientis, vt in transitu fluminis hostes inuadere, & causas ferociæ hostium Carpentanorum, tum sua multitudine, tum fuga Annibalis minus timentium. Atque hîc Liuius, & à suo obiter testimonio amplificauit: dum inuictam aciem dicit, si æquo certaretur campo: sic ille Annibal

prælio abſtinuit, caſtríſque ſuper ripam poſitis, cùm prima quies, ſilentiúmque ab hoſtibus fuit, agmen vado traiecit, vallóque ita producto, vt locum ad tranſgrediendum hoſtes haberent, inuadere eos tranſeuntes ſtatuit: equitibus præcepit, vt cùm ingreſſos aquam viderent, adorirentur. Peditum agmen in ripa elephantes quadraginta diſpoſuit. Carpentanorum cum appẽdicibus Olcadum, Vacceorúmque centum milla fuere. Inuicta acies, ſi æquo dimicaretur campo. Itaque & ingenio feroces, & multitudine freti, & quòd metu diſceſsiſſe credebant hoſtem, id morari victoriam rati, quòd intereſſet amnis, clamore ſublato paſsim, ſine vllius imperio, quà cuique proximum erat, in amnem ruunt. Hactenus conſilia, cauſáſque expoſuit, quibus ſubiicit euẽta, nempe infelicem Carpentanorum pugnam, & deditionem. Et hæc quidem ipſa, ſatis à circunſtantiis, quas explicat, illuſtrat his verbis: Et ex parte altera ripæ, vis ingens equitum in flumen immiſſa, medióque alueo, haud quaquam pari certamine cõcurſum. Quippe vbi pedes inſtabilis, & vix vado fidens, vel inermi equite, equo temerè acto peruerti poſſet: eques cor-

pore armísque liber, equo vel per medios gurgites ſtabili, cominus eminúſque rem gereret, pars magna flumine abſumpta: quidam verticoſo amne delati in hóſtes, ab elephantis obtriti ſunt. Poſtremi, quibus ingreſſus in ſuam ripam tutior fuit, ex varia trepidatione cùm in vnum colligerentur, priuſquam ex tanto pauore reciperent animos, Annibal agmine quadrato amnem ingreſſus, fugam ex ripa fecit: vaſtatíſque agris intra paucos dies Carpentanos quoque in deditionem accepit. Hunc in modum reliqua toto corpore alia magis, alia minus, vt quæque res poſtulat, his ipſis ex locis extendũtur. Rariores autem comparationes ſunt locus, in hoc præſertim genere, omnino ad ornatum, amplificationémque accommodatiſſimus: vnde poetis, rhetoribúsq; copiam ſequentibus crebrior, hiſtoricis, ne ad ornandum magis, quàm ad narrandum orationem ſumpſiſſe videantur, minus familiaris. Porrò Sagunti oppugnationes, excidiúmque quod proximè ſequitur, pluribus adiectis periſtaſibus copioſiſsimè explicatur. Verùm hæc ipſa Liuiana ex locis aucta, amplificatáque nuda, omni ornatu, quaſi veſtitu ſpoliata,

ob oculos ponamus: vnde quid inter ieiunam, necessariámque narrationem, & copiosam locupletémque intersit, cognosci potest. Missus Annibal in Hispaniam postquam mortuo Asdrubale dux belli est declaratus, Saguntinos bello petit. Quod dum facit, in Olcadum fines exercitum ducit. Carteiam vrbem expugnat, diripítque. Minoribus deinde ciuitatibus metu subactis, exercitum Carthaginem nouam in hyberna deducit. Hic largè prædam partiendo, præteritáque cum fide exoluendo, cunctis ciuium suorum, sociorúmque animis in se firmatis, vere primo in Vacceos motum bellum, Hermandica & Arbacala Carteiorum vrbes vi captæ. Ab Hermandica autem profugi, exulibus Olcadum, cùm se iunxissent, concitant Carpentanos: adortíque Annibalem regressum ex Vacceis, non procul Tago flumine agmen turbauere. Annibal autem traiecto amne, temerè insequentes hostes ad centum millia, partim equitatu in flumine oppresit, partim in fugam conuertit: vastatísque agris, & Carpentanos paucos intra dies in deditionem accepit. Breuis hæc, nudáque narratio est, quam

vt vir ille eloquentissimus ex locis locupletarit, iam visum est.

Cap. 9. DE VITVPERATIONE, ψόγος græcè.

Vituperatio est sermo exponens mala, quæ alicui insunt. Differt autem à loco communi vituperatio, quòd locus communis pœnas exposcit, vituperatio verò solùm habet velut nudum conuitium.

Diuiditur autem in eadem capita, quibus Laus. Possúntque *vituperari eadem omnia, quæ & laudari.*

Persona,
Res,
Tempora,
Loci,
Bruta animalia.
Plantæ.

Vituperamus verò & communiter & singulatim. Vbi verò proœmion feceris, adiunges genus, quod diuides eâdem, qua in laude, ratione. Deinde educationem, & res gestas, & Epilogum ita facies quemadmodum in laude.

VITVPERATIO PHILIPPI.

Neque virtutem merita laude frustrari re-ctum est, neque itidem sine reprehensione dedecora relinqui: quoniam si non ita fiat, id quod præcipuum est amborũ, præmium vtrique aufertur: laudandis quidem gloria rectè factorũ, vituperandis verò scelerum turpitudo. Omnes autem malè audire æquum est, qui malos sese præbuerunt: tantò magis verò omnibus Philippum, quantò omnes improbos longè omni scelere superauit. Exordium.

Natus est ex ea gente, quæ pessima est omnium Barbarorum, & quæ non certis consistere sedibus potuerit propter ignauiam, sed coacta sit, locum è loco permutans, variis erroribus iactari. Argiui enim primùm ipsos finibus exturbauerunt, hinc diu vagi, ad eam tandem, quam nunc incolunt, regionem perlati sunt. Duplici itaque infelicitate implexi, & quòd melioribus coacti sunt cedere, & quòd in imbecilliores violenti iniustique fuerunt, nunquam tutò habitare, aut vacui metu agere potuerunt. A genere vel natione.

Et cùm ex gente ignominiosa oriundus sit, tamen ex ciuitate magis etiam infami natus est. Vt enim abiectißimi Barbarorum censentur Macedones, ita Macedonum, eiusque terræ velut A patria.

A maioribus. | quædam sentina est Pella, vt in qua ciuitate ne frugi quidem seruorum vllus sit prouentus.

Philippus hic sextus fuit Macedonũ Rex: Huic autem nõ immediatè successit Amyntas, sed Europus: Europo Alcetas Alcetæ Amyntas.

Hac ergo progenitus patria, maiores habuit, patria ipsa lõgè magis pudendos. Philippus enim inter maiores ipsius fuit, cui quò minus eius terræ regnum obtingeret, obstitit generis indignitas, atque dedecus. Huic successit pater Amyntas, qui regnum alienis opibus tenuit, pulsum enim in regnum Athenienses reduxerunt.

Ab educatione.

Tali igitur ortus patria, tales sortitus generis autores, apud Thebanos moratus, primùm obses fuit: nec, quamuis media in Græcia versaretur, mores conuictu mutans, ad meliora deflexit, sed barbaricam semper impotentiam inter Græcam retinuit institutionem, Cúmque sit omne humanum genus in Græcos atque barbaros diuisum, ipse, velut ex vtrísque commixtus, similem improbitatem in dissimilibus gentibus exercebat.

Genus omne humanũ in Græcos & Barbaros diuisum.

A reb⁹ perfidè gestis.

Orsus ergo primùm cognata gente, ipsam in seruitutem redegit, velut à perfidia rerum suarum initia auspicatus. Inde & finitimos aggressus populos, perdomuit: captísque deinde Pæonibus, Illyricos est adeptus. Triballorum quoque gentem inuadens, & quicquid prætereà in proximo erat terrarum, omnia velut vno impetu deuicit. Et corpora quidem Barbarorum pugnando cepit, mentes autem cum corporibus nequiuit capere, nec eorum animos pacis artibus sibi conciliare. Quamobrem subinde deficiebant,

& quanquam victoris crudelitatem horrebant, tamen rebellionem per omnes penè dixerim noctes somniabant: vt qui opere foris seruirent, intus cogitatione essent liberi. Subactis ergo finitimis Barbaris,*ad Græcos castra mouit,atque adeò antequàm ipsam Græciã inuaderet,ciuitates, quæ in Thracia Græciæ ditionis erãt, euertit, cepitque* Amphipolin, Pydnam *subegit, istísque* Potidæam *adiunxit: neque* Pheras *extra* Pagasas, *neque* Magnessam *extra* Pheras *omisit: sed cunctæ vrbes* Thessalorum *capiebantur, & velut generis mercedem seruitutem ferebant.*

Dignum sanè fuerit, exitum quoque ipsius recensere, postea enim quàm pleraque, quæ inuasit oppresserat, subiecerátque cõtra fœdera eos qui fuerant fœderibus deuincti, offensi violatis fœderum sacris Dei, conuenientem perfidiæ suæ finem dederunt. Neque *enim in prælio pugnans cecidit, quò fortissimum aliquem mortis suæ testem reliquisset, sed in medio turpium voluptatum gurgite suffocatus, se dignum sepulchrum in earum fœditate inuenit. Videlicet vt quemadmodum eius vita sic & mors intemperantiæ fœdum exemplum posteris esset.* *A mortis genere.*

Quis autem est qui Echetum illi putet posse conferri? Echetus enim præcisis extremis aliquibus corporis membris reliquum saltem corpus relinquebat: at Philippus totos cum corporibus ipsis homines perimebat: quantóque sæuius est totũ *A comparatione.*

deleri hominem, quàm partem aliquam auferri: tantò perniciosior est Echeto Philippus.

Peroratio. *Cessare autem à sceleribus suis Philippus nesciebat, cùm mihi, victo magnitudine flagitioru̅ eius, necesse sit, vt plura de ipsis facere verba desinam.*

SCHOLIA.

OMnia quę laudantur, contraria vituperari possunt ratione. Ab Aphthonio causa exercitationis reprehenditur Alexandri pater, Amyntæ filius, Philippus, qui tamen vel dictorum vrbanitate, vel, vt relatum est suprà, dexteritate ingenij superabat seculi sui Reges omnes. Vide Erasm. 4. Apophthegmatu̅. Quemadmodum autem laudari, ita vituperari possunt: Personæ, vt Thersites: Res, vt ebrietas: Te̅pora, vt hyems: Loca, vt Euxinus: Nora, apud Plutarchu̅ in Eumene: Bruta animalia, vt crocodilus: pla̅tæ, vt crambe.

Claritas enim generis notiores circa vitia, & inuisos magis fa- *Adiungens, &c.* In genere, nationis, patriæ, maiorum atque parentum circunstantiæ sunt excutiendæ. Quæ omnia si clara contigêre, ostendendum est, illa vitiorum omni genere co̅taminasse, quem vituperandum susceperis.

Edu-

Educationem, &c. Quòd si is, quem vituperare constitueris, claris natalibus, & egregiis animi, corporis, atque fortunæ dotibus conspicuus præfulserit, dices à maioribus illum degenerasse. Animi dotibus ad dolos & fraudes abusum. Bonis corporis ad libidinem, cædes, rapinas. Diuitiis ad multorum perniciem, & publicas seditiones fouendas.

cit. Quintilia. Adnotauimus suprà ex Quint. hæc non ideo laudari, quod habuerit quis ea, sed quòd iis honestè sit vsus.

Frustrari, &c. Frustro actiuum, & frustror commune verbum legitur. Est autẽ sensus: qui crimina non accusant, ij non minus peccant, quàm qui virtutes non laudant, non enim decet virtutem sine laude, nec malitiam sine vituperatione atque reprehensione relinqui.

Aequum malè audire, &c. Vt sementem, iuxta prouerbium, quis fecerit, ita metet. Et qui, quæ vult dicit aut facit, quæ non vult audiet: benedictis aut factis qui certat, audiet bene.

Pessima barbarorum, &c. Huius gentis barbariem Stratonius Musicus Atheniẽsis notare solitus fuit, qui ad discipulum stupidum solebat exasperatus dicere, εἰς μακηδονίαν, pro εἰς μακάριαν, quo dicto prouerbiali precamur exitium. Meminit Erasm. 6. Apophtheg. Macedoniæ autem

descriptionem habet Pomponius Mela lib.2.cap.3.Liuius lib.2.belli Macedonici.

Ad historiæ verò præsentis cognitionẽ pertinent ea, quæ Iustinus habet lib. 8.& 9.Thucydides belli Pelopon.lib.2.Plutarchus in vita Alexandri. Paulus Orosius li. 3.cap.12.ad 15.

Argos. *Argiui, &c.* Argos & Lacedæmon duæ clarissimæ vrbes, Græciæ quondam lumina fuerant, vt ait Liuius lib. 4. belli Macedonici. Ab Argos Argiui & Argolici: inde Macedonum Reges oriundos fuisse Liuius testatur.

Duplice, &c. In duplex, inquit, malum inciderunt, & quòd Argiuis fortioribus cedere, & iam exules ad inopiam redacti, alijs imbecillioribus vim inferre coacti fuerunt, quorum illud ignauiæ,hoc rapacitatis atque impietatis euidens fuit argumentum.

Pella. *Pella &c.* Vrbs est Macedoniæ, quam autore Pomponio Mela, fecerunt maximè illustrem Philippus Græciæ domitor. Alexander etiam Asiæ. Hinc Pellæus Alexander dictus. Iuuenalis Satyra 10.

Vnus Pellæo iuueni non sufficit orbis,
Aestuat infelix angusto limite mundi,
Vt Gyaræ clausus scopulis, paruáque Seripho.

Philippus, &c. Philippus, inquit, qui Alexandri pater erat, auum habuit eiusdem nominis, hominem ignobilem, sed in Græco πρόγονος est, hoc est proauus, ex Iustino igitur Philippi genealogiam ita colliges:

Coranus in Æmathia vrbem Edyssam, oppidanis non sentientibus, per imbres & nebulas caprarum greges secutus, occupauit.

Corano successit Perdica, huic Aegeus qui successorem filiũ reliquit Philippum huius proauum. Philippus autem paruulum reliquit Europum patrem Amyntæ, Amyntas Philippum genuit, Alexandri patrem.

Inter Coranũ, vel secundum alios Cranaũ primũ Macedonũ Reges, & Perdicam: regnauit Cœnus & Thyrimas: quartus fuit Perdicas.

Apud Thebanos obses, &c. Obsides ob fidem seruãdam dabantur obsidionis tempore. Thebis autem obses fuit Philippus, Orosius lib. 3. cap. 12. Iustinus lib. 6. Philippus inquit, obses triennio Thebis habitus, Epaminũdæ, & Pelopidarum virtutibus eruditus. Aphthonius ait. παρ' ἀθηναίοις ὡμήρευε id est apud Athenienses obses fuit, vt intelligas à patre Atheniensibus obsidem datum.

Pæonibus, &c. Sunt enim Macedonibus finitimi, Macedonia enim à Macedone

Osyridis filio dicta; Pœoniam habet à Septētrione, Illyriam ab Occidēte, Thraciam ab Oriente, Thessaliam à Meridie. Fuit olim centum quinquaginta populorum, ac duobus inclyta Regibus, Philippo scilicet, & Alexandro. Vide Plin. lib. 4.

Illyris. *Illyricos, &c.* Illyrici sunt in sinu maris Adriatici: occupat enim Adriatici latus Illyris, vt ait Pomponius Mela lib. 1. cap. 3. Philippo autem primùm certamen fuit cum Atheniensibus, quibus per insidias victis, in Illyrios bellum transtulit, multa Millia hominum occidit, vrbémque nobilissimam Larisseam cepit, vt ait Iustinus libro 10. Diodorus libro 2. de rebus Alexandri, ait: Philippus anno secundo regni sui habita concione, & militibus animatis in Illyrici fines cum decē millibus peditū, & sexcētis equitibus intrauit.

Triballi. *Triballorum, &c.* Illyricorum id genus est, vt ait Liuius li. 7. belli Punici, qui scribit, Philippum cùm vrgeri suos videret, in cohortem Romanam incurrisse, atque ibi equum pilo traiectum in caput Regē effudisse. Plinius lib. 4. cap. 10, Triballos in finibus Macedoniæ collocat.

Ad Græcos, &c. Nulla fuit apud Philippum turpis ratio vincendi. securis om-

nibus Thermopylas occupârat. Vide Iustinum lib. 8.& 9. Græciam totam propè consiliis præuentam viribus domuit, Orosius lib.3.cap.12.

Thracia, &c. Antè Sython fuit dicta. Vide Gellium lib.15.cap.7. de qua Plinius lib.4. cap.11. Appellata fuit ab asperitate, vel secũdum Tortellium,à feritate,θράκυ, ferum & temerarium. *Thracia.*

Amphipolin, &c. Inter Neston & Strymona,fuerunt Apollonia & Amphipolis, vt ait Pomponius Mela libro 2. cap.2.Nestos autẽ & Strymon fluuij sunt in Thracia. De Amphipolitanis Diodorus Siculus lib 3. *Amphipolis.*

Pydnam, &c. Ab Amphipoli subitò Pydnam occupauit, & Olynthiis ad obtinendam Potidæam tulit auxilia, vt ait Diodorus Siculus.

Potidæam, &c. Pomponius Mela lib.2. cap.2. Pallene,inquit,soli patẽtis,vt quinque vrbium sedes sit atque ager, tota in altum abiit,angusta satis vnde incepit:ibi est Potidæa. Eius meminit Plutarchus in Alexandro.

Pheras, &c. Phera ciuitas in Thessalia, Plinius lib.4. cap. 8. Hinc phereus.Ouid. in Epist. *Phera.*

nonnullas: quod genus sunt, vrbem esse Carteiam opulentam, & suæ gentis caput: tum exercitum opulentum præda deductum esse. Prosequitur autem narrationem temporis, cuius mentionem facit, seruato ordine. Hermandica & Arbacala, Carteiorum vrbes, vi captæ. Arbacala & virtute, & multitudine oppidanorum diu defensa. Ab Hermandica profugi, exulibus Olcadum priore æstate domitæ gentes, cùm se iunxissent, concitant Carpentanos, adortíque Annibalem regressum ex Vacceis, non procul Tago flumine, agmen graue præda turbauere. Pura hæc, nudáque sunt omnia, nisi quòd ab adiunctis est, oppidanorum virtute & multitudine Arbacalam diutius esse defensam: neque procul Tago impetum in Annibalis agmen esse factum. Quæ sequuntur, paulò copiosiora sunt. Nam & consilia Annibalis aperit, propterea amnē traiicientis, vt in transitu fluminis hostes inuadere, & causas ferociæ hostium Carpentanorum, tum sua multitudine, tum fuga Annibalis minus timentium. Atque hîc Liuius, & à suo obiter testimonio amplificauit: dum inuictam aciem dicit, si æquo certaretur campo: sic ille Annibal

prælio abſtinuit, caſtríſque ſuper ripam poſitis, cùm prima quies, ſilentiúmque ab hoſtibus fuit, agmen vado traiecit, vallóque ita producto, vt locum ad tranſgrediendum hoſtes haberent, inuadere eos tranſeuntes ſtatuit: equitibus præcepit, vt cùm ingreſſos aquam viderent, adorirentur. Peditum agmen in ripa elephantes quadraginta diſpoſuit. Carpentanorum cum appēdicibus Olcadum, Vacceorúmque centum milla fuere. Inuicta acies, ſi æquo dimicaretur campo. Itaque & ingenio feroces, & multitudine freti, & quòd metu diſceſsiſſe credebant hoſtem, id morari victoriam rati, quòd intereſſet amnis, clamore ſublato paſsim, ſine vllius imperio, quà cuique proximum erat, in amnem ruunt. Hactenus conſilia, cauſáſque expoſuit, quibus ſubiicit euēta, nempe infelicem Carpentanorum pugnam, & deditionem. Et hæc quidem ipſa, ſatis à circunſtantiis, quas explicat, illuſtrat his verbis: Et ex parte altera ripæ, vis ingens equitum in flumen immiſſa, medióque alueo, haud quaquam pari certamine cōcurſum. Quippe vbi pedes inſtabilis, & vix vado fidens, vel inermi equite, equo temerè acto peruerti poſſet: eques cor-

pore armísque liber, equo vel per medios gurgites stabili, cominus eminúsque rem gereret, pars magna flumine absumpta: quidam verticoso amne delati in hostes, ab elephantis obtriti sunt. Postremi, quibus ingressus in suam ripam tutior fuit, ex varia trepidatione cùm in vnum colligerentur, priusquam ex tanto pauore reciperent animos, Annibal agmine quadrato amnem ingressus, fugam ex ripa fecit: vastatísque agris intra paucos dies Carpentanos quoque in deditionem accepit. Hunc in modum reliqua toto corpore alia magis, alia minus, vt quæque res postulat, his ipsis ex locis extendũtur. Rariores autem comparationes sunt locus, in hoc præsertim genere, omnino ad ornatum, amplificationémque accommodatissimus: vnde poetis, rhetoribúsq; copiam sequentibus crebrior, historicis, qui ad ornandum magis, quàm ad narrandum orationem sumpsisse videantur, minus familiaris. Porrò Sagunti oppugnationes, excidiúmque quod proximè sequitur, pluribus adiectis peristasibus copiosissimè explicatur. Verùm hæc ipsa Liuiana ex locis aucta, amplificatáque nuda, omni ornatu, quasi vestitu spoliata,

ob oculos ponamus: vnde quid inter ieiunam, necessariámque narrationem, & copiosam locupletémque intersit, cognosci potest. Missus Annibal in Hispaniam postquam mortuo Asdrubale dux belli est declaratus, Saguntinos bello petit. Quod dum facit, in Olcadum fines exercitum ducit. Carteiam vrbem expugnat, diripítque. Minoribus deinde ciuitatibus metu subactis, exercitum Carthaginem nouam in hyberna deducit. Hic largè prædam partiendo, præteritáque cum fide exoluendo, cunctis ciuium suorum, sociorúmque animis in se firmatis, vere primo in Vacceos motum bellum, Hermandica & Arbacala Carteiorum vrbes vi captæ. Ab Hermandica autem profugi, exulibus Olcadum, cùm se iunxissent, concitant Carpentanos: adortíque Annibalem ægressum ex Vacceis, non procul Tago flumine agmen turbauere. Annibal autem traiecto amne, temerè insequentes hostes ad centum millia, partim equitatu in flumine oppresit, partim in fugam conuertit: vastatísque agris, & Carpentanos paucos intra dies in deditionem accepit. Breuis hæc, nudáque narratio est, quam

vt vir ille eloquentissimus ex locis locupletarit, iam visum est.

Cap. 9. DE VITVPERATIONE, ψόγος græcè.

Vituperatio est sermo exponens mala, quæ alicui insunt. Differt autem à loco communi vituperatio, quòd locus communis pœnas exposcit, vituperatio verò solùm habet velut nudum conuitium.

Diuiditur autem in eadem capita, quibus Laus. Possúntque vituperari eadem omnia, quæ & laudari.

Persona,
Res,
Tempora,
Loci,
Bruta animalia.
Plantæ.

Vituperamus verò & communiter & singulatim. Vbi verò procœmion feceris, adiunges genus, quod diuides eâdem, qua in laude, ratione. Deinde educationem, & res gestas, & Epilogum ita facies quemadmodum in laude.

VITVPERATIO PHILIPPI.

Neque virtutem merita laude frustrari rectum est, neque itidem sine reprehensione dedecora relinqui: quoniam si non ita fiat, id quod præcipuum est amborũ, præmium vtrique aufertur: laudandis quidem gloria rectè factorũ, vituperandis verò scelerum turpitudo. Omnes autem malè audire æquum est, qui malos sese præbuerunt: tantò magis verò omnibus Philippum, quantò omnes improbos longè omni scelere superauit. Exordium.

Natus est ex ea gente, quæ pessima est omnium Barbarorum, & quæ non certis consistere sedibus potuerit propter ignauiam, sed coacta sit, locum è loco permutans, variis erroribus iactari. Argiui enim primùm ipsos finibus exturbauerunt, hinc diu vagi, ad eam tandem, quam nunc incolunt, regionem perlati sunt. Duplici itaque infelicitate implexi, & quòd melioribus coacti sunt cedere, & quòd in imbecilliores violenti iniustique fuerunt, nunquam tutò habitare, aut vacui metu agere potuerunt. A genere vel natione.

Et cùm ex gente ignominiosa oriundus sit, tamen ex ciuitate magis etiam infami natus est. Vt enim abiectissimi Barbarorum censentur Macedones, ita Macedonum, eiusque terræ velut A patria.

A maioribus.

quædam sentina est Pella, ut in qua ciuitate ne frugi quidem seruorum ullus sit prouentus.

Philippus hic sextus fuit Macedonũ Rex: Huic autem nõ immediatè successit Amyntas, sed Europus: Europo Alcetas Alcetæ Amyntas.

Hac ergo progenitus patria, maiores habuit, patria ipsa lõgè magis pudendos. Philippus enim inter maiores ipsius fuit, cui quò minus eius terræ regnum obtingeret, obstitit generis indignitas, atque dedecus. Huic successit pater Amyntas, qui regnum alienis opibus tenuit, pulsum enim in regnum Athenienses reduxerunt.

Ab educatione.

Tali igitur ortus patria, tales sortitus generis autores, apud Thebanos moratus, primùm obses fuit: nec, quamuis media in Græcia versaretur, mores conuictu mutans, ad meliora deflexit, sed barbaricam semper impotentiam inter Græcam retinuit institutionem, Cúmque sit omne humanum genus in Græcos atque barbaros diuisum, ipse, velut ex utrisque commixtus, similem improbitatem in dissimilibus gentibus exercebat.

Genus omne humanũ in Græcos & Barbaros diuisum.

A reb⁹ perfidè gestis.

Orsus ergo primùm cognata gente, ipsam in seruitutem redegit, velut à perfidia rerum suarum initia auspicatus. Inde, & finitimos aggressus populos, perdomuit: captísque deinde Pæonibus, Illyricos est adeptus. Triballorum quoque gentem inuadens, & quicquid prætereà in proximo erat terrarum, omnia velut uno impetu deuicit. Et corpora quidem Barbarorum pugnando cepit, mentes autem cum corporibus nequiuit capere, nec eorum animos pacis artibus sibi cõciliare. Quamobrem subinde deficiebant,

& quanquam victoris crudelitatem horrebant, tamen rebellionem per omnes penè dixerim noctes somniabant: vt qui opere foris seruirent, intus cogitatione essent liberi. Subactis ergo finitimis Barbaris,*ad Græcos castra mouit, atque adeò antequàm ipsam Graciā inuaderet, ciuitates, quæ in* Thracia *Græciæ ditionis erāt, euertit, cepitque* Amphipolin, Pydnam *subegit, istísque* Potidæam *adiunxit: neque* Pheras *extra* Pagasas, *neque* Magnessam *extra* Pheras *omisit: sed cunctæ vrbes* Thessalorum *capiebantur, & velut generis mercedem seruitutem ferebant.*

Dignum sanè fuerit, exitum quoque ipsius recensere, posteà enim quàm pleraque, quæ inuasit oppresserat, subiecerátque cōtra fœdera eos qui fuerant fœderibus deuincti, offensi violatis fœderum sacris Dei, *conuenientem perfidiæ suæ finem dederunt.* Neque *enim in prælio pugnans cecidit, quò fortissimum aliquem mortis suæ testem reliquisset, sed in medio turpium voluptatum gurgite suffocatus, se dignum sepulchrum in earum fœditate inuenit. Videlicet vt quemadmodum eius vita, sic & mors intemperantiæ fœdum exemplum posteris esset.* *A mortis genere.*

Quis autem est qui Echetum *illi putet posse conferri?* Echetus *enim præcisis extremis aliquibus corporis membris reliquum saltem corpus relinquebat: at* Philippus *totos cum corporibus ipsis homines perimebat: quantóque sæuius est totū* *A comparatione.*

deleri hominem, quàm partem aliquam auferri: tantò perniciosior est Echeto Philippus.

Peroratio. *Cessare autem à sceleribus suis Philippus nesciebat, cùm mihi, victo magnitudine flagitioru̅ eius, necesse sit, vt plura de ipsis facere verba desinam.*

SCHOLIA.

OMnia quę laudantur, contraria vituperari possunt ratione. Ab Aphthonio causa exercitationis reprehenditur Alexandri pater, Amyntæ filius, Philippus, qui tamen vel dictorum vrbanitate, vel, vt relatum est suprà, dexteritate ingenij superabat seculi sui Reges omnes. Vide Erasm. 4. Apophthegmatu̅. Quemadmodum autem laudari, ita vituperari possunt: Personæ, vt Thersites: Res, vt ebrietas: Tépora, vt hyems: Loca, vt Euxinus: Nora, apud Plutarchu̅ in Eumene: Bruta animalia, vt crocodilus: plátæ, vt crambe.

Claritas enim generis notiores circa vitia, & inuisos magis fa- *Adiungens, &c.* In genere, nationis, patriæ, maiorum atque parentum circunstantiæ sunt excutiendæ. Quæ omnia si clara contigêre, ostendendum est, illa vitiorum omni genere co̅taminasse, quem vituperandum susceperis.

Edu-

Educationem, &c. Quòd si is, quem vituperare constitueris, claris natalibus, & egregiis animi, corporis, atque fortunæ dotibus conspicuus præfulserit, dices à maioribus illum degenerasse. Animi dotibus ad dolos & fraudes abusum. Bonis corporis ad libidinem, cædes, rapinas. Diuitiis ad multorum perniciem, & publicas seditiones fouendas.

cit. Quintilia. Adnotauimus suprà ex Quint. hæc non ideo laudari, quod habuerit quis ea, sed quòd iis honestè sit usus.

Frustrari, &c. Frustro actiuum, & frustror commune verbum legitur. Est auté sensus: qui crimina non accusant, ij non minus peccant, quàm qui virtutes non laudant, non enim decet virtutem sine laude, nec malitiam sine vituperatione atque reprehensione relinqui.

Aequum malè audire, &c. Vt sementem, iuxta prouerbium, quis fecerit, ita metet. Et qui, quæ vult dicit aut facit, quæ non vult audiet: benedictis aut factis qui certat, audiet bene.

Pessima barbarorum, &c. Huius gentis barbariem Stratonius Musicus Atheniésis notare solitus fuit, qui ad discipulum stupidum solebat exasperatus dicere, εἰς μακιδονίαν, pro εἰς μακάριαν, quo dicto prouerbiali precamur exitium. Meminit Erasm. 6. Apophtheg. Macedoniæ autem

deſcriptionem habet Pomponius Mela lib. 2. cap. 3. Liuius lib. 2. belli Macedonici.

Ad hiſtoriæ verò præſentis cognitionẽ pertinent ea, quæ Iuſtinus habet lib. 8. & 9. Thucydides belli Pelopon. lib. 2. Plutarchus in vita Alexandri. Paulus Oroſius li. 3. cap. 12. ad 15.

Argos. *Argiui, &c.* Argos & Lacedæmon duæ clariſſimæ vrbes, Græciæ quondam lumina fuerant, vt ait Liuius lib. 4. belli Macedonici. Ab Argos Argiui & Argolici: inde Macedonum Reges oriundos fuiſſe Liuius teſtatur.

Duplice, &c. In duplex, inquit, malum inciderunt, & quòd Argiuis fortioribus cedere, & iam exules ad inopiam redacti, alijs imbecillioribus vim inferre coacti

Pella. fuerunt, quorum illud ignauiæ, hoc rapacitatis atque impietatis euidens fuit argumentum.

Pella &c. Vrbs eſt Macedoniæ, quam autore Pomponio Mela, fecerunt maximè illuſtrem Philippus Græciæ domitor. Alexander etiam Aſiæ. Hinc Pellæus Alexander dictus. Iuuenalis Satyra 10.

Vnus Pellæo iuueni non ſufficit orbis,
Aeſtuat infelix anguſto limite mundi,
Vt Gyaræ clauſus ſcopulis, paruáque Seripho.

Philippus, &c. Philippus, inquit, qui Alexandri pater erat, auum habuit eiusdem nominis, hominem ignobilem, sed in Græco προγονος est, hoc est proauus, ex Iustino igitur Philippi genealogiam ita colliges:

Inter Coranū, vel secundum alios Cranaū primū Macedonū Reges, & Perdicam: regnauit Cœnus & Thyrimas: quartus fuit Perdicas.

Coranus in Æmathia vrbem Edyssam, oppidanis non sentientibus, per imbres & nebulas caprarum greges secutus, occupauit.

Corano successit Perdica, huic Aegeus qui successorem filiū reliquit Philippum huius proauum. Philippus autem paruulum reliquit Europum patrem Amyntæ, Amyntas Philippum genuit, Alexandri patrem.

Apud Thebanos obses, &c. Obsides ob fidem seruādam dabantur obsidionis tempore. Thebis autem obses fuit Philippus, Orosius lib. 3. cap. 12. Iustinus lib. 6. Philippus inquit, obses triennio Thebis habitus, Epaminūdæ, & Pelopidarum virtutibus eruditus. Aphthonius ait. παρ' ἀθηναίοις ὡμήρευε id est apud Athenienses obses fuit, vt intelligas à patre Atheniensibus obsidem datum.

Pæonibus, &c. Sunt enim Macedonibus finitimi, Macedonia enim à Macedone

Osyridis filio dicta, Pœoniam habet à Septétrione, Illyriam ab Occidéte, Thraciam ab Oriente, Thessaliam à Meridie. Fuit olim centum quinquaginta populorum, ac duobus inclyta Regibus, Philippo scilicet, & Alexandro. Vide Plin. lib. 4.

Illyris. *Illyricos, &c.* Illyrici sunt in sinu maris Adriatici: occupat enim Adriatici latus Illyris, vt ait Pomponius Mela lib. 1. cap. 3. Philippo autem primùm certamen fuit cum Atheniensibus, quibus per insidias victis, in Illyrios bellum transtulit, multa Millia hominum occidit, vrbémque nobilissimam Larisseam cepit, vt ait Iustinus libro 10. Diodorus libro 2. de rebus Alexandri, ait: Philippus anno secundo regni sui habita concione, & militibus animatis in Illyrici fines cum decē millibus peditū, & sexcētis equitibus intrauit.

Triballi. *Triballorum, &c.* Illyricorum id genus est, vt ait Liuius li. 7. belli Punici, qui scribit, Philippum cùm vrgeri suos videret, in cohortem Romanam incurrisse, atque ibi equum pilo traiectum in caput Regē effudisse. Plinius lib. 4. cap. 10, Triballos in finibus Macedoniæ collocat.

Ad Græcos, &c. Nulla fuit apud Philippum turpis ratio vincendi. securis om-

nibus Thermopylas occupârat. Vide Iustinum lib. 8.& 9. Græciam totam propè consiliis præuentam viribus domuit, Orosius lib.3.cap.12.

Thracia, &c. Antè Sython fuit dicta. Vide Gellium lib.15.cap.7. de qua Plinius lib.4. cap.11. Appellata fuit ab asperitate, vel secũdum Tortellium, à feritate, θρᾶκυ, ferum & temerarium. *Thracia.*

Amphipolin, &c. Inter Neston & Strymona, fuerunt Apollonia & Amphipolis, vt ait Pomponius Mela libro 2. cap.2. Nestos autẽ & Strymon fluuij sunt in Thracia. De Amphipolitanis Diodorus Siculus lib 3. *Amphipolis.*

Pydnam, &c. Ab Amphipoli subitò Pydnam occupauit, & Olynthiis ad obtinendam Potidæam tulit auxilia, vt ait Diodorus Siculus.

Potidæam, &c. Pomponius Mela lib.2. cap.2. Pallene, inquit, soli patẽtis, vt quinque vrbium sedes sit atque ager, tota in altum abiit, angusta satis vnde incepit: ibi est Potidæa. Eius meminit Plutarchus in Alexandro.

Pheras, &c. Phera ciuitas in Thessalia, Plinius lib.4. cap. 8. Hinc phereus. Ouid. in Epist. *Phera.*

Ipse repertor opis vaccas pauisse Pheræas
Fertur, & à nostro saucius igne fuit.

Pagasa. *Extra Pagasas & c.* Mosellanus ita reddidit hunc locum: Victorias cumulare adproperans non quieuit donec Pheræ, Pagasæ, Magnesiaque, imò Thessaliæ ciuitates omnes barbaræ seruitutis iugum acciperent, & generis ipsius veluti notam portare sustinerent. Pagasam autem Plinius lib. 4. oppidum Thessaliæ tradit. Meminit eius Pomponius Mela lib. 2. cap. 3.

Magnesia. *Magnesiam, & c.* μαγνησίαν Magnesiam Græciæ regionē annexam, Thessaliæ Plinius tradit lib. 4. capite octáuo. Argo Magnetida, hoc est. Thessalicam appellat Ouid. in Epistolis.

Fœderibus deuincti, & c. Cum Philippus se exclusum ab ingressu Græciæ, perstructis Thermopylis vidisset, paratum in hostes bellum vertit in socios. Nam ciuitates quarum antè dux fuit, sibi gratulantes & excipientes, hostiliter inuasit, crudelitérque omnia diripuit, liberos coniugésque sub corona vendidit. Orosius lib. tertio, capite duodecimo.

† Celebrabātur enim nuptiæ. *Voluptatum gurgite, & c.* Etenim destinato lætitijs die † fuit interfectus in theatro per Pausaniam, cum regnasset annos

quatuor supra triginta. Diodorus viginti quatuor annos duntaxat regnasse Philippum scribit. De eo hæc Orosius lib. 3. cap. 14. Cùm ad ludos magnificè apparatos, inter duos Alexandros, filium atque generum contenderet, à Pausania nobili Macedonum adolescente, in angustijs sine custodibus circumuentus, occisus est. Mortis eius meminit Valerius lib. 1. cap. vlt. de miraculis.

Philippo succeßibat Pausanias quòd iniurum sibi illatū vindicare neglexisset.

Echetum, &c. Echetus Epirotarum Tyrannus, qui regioné hominibus ingreßis nares, aures atque pudenda rescindere solebat, & obijcere canibus. Vnde Antinous Odysseæ decimo octauo apud Homerũ ait ad Irum: Si te vicerit mendicus, mittam te ad Echetum, vt tibi nares & pudenda præcidat, & canibus obijciat.

Echetus.

VITVPERATIONIS PHALAridis exemplum.

VT virtute præditos gloria, sic vitijs contaminatos perpetua comitatur ignominia, qua dignißimus Phalaris, cuius crudelitas, antequàm nasceretur, matris somnio comprobata est. Vide Ciceronem primo de Diuinatione libro.

A maioribus. Cuius parentes turpissimos, vt indignos æterna fama, sed tenebris Cimmeriis obruendos, plerique autorum silentio præterierunt.

A patria. Nactus præclaram Agrigentum patriã: quam vt Empedocles eximiis animi dotibus illustriorem, itá magis famosam crudelitate sua reddidit ille.

A rebus gestis. Phalaridis imperium tam fuit truculentum, vt prouerbio locum fecerit. Qui tauro inclusos æneo reos torrebat, & igne subiecto cruciabat. Meminit Plinius lib. 39. ca. 8. Ouidius in Tristibus. Valerius li. 9. cap. 2.

A morte. Factis igitur digna morte succubuit. Nam in eum impetum faciens Agrigentinorum multitudo occidit, & Tyrãnum lapidibus obruit. Vide Ciceronem Officiorum secundo, Valerium libro tertio, cap. 3.

A comparatione. *In parricidas hoc est inuentum supplicium* Crudelis quidem Procustes, sed longè crudelior Phalaris. Ille solebat in Attica regione nonnullos hospites interimere, post vt Plutarchus refert, à Theseo interfectus: hic autem eò crudelitatis processit, vt eius supplicio non debeat vna parari simia, nec serpens vnus, nec culeus vnus.

Finem dicendi faciam, perpendens meam dicendi facultatem imparem esse tot criminibus illius recensendis, nedum oratione condigna vituperandis. *Epilogus*

ALIVD EXEMPLVM *vituperationis Paridis.*

CVm nullam hominibus immortales Dij capitaliorem pestem dederint, quàm voluptatem, bono iure vituperandi sunt, qui, posthabitis omnibus virtutibus, veluti pecudes, illam malorum omnium escam sunt amplexi. Quorum in numero Paris, Epicuri de grege porcus.

Natus in Phrygia, quæ neminem frugi produxit, sed quos tympana & buxus iuuit, non classica, vt ait Virgilius in nono Hinc barbaris, seruilibus, ac stupendis ingeniis horrentes prodiderũt homines, vt prouerbiis locũ fecerint: Phryx plagis emendatur. Et: Serò sapiunt Phryges. *A natione*

Patriam sortitus Troiam, quam, cùm illustrare virtutibus deberet, omníque beneficiorum genere beatam reddere, funditus perdidit. *A Patria*

Nulla refulsit in eo maiorum claritas, & si qua fuit, eam turpissimis facinoribus *A maioribus.*

conſpurcauit, ac tenebris (vt aiunt) Cimmeriis inuoluit. Auus fuit Laomedon inſignis perfidia. Qui pactam pro conſtructis Troiæ mœnibus mercedem negauit Apollini atque Neptuno, violauítque ſacram iuriſiurãdi religionem, quæ ſemper ab aliis inuiolatè, ſanctiſsiméque habita eſt. Vide Gell. lib. 7. cap. 18.

A parentibus. Patrem habuit, qui ſeruitutem perpetuam ſeruiiſſet, ſi non pretio fuiſſet redẽptus. Etenim puer ab Hercule captus, cum Heſione ſorore, pecunia ſolus redimi potuit, vnde Priamus dictus, qui prius appellatur Podarces. Porrò ſi qua fortaſſe fuerunt in eo virtutis ornamenta, Paris tamen ab iis deflexit ad omnem libidinis turpitudinem.

Ab iis quæ natiuitatẽ præceſſerũt *Meminit Quint. lib. 3. cap. 7. ex Hom. li. 6. Iliad.* Cùm in vtero mater Hecuba geſtaret Paridem, ſomniauit ſe facem parituram, quę totam incendio Troiam eſſet abſumptura. Nec vanum fuit ſomnium. Vnde fortunatiores floruiſſent Troiani, ſi reſponſis Aruſpicum, & oraculis numinum obtemperantes, peſtiferum partum è medio ſuſtuliſſent.

Ab educatione. Quem mater occidere debebat, Idæis paſtoribus educandum tradidit, vbi ferinam inter pecudes & luſtra ferarum bar-

bariem imbibit, turpiſsimóque libidinis crimine, animum coinquinauit, vſus infami turpis OEnones conſortio.

A vitæ inſtitutione. Vt etiam Hercules apud Prodicum: de quo Xeno. 2. Memor. & Cicer. Offic. 1.

Cùm duæ ſint viæ, altera virtutis aſperior, altera vitiorum planior, & amœnior, non illam, vt Scipio Aphricanus, apud Sil. Italicum libro 15. ſed hanc, quam ſtulti ſolent, ingreſſus, conſequutus eſt digna meritis præmia, nimirum Iliada malorum.

A diſciplinis. Alludit ad vulgatum Paridis iudiciũ.

Studia virtutis auerſatus, neminem audiuit recta monentem: vnde ſalutarem Palladis exhortationem reſpuit, amplexus illecebras peſtiferas Veneris, quæ blando quidem, ſed pernicioſo lenocinio permulſum rapuit ad crudelia fatorum diſcrimina. Vide Plutarchũ in Homeri vita.

A dotibus corporis.

Egregia forma cõſpicuus enituit. atqui iuxta Socratis præceptum, inſpecto ſæpius ſpeculo non cauit, ne quid illa cõmitteret indignum. Vide Eraſ. 3. Apophtheg. Acceſsit tantum robur, atque laterum firmitas, vt in agonali certamine vicerit Hectorem, ſed omnia luxu, atque voluptatibus exhauſta defluxerunt. Hinc non immeritò reprehenſus ab Hectore apud Homerum Iliad. 2.

A fortunæ bonis.

Quas opes habuerat in turpiſsimos

amoris fœdioris abuſus profudit, & quibus patriam debebat iuuare, iis perniciem adduxit.

A rebus geſtis. A Priamo receptus in regnum, non virtute regia dignum aliquid meditatus fuit, ſed deterrimæ libidinis impulſu nauigauit Spartam, vbi hoſpitis Menelai in Cretam abeuntis, vxorem illecebris expugnatam abduxit, & in patriam ipſiſſimam malorum lernam inuexit.

A genere mortis. Hoc eſt, cruore moriens aſperſus eſt. Condigno, quod flagitiis meruerat, ſupplicio affectus mortem obiit, qualem Tyranni, ſcilicet non ſiccam.

ANNIBALIS VITVperatio.

Exordium. IN Repub. libera magnam ſæpenumero commoditatem afferunt cõuitiatores: Solent enim efficere, vt ex vitioſorũ hominum reprehenſione purior vita cùm oratione, tùm moribus exoriatur. Vnde Philippus ille Macedonum Rex, calumniatoribus ſuis plurimam ſe dicebat habere gratiam, quòd ſuis conuitiis efficerent, vt ipſe melior euaderet: dum conor, inquit, illos dictis pariter ac factis mendacij conuincere. Et Annibal ipſe aut eius

ſimiles homines improbi, non excandeſcent,imò gratiam habebunt, quòd iuſta vituperandi libertas meliorem afferat viuendi rationem.

Natus eſt ex ea gente,quæ factio Barchina dicebatur,à Barcha Didonis ſocio, qui natale ſolum in arida Libya tenuit ita obſcurum, infœcundū, barbaricíſque hoſtibus refertum, vt id relinquere, & in Aphricam trāſmigrare compulſus fuerit, vel rerum inopia coactus, vel hoſtium metu perculſus. Iam in Aphrica talis contigit populus,cuius propter inſignē perfidiam ſuſpecta fides prouerbio locum fecit. *A genere.*

Oriundus itaque ex horrido, &.tam infauſto loco, patriā ſortitus eſt Carthaginem. Cuius ciues odiis ſemper atque vitiis propè maioribus certarunt, quàm viribus aut virtutibus. Vnde per ignauiā & rerum omnium imperitiam amiſerūt Siciliam atque Sardiniam, prouincias omnium florentiſsimas. *A patria.*

In maiorum eius numero, quem laudandum magis exiſtimarunt, Aſdrubal erat, is ſcilicet, quo nemo fuerat crudelior:cuius efferata ſæuitia dolo,& inſidiis Xanthippi Marcum Attilium Regulum, *A Maioribus.*

Regulus captus est anno ab vrb. condita 496. autore Polybio.

ſpiritus religioſiſsimi virum cepit, & miſeris modis excruciatū interfecit. Quod vel ſolum immane facinus Dij videre non potentes, ſeruum immiſerunt, qui de viro deterrimo pœnas ſumeret, & diuinū factum quaſi miraculo comprobaret. Hic enim quòd Dominum ſuum occidiſſet, Tyrannum ſubitò aggreſſus interemit, cumque comprehenſus omni modo cruciaretur, lætitiam tamen, quam ex vindicta ceperat, in ore conſtantiſsimè retinuit, eóque fuit habitu oris, vt ſuperante lætitia dolores ridentis etiam ſpeciem præbuerit. Valerius libro tertio capite tertio. Liuius in prefatione bellorum Punicorum.

A parentibus.

Patrem habuit Amilcarem, Tyrannum peſtilentiſsimum, qui vt ſui ſimilem, hoc eſt natiuæ crudelitatis hæredem filium relinqueret, vndecim annos natum, aris admouit, vt odium in Romanos perenne iuraret, & hic maturè patris veſtigia ſecutus, odij magnitudinē oſtendere cupiens, inflixit in terram pedem, ſuſcitauítque puluerem, dicēs: Tum belli finis erit, cùm alterutra pars in habitum pulueris redacta fuerit. Vide Valerium libro nono, capite tertio.

Patris igitur vestigia subsecuturus, certæ prædictionis somnium vidit, votísque suis conuenientem imaginem hausit. Existimauit enim missum sibi à Ioue mortali specie excelsiorem iuuenem, inuadendæ Italiæ Ducem, cuius monitu primò vestigia nullam in partem secutis oculis, mox humani ingenij prona voluntate vetita scrutandi ponè respiciens, animaduertit immensæ magnitudinis serpentem cum ingenti arborum ac virgultorum strage ferri concitato impetu, omne quicquid obuium fuerat proterétem, postque eam magno cum cœli fragore erumpentes nymbos, lucemque caliginosis inuolutam tenebris. attonitus deinde quidnam esset monstri, & quid portenderet, interrogauit: Hic dux, Italiæ, inquit, vastitatem vides, vt ait Valerius libro 1. cap. 5. Eadem Liuius habet primo belli Punici 2. Sillius libro tertio. Cicero de Diuinatione libro primo. *Ab iis quæ natiuitaté secuta.*

In Prætorio patris educatus fuit, vbi nihil præter mera tyrannidis exempla vidit. Eum Asdrubal, vix dum puberem, ad se accersiuit, vt militiæ assuesceret, inque paternas opes succederet: sed optimus vir Hanno factionis alterius princeps, *Ab Educatione.*

animaduertens pessimam adolescẽtis indolem, ipsum domi tenendum sub legibus, sub magistratibus docendum, viuere æquo iure cum cæteris censebat, ne quãdoque paruus hic ignis incendium ingẽs exuscitaret. At pauci ac fermè optimus quisque Hannoni assentiebantur: sed (vt plerunque fit) maior pars meliorem vicit, vt ait Liuius. Prudenter autem Hanno, nã Annibal ferus, immanísque natura, adiũxit à pueritia prima disciplinam, qua non iura, non leges, non ciuiles cõsuetudines, sed bella cędésque & hostiles proditiones tractare didicerat. Itaque crudelissimus euasit dux, & fallendis hominibus callidissimus. Nam ad decipiendum hostem semper intentus, quos aperto Marte superare non poterat, dolis aggrediebatur, vt refert Plutarchus.

Ab institutione. Optimos quidem præceptores cõsecutus erat, sed omnes naso suspendens per arrogantiã, in bonis disciplinis nihil promouit: etenim oratorẽ atque philosophũ eloquentissimũ Peripateticũ Phormionẽ audiuit Ephesi, de Imperatoris officio, & de omni re militari copiosissimè disserẽtem, paulóque pòst rogatus quidnã de illo philosopho iudicaret, respõdit multos se

deliros

deliros vidisse senes, sed qui magis quàm Phormio deliraret, vidisse neminem. Cuius rei meminit Cicero de Oratore lib. 2.

Legum iustitiam nihil curauit, fœdera rupit, Legatos P. Valerium Flaccum, & Q. Fabium Pamphilum à sociis & pro sociis missos, contra ius gentium non audiuit, nec in castra admisit. Et quas in leges patrias delinquendo pœnas meruerat, eas astutia mirè solitus auertere. Sic à Dulio consule nauali prælio victus, timénsque classis amissæ (capitale enim Carthaginẽsibus ex publico legũ decreto fuit, si quis ducum iniussu populi pugnasset infeliciter) pœnas dare, ex illa infelici pugna pri⁹ quàm cladis nuntius domum perueniret, quendam ex amicis compositum & instructum Carthaginem misit. Qui postquàm ciuitatis eius Curiam intrauit: consulit, inquit, vos Annibal, cùm dux Romanorũ magnas secum maritimas trahens copias aduenerit, an cum eo cõfligere debeat: acclamauit vniuersus Senatus, non esse dubium quin oporteret. Tum ille: conflixit, inquit, & superatus est. Ita liberum his nõ reliquit id factum damnare, quod ipsi fieri debuisse iudicauerant, vt ait Valer. lib. 7. cap. 3. *A legum cõtemptu.*

A rebus gestis. Rupto quòd primo bello Punico fuit ictum, fœdere, totius Italiæ agros ferro & igne vastauit, quod scelus vt pro sua libidine patraret, occasionem quæsiuit, nec quæsita defuit. Erant in Hispania Saguntini, quasi medij inter Romanorum & Carthaginensium fines, iure fœderis in libertate relicti. Hi posteà totos se Romanis addixerant, itáque societate Romani imperij fidissimi cultores habebantur. Quare Annibal constituit animo, nihil opportunius fieri posse ad eliciẽdum Romanorum iram, ac incendium quod sibi optatissimum erat, concitandum, quàm Saguntinos armis bellóque lacessere. Sed priusquàm socios populi Romani apertè adoriretur, statuit in Olcadas, alióśque trãs Iberum populos exercitum ducere, ac eis ad deditionem compulsis, aliquam Sagũto nocendi caussam reperire, qua nõ tam meditato consilio à se illatum, quàm à Saguntinis contractum bellum videri posset. Primùm igitur Olcadum gente ad deditionem compulsa, Vacceos deinde aggreditur, agros deinde populatur, oppidáque multa expugnat, vt ait Plutarchus.

Ab animi dotibus. Annibalis maiore ex parte virtus sæui-

tia constabat: argumento fuerunt multa, cùm primis illud quòd in flumine Gelo corporibus Romanis ponte facto exercitum traduxit, vt æquè terrestrium scelestũ Carthaginensium copiarum egressum terra, quàm maritimarum Neptunus experiretur. Idem captiuos oneribus, & itinere fessos, prima parte pedum succisa relinquebat. Quos verò in castra perduxerat, paria fratrum & propinquorum iungens, ferro decernere cogebat, neque antè sanguine explebatur, quàm ad vnum victorẽ omnes redegisset. Iusto ergo illum odio, verùm tamẽ tardo supplicio senatus, Prusię Regis factum supplicem, ad voluntariã mortem compulit, vt ait Valerius lib. 9. cap. 2. Nonnullis quidem virtutibus Annibal præditus erat, sed eas ingentia vitia æquabant, inhumana crudelitas, perfidia plus quàm Punica, nihil veri, nihil sancti, nullius Dei metus, nullum iusiurandum, nulla religio, vt Liuius scribit.

Nullo quidem labore aut corpus Annibalis ab initio fatigari, aut animus vinci poterat. Caloris & frigoris patiẽtia par, cibi potúsque desiderio naturali, non voluptate modus finitus, vigiliarũ somníque nec die nec nocte discriminata tem- *A corporis dotibus.*

pora, id, quod gerendis rebus supereßet, quieti dabatur, ea neque molli strato, neque silentio accersita: sed tantum id corporis bonum luxuria fregit, maximè Capana, perquàm vtilis imperio Romano. Inuictum enim armis Annibalem illecebris suis complexa, vincendum Romano militi attribuit. Illa vigilátißimũ ducem, illa exercitum acerrimum dapibus largis, abundáti vino, vnguentorum fragrantia, Veneris vsu lasciuiore ad somnum ac delitias euocauit, at tum demum fracta & contusa Punica feritas est, cùm Seplasia ei, & Albana castra esse cœperunt. Quid ergo his vitiis fœdius? quibus virtus atteritur, victoriæ languescunt, sopita gloria in infamiam cõuertitur, animíque pariter & corporis vires expugnãtur, adeò vt nescias ab hostibus ne, an ab illis capi perniciosius habendum sit, vt ait Valerius Maximus lib. 9. cap. 1.

A fortunæ bonis. Opes, quas apud milites plebémque plusquàm modicas habebat, aßiduis rapinis auxit, quibus hominum animos solicitauit, & corrupit, vt largitionibus sibi fauorem aucuparetur, viamque ad dominationem præstrueret. Libido enim maxima inuaserat Reipublicæ capiundæ,

ſibíque regnum parandi.

Ingratos Carthaginenſes appellat Valerius Maximus, quòd in animum induxerint è conſpectu ſuo ſubmouere Annibalem, qui pro eorum victoria tot Imperatores, tótque exercitus Romanos trucidauerat. Sed illi iudicio meo prudentes, iuſtis rationibus adducti, nocentiſsimam beſtiam relegarunt, interturbatorem publicæ pacis, tótque cladium autorem truculentiſsimum. *Ab iis quæ ſupremum vitæ diem præceſſerunt.*

Eiectus igitur in exilium, ad Antiochũ Regem Syriæ confugit, quo victo, ad Pruſiam Bithyniæ Regem conceſsit, vnde Romã legatione repetitus, hauſto, quod ſub annuli gemma habebat, veneno, abſumptus eſt: ita morte nõ glorioſa ſuccubuit, vitam inſecuta turpiſsimam.

Peſtilens & crudelis C. Flaminius erat, qui miſerabilis illius ad Thraſymenũ pugnæ cauſa fuit: Sed longè peſtilentior, atque crudelior Annibal. illum ſemel Rempub. affligere ſtultitia coegit, hunc autem furor ad maximas clades ſæpenumerò pertraxit. *A Comparatione.*

Plura dicere ſuperſedeo, ineptus enim haberi poſſem, ſi crimina Annibalis omnia, quæ nullum nocendi finem habue- *Concluſio.*

nint, studerem exigua, quam habet oratio mea, facultate complecti.

Cap. 10. DE COMPARATIONE, quæ σύγκρισις græcè.

Omparatio est oratio, ex collocatione aliquid disquirens, quo id, quod comparatur, in maius extollat, aut ostendat æquale.

Comparantur autem vel bona bonis, vel bona malis, vel mala malis, vel parua maioribus conferuntur. Prorsúsque comparatio duplicem habet vel laudem, vel vituperationẽ, vel alterutrum ex laude, vituperationéque compositum. Omnis autem comparationis locus admodum difficilis est, præsertim si parua maioribus conferas.

Comparari verò omnia possunt, quæ laudari, quæque vituperari:

Personæ,
Res,
Tempora,
Loci,
Irrationalia animalia,
Plantæ.

Non oportet autem comparãtem totas res to-

tis conferre, id enim supinum, inefficax, & nequaquam est pugnax, sed capiti caput conferendum, hoc enim vehemens: atque diuidere totas, laudis est, non comparationis. Comparatio *autem in hoc non est posita, quando totum hoc praeexercitamentum comparatio vocatur: vt,*

COMPARATIO ACHILLIS & Hectoris.

Volenti mihi virtutem conferre virtuti, cū Achille haud immeritò componendus fuerit Hector. *Sunt quidem ipsæ per se virtutes nimirum abundè honestæ, comparatæ tamen, admirabiliores videntur.* *Proœmiū.*

Patria ergo nati sunt non eadem, laudata tamen vterque. Ille *enim in Phthia, vnde Graeciæ ipsius primum prodiit cognomentum: hic verò Troiæ, cuius conditores Deorum quoque primi fuerunt. Quòd si pari natum esse loco affert aliquid ad laudem, nihil quidem hac in parte* Achilli *posthabendus est* Hector. *A loco.*

Nati autem vterque præclara patria, parem quoque generis habuerunt dignitatem, vterque enim ad Iouem *originē suam initiúmque generis sui refert.* Pelei *enim filius* Achilles *fuit,* Aeaci *verò* Peleus, *&* Aeacus Iouis. *Sic quoque* Hector *A Parentibus.*

Priami, Priamus autem Laomedontis, & Dardani Laomedon filius, Dardanus quoque Ioue prognatus est.

A Maioribus. *Progenitore autem Ioue nati vterque, reliquam quoque maiorem seriem habuerunt claritudine æqualem. Vt enim Achilles Æacum habuit & Pelea, quorum ille Græcos à siccitate, penuriáque liberauit, Hic Lapithis deuictis ob egregiam virtutem Deæ coniugium est assecutus. Sic Hectoris Dardan⁹ progenitor fuit, Deorum primùm dignus habitus conuictu, pater autem Priamus imperauit vrbi, cuius muros ipsi quoque Dÿ fundarunt. Quòd si non minus est, quàm Deæ sortitum esse coniugia, Deorum, ídque optimorum, mensa conuiuióque vsum esse, nihil est, quòd quisquam maiorum gloria Hectori præferat Achillem.*

Ab educatione. *Talibus autem vterque maioribus procreati, ambo ad fortitudinis sese studia contulere: & ille quidem à Chirone educatus est: huic Priamus ipse præceptor, velut naturæ quadam via, virtutis monumenta tradebat. Par itaque, similísque educatio parem vtrique conciliat laudem.*

A rebus gestis. *Vt autem ad virile peruenere robur, eodem in bello par vterque animi, virtutísque specimen præbuerunt. Hector enim Troianos ducebat, solúsque velut obex, propugnaculúmque ciuitati*

datus, tuebatur ipsam, stetítque, quamdiu fauentibus Diis & auxiliaribus est vsus. Cadens deinde, ipsam quoque Troiam post se traxit atque euertit. Achilles verò Græcorum præerat armis, terroréque omnes vincebat Troianos, Palladis fultus numine atque auxilio, occumbénsque, spē victoriæ in reliquum abstulit Græcis.

Et ille quidem victus à Pallade interiit, hic autem cecidit ab Apolline cōfixus. Natíque ambo ex Diis, ambo quoque Deos habuere mortis aútores, vtque diuinitus generis initia, ita vitæ etiam exitum accepere. Quod si similis vtrique vita fuit, similísque mors vtrunque abstulit, quid est quo non Hector par sit, quóque cedere debeat Achilli. *A morte.*

Plura erant, quæ dicerem de vtriusque virtute, nisi quemadmodum in his, quæ dixi, ita in reliquis per omnia ipsorum gloria esset æqualis. *Epilogus.*

SCHOLIA.

COmparatio secundum Priscianum, est, vel similium vel diuersorum, vel minorum ad maiora, vel maiorum ad minora collatio.

Differt ab ea, quę inter Schemata sententiæ numeratur à Rhetoribus, quòd hęc

breuis ſit exornatio, illa exercitationis ſtudio ſuſcepta; inſtar laudis vel vituperationis fuſiùs tractari ſolet.

Bona bonis, &c. Vt ſi AEneam Numę cõparaueris, Sapientiæ fortitudinem, Iuſtitiam pietati.

Bona malis, &c. Bonitas enim ex malorum comparatione magis eniteſcit ac effulget, vt Sapientia comparata ſtultitię, pax diſcordiæ, Sobrietas ebrietati.

Mala malis, &c. Vt ſi ebrietas cũ adulterio conferatur; Philippus Echeto, Procuſtes Phalaridi.

Parua maioribus, &c. Res exiguæ verbis attolli poſſunt, vt ſi ex muſca feceris elephantum.

Duplicem habet laudem, &c. Per loca laudis proceſſuri, comparabimus & vrbem vrbi, ex qua ſunt viri, & genus generi, & victum victui, & profeſsiones profeſsionibus, & geſta geſtis, & ea quæ accidunt extrinſecus, vt diuerſos mortis modos, & quæ eam ſunt ſecuta. Similiter ſi arbores comparare volueris, conferes etiam præſidentia eis numina, & loca in quibus naſcuntur, & fructus, & vtilitatem, & ſimilia. Res quoque ſi compares, extolles, qui primi eas inuenerint, & eos conferes.

Præterea qualitatem animi & corporis.

Alterutrum, *&c*. Alterutrum aliquando vituperantes, alterutrum laudamus: vt si comparemus iustitiam & diuitias.

Locus difficilis, *&c*. Vnde fortem, vt Priscianus ait, oratorem exigit, & callidum & celerem, vt agiles posfit semper facere transitiones.

Personæ, *&c*. Vt in Oratione pro Cluentio, vbi Milesia & Oppianicus conferuntur. Illa à secundis hæredibus pro abortu pecuniam acceperat: Hic idem effecerat per alieni corporis cruciatum. Vide Erasmum 2. Copiæ.

Res, *&c*. Ita conferri poterit Academia aliqua cum alia: vrbs cum vrbe, locus cum loco, &c.

Tota res totis, *&c*. Nō fuerit necesse inquit, vt aliquā rem per omnes suas partes cum alia conferas, vt caput Demosthenis cum capite Ciceronis, humeros cum humeris, manus cum manibus, pedes cū pedibus Sed magis, vt secundum locos generis demonstratiui compares genus Demosthenis cū genere Ciceronis, patriam cum patria, educationem cū educatione, res gestas cum rebus gestis, &c.

Non est posita, &c. In hoc comparationis progymnasmate non est comparatio caput, quia cõparatio est tota præexercitatio. Non quidẽ est caput, sed comparatio diffusa per omnes locos atque partes.

Phthia, &c. Φθία ὅθεν ὁ τῆς ἑλλάδος προῆλθεν ἐπώνυμος. Vnde Helladis cognomentum prouenit. Est autem Phthia Thessaliæ oppidum & regio, Achillis patria illustris. Dido apud Ouidium in Epistolis:

Non ego sum Phthia, magnísque oriunda Mycenis.

Hinc Phthius. Idem in Briseide.

Quàm sine me Phthiis canescant æquora remis.

Pompon. Mela Phthiam in Phthiotide ponit, regione Græca. Et Hellas, Achaiæ regio, alio nomine Attis dicitur. Eadem Thessalia cognominata fuit, authore Pli. lib. 4. cap. 7. Plura apud Thucydidem lib. 1. Hellines Græci appellati sunt. Hellas autem dicta fuit à Deucalionis & Pyrrhæ filio, qui Hellin appellatur.

Troiæ conditores, &c. Apollo & Neptunus cum Laomedonte, Ili filio, patre Priami, mercede pacta muros Troianos condiderunt, vnde Ouid. ait:

Vtilius starent etiam nunc mœnia Phœbi.

Ceciditque superbum *Vergil. in.*
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troia. *3. Aen.*

Pelei, &c. Iupiter, vt Ouidius ait 6. Metamorph. in ignem transformatus, ex Ægina Asopi filia (quam inde vocat Asopida) genuit Æacum, Æacus Pelea, Peleus ex Thetide Achillem; vnde ab auo Aeacides appellatur; à patris nomine Pelides.

Priami, &c. Dictũ aiunt ἀπὸ τοῦ πρίαμαι, emo; quòd ab Hercule captus, auro fuerit redemptus.

Dardanus, &c. Iouis & Electræ filius, Ouid. 4. Fastorum:

Dardanon Electra quis nescit Atlantide natum.
Scilicet Electræ concubuisse Iouem?

Hinc Dardania dicitur Phrygia. Sicut à Dardani filio Troë, Troia. Ab Ilo Trois filio, Ilios, vel Ilion.

Alij genus Hectoris paulò aliter deriuant. Iupiter inquiunt, ex Electra genuit Dardanum, Dardanus Assaracum & Ilũ, Ilus Laomedontem, Laomedon Priamum, Priamus, Hectorem. Vide Tortellium.

Græcos liberauit, &c. AEacus tam cæteris virtute præstitit, vt, cùm maxima siccitate in Græcia plurimi hominum cor-

rumperentur, nullúmque malo huic auxilium inueniretur, postquàm magnitudo calamitatis excreuit, eum ciuitatum principes adierint, rogãtes, vt tantum malum, tantámque pestem ab eis propulsaret: sperabant enim propter ipsius generositatem atque eximiam pietatem quàm celerrimè à Diis præsentium malorum liberationem inuenturum. Nec ea spes eos fefellit. Itáque voti cõpotes facti, in Aegina, vbi votum ille precésque fecerat, commune omnibus Græcis sacrum ædificauere. Atque ex eo tempore, donec inter homines fuit, summa cum gloria vitam duxit. Postquàm verò migrauit è vita, cùm apud Plutonem Proserpinámque maximos honores assecutus esset, ad iudicandas animas eis assedisse fertur. Hæc ex Plutarchi Euagora.

Lapithis deuictis, &c. Hi Thessaliæ populi, Ixionis & Nubis filij, frænorum & stratorum inuentores. Virg. 3. Ge.

Fræna Pelithronij Lapithæ, gyrósque dedere
Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.

Luc. lib. 6. *Exiluit, primus chalybem, frænósque momordit*

Thessalicus sonipes, bellis feralibus omen,
Spumauítque nouis Lapithæ domitoris habenis.

Plura de Lapithis & Centauris apud Oui. 12. Metamor.

Dea coniugium, &c. Hoc est, Thetidos. Fuit autẽ Thetis, θέτις Pelei vxor, Achillis mater, vt Tethys, τηθὺς, Cœli & Vestę filia, Neptuni cõiunx, mater Nympharũ: Hoc primã producit, illud autem corripit. Virgil. 1. Georgicorum: Thetis.

Téque sibi generum Tethys emat omnibus vndis.

Claudianus lib. 1. de raptu Proserpinæ:

Hinc latrat Getula Thetis Lilybæáque pulsat Littora.

Læua tenent Thetis, & Melite, Panopeáque virgo. Virgil.

Ob egregiam virtutem, &c. Cûm Peleus in pugna contra Centauros strenuè dimicasset, multísque aliis bellis atque periculis probatus esset, Thetida, Nerei filiam, immortalem, quamuis ipse mortalis, vxorem meruit, atque ex omnibus, quę antè fuere, solùm in istis nuptiis Hymenæum Deos cantasse ferunt, vt ait Plutarchus.

A Chirone educatus, &c. Centauri ἀπὸ τοῦ κεντεῖν, hoc est: à pungẽdo aut stimulando Chiron.

dicti, equorum stimulatores. Quorũ vnus erat Chiron, Saturni & Phyllirae filius, optimus Citharoedus, Medic⁹, Astrologus. Ab eo Musicam Achilles didicit. Ouidius 1. de arte.

Phyllirides puerum citharæ præfecit Achillem,
Aeacidæ Chiron, ego sum præceptor amoris.

Ab eodem medicinam AEsculapius, Astrologiam Hercules didicit. Fuit autem iustissimus omnium, qui cùm tractaret sagittas Herculis, vnáque lapsa pedem vulnerasset, post nonum diem in signum Sagittarium versus dicitur. Ouidius 5. Fastorum.

Nona dies aderat, cùm tu, iustißime Chiron,
Bis septem stellis corpora cinctus eras.

Propugnaculum, &c. πρόβολος accipitur pro tutore, defensore, propugnatore. Aliàs dicitur scopulus, vel eminens in mari saxum.

Fauentibus Diis, *&c.* Troia tantisper fauentes Deos habuit, nec capi potuit, dum fata Troianorum permanserunt integra. In fatis autem fuerunt Troili vita, Palladij conseruatio, illæsum Laomedontis sepulchrum, Equi Rhesi.

Victus à Pallade interiit, &c. Hector ab Achille

Achille fuit interfectus, vnde Virgilius in primo:

Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros,
Exanimúmque auro corpus vendebat Achilles.

Sed Palladem habuit adiutricem, συναγωνιζομένην, in pugna sociam.

Ab Apolline, &c. Paris Achillem interfecit, in Apollinis Thymbræi templo, sed ab Apolline directis in Achilleum corpus sagittis Virg. in 6.

Phœbe graues Troiæ semper miserate labores,
Dardana qui Paridis direxti tela manúsque
Corpus in Aeacidæ.

Ouid. 13. Metamorph.

At postquàm cecidit Paridis, Phœbíque sagittis.

Plutarchus in comparatione Lysandri & Syllæ, ait, Achillem interfectum à Paride inter portas.

COMPARATIO DEMO-*sthenis & Ciceronis.*

SI non paruam laudem merentur, qui diuinorum ingeniorum gloria, cæterarúmque rerum conspicuarum claritate Exordiū.

pares enituerunt, non vulgarem ſibi vendicant Demoſthenes & Cicero, quos viros ſummos per omnia pares natura produxit.

A Patria. Patriam vterque ſortitus illuſtrem, ille Græciam, vberrimum Atticæ eloquentiæ fontem, Hic Italiam, Latinæ linguæ parentem facundiſſimum.

A parētibus. Obſcuro natus vterque parente, clariſſimus euaſit. Ille patrem vix ſeculo ſuo notum habuit, vt inquit Valerius: de huius item patre nihil (vt Plutarchus inquit) certum eſt proditum.

A Maioribus. Generis ſeriem, quam à maioribus humilem, & ingloriam acceperunt, ita virtutibus propriis illuſtrarunt, vt maxima laudis claritate polleant in æternum.

Ab educatione. Ingeniorum ſpecimen ſub prima iuuēta ſtatim emicuit. Vnde bonas inter diſciplinas educati, & præclaris artibus dicendi protinus addicti, ſummos in oratores euaſerunt, ſummámque è foro, curiáque gloriam ſibi quæſiuerunt.

Ab institutione. Ab optimis præceptoribus inſtituti fuerunt: Demoſthenes ab Iſæo eloquentiſsimo doctore: Cicero à Philone Academico, & Moloni Apollonio, viris in docendo diſertiſsimis.

Cicero Græcè & Latinè declamando *Ab exercitatione.* ſe plurimùm exercuit cum M. Piſone & Q. Pompeio, Et Demoſthenes vadoſis littoribus inſiſtens, declamationes fluctuum fragoribus obluctantibus edebat, vt ad fremitus concitatarum concionum patiẽtia duratis auribus in actionibus vteretur, vt ait Valer. Fertur & Ciceronẽ primùm in pronunciatione non minus, quàm Demoſthenem laboraſſe, vnde omni curæ, & Roſcium Comicum, & Æſopũ Tragœdum obſeruaſſe traditur, Vt ait Plutarchus.

In vtroque refulſit integritas, beneuolentia, & humanitas, vnde cùm Demoſthenes ab Athenienſi populo iuſſus eſſet accuſare quendã, recuſauit id facere: vt ergo aduerſus eum reclamatio populi quẽadmodum conſueuit, facta eſt, ſurrexit Demoſthenes, & inquit, Vos me, viri Athenienſes, cõſultorem habetis etiam inuiti, calumniatorem verò, nec ſi velitis quidẽ. Et Cicero cùm Præfectus annonæ eſſet, ſortitúſque Siciliã, in miſsione frumenti quam apud Vrbem agere coactus erat, pleriſque Siculis moleſtus grauíſque videbatur, ſed mox cùm eius integritatẽ, humanitatémque experti forent, eum *Ab animi dotibus.*

veluti neminem ex aliis ducibus suis honore summo dignati sunt.

A rebus gestis. Ad Rempu. salutis publicæ conseruãdæ studio se contulere. Nactus autẽ Demosthenes vberem in Rempu. materiam & honestam, pro Græcorum libertate aduersus Philippum, & in ea pręclarè decertans, confestim nomẽ & gloriam assecutus est. Nec solùm vt disertus, verumetiam vt fortis vir suspiciebatur, vt admiraretur ipsum Græcia, obseruaret Persarum Rex, plurimus apud Philippum sermo esset, confiterẽtur aduersarij, sibi aduersus præclarum virum esse certamen. Et Cicero maximis periculis Rẽmp. liberauit. Vnde Iuuenalis Saty. 8. eleganter inquit:

Quis, Catilina, tuis maiorib⁹ atq; Cethegi
Inueniet quicquam sublimius? arma tamen vos
Nocturna, & flammas domibus, arísque parastis;
Vt Braccatorum pueri, Senonúmque minores
Ausi, quod liceat tunica punire molesta.
Sed vigilat Consul, vexilláque vestra coercet.
Hic nouus Arpinas ignobilis, & modò Romæ

Municipalis eques, galeatū ponit vbique
Præsidium attonitis, & in omni gente laborat.
Tātū igitur muros intra toga contulit illi
Nominis & tituli, quātum non Leucade, quantum
Thessaliæ campis Octauius abstulit vdo,
Cædibus assiduis gladio: sed Roma parentem,
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Auctoritas in Rep. par fuit, præsidio vterque militarium hominum egebat. Demosthenes Charetis, Diophetis, Leosthenis: Cicero Pompeij, Augusti, id quod Augustus ipse ad Agrippam, & Mecœnatem scribit. *Ab authoritate.*

Duos Rhetores alios haud inuenio, qui ab obscuris paruísque facti sunt tanti, qui Tyrannis se Regibus obiecerint, filias amiserint, patria sua exularint, reuersi sint cum honore, rursus fugitantes in aduersariorū peruenerint manus. Quòd si natura fortunáque viri vtriusque sic, quemadmodum artifices quidam inter se, contendant, difficile iudicatu est, magis ne moribus, an rebus gestis similiores reddiderit. *A Simili, quæ mortē præcessit, fortuna.*

A Morte. Vnà cum patriæ libertate fuerunt extincti. Demosthenes Antipatri imperio per Archiam Phygototheram, satellitum principem: Cicero Antonij iussu per Herennium Centurionem. Et, quod mirum, certis præsagiis vtrique mors denuntiata fuit, illi somniis, huic auspiciis. Demosthenes enim nocte per quietẽ visus erat cum Archia Tragœdiis in theatro certare, & cùm illũ superasset, tamen defectu apparatus ab illo vinci. Et Cicero cùm in villa Caietana esset, coruus in cõspectu eius horologii ferrum loco motũ excussit, & protinus ad ipsum tetẽdit, ac laciniã togæ eoúsque morsu tenuit, donec seruus ad occidendum eum milites venisse nuntiaret.

Ab iis quæ mortẽ consecuta. Vt Demosthenis gloriosam, ita Ciceronis mortem ęterna gloria fuit insecuta: atqui Tyrannos, quorum nefario scelere succubuerũt, infamiæ crimen perpetuum est comitatum.

Epilogus. Plura dicenda essent, sed cùm cætera comparaturis facilia sint collatu, operæ pretium est visum, hæc paucis indicasse: quæ restant autem stylo manum iniecturis reliquisse.

Ad cõsimile genus exercitationis conferre poteris Philippum cum Pyrrho, ex

primo belli Macedonici libro apud Liuium, alióſque autores.

Item Philippum cum Alexãdro, apud Iuſtinum libro 9.

Item ex Plutarcho petas licebit exempla comparationum.
- Publicolæ, & Solonis.
- Alcibiadis, & Coriolani.
- Periclis, & Fabii.
- Annibalis, & Scipionis.
- T. Flaminii, & Philopœmenis.
- Ariſtidis, & Catonis.
- Timoleonis, & Æmylii.
- Lyſandri, & Syllæ.
- Ageſilai, & Pompeii.
- Dionis, & Bruti, &c.

Cap. 11. DE ETHOPOEIA.

Ethopœia eſt imitatio & expreſsio morum perſonæ ſubiectæ.

Imitationis autem tres ſunt differentiæ.
- Εἰδωλοποιΐα.
- προσωποποιΐα.
- Ἠθοποιΐα.

Eſt quidem Ethopœia*, quæ notam habens perſonam, mores ſolùm effingit, vt qualia faceret verba Hercules*, Euryſtheo *ſibi imperante.*

Hic notus quidem est Hercules, dicentis verò effingimus mores.

Idolopœia est, quæ personã habet notam, sed defunctam, & loqui non potentẽ, quemadmodũ ἐν Δήμοις Εὔπολις *finxit, & Aristides* ἐν τῷ ὑπὲρ τῶν τεττάρων. *Vnde etiam* Idolopœia *vocatur.*

Prosopopœia est, quando finguntur omnia, & mores, & personæ, quemadmodum Menander *fecit argumentum.* Argumentum *enim nec rem, nec personam habet propositam, vnde Prosopopœia est dicta, fingitur enim ipsa cum moribus persona.*

Diuiditur autem Ethopœia, *nanque alia*

- *Paßiua, quæ exprimit adfectũ ad quem pertinent, quæ prorsus animi significãt motum, vt qualia verba Hecuba faceret* Troia *subuersa.*
- *Moralis, quæ mores solos depingit, vt quid diceret mediterraneus primùm cõspicatus mare.*
- *Mixta, quæ mores habet pariter, & affectũ, vt qualia loqueretur* Achilles *super occiso* Patroclo, *cũ pugnare decreuisset. Mores enim consiliũ habet, adfectum verò amicus occisus.*

Ethopœiam verò tractabis dicendi genere dilucido, breui, florido, disiuncto, omni flexu, atque figura remota. Próque capitibus diuides tribus ipsam temporibus: præsenti, præterito & futuro.

EXEMPLVM ETHOPOEIÆ pasſiuæ, continens quæ verba dicere posset Niobe, iacentibus liberis.

ME miseram, quam aliam præ alia deflebo calamitatem, orbata nunc liberis, quibus antè fueram insignis? Qua copia infelici mihi ad quam redacta est inopiam? non sum iam misera vnius filij mater, quæ anteà tam multis conspicua incedebam. At quantò satius foret sterilem fuisse potius quàm in lachrymas, atque luctus fœcundam? Longè enim infeliciori loco sunt hæ quæ orbitatem suam deflent, eis quæ nunquam pepererunt. Hoc *enim quod experimentum amoris filiorum sumpserunt, destitutis posteà acerbissimum est.* Exordium à præsenti.

Sed infelicem me, quæ parem ei qui me genuit, sum experta fortunam. Orta *enim ex Tantalo, qui conuictu Deorum felix, tandem ab ea est Deorum amicitia euolutus: huius* A Præterito.

quoque cladibus meis approbo me esse genus. Coniuncta enim sum Latonæ, pérque hanc ipsam nunc his opprimor malis, & ipsius familiaritatem filiorum orbitate deploro. Hícque mihi finis cum Dea conuictus, vt in calamitatibus degam. Prius namque quàm ipsi sum cognita Latonæ, felicior ipsa fui mater: vt autem sum illi notior facta, désolata sum liberis, quorum anteà quàm me nosset ipsa, insigni fui multitudine beata. Iacet ille sexus vtriusque lætus numerus mihi summum in luctum. Quo me vertam infelix? ad quæ deflectar? quod mihi ad tot defunctos liberos sufficiet sepulchrum? Miseram me in tantis malis meis ipse quoque me deserit calamitatum mearum honor, & infelici iusta intermittuntur.

A futuro. *Verùm enimuerò quid ista queror, ac deploro, cùm à diis, vt me in aliam naturam transmutet, impetrare liceat? Vnum hoc miseriarum mearũ video remedium, vt in alicuius, quod sensus vitæque sit expers, formam commuter. Sed vereor misera, ne & sic quoque, quamuis mutata, inter lachrymas agere non cessem.*

SCHOLIA.

Ethopœia. Ethopœia, à Prisciano vocatur allocutio, sermonis imitatio, ad mores, & sup

positas personas accommodata. Quintilianus li.9.cap.2. Imitatio, inquit, est morũ alienorum, quæ ἠθοποιΐα, vel, vt alii malũt, μίμησις dicitur, versatur & in dictis, & in factis. Expresſio morũ est, & adfectuũ, vnde nomen habet.

Hercules Eurystheo, &c. Hercules Iouis & Alcmenæ filius. Vide Ouidiũ Metamorp. 9. Dictus quasi aëris gloria, Macrob. 1. Satur. cap. 20. Reuera Herculem solem esse vel ex nomine claret. Heracles enim quid aliud est, nisi heras, id est, aëris cleos? quæ porrò aëris gloria est, nisi solis illuminatio, cuius recessu spiritus occulitur profunditate tenebrarum. Coactus fuit multa adire pericula, Iunone impellente, & imperante Eurystheo. Vide Boccatiũ lib. 12. cap. 34. Fuit autem Ευρισθεὺς Stheneli Mycenarum Regis filius. Ouidius in Epistolis.

Quem non mille feræ, quem non Stheneleius hostis,
Non potuit Iuno vincere, vicit amor.

Duros vt mille labores
Rege sub Eurystheo fatis Iunonis iniquæ
Pertulerit. Virg. in Æneid.

Ειδωλοποιΐα, &c. Hãc simulachri fictionem appellat Priscianus. Fit cum mortuis

verba dantur. Quod facit Cicero pro Cœlio, verba dans Appio Cæco contra Clodiam. Liuius lib. 6. belli Punici: Si ab inferis exiſtat Rex Hiero, fidiſsimus imperij Romani cultor, quo ore aut Syracuſas aut Romam ei oſtendi poſſe, cùm vbi ſemirutam ac ſpoliatam patriam reſpexerit, ingrediens Romam in veſtibulo vrbis propè in porta ſpolia patriæ ſuę viſurus ſit? Item, Cicero in Confirmatione: Quòd ſi nunc L. ille Brutus reuiuiſcat, & hîc ante pedes veſtros adſit, nõ hac vtetur oratione? Ego Reges eieci, vos Tyrannos introducitis, Ego libertatem quæ non erat, peperi, vos partam ſeruare non vultis? Ego capitis mei periculo patriam liberaui, vos liberi ſine periculo eſſe non curatis.

Item Hector occiſus apud Virgilium in ſecundo:

Heu fuge, nate Dea, téque his, ait, eripe flammis,
Hoſtis habet muros, ruit alto culmine Troia:
Sat patriæ, Priamóque datum, ſi Pergama dextra
Defendi poſſent, etiam hac defenſa fuiſſent.
Sacra ſuôſque tibi commendat Troia penates,
Hos cape fatorum comites, his mœnia quære,
Magna pererrato ſtatues quæ denique ponto.

Item Polydorus in tertio:

Quid miserum, Ænea, laceras? iam parce sepulto,
Parce pias scelerare manus, non me tibi Troia
Extremum *tulit, haud cruor hic de stipite manat.*
Heu fuge crudeles terras, fuge littus auarum.
N*am Polydorus ego, hic confixum ferrea texit*
T*elorum seges, & iaculis increuit acutis.*

Idem apud Euripidem in Hecuba, inquit: Sum profectus à profundis manibus, &c.

Ἐν δήμοις *Eupolis, &c.* In Comœdia cui nomen id fuit inditum. Eupolis autem erat veteris, cuius magna fuit licentia, comœdiæ scriptor.

Eupolis atque Cratinus, *Aristophanésque poetæ,* Hor. 1. ser. 4.
Atque alij quorum comœdia prisca virorum est,
Si quis erat dignus describi, quòd malus, aut fur,
Q*uòd mœchus foret, aut sicarius, aut alioqui*
Famosus, multa cum libertate notabant, &c.

Submersus autem ille fertur ab Alcibiade, quòd quædam illius crimina carpsisset.

Aristides, &c Hic in oratione quadam Rhetoricē defendit, & encomiō canit in-

troductorum quatuor, Themistoclis, Miltiadis, Cimonis, & Periclis.

Prosopopœia, &c. Hanc Priscianus reddit conformationem. Quæ est, quando alicui rei contra naturam datur persona loquendi. De qua vide Ciceronem quarto ad Herennium. Idem patriam loquentem facit in Catilinam, inquiens: Nullum iam tot annis facinus extitit, nisi per te, nullum flagitium sine te: tibi vni multorum ciuium neces, tibi vexatio, direptióque sociorum impunita fuit ac libera. Tu non solum ad negligendas leges, & quæstiones, verum etiam ad euertendas, perfringēdásque valuisti. Superiora illa, quanquam ferenda non fuerūt, tamen vt potui, tuli. Nunc verò me totam esse in metu propter te vnū: quicquid increpuerit, Catilinam timeri: nullum videri contra me consilium iniri posse, quod à tuo scelere abhorreat, non est ferēdum. Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe: si verus, ne opprimar: sin autem falsus, vt tandem aliquā do timere desinam.

Et Ouidius 2. Meta. introducit Tellurē, ita loquentem:

Si placet hoc, meruique, quid ô tua fulmina cessant,

Summe Deûm? liceat peritura viribus ignis
Igne perire tuo, cladémque autore leuare.
Vix equidem fauces hæc ipsa in verba resoluo.
(*Presserat ora vapor*) *tostos en aspice crines,*
Inque oculis fumum, volitant super ora fauillæ.
Hos ne mihi fructus, hunc fertilitatis honorem,
Officiísque refers, quòd adunci vulnera aratri,
Rastrorúmque fero, totóque exerceor anno?
Quòd pecori frondes, alimentáque mitia, fruges
Humano generi, vobis quoque thura ministro?
Sed tamen exitium fac me meruisse, quid vndæ?
Quid meruit frater? cur illi tradita sorte
Æquora decrescunt, & ab æthere longius absunt?
Quòd si nec fratris, nec te mea gratia tangit,
At cœli miserere tui: circumspice, vtrinque
Fumat vterque polus, quos si violauerit ignis,
Atria vestra ruent, Atlas en ipse laborat,
Víxque suis humeris candentem sustinet axem.
Si freta, si terræ pereunt, si regia cœli,
In chaos antiquum confundimur, Eripe flammis,
Si quid adhuc superest, & rerum consule summæ.

Menander fecit argumentum, &c. Menāder poëta Comicus fuit. Gellius lib. 17. cap. 4.

ſcribit ab eo relictas fuiſſe centum & octo, vel (ſecundũ alios) cẽtum & nouẽ comœdias, ſed omnes ad noſtra tempora nõ peruenerũt. Cæterùm vt Menãder habuit φᾶσμα, ita ἔλεγχον, in quo res erat: nulla autem vera, ſed ficta perſona. Catanæus reprehenſionem vertit. Aphthonius ait: ὁ καὶ ἔλεγχος πρᾶγμα μὲν, οὐ μὴν ἔτι καὶ πρόσωπον, hoc eſt Redargutio res quidem, non autem perſona: Vt ſiquis illam introducat loquentem, cãrpentémque faciat hominum mores, aut vitia. Sic Moriam Eraſmus introduxit. Agricola reddidit argumentum, quod (vt ait Cicero ad Herennium) eſt res ficta, quæ tamẽ fieri poſsit, vt argumenta Comœdiarum.

Paſsiua, &c. A Priſciano paſsionalis appellatur, in qua paſsio, id eſt, commiſeratio perpetua inducitur, vt quibus verbis vti potuiſſet Andromache occiſo Hectore. fuit autem ea vxor Hectoris, animo virili prędita, vnde à virili pugna nomẽ ſortita.

Mores, &c. In qua continentur mores, vt quibus verbis potuiſſet vti ruſticus, cùm primùm aſpexit nauim.

Patroclus. *Patroclo, &c.* Hic cùm in patria cædem feciſſet, in Theſſaliã confūgit ad Achillis patrem

patrem: Menœtij Regis Locrensis filius fuit.

Ouidius primo de Ponto.

Cæde puer facta Patroclus Opunta reliquit
Thessalicámque adiit hospes Achillis humum.

Amicus fuit Achillis, & sub huius armis interfectus.

Siue Menœtiadem falsis cecidisse sub armis, *Ouidius in Epistolis.*
Flebam successu posse carere dolos.

Achillis autem verba, quæ potuisset Patroclo interfecto facere, complecterẽtur pasionem funeris amici & moram de bello in Troianorum vindictam suscipiendo cogitantis.

Adfectum amicus occisus, &c. Huius enim progymnasmatis vsus est, vt exercitij studio personarum omnium affectus imitari, aptásque materiæ sensuum, sententiarum, verborúmque formas accommodare coneris. Alia enim oratio prudẽtis hominis & pacati, alia insipientis & irati. Alia timentis, gaudentis, lugentis, senis, iuuenis, viri, fœminæ, matronæ, scorti. Vide Emporium Sophistam. *De huius cùm difficultate, tũ vtilitate. vide Quīt. lib.3.ca.1.*

Amicus, &c. In Aphthonio habetur: ἦθος καὶ ἡ βούλη, πάθος δὲ, φίλος πίσων. Quintilianus lib. 6. cap. 3. πάθος, inquit,

atque ἦθος ex eadē natura ſunt, ita vt illud maius ſit, hoc minus, vt amor πάθος, charitas. ἦθος: πάθος concitat, ἦθος ſolet mitigare: ἤθη mores ſunt, quibus plerumque ruſticos, ſuperſtitioſos, auaros, timidos ſecundum conditionem propoſitorum effingimus, mores eorum imitamur, & ex his ducimus orationem. Diuerſum eſt huic, quod πάθος dicitur, quódque nos affectum propriè vocamus, & vt proximè vtriuſque differentiam ſignem, illud comœdiæ, hoc tragœdiæ ſimile.

Sunt qui Ethopœiæ ponunt triplicem expreſſionē.
- Morum, quam prolixiorem tradunt, vt ingeniorum, virtutum, vitiorum, Thraſonis aut Tyranni.
- Naturaliū propenſionū, inclinationum, φυσικῶν στοργῶν, hoc eſt, affectuum innatorum, vt amoris paterni in liberos, charitatis adfiniū, cognatorūq; inter ſeſe.
- Affectuum leuiorum, vt cùm animos erigimus in ſpem, aut lætitiam.

Dicendi genere dilucido, &c. Σαφεῖ perſpicuo, de quo ſuprà in Narratione. Ma-

Macrobius quinto Saturnal. cap.1. ponit dicendi genera 4.

Copiosum, in quo Cicero dominatur,
Breue,in quo Salustius regnat,
Siccum,quod Frontoni ascribitur,
Floridum & pingue,in quo Plinius Secundus luxuriatur. Plura dicendi genera profert Erasm.1.Copiæ,cap.123.

Tribus temporibus,&c. In præsenti instantis fortunæ permutatio, & ærumnæ recensentur. In præterito potissimùm eæ conferuntur cum infortuniis parentũ vel maiorũ. In futuro rerum euentus,malorũ fines adducuntur,vel consilia,quorum ratione,tantis malis succurri possit.

Niobe,&c. Hæc Tãtali filia, Pelopis soror, Amphionis vxor. Fuit autem fœcundissima. Hinc Iuuenalis ait Satyra 6.
Atque eadem scropha Niobe fœcundior alba.

Quæ secundum Diodorum Siculum 5. Historiarum, septem filios, totidémq; filias, secundum Ouidium in Metamorph. septem filios, Ismenon, Sipylum, Phœdimum, Tãtalũ, Alphenora, Damasichthona, Ilionea: Secundum Boccatium lib. 5. cap.31.quatuordecim. Vide Gelliũ lib.20. cap.6. Homerũ Iliad. vltimo.

Sed infelicem me, &c. Fabula Niobes significat, mulierum ſuperbiam exitioſam eſſe. In ſummum enim illa malum incurrit (vt Niobes mala prouerbialiter maxima dicerentur & acerbiſsima) quod paſſa fuit, quòd ſe Latonæ præpoſuiſſet. Etenim apud Ouidium:

Quis furor auditos, inquit, præponere viſis
Cæleſtes, aut cur colitur Latona per aras,
Numen adhuc ſine thure meum eſt?

Orta ex Tantalo, &c. Vnde Tantalis ab Ouidio dicitur. Tantalus autem, Iouis & Plotes filius, Rex Phrygiæ ditiſſimus. Vnde Tantali talenta abierunt in prouerbiũ. Primò fortunatus fuit, deinde, cùm Deorum ſecreta hominibus prodidiſſet, detruſus fuit ad inferos. Ouidius 2. amorum eleg. 2.

Quærit aquas in aquis, & poma fugacia captat
Tantalus, hoc illi garrula lingua dedit.

Porrò Tantali fabulam paucis explicat, inquiens,

Nec bibit inter aquas nec poma natantia carpit
Tantalus infelix, quem ſua vota premunt.
Diuitis hæc magni facies erit, omnia latè
Qui tenet, & ſicco concoquit ore famem.

Huius genus, &c. In ſimilem, inquit parentis calamitatem incidi. Quemadmo-

dum ab initio pater felix erat Tantalus, ita ego beata. Iam ego misera, sicut & ille. Quem in Cratylo scribit Plato dictũ, quasi ταλάντατον, hoc est, infelicissimum. Huius supplicia adeò grauia, vt prouerbio locum fecerint, Tantali supplicia, & Tantali lapis.

Latonæ, &c. Hæc Cæi Titani filia, Apollinis & Dianæ mater, à parente Titanis appellata, vt à matris nomine Apollo Latoides, & Diana Latois. Vnde Niobe apud Ouid. Metamorph. 6.

Quoque modo audetis natam Titanida Cæo
Latonam præferre mihi, cui Tantalus autor,
Cui licuit soli superorùm tangere mensas.

Atqui contra sententiam Ouidij Diodorus Siculus li. 6. dicit Phœbes & Saturni filiam.

Aliam naturam, &c. Nioben præ nimio dolore in saxum vel marmor conuersam aiunt, illud innuentes, maximo dolore eam diriguisse. Ouidius in Metamorph.

Diriguítque malis, nullos mouet aura capillos.
Quæque superba parens saxo per corpus oborto, *Idem in Epist.*
Nunc quoque Mygdonia flebilis astat humo.

A Statio in syluis Sipyleia mater appellatur, quoniam facta saxea, turbine venti.

In Siphylũ rapta est, vbi fixa cacumine montis
Liquitur, & lachrymis etiam nunc marmora manant.

Sensus vitæque expers, &c. Fabula Niobes hoc habet verum, Niobe fingitur ex homine conuersa in lapidem, quoniam imaginem lapideam supra natorum suorum sepulchra posuerat. Quod Palæphatus se vidisse scribit.

ETHOPOEIARVM EXEMPLA: *primi argumentum tale est.*

Quænam verba Gerhardus Nouiomagus ex lipothymia ad sese rediens olim potuisset dicere, cuius Vittembergã profecturi caput latrones securi diffiderant, ipsum apud Brunonis vicum humi stratum spoliauerant, & fugitiui mortuũ credentes in sylua reliquerant.

Gerhardus Nouiomagus.

Exordium à præsenti.

Vetus illud dictum: Nemini fidendũ esse, nisi cum quo prius modium salis absumpseris, esse verissimũ experior. quos fidos itineris comites arbitrabar, ij crudelissimi sicarij iugulũ mihi petierunt: multísque vulneribus inflictis, syntecticũ reliquerunt, qui ab ineunte ætate bonis literis ac virtutibus inuigilando persuasum

habebam, ſtudioſis hominibus tutam vbique profectionem patere. Credebam Horatio, qui ſcripſerat, integros vitæ ſcelerísque puros, non egere Mauri iaculis, nec arcu, ſiue per Syrtes, ſiue per inhoſpitalẽ Caucaſum iter eſſent facturi. At ego, licet non apud Scythas ἀνθρωποφάγους verſari videbar, ſed apud homines (quos à Germana charitate non alienos ſperabam fore) Germanos: tamen longè prudentius feciſſem, ſi noſtri (quo friget omnis charitas) ſeculi tam impunitam peccandi licentiam ante oculos mihi poſuiſſem, nec ſolus neque inermis profectionem hanc inſtituiſſem. Iam ſecura nimis imprudentia mihi nocuit, qui ſtratus humi ſanguine meo terram hanc intingo, herbáſque coloro. Nunc maximo periculo meo cautior factus, tandem diſco, nuſquam tutam eſſe fidem, vbique rapto viui, non hoſpitem ab hoſpite tutum, nec generum à genero. Sed quid deploro? Quin libenter ego, quam delicta fortaſſe mea promeruerunt, calamitatem patior, æquioréque animo iniurias fero. Sed, vtinam, caput illæſum & integrum ſit, vt bonarum diſciplinarum capax à rationis amuſsi nunquam deliret. Vtinam in hoc caſu

Cœneus ille Perrhœbus fuiſſem, & hoc mihi donatum, vt nullo ferro ſauciari potuiſſem. Eheu quàm plagam profundam, quàm vulnus altum ſentio, quod pacis ſemper amans ego præter meritum accepi, & ab illis, quos beneficio proſequebar, quos amicos atque fidos incognitarũ mihi viarum duces amplexabar, pro quorum incolumitate, incolumis ipſe, hoc corpuſculum amittere non detrectabam, eorúmque inopiam mea qualicunque rerũ copia ſubleuare (ſi modò poſtulaſſent) minimè grauatus fuiſſem. Id quod è bonarum literarum ſtudio ſemper addidici facere, nec ego vnquam pecuniæ ſeruus, congeſtis vndique ſaccis, indormire ſolitus, neque tanquam ſacris parcere, quæ tortum digna ſequi potius quàm ducere funem. Sed ô perfidam pecuniam, & ſacram auri famem, quid non mortalia pectora cogis? O mores, ô tempora!

Pauca licet portes argenti vaſcula puri,
Nocte iter ingreſſus, gladium, contúmque timebis,
Et motæ ad lunam trepidabis arundinis vmbram.
Vt iugulent homines, ſurgunt de nocte latrones.

Hos etiam de media luce ſurgere, teſtimonio fuerit calamitas mea: quæ & euidenti eſt argumento, quàm fragilis, & quantis vita noſtra periculis ſit obnoxia. Omnis mea, qua valde glorioſus iam pridem effulgebam, dignitas hic ad nihilum ferè iacet redacta. Gloria mea quaſi flos agri propemodum demiſſus, flacceſcit. Quid ergo ſumus, aut quidnam victuri gignimur, ordo quis datus, aut metæ quã mollis flexus? Deum immortalem, quot periculorum genera vitæ noſtræ indies inſidiantur. Quot accidunt caſus, venena, naufragia, cædes, peſtes. Alius acini granum glutiens præfocatus, interiit. Fuit, quem potus cum lacte pilus ſtrangularit. Fuit, cui ſtiria gelu durata, delapſa tecto ſubitum attulit exitium. O lubricas igitur res mortalium, & hominem verè bullam!

O nimiam hominum teterrimorum crudelitatem. O meam inſignem imprudentiam, atque ſecuritatem, qui omnia proſpera atque tuta mihi perſuaſeram, in hæc tanta mala incidi, hic vulneribus cõfectus, atque pulueribus obſitus iaceo, cuius amici gloria magna, parentes honore ſummo claruerunt. Hic miſerabili- A præterito

ter iaceo, qui iam olim in Gymnasio Louaniensi clarum nomen atque decus, laborum meorũ & virtutis beneficio, consecutus fueram, celebris poeta, celebrior orator, celeberrimus Theologus salutatus. Hîc flebiliter iaceo, quem Episcopus Traiectensis Dominus Philippus, nobilissimo Burgundionum sanguine procreatus, maximis honoribus adfecit, tot muneribus opimis, tot sacerdotiis pinguibus exornare nũquam intermisit, qui tot heroes atque principes amicos bonarum literarum cultu, vitæque sanctimonia mihi deuinxeram, vt cœlum citius ruere, quàm in hanc fatalem ærumnã me putauerim iri præcipitatũ. Sed quorsum ita mihi? O res humanas variabiles, ô vanitatem rerum, & inconstantiam!

A futuro. Sed quid istorum recordor, quæ magis refricant memorata, quàm dolorem minuunt. Vnum restabit, vt supplex ad Asylum Dei optim. Maxim. confugiam, Hic est vnica salutis arx, ipsum orabo, huic supplicabo, huic peccata mea confitebor, atque precabor, vt me liberet ex hoc tanto malo cõsolator optimus. Cuius diuina prouidentia ad nostri emendationem atque salutem omnia fieri permittit.

Ille Pharaonem, ille alios indurauit, & ad affligendum sibi dilectum populum sæpius instigauit. Ille rursus Tyrannum fluctibus obruit, & ab omnibus miseriis insontem gregem eripuit: in hoc fortem apparere, in hũc vnum spem erigere, præsentissimum ærumnarum cunctarum remedium est. Quo posthabito, rebus in humanis mẽtem occupatam habere, magis erit dolorem augere, quàm mitigare, aut omnino tollere.

ALIVD EXEMPLVM, CONtinẽs quę verba Hercules Eurystheo sibi imperante, potuisset facere.

MVlti sũt infortunati, sed nemo magis, quàm ego sum, infelix: qui miser, quarta natus luna, calamitates varias, & plurima mala patior. *A præsenti.*

Non sufficiunt, quæ retro actis annis animo fortissimo tuli: quæ nouerca Iuno mihi præparauit. Hæc serpentes immisit, quæ me puerum in cunis occiderent: mox Eurysthea stimulis nouercalibus impulit, vt, in varia periculorũ genera me protrudens, è medio tolleret. Variis *A præterito.*

igitur tempestatibus ego iactatus, fœdãtem peregrino templa cruore Busyrin domui, Et

Solus Amazonio cinctus Stymphalides arcu,
Non cadere Antæo, non crescere profuit hydræ,
Non ceruam volucres eripuere pedes, &c.

A futuro. Sed quis finis, quis modus, Eurysteu, furoris atque tyrannidis tuæ futurus? Quin parcis ætate confecto? Manliana atque Phalaridis imperia longè tuis humaniora. Tu quam, Lycha, vestem à Deianira missam huc pertulisti, nimirum Iunoni gratam, mihi perniciosam futurã, imbutum veneno Lernæo munus est, vnde nouam pestem profluxuram video, cui nec virtute poterit resisti, nec telis, neque armis, sed pulmonibus errabit ignis edax imis, & per omnes pascetur artus. Vide Ouidium 9. Metamorphos. Et Claudianum in præfatione libri secundi de raptu Proserpinæ. Virgilium Æneidos octauo.

TERTIVM EXEMPLVM, cõtinens qualia verba diues ad inopiam redactus, posset facere.

MVlta mihi in vnum locum confluũt incommoda, quæ meũ pectus pulsant, simul multiplex ærumnam exercitã habet paupertas. Vbi spes meas collocẽ, non habeo. Nunc tandem experior infelix, Omnes modis omnibus qui pauperes sunt, miseros viuere. Quid enim? me hercule, miser est homo, qui ipse sibi, quod edat, cogitur quærere, & idipsum ægrè inuenit: longè miserior qui & ipse quęrit, & nihil inuenit: omnium miserrimus, qui cùm ipse cupiat, quod edat, non habet. Huius farinæ sum ego miser, qui Crœso iamdudum felicior habitus, iam autem Codro pauperior, atque leberide nudior, non possideo, vbi pedem ponam. Etenim omnia vel hostis abstulit, vel incendium absumpsit. *Exordium ex Plauto sumptum, A præsenti.*

Florentissimo iampridem mihi diuina quasi virgula suppetebant omnia. Et diuitiarum copia fretus, omnia vel facere, vel dicere audiebam, vt reipsa fontes argenti locutos animaduertisses. Mala etiam laudi dabantur, cùm felicibus fiunt & trimestres liberi, stultitiámque patiantur opes. Proinde mihi Suffenus erã, qui oppidò fortunatus plurimos habebam, qui mihi adhærescebant fautores. *A præterito*

Donec eram felix, multos speculabar amicos,
Tempora cum modò sint nubila, solus ero.
Nullus ad amissas ibit amicus opes.

Etenim pauperem modò me factum nemo consolatur, nemo fert suppetias. Qui iam pridem aderant non vocati, iam rogati fugiunt, & qui fideles amici visi, eos calamitas mea falsos coarguit. Erant enim, (vt prouerbio dicitur) αὐτολήκυθοι. Verum nimis est, quod ait Ouidius 2. de Ponto:

Turpe quidem dictu, sed si modò vera fatemur,
Vulgus amicitias vtilitate probat.

Iuuen. Saty. 3.

Quantum quisque sua numorum seruat in arca,
Tantum habet & fidei.

O me miserum! Cùm non sit omnis hominis, sed tantum sapientis paupertatem ferre, iuxta illud Menandri: πενίαν φέρειν οὐ παντός, ἀλλ' ἀνδρὸς σοφοῦ. Ego per inopiam mentis inops factus, tanta mala diutius tolerare nō potero. Inter duo igitur mala pendens, quod leuius videbitur, eligam. Longè melius arbitratus fore, vt mihi mortem consciscam, quàm in paupertate viuam, aut ad turpe compendium me compellat inopia. Quare, quod Theognis Cyrno consilium dedit, amplectar:

In mare fluctiuagũ, ne me premat aspera egestas,
Præcipitabo, altis desiliámque iugis.

Quid? Mors vltima linea rerum, quæ nihil sentit. quod autem nihil sentit, nihil ad me, &c. Vide Gel. lib. 2. cap. 8.

QVARTVM EXEMPLVM, cõtinens qualia verba dixerit Hecuba post excidium Troianum.

Fuit autẽ Hecuba, Cyssei Regis Thraciæ filia: vnde Cysseis vocatur. Virgil in 7.
Cysseis prægnans tædas enixa iugales.

FOrtunam Euripum, siue æstuariam, non iniuria vocatam, reipsa iam infelix experior, quæ statu beatissimo gloriabar Regis filia, Regis vxor, pulcherrimorum, atque fortissimorum heroum mater, iam in tantas, quantæ ne quidem excogitari, nedum exprimi poterunt, calamitates incidi. Fortuna me sublimius euexit, vt illisura grauiore casu præcipitem daret. Vtinam in humili aut obscuro loco nata, aut crudelissimi Scyronis filia fuissem, sic æquiore animo, quæ patior, ferrem. Promeritam enim genitoris pœnam in me quoque deriuatam arbitrarer. *A præsenti*

A praeterito Sed in fatis esse video: vt eius generis, in quod ascita sum, discrimina subeã, eiúsque malorum particeps fiam. Socer Deos iratos habuit, Glos monstris marinis exposita, Maritus occisus à Pyrrho, Filius fortissimus ab Achille. O me miserá, quid Polydorum, quid Parin, quid Troilum, quid Helenum, quid dulcissimam filiam Polyxenam ad Achillis sepulchrum iugulatam cõmemorem? O me infelicẽ, vtinam nunquãm viro nupsissem, nec in magnam calamitatem tot liberos peperissem.

A futuro. Sed quid lamentor? Multò consultius fuerit Deos precari, vt in aliquod sensu carens, aut in rationis expers animalculũ me transforment: Quamuis ærumnarum miserti Dij me exaudierint, & in canem mutare decreuerint: tamen ego quod humana voce non potero, id latratibus assiduis deplorare non sum cessatura.

QVINTVM EXEMPLVM, continẽs quæ verba Taurorum cornibus alligãda, protulerit Antiope.

Quæ

Quæ fuit Nyctæi in Lesbo Regis filia, vnde Nictæis appellatur, vxor Lyci Thebanorum Regis. Peperit ex Ioue Zethum & Amphionem. Varias ærumnas experta: A Circe in montem abducta, vt taurorum cornibus ardentes tedas habentibus suspensa interficeretur. *Antiope.*

Persius Satyra prima:

Antiope ærumnis cor luctificabile fulta.

QVænam in terris fœmina poterit viuere, quæ tantis malis iactetur, quantis in præsentiarum ego, cuius luctus miserabili prouerbio locum facit. Omnium beatissimam me fore putabam, quæ Regina duos Iouis Optimi Maximi filios peperissem, Alterum à Diana dilectum, venationibus illustrem, alterum artis Apollineæ peritissimum, qui non solùm Deos atque homines, sed etiam feras, & saxa testudinis cãtu permouere potest. Quæ duo charissima pignora iam nõ amplius videre, nec amplecti datur, sed heu mihi genere mortis teterrimo iam dilaceranda, cogor relinquere. *A præsenti.*

Vtinam ego nũquam fuissem in hanc lucem edita. Quid mihi profuit Regis filiam, quid Regis vxorem, quid ab ipso Ioue grauidam fuisse? Quorum omniũ quò *A præterito*

maior gloria præfulsit, tátò casus grauior, & acerbior mihi modò calamitas insurgit. ô fors fortuna, vt nunquam perpetuò es bona. O quàm potens, quàm variabilis, Tantum iuris atrox, quæ tibi vendicas.

A futuro. Cæterùm quid prodest fletibus indulgere? Quin potius ad deorum auxilia cõfugio, suppliciter oratura, vt oppressę subueniant, finémque malorum faciant. Sed qui propiores estis vicini, succurrite. O populares auxiliamini, & ærumnas meas commiserescentes, ab hisce crudelissimæ Circes vinculis semimortuam eripite.

SEXTVM EXEMPLVM, CONtinens quæ verba Andromache captiua patrio solo euerso, & marito occiso potuisset dicere.

Erat autem Andromache vxor Hectoris, & Ætionis filia, Regis Thebarum in Cilicia. Vnde Ouidius in tertio de arte ait: *——nunquam*

Thebais Hectoreo nupta resedit equo.

Homerus Iliad. 6.

Ανδρομάχη θυγάτηρ μεγαλήτορος ἠετίωνος.

Filia magnanimi fuit Andromache Aetionis.

O me miseram! quæ diuitiis & honore sydera iampridem adibam, nunc maximas in ærumnas præcipitata sum. Omne mihi gaudium, omnis voluptas, omnis denique vitæ iucunditas est erepta. Solus me dolor assiduus excruciat, continuus mœror exhaurit, perpetuæ lachrymæ cõsumunt, enecor deflendo fortissimum, meíque amantissimum Hectorem maritum, extinguor lugendo filium dulcissimum, quem pater ipse Scamandrium, alij maluerunt Astyanacta, quòd vrbem tutaretur, vocare. Quibus occisis omnẽ spem amisi, vt orbatę iam nihil supersit, nisi suspendio arbor deligenda. *A præsenti*

Fatalis quædã necessitas incũbit mihi & adamantina ærumnarũ catena traxit, vt in ipsissimam malorum lernam inciderim. Quippe vt modò Troiam Græci, sic olim Achilles patriam Thebas euertit, patrem Aetiona sustulit, septémque vno die fratres interemit, & pretio matrem redemptam, ante paternas ædes interfecit, vbi pater olim ac fratres beati regnarunt, ibi nunc ingens solitudo, fruticeta, *A præterito*

pecorumque ſunt paſcua: & Troia iam in cineres conuerſa, cum marito filius occiſus, vt nihil ſolatij reſtet vel apud amicos vel adfines. Quò igitur infelix me conferam? quò locorum abducar captiua? O vtinam, quo die me parens enixa fuit, aliquis turbo rapuiſſet, aut tellus ima dehiſcens ad vmbras me pallentes adegiſſet.

A futuro. Sed cur me lectu macero? cur non potius ad victoris pedes prouoluor? enixè rogatura, ne in miſeram nimium ſæuiat tot alioqui malis oppreſſam. Ah quam vereor, ne victoria forſitan inſoleſcens ille mihi grauiter ſit inſulturus, vt mors potius, quàm vita, ſit exoptanda.

IDEM argumentum Sophiſta Libanius tractauit, ab Eraſmo Roterodamo Latinum factum: cuius verba non piguit aſcribere.

SEPTIMVM EXEMPLVM, quæ dixerit Andromache, interfecto Hectore.

DECLAMATIO.

Andromache. EVenit, quod timebam, & verba mea deſpiciens Hector, ad optima hortatam eſſe cognouit. Admonueram vt ſibi parceret, ille verò contrà, ſuam ſalutem vilem habuit, ergo extinctus eſt nō meis,

prô Dij, in manibus, verùm ab Achille. Quòd ille occubuit, hoc est interisse Priamum, Hecubam, fratres, hũc ipsum puellum, me, ciuitatem omnem. Ille tuebatur Ilium. A quo igitur posthac seruabitur? Interierunt, occiderunt omnia, facta sum mulierum infelicissima. Quanta me felicitate, cuius gustum modò dederat fortuna, spoliauit. Erant mihi in regiis pater ac mater, tum fratrum chorus, nitidáque ac lauta omnia. Accedebat ad hæc aliud, maximum omnium, cõiunx Hector, bellator insignis, spectabar, beata dicebar. Et si quis adiens me Andromachen appellabat, cognominis vice adiiciebat, Imperatoris, victoris fortunatã. Oportebat igitur in eadem fortuna pariter consenescere. At non passus est sæuus iste Achilles, quem quidem in meum exitium produxit Thetis, patrem mihi ademit, trucidauit fratres, seruitutẽ matri iniecit: deinde restituta est, ac ne ea quidem superest. Et hæc grauia quidem, verùm tu tollerábiles reddebas ærumnas, Hector, atque vnus præstabas omnia, & quibus eram orbata, ea rebar adesse per te, sed occisus es, accepisti vulnus, nos rapimur, instant tristia, impendet periculum, imminet in-

cendium. Videre mihi videor Troianos cædi, vxores per vim indignè tractari, liberos trahi, videre ferrum, videre flammam. Aperta eſt hoſtibus Troia, te haud amplius pro portis propugnante. Ah puer fortè prehenſum te quiſpiam hoſtium ad turrim adiget. Strenuus erat pater, à te pœnas repetent Græci. Me forſitan occidet alia vis. Atque in hoc quidem fortunatæ erimus. At non continget, ſeruitus me manet & famulatus, plagæ & in extremum vſque æui lachrymæ. Haud etiam ſcio an viſura ſim terram, vnde nobis hoſtis iſte aduenit. Mox etiam, quod acerbiſsimum eſt, cōcubitum cogar pati eius, qui interemit Hectorem.

Medea.

OCTAVVM EXEMPLVM: quæ dixerit Medea, ſuos mactatura filios.

Declamatio Libanij ſophiſtæ, [redacted] interprete.

FVit & mihi mea ars auxilio, vt accepta contumelia, non tantùm angerer, ſed & pœnas ſumerem. Non amplius rex

Iaſon, non amplius Corinthiorum potitur. Omnes opes ſubuertit corona, omnia velum perdidit, omnia conflagrarunt incendio. Et accedit ad calamitatis cumulum dementiæ genus, quod illi de me nihil etiam ſubolet. Quid igitur? ſufficere hæc putabimus, ac præterea nihil requiremus? Minimè gentium, imò ſupereſt alia vindicandi ratio, ſuperiore atrocior, nihil egens veneficiis, aut arte clancularia, verùm animo præſenti, viriliíque, & dextera, quæ facinus nullum refugiat: Sũt liberi mortalium omnium impiiſsimo, & vocatur pater. Hoc è filiis ſolatium vnà cum ipſa appellatione, illi adimamus.. Haud quaquam me ſinit, quæ iuſta ſunt, expendere meorum malorum tum multitudo, tum magnitudo. Sed rationem ineunti mihi, pro quibus factis quem fructum receperim, omnia ad pœnam minora vidẽtur. Æeta mihi pater erat, ísque Scytharum rex: tum virginitas & fama egregia, ac multi inter finitimos proci: denique ſpes præſentibus bonis potiores. Appulit ſceleſt⁹ iſte, neque Deos metuẽs, neque homines reuerens: atque erat omnibus malis circumuallatus, & neceſſe habebat inuincibilia vincere, tauros ignem

efflantes armatam aciem è terra prosiliẽtem, draconem peruigilem. Ac dignus quidem erat, qui in his omnibus vinceretur, vt isto cadente victoria penes patrem meum esset potius, quàm Æetæ regnum ludibrio haberet vnius nauigij dominus. At ego quicquid est proditorum scelere præcurrens, quicquid amentium stultitiá superans, familiares pro hostibus, hostes familiarium loco habui, & contra patriã ab alienigenis stabam. Porrò artem opposui naturæ ferarum, extinctus est ignis, tauri iugum duxerunt, cessit aratro solum longè durissimum, sopitus apparuit draco, id quod anteà nunquam. Manu tenebam adhuc trementem Iasonem. Ego porrò super hæc omnia nauem cõscendi, multis magnísque persuasa pollicitationibus, sacramentis, meis ipsius beneficiis. Accepit & beneuolentiæ meæ argumentum, & Iolcus, vbi rex Pelias inimicus senex, ab iis, quas genuerat, discerptus est iuuentutis spe, vltrò se fraudi tradens. Et huiusmodi quidem mea in Iasonem partim domi, partim in Græcia beneficia extiterunt: Gratia verò cuiusmodi? Corinthum vidit, & Creontis imperium, ac de Glauce audiuit. Cæterùm nulla habita ra-

tione eorum,quę feceram,vxorem duxit, cùm ex me liberos haberet,me viua vidit nuptias, atq; illa omnia exciderũt animo, præque imperij cupiditate mea merita neglecta sunt. Atqui ne ista quidem sufficiebant,insuper expulsa sum : contumelia affecta sum, minis onerata sum : hæc quidem iustam indignandi causam præbuerunt, artem verò effugij tantùm gratia tenebam, & hactenus suffecit. Incedamus iam, & per aliqua, quáque licet eamus. Feri, Medea, filios, macta filios Iasonis, viri scelerati, impij patris, hospitis mali. Ne quid te rerum omnium reuocet, non natura,non gestatio,non partus recordatio, non nutricatio, non vox, non forma,plectatur Iason in filiis: hi verò hostium nomine plagam recipiant, nõ eripiant eos cognati Glaucæ, neque iram in illos euomant. Atrox quidem facinus, sed ad prius illud consequens. Contra naturam impiè agemus? At istud olim ausæ sumus. Fratris cædes ad liberorum cędem deducit. Eiusdem est & hoc animi, eiusdem dextræ. Obsecro,filij, sub ensem venite, hic in vos per me adigendus est. Enimuerò si probus ille fuisset, nihil horum pateremini. Et quàm elegans forma,

quàm bona figura corporum, sed patris imaginem referunt: id facit vt occidam lubentius. Hi quidem igitur mox iacebunt. Ego verò è sublimi medióque aëre scelestum aspiciam. Atque ille gemens, & nihil non faciens, vociferabitur quidem, me verò nequaquam attinget. Eiusmodi draconum iugo freta vehar, supra Athenarum verò vrbem ingrediens, inde cruciatum spectabo.

POSTREMVM EXEMPLVM, continens quænam dixit Cornelia, cùm audisset victum à Cæsare Pompeium: vide Plutarchum in vita Pompeii. Item, quę Cleopatra ad Antonij sepulchrum. vide Plutarchum in vita Antonij.

Cap. 12. DE DESCRIPTIONE quæ græcè ἔκφρασις dicta.

Descriptionis summa est virtus, inquit Quint. lib.

DEscriptio est oratio expositiua, quæ narratione id quod propositum est, diligenter, velut oculis subiicit:

Describuntur autem	*Personæ,*
	Res,
	Tempora,
	Loci,
	Bruta animalia,
	Plantæ.

8. cap. 3. facillimè enim id accipiunt animi, quod agnoscunt.

Personæ, vt Homerus *in Odyssea ad Eurybaten. Latus erat humeris, ore ater, crinéque crispus.*

Res, vt nauales pedestrésque pugnæ, quemadmodum Historicus fecit.

T*empora, vt ver, aut æstas, differendo, quòd multi proferant in his se flores.*

Loci, vt idem Thucydides *portum* T*hesprotarum* χειμέριον, *id est, hyemalem, quámque teneat formam dixit.*

Historici *simplici appellatione, Thucydidem intelligit.*

Describentes verò personas à summis ad ima vsque ire oportebit, id est, à capite ad pedes.

R*es verò ab antecedentibus, & eis quæ insunt ipsis, quæque ex ipsis solent prouenire.*

T*empora verò & loca ex eis, quæ ipsis continentur.*

Descriptionũ autem aliæ sunt

Simplices, vt quæ pedestres vel nauales explicant pugnas.

Compositæ, vt quæ res pariter temporáque coniungunt, veluti Thucydides, qui nocturnam in Sicilia pugnam describit: Simul enim & pugnam quomodo facta sit, & nocte quomodo gerebatur, comprehendit.

Oportet autem describentem dicendi figura vti tenui, & multiplicibus orationem variare schematibus, prorsúsque res imitari, quas describit.

DESCRIPTIO ARCIS Alexandriæ.

Arces in vrbibus ad publicum præsidium atque munimenta sunt constitutæ, veluti vertices vrbium, hostiúmque arctrices, firmantúrque non magis ipsæ vrbibus, quàm ipsas vrbes tuentur. Atheniensium autem arcem media Athenarum complectitur regio. Cæterùm Alexander suæ vrbi, quæ ab illo cognomentum accepit, arcem construxit, quam iustius Acropolin appellare licet, quod in vrbis extremo, & excelso posita sit,

quàm illam, qua multùm Athenienses gloriantur. Hæc autem sicuti se habet, ita oratione quoque prosequemur. Cliuus quidam medio è solo extollitur ingenti in sublimi spatio se proferens, hunc arcem vocant: propter vtraque hæc & quòd hostes arceat, & quòd sit in vrbis arce, id est summo locata. Viæ ad ipsam ducunt duæ, sed dissimiles: hac enim via est, illac verò patet ingressus, mutatísque proinde nominibus, idipsum quod sunt, vocantur: nam pedibus hac ire licet, capáxque curruum est via. Illi verò, quæ curribus inuia est, additæ sunt scalæ, gradúsque supra gradum ex inferiori in sublimi deducens, neque prius, quàm centenarium expleuerint numerum, desinentes, hic enim absolutus numerus scalarum terminus est. Vestibulum dehinc gradus excipit, cancellis mediocribus circumseptum, quatuorque sublimes, & maximæ columnæ quæ vias omnes ad vnum deducunt ingressum. Columnis autem domus quædam est imposita, multas mediocres ostentans columnas, quæ vario colore conspicuæ eximium præbent loco ornatum. Tectum autem diætæ in rotunditatem circumactum, ingẽtem multiplicémque imaginem complectitur rerum. Introeunti autem arcem, locus offertur, quatuor eisdem æquis lateribus diuisus, proinde tota quoque ædificij figura efficitur quadrata. Aula in medio est, columnis vndique suf-

fulta, eam porticus excipiunt, & eæ quoque æqualibus distinctæ columnis, ita in medio dispositis, vt neutram in partem sint nihil quicquam deflexæ. Vnaquæque autem porticus ad transuersam alteram finitur, & duplex est columna ad vtramque porticum diuisa, vt illac quidem desinat, hac verò rursum incipiat. Addita *autem porticibus introrsum armaria, quibus libri recõduntur, eáque semper, si cui vacet, aut libeat legere aliquid, patent, totámque velut vrbem ad philosophiæ cultum adhortantur. Alia item loca sunt, ad venerationem* Deorum *vetustorum instituta. Tectum porticuum auro distinctum, vertices columnarum ære fabricati, auróque supernè inclusi. Neque verò aulæ simplex ornatus est, verùm alius atque alius: quorum hic quidem* Per*sei continet certamina, ille autem aliud. Media autem arce columna immensa altitudine se profert, quæ locum ipsum facit illustrem: haud enim in promptu quis, quò progrediatur, habet, nisi indicem viarum hãc subinde respectet columnam. Quin & arcem ipsam terra maríque conspicuam præstat. in vertice principia rerum primáque elementa sunt expressa. Prius autem quàm media transeatur, ædificium est quoddam, pluribus hostiis patens, quorum cuique à* Deorum *vetustorum aliquo est inditum nomen:* D*uæ dehinc pyramides lapideæ positæ, & fons profluens, Pisi-*

Alexandrina bibliotheca omnibus semper patens.

ſtratarum fonte haud paulò melior. Mirandum etiam id quoque ſpectaculum, eò quòd eorum, qui fabricati ſunt arcem, velut vno tanto operi non ſufficiente, numerum nominàque comprehendit, duodecímque pariter in ipſo arcus faſtigio conſpiciuntur artifices. Deſcendenti autem ab arce, planus offertur locus ſtudio adſimilis, ídque ipſum loci eſt nomen. Alia item parte alius quoque ad ſimilia accommodus, verùm illi & planitie, & magnitudine impar. Cæterùm præſtantior huius artis forma, & ornatus, pulchritudóque maior eſt, quàm vt paucis narrari poſsit. Quòd ſi quid prætermiſimus, admiratione rerum in ſe rapientium animum, eſt effectum. Sed & quæ pro magnitudine explicari non poterant, ea relinquere ſatius eſt viſum.

SCHOLIA.

Deſcriptio eſt oratio, qua tota rerum, de quibus agitur, imago quodammodo verbis depingitur, ex Quint. lib. 8. cap. 3.

DEſcriptio eſt oratio, colligens & repræſentans oculis quod demonſtrat, vt ait Priſcianus. Idem refert, quoſdam nõ poſuiſſe deſcriptionem in præexercitamentis, quòd præoccupata ſit & in fabula, & in narratione, in quibus etiam deſcribũtur perſonæ, loca, tempora, res. Sed quoniam eloquentiſsimi viri eandem, vt ad ingenia exercenda commodiſsimam,

tradiderunt inter progymnaſmata, ſeorſimque tractandam prodiderunt, non incõgruum eſt eos imitari. Eraſmus ſecũdo Copiæ vocat ἐνάργειαν, cùm vel amplificandi, vel ornãdi, vel delectandi gratia rẽ non ſimpliciter exponimus, ſed, ceu coloribus expreſſam, in tabula ſpectandam proponimus, vt nos depinxiſſe non narraſſe, lector ſpectaſſe, non legiſſe videatur. Id fiet, ſi prius ipſi totam rei naturam, omnéſque circumſtantias, ac veluti faciẽ animo luſtremus: deinde ita verbis, ac figuris idoneis effingamus, vt quàm maximè reddatur euidens, perſpicuáque lectori.

Ea conſtat deſcriptione { Perſonarum. Locorum. Temporum. Rerum.

Oratio expoſitiua, &c. Sic reddidit Catanæus. Aphthonius enim vocat, λόγον περιηγηματικὸν, à περιηγέομαι, quod narro eſt, vel exponeo, vnde & περιηγητής.

Perſonæ deſcribuntur, &c. Perſonæ deſcriptionem προσωπογραφίαν appellant, fit cùm depingimus perſonam amantis, luxurioſi, auari, voracis, temulenti, ſom-

somniculosi,inuidi,sycophantæ, parasiti, lenonis, garruli,aut gloriosi ostentatoris: vt si velis non diuitem, sed pecuniarum ostentatorem describere.Iste,inquies,qui se dici diuitem putat esse præclarum, primùm nunc videte, quo vultu nos intueatur,nonne vobis videtur dicere: Darem,si molesti non essetis. Cùm verò sinistra mẽtum sublevat,existimat se gemmæ nitore,aut auri splendore aspectus omnium perstringere. Cùm puerum respicit, alio nomine appellat, deinde alio atque alio. Heus tu,inquit,veni Sannio, ne quid isti barbari perturbent,vt ignoti, qui audiũt, vnum putent eligi è multis,&c. Vide Ciceronis notationem ad Herenniũ quarto.A nonnullis aliis dicitur Εἰκών,imago, effigies.

Virginis os, habitúmque gerens, & virginis arma *Virg.in* I.
Spartanæ,vel qualis equos Threissa fatigat
Harpalice, volucrémque fuga præuertitur Hebrum.
Nanque humeris,de more, habilem suspenderat arcum
Venatrix, dederátque comam diffundere ventis,
Nuda genu,nodóque sinus collecta fluenteis.

*Latus erat humeris,&c.*Verba sunt Vlysis

ad Penelopen, Odysseæ 19. Ille se Cretensem esse simulabat. Interrogatus igitur à Penelope de Vlysse, habitum eius describit, & amicos, in quorum numero Eurybaten præconem fuisse recenset.

Qui γυρὸς ἐν ὤμοισι, μελανόχροος, οὐλοκάρηνος, Rotundus humeris, nigricolor, & crispus crine. Aphthonius habet, γυρὸς ἔην ὤμοισι, μελάγχροος, &c.

Describuntur res, &c. Cùm videlicet id quod fit, aut factum est, non summatim ac tenuiter exponimus, sed omnibus fucatũ coloribus ob oculos ponim⁹, vt auditorẽ, siue lectorem iam extra se positũ, velut in theatrum auocet. Quam ab effingenda rerum imagine, ὑποτύπωσιν Græci vocant, etiam si vocabulum hoc commune est, quoties aliquid oculis subiicitur, veluti si quis expugnatam ciuitatem dicat, cuncta nimirum in summa complectitur, quæcunque talis fortuna recipit, vtar enim Quintiliani verbis. Vt si aperias hæc, quæ verbo vno inclusa erant, apparebunt effusæ per domos ac templa flammæ, & ruentiũ tectorum fragor, & ex diuersis clamoribus vnus quidam sonus, aliorum fuga incerta, alij in extremo complexu suorum cohærentes, &

infantium, fœminarúmque ploratus, maléque vsque in illum diem seruati fato senes. Tum illa prophanorum, sacrorúmque direptio, efferentiũ prædasr, epetentiumque discursus, & acti ante suum quisque prædonem catenati, & conata retinere infantem suum mater, &, sicubi maius lucrum est, pugna inter victores. Licet enim hæc omnia complectatur euersio, minus est tamen totum dicere, quàm omnia Vide [redacted] 2. Copiæ.

Nauales, &c. Vt apud Actium Epiri oppidum, & promontorium, vbi Cæsar Augustus nauali prælio vicit Antonium: & naualis pugna D. Quintij Romani, & Democratis Tarentini, apud Liuium lib. 6. secundi belli Punici.

Pedestres pugnæ, &c. Vt pugna Annibalis & L. Sempronii, apud Liuium 1. belli Punici. Apud eundem libro secundo. Varronis & Annibalis ad Cãnas. Ibidem Annibalis & C. Flaminij ad Thrasymenum lacum. Item equestris pugna Iubellii Taureæ, & Claudii Aselli apud Liuium lib. 3. eiusdem belli. Vide [redacted] in prouerbio: Cantherius in fossa.

Historicus, &c. ὁ συγγραφεὺς per excellentiam intelligit Thucydidem.

Ver, æſtas, &c. Verni tēporis deſcriptionem habet Horatius Odarū 5. Od. 7. diffugêre niues, &c. Porrò tēporis deſcriptionē χρονογραφίαν appellant. Vnde non rarò ſumitur narrationis initium. Nonnunquam delectandi duntaxat gratia adhibetur, veluti quoties Poëtæ diem, noctem, auroram, aut crepuſculum exprimunt. Sæpius amplificandi cauſſa aſſumitur. Virgil. 4. Æneidos:

Nox erat, & placidum carpebant feſſa ſoporem
Corpora, per terras, ſyluæque & ſæua quierant
Æquora, cùm medio voluuntur ſidera lapſu,
Cùm tacet omnis ager, pecudes, pictæque volucres,
Quæque lacus latè liquidos, quæque aſpera dumis
Rura tenent, ſomno poſitæ ſub nocte ſilenti
Leníbant curas, & corda oblita laborum.

Loci, &c. Huius generis eſt, quoties tota loci facies, veluti ſpectāda depingitur, vt vrbis, montis, regionis, fluminis, portus, villæ, hortorum, amphitheatri, fontis, ſpecus, templi, luci. Quæ ſi veræ ſint, τοπογραφίας appellari volūt, ſin fictæ, τοποθεσίας, vt ait Eraſmus 2. Copiæ.

Theſprotarum, &c. Thucydides libro pri-

mo belli Peloponnesiaci, Centum, inquit, quinquaginta naues velificantes Leucade tendunt in Chimeriō, quod est oræ Thesprotidis. Est autem portus, & super eum vrbs à mari distans, in palustribus Thesprotidos sita, nomine Ephyre, iuxta hanc exit in mare palus, Acherusia cognomen nacta, à flumine Acheronte: quem excipit sinus Thesprotius, ex Masside profluentem. Oraculis autem fuit Alexander admonitus, vt caueret Acherusiam: hinc in Italiam concesserat. Meminit huius rei Liuius lib. 8. ab vrbe condita. *Intellige de Alexādro Rege Epeiri.*

A summis ad ima, &c. Vt si dicas: Totus animo & corpore monstrum est, nam quācunque vel animi vel corporis partem contempleris, monstrum reperies: ingenium excute, prodigium inuenies: mores expende, vitam scrutare, omnia monstrosa comperies: oculos, os, vultum, totam denique corporis figuram inspice, quid aliud quàm monstrum præ se ferunt? Linguam & vocem beluinam illam obserua, portentum dices: pectus, ventrem, pedes considera, quid aliud quàm bestiam pronuntiabis? Hic si quis velit in singulis veluti depingendis immorari, satis apparet, quantum vbertatis sit accessurum oratio.

ni, vt ait Erasmus 2. Copiæ.

Res ab antecedentibus, &c. Vt si Carthaginem expugnatam velis describere, proferas omnia, quæ præcesserunt, deinde omnia, quæ in expugnatione contigerunt, postremò quæ subsecuta fuerunt. Hanc descriptionis speciem nōnulli vocant ὑποτύπωσιν, ab effingenda rerum imagine.

Nocturnam in Sicilia pugnam, &c. Thucydides lib. 7. belli Peloponnesiaci.

Quomodo gerebatur, &c. Ancipiti scilicet prælio. Noctu quidem fulgebat luna, sed bellatores ita se inuicem conspiciebant, vt cōspici ad lunam licet. Speciem corporis cernebant, familiarem ab alieno non discernebant. Et Pompeius cum Mithridate pugnaturus tempus elegit dimicationi nocturnum, ac aciem ita constituit, vt Ponticorum oculos aduersa luna perstringeret, suis autem illustrem & perspicuum præberet hostem, vt ait Iulius Frontinus lib. 2. cap. 1.

Figura tenui, &c. De generibus dicendi Cicero in opere de perfecto Oratore, & quarto ad Herenniū. Alij figuras, alij formas, Gellius χαρακτῆρας appellat, &

Aphthonius χαρακτῆρα ἀνειμένον.

Res imitari, &c. Quemadmodū pictor formas rerū coloribus examussatim depingit, ita oportet eū, qui res descripturus est, excutere virtutes atque naturas earū, circunstantiis expressas.

In exemplum. Descriptio est arcis Alexandriæ, quam Alexander condidit per architectum Dimocratem. Vide Solinum capite 41. Ammianum Marcellinum lib. vigesimo quarto. Plutarchum in vita Alexandri. Et Diodorum Siculum. Notabis multas, secundum Ptolomæum, Alexandrias fuisse. Alia super Tanaim in Scythia: Alia in Asia. Hæc in Ægypto, quę in orbe prima aut secunda habita. Vide Diodorum Sicul. libr. 2. de Antiquis gestis. Liuium libro octauo. Qui ait, ab Alexandro Epiri Rege conditam Alexandriam in Ægypto. Exordium autem ductum à conditoris consilio, arcísque commoditate.

Acropolin, &c. Ita vocarunt arcem, quasi summitatem vrbis. Ibi enim solebāt arces extrui. Et Græci ἄκρον, summum verticem dicunt.

Clinus quidā, &c. In locorum regionúmque situ describendo diligenter positionē

eorum ſequi oportet, & orationem velut per loca circumferre, in qua vt primum quódque occurrit, ſic aptiſsimè primum dicitur, autore Rodol. Agricolà libro 1. cap. 32.

Armaria, &c. Alexandri Muſæi Strabo meminit lib. 17.

Perſei, &c. Sunt qui intelligant Philippi Regis filium, de quo ſic Liuius lib. Macedonici belli 1. Nec Philippus ſegnius apparabat bellum, filium Perſea puerum admodum, datis ex amicorum numero qui ætatem eius regerent, cum parte copiarũ ad obſidendas anguſtias, quæ ad Pelagoniam ſunt, mittit. Sciathum & Peparethũ, haud ignobiles vrbes diruit, &c. Sunt quibus libeat ad Perſea, qui Iouis & Danaes filius erat, referre: qui Meduſam occidit, & Andromeden alligatam ſaxo, liberauit. Propertius lib. 2.

Andromede monſtris fuerat deuota marinis,
Hæc eadem Perſei nobilis vxor erat.

Cuius geſta Aphthonius vocat ἀθλήματα. Vide apud Ouidium 4. Metamorph. Vide prouerbium Eraſmi: Gorgonẽ Perſeus aggreditur. Quod dicitur de egregio facinore.

Quod Deorum antiquorum nomina, &c.

Sunt autem iuxta quorundam sententiam, *Deorum* Deorum antiquorum nomina, Iupiter, *antiquorũ* Iuno, Neptunus, Minerua, Mars, Venus, *nomina.* Apollo, Diana, & tot, vt Apollonij recenset interpres, sunt à Græcis culti: Ζεὺς, ἥρα, ποσειδῶν, δημήτηρ, ἑρμῆς, ἥφαιστος, ἀπόλλων, ἄρτεμις, ἑστία, ἄρης, ἀφροδίτη, ἀθηνᾶ.

Pyramides, &c. E lato in arctum tendentes erant constructæ moles, quarum nonnullæ tam fuerunt altæ, vt miraculi loco fuerint. Vide Solinum cap. 41.

Pisistratarum fonte, &c. Per Pisistratas vel πεισιστρατίδας, intelligit Pisistrati nepotes, vel posteros hoc est, Athenienses, qui pulcherrimum fontem habuerunt, nouem fistulis aquam fundentem. Vnde ἐννεάκρουνον appellarunt. Item καλλιῤῥόην pulchrè fluẽtem. Cuius meminit Thucydides lib. 2. belli Peloponnesiaci.

Stadium, &c. Eius duplicem rationem Suidas tradit. Alterã, qua intelligitur spatium, quod homo vnico spiritu, cursúque suo conficere potest, quod breuius, nunc longius pro currentis aut robore, aut fragilitate redditur. Alteram, quæ Geometrica, qua vtuntur Cosmographi, cuius meminit Plin. lib. 2. cap. 33. Continet autẽ sexcentos, & 25. pedes.

EXEMPLA DESCRIPTIONUM.

Deſcriptionem habes ſubitæ tempeſtatis, apud Virgilium in 1.

Apud eundem in ſexto, Caci domus.

Diluuii, apud Ouidium 1. Metamorphoſeos.

Inuidiæ, lib. 2. Famis, 8. Somni, 11.

AEtnæ, apud Claudianum, & Gellium lib. 17. cap. 10.

Iuſtitiæ, apud Gellium lib. 14. cap. 4.

Arcis Tarentinæ, apud Plutarchum in vita Annibalis. Et Cleopatræ nauis in vita Antonii.

Crotonis, apud Liuium lib. 4. belli Punici.

Cyzici, apud Florum lib. 3. cap. 5.

Templi Hammonis, id eſt, Iouis Arenarii, apud Diodorum Sicul. in geſtis Alexandri.

DESCRIPTIO HABITATIONIS *Sancti Antonij, apud* D. *Hieronymum, in Hilarionis vita.*

SAxeus & ſublimis mons per mille circiter paſſus ad radices ſuas aquas exprimit, quarum alias arenæ ebibunt, aliæ

ad inferiora delapſæ, paulatim riuum efficiunt, ſupra quem ex vtraque ripa palmę innumerabiles, multum loco & amœnitatis & commodi tribuunt. Hic pſallere, hic orare, hic operari, hic feſſus reſidere ſolitus erat. Vites & arbuſculos plãtauit. Areolam manibus ſuis ipſe compoſuit. Piſcinam ad irrigandum hortulum multo ſudore fabricatus eſt. Erat autem cellula non plus menſuræ, per quadrum tenens, quàm homo dormiens extendi poterat. Prætereà in ſublimi montis vertice, quaſi per cochleam aſcendentibus, arduo valde viſu, duæ eiuſdem menſuræ cellulæ viſebantur, in quibus venientium frequentiam, & diſcipulorum ſuorum contubernium fugiens, moratus eſt. Verùm hæ in viuo exciſæ ſaxo, oſtia tantum addita habebant.

DESCRIPTIO GYMNA-*ſtica domus Reinhardi Lorichij Hadamarij.*

SI nemo ringitur, aut ſugillat, quòd Plinius omnem villæ ſuæ Laurentis formam ſitúmque calamo depinxit, quæ (malum) inſolentia fuerit, me naſo

ſuſpenſum,aut calumniis proſciſſum iri, ſi ad imitationem prudentiſsimi viri nouam meam,quam in patria (non venuſtatis,aut vanæ iactantiæ,ſed vrgentis,quàm incendia fecerunt,neceſsitatis cauſa) modò fabricor,domum deſcripſero. Et cùm diuerſis ab autoribus varia rerum, etiam humillimarum, genera videamus deſcripta,eadémque extra omnem interpretantium malignitatem poſita,quis, niſi Momo ſit iniquior,mihi vitio dederit, quòd multorum honeſta imitatu exempla ſecutus ego,Muſam meam delineauero? Quæ longitudine multò ſpatioſior, quàm latitudine,propius Aquilegium, ſiue puteum ciuicum Hadamariæ conſtructa videtur inſula. Cuius lapideus, quo vndique cingitur,paries altus eſt triginta duos pedes, craſſus autem in fundamento quatuor, in ſublimi tres. Duos in effoſſa terra fornices habet ſatis profundos, atque pro facultatibus capaces, feneſtellas modicas ferratas in curuaminibus,in recto ſua cōtinentes armariola. Quorum prior terram quinque pedibus ſupereminens, hypogæum poteſt appellari,quòd locus ſubterraneus,cellarum variarum,vt oleraceę aut ſalſamentariæ vicem explere poſsit. Inde

ianua ducit in alterum muro discretum, qui paulò profundior, & à sole remotior, vini apotheca est, saxo stratus, & lacusculo, vnde, si fortè ruptis circulis vinũ effluxerit, commodum exhauriri possit, adornatus. Vtriusque incuruo solario seni vnci grandes ferrei ex ordine sunt firmiter infixi, vt iniectis oblongis perticis, superimpositísque tabulis constituatur pomarium, quod oporothecam vocare licet. In imo vtriusque fundo terra fuit arenosa, alicubi etiam glareosa, ad tolerãdam molem grauiorem incommoda, vnde complures proceræ simul ac crassæ sunt alni positæ, quibus aliæ transuersariæ breuiores fortiter adfixæ, nec nõ grandiora saxa confertim fistucis impacta, firmamentum statuunt immobile, & quod negauit natura, compensant arte. Duos admittunt ingressus, alterum angustum, ex ipsis ædibus per compendiosum cochlidium descendentem, alterum multò laxiorem, per quem culearia dolia, magníque cadi vinarij, cisiis aut curribus aduecti deuoluũtur. Huius tergo satis robusto superædificata est turris hexagonia, podio tenus lapidea, cum muro, cui adhæret, domestico sursum versum ducta, pari crassamento.

Quæ non vulgarem ædificio commoditatem, ornatúmque reddit. Sinum à dextra recipit angulosum, ad flexos propaginis arcus idoneum. Ibidem planularum firmiorum ianua domus, à platea tribus erecta gradibus pandit atrium, in quo statim quatuor aliæ conspiciuntur: quarum vna, quæ spectat Occidẽtem, hypocausto præbet introitum: quæ Septentrionem, culinæ. Rursus quæ Orientem, duæ sunt. Altera deducit in cryptam, altera vergit in contignationem domus infimam. Principio gradibus quatuor ex atrio scanditur in æstuarium, à culina muro separatũ, testudinis dorso prioris impositum, eò salubrius, quò magis sublimatum à terræ grauedinoso squalore, sitúque peminoso recedit. Ingredienti statim offertur à sinistra lapideus aqualis. Ibidem pictus Οὔτις ille, conqueritur de hominum, quibus in dies adficitur, iniuriis, qui cùm nihil faciat, accusatur omnia perperam facere. A dextra basi ferreæ suffulta fornacula, cuius præfurnium peculiari ductu fumum transmittit in caminum Ex aduerso autem mensa non omnino rustica, incitegræ, vel abaco proxima. Nec procul in

muro ſunt repoſitoria, vbi cum œnophoris culluli, calicéſque reconduntur. Feneſtris illuminatum eſt pellucentibus, in quibus, vt in aliis, refulgent Muſarum, patronorum, atque Mecœnatum inſignia, cumprimis eorum, qui aliquid opis abſoluendo huic ædificio contulerũt. Solum aſſeribus abiegnis contabulatum eſt. Medium eius, qua patet Meridies, in imá dictæ iam turris ſedem excurrit, quæ non modò iucundum hoſpitibus diſcumbendi locum, ſed etiám omnia, quæ tribus in plateis geruntur, ſpeculandi facultatem præbet. Sedilia vndique diſpoſita, non ſolum id ſunt, quod vocantur, ſed ita per ingenioſos arcularios conſtructa, vt ciſtarum veſtiariarum, lintcariarum, aut etiam, ſi velis, ſcrutariarum poſsint officio fungi. Circa eaſdem iconcularum variarum periſtromata ſiue tapetes ita picti ſunt, vt verorum deſideratorum eſſe loco poſsint. Quorum in ſuperficie Bias ille conſpicitur, qui, cùm patriam eius Prienen hoſtes inuaſiſſent, omnibus, quos modò ſæuitia belli incolumes abire paſſa fuerat, pretioſarum rerum pondere onuſtis fugientibus, interrogatus, quid ita nihil ex bonis ſuis ſecum ferret:

Ille inquit Cicero Paradoxo primo hæc ludibria fortunæ ne sua quidē putauit, quæ nos appellamus etiā bona.

Ego, inquit, vera bona mea mecum porto. Pectore enim illa gestabat non humeris, quæ domicilio mentis inclusa, nec mortalium, nec immortalium manibus poterunt labefactari. Lacunaria coloribus distincta renident. Nec tabulæ coronamentis amœnis tortuosóque corymborum anfractu conspicuæ desunt, in quibus ex ordine supellex stannea vel ænea disponi potest. Applicitum est cubiculum dormitorium, quod, si voles, diem, clamorem, somnúmque excludit, vicinum item calorem recipit atque retinet, aut, vt ratio exigit, effundit. Inibi lectus est pedibus iligneis factus, circa quem tota parietis æqualitas historiā Solonis atque Crœsi, quæ apud Plutarchum habetur, coloribus expressam ostendit: vt animum à diuitiarum, mundanæque gloriæ curis (quæ diu noctúque discruciare solēt homines) abducens ad quietem inuitet, aut magis honesto studio dignā meditationem ingerat menti. Non procul inde Crassi caput cum dextra manu recisum, & ad Regem reportatum videtur, & aurum liquidum in rictum oris infusum, vt cuius animus arserat auri cupiditate, eius etiā mortuum & exangue corpus auro vreretur.

Et inibi Regina Tomyris caput Cyri amputari, atque in vtrem humano sanguine oppletum coniici iubet, non muliebriter increpitans: Satia te sanguine, quem sitîsti. Locus illustratus est tribus, binas in muro sediculas habentibus, fenestris, quæ vel Aquilonem inhibere, vel mitiorem, si volueris, auram admittere possunt. Quarum in confinio nugis vxoriis aptum loculamentum est, insertum muro tali arte, vt si fures effregerint primà claustri repagula, non tamē, quod charúm maximè celatim asseruari velis, inuenerint. Solum atque lacunaria respondent iis, quæ sunt in hypocausto. Coquina ab atrio cancellatis interstitiis discreta est, vbi focus serratis ferramentis, alariisque stipatus, & per quod fumus exit (quod alii vocant infumibulum, Græci καπνοδόχην) spiraculum, saxo constructum est. Cuius gremiū in apsida curuatum, cacuménque pedes aliquot altius tecto, molestias omnes fumi, atque scintillarum euomit in aëra, tātum, quod carnario sufficit, relinquens. Et vitreæ fenestræ borealem nullam intemperiem admittunt: prope quas inclusa muro capsa porrigitur, variis vsibus idonea. Hinc aquariolum, quam nōnulli lauatri-

nā appellant. Nō procul offertur locus tabulis abiegnis cōcinnatus, vbi tudicularū, frixoriorum, patellarum, veruum, catinorum, ollarum, ahenorum, creagrarum, lebetum, consimiliúmque repositoria. Solū pauimenti lithostroton est, vt etiam atrij. Ex hoc descensus est sex graduum in cryptā, quæ breui posticula, fenestrísque clatratis illustrata, triplicem in primis vtilitatem adfert. Etenim à dextra cum opaco baptisterio, colloquiísque balineū habet vel asaminthum, ibique adiunctū apodyterium, quod ita conditum, vt aliàs etiam penuaria cella possit esse. Nec deest anaclinterium quod ab aliis accubitū appellatur. E regione gurgustium est, equorum etiam vacerris, lignísque recipiendis accommodum. Eius tabulatum, quam contignationem domus infimam appellaui, solerter aduersus incendia pauimentatū est. In id ex atrio gradiculis quinque scāditur, & pedes decem à primo totius domus solario distat, commoditates totidē, quod locus inferior, importans. Nam quà culinam spectat, Pædagium est, seu potius famularum cubile, cui adstructum ornitotrophion, siue gallinarium, vt excubitorum alitum cantibus excitatæ, surgant ad

soluenda pensa. Ex aduerso, vbi farinario, girgillis item atque rhombis est locus, scalæ sunt quibus ascẽditur ad dictarum iam partium domus solarium primum, quod hoc modo complanatum atque confectum est: Quernæ cõplures validæ trabes ex ordine, parum admodum inter se distantes, ita muro sunt insertæ, vt vtrinque capita extrema ruderibus cæmẽtitiis obtecta, nihil emineant, deinde earum lateribus in rimas tanquàm sulculos duos vngues profundos diffisis, impacti sunt differtim paxilli sesquipedales, habentes vndique circumuolutos, regyratósque septenos, aut octonos funiculos longiusculos, nexos stramine, quod limo lutóque tenacissimo perlitum, contortum, atque subactum est. Postmodò tectorium omne lignum occultans, arenatum superinductum, cæmentitiúmque pauimentum, cylindro coæquatum, certissimum contra incendia tutamẽtum. Huic superstructa sũt, cũ suis scimpodiis, & apparatu Musas non decente, conclauia, quorum propriæ trabes & fabrica, lapidibus quadratis sectilibus suffulta, non attingit inferiorum ligna, vt incendij fortuitu suborti flãma subiectis nocere non

poſsit. Circa eadem proceſtrion eſt, ex quo per murum tranſitus in æſtuarium, inferiore maius, quod vel diæta, vel ſi voles triclinium inſigne, cum heliocamino poterit eſſe. Eius quoq; vt inferioris, medium euagatur in turrim, quod non minoris commodi, quàm amœnitatis cœnaculum prædicari poteſt. Apparatus autem & diſpoſitio ferè eadem, quæ ſubſtructi hypocauſti: diuerſa tamen picturarum genera. Nam, vt reliqua tranſeam, hîc Ariſtippus naufragus coloribus effigiatus, ſuis ciuibus enunciat, ac ſuadet, vt eas poſſeſſiones filiis parent, quæ cum naufragio enatare poſsint: Illic inter Reges Plato, Beatum terrarum orbem futurum prædicat, cùm aut ſapientes regnare, aut Reges ſapere cœperint. Nec cubiculum (vt etiam cominus inſurgentium xyſticorum poſsit eſſe capax) annexum; neque ſolum dolatis aſſeribus, ſed aduerſus ignes cæmentis obductum eſt. Prope ſcalas, quas dixi, latrinæ ſeceſſum habent. Non procul inde murum trabes duæ craſsiores penetrant, & tantum in ſublimi ſupra plateã extant, quantum ad anabathra, quibus in ſupremum ſolarium aſcenditur, ſuſtentanda ſufficiunt, quæ ſunt extra domum ere-

cta, quo maius ſpatium intrinſecus relinquant, nec incendia ſuborta locum peruium habeant, vnde deſuper cadant, aut ex edito delabantur in ſtructuram ſubiectam. Ad eadem ianua tranſitúſque ſcanſilis tam latus eſt, vt cum frumentario ſacco ruſticus expeditus peruenire poſsit in granarium. Quod ſupremum, vt recéſui, ſolarium, eodem modo, & qua ſubſtructũ ratione complanatum eſt. Omnes enim trabes, quantum fieri potuit, contra flammas integumẽtis & incruſtationibus obtectæ ſunt. Earum tamen extrema capita, quibus tigni, quos alij vocant telamones, inſeruntur, atque iis tectum quaſi fulturis ſuſtinetur, ignibus ita ſunt obnoxia, vt vim patientibus facilè poterit ſuccurri. Hoc in loco muri deſinunt, tectúmque ſuccedit. Sed impoſitum eſt turri ſeſquipe dextans ædificiolum amœnum, quod podium, vel exedrã vocare libet. Id ſubliciis validioribus ſuſpenſum eſt, vndique feneſtras habens, in quibus ſol naſcitur conditúrque. Quòd ſi iuxta ſententiam Horatii, Domus laudatur, lõgos quæ proſpicit agros, hoc laudibus euehẽdũ erit, cùm velut è ſpecula totam ferè Hadamariam intueatur, latóſque proſpectet cãpos, at-

que nemuſcula cūprimis Trupeliana. Mū-
ſis igitur deſtinatū, quæ cacuminibus de-
lectantur. In eo cum grammatophylaciis
eſt bibliotheca, quæ totam Hadamariam
ad bonarū artium diſciplinas inuitare vi-
detur. Cuius in parietis ſpatio dormiens
Alexander Iliadē Homeri ſub puluino ha-
bet. Eius tectum non faſtigiatum, in fine
pinnaculum oſtentat obæratū. Subeſt ta-
bulatum periſterotrophio non incommo
dum. Atqui multo laxior ad eruiliam, aue-
námque recipiendam cōtignatio tabula-
ta eſt ſub totius contiguæ domus tecto.
Quod ipſum nō coctilibus laterculis, aut
lapideis tegulis inſtratum, ſed pro tempo-
re contextum hoc modo: Tigillis atque
ſcandulis adfixæ ſunt validæ crates vimi-
neæ, quæ luto tenaciſsimo conſtipatæ, at-
que ita ſtrictim condenſatę ſunt, vt vtrin-
que nihil appareat lignorum: huic cō ſpiſ-
ſato glutinamento ſtramentorum faſces
ingeſti, ligneáque pala ſunt æqualiter ada
ptati. Quæ tectorum genera ſunt agreſtia
quidem, ſed Muſis tamen, operoſo nullo
ſplendore gaudentibus, non indecora, &
durabilia ſatis, incendiorúmque tempore
multò conducibiliora, quàm vel lateritia,
vel lapidea. Siquidē illis correptis flamma

parum incõmodat, ſed ſtramentitia tegumenta ſolummodò lambit, atque raptim ſine horrore magno depaſcit; reliqua tanquam vaporibus indurata cruſta relinquit intacta. Atqui Vulcanus in hæc magnam exercet tyrannidem: etenim tota non modò corripit, & abſumit, ſed etiam auxilio venientibus terrorem incutit, atque profligat: in aduerſos enim fragmina candẽtia voluit, & crepitantibus flammis horriſonóque fragore tanquam igneam grandinem eiaculatur, hoſtiúmque more tela fulgurantia torquet, aufértque proſpectũ, & auxilii ſpem omnem. Documento fuit ipſa Hadamaria, & ſtadium ab ea diſtans, Ioſti Studei clariſsimi doctoris patria Elſſa, per clandeſtinos Germaniæ vaſtatores nuper inceſa. Vbi certa didiciſſes vtrorumque diſcrimina: Porrò mediis in flammis cùm circumſecus omnia flagrarent; vidiſſes illa ſtare, magnóque conatu ſe defendere, aut laborãtia manus poſcere: hæc autem ignibus ſuperata, non modò cõcidere, ſed etiam, vt dixi, auxiliaturos in fugam crudeliter compellere. Hæc de domus tecto, atque iis, quæ ſunt intrinſecus. Iam, ſi vacat, quæ forinſecus, audi: Totus vndique murus leuigatus,

ac dealbatus est: Coria laterum atro distincta colore. Illius in medio tria tribus in locis foramina propemodum tetragona videntur, inscriptionibus destinata. Primum igitur, quod in turris medio conspicitur, talibus versiculis exornatum est, qui lachrymabile tempus, quo tota deflagrauit Hadamaria, domus hæc quoque reædificari cœpta, memoriæ produnt:

Diua redẽptoris post incunabula Christi,
Mille ac quingenti cum quadraginta fuerunt
Anni mensis habens cognomina Martis, & eius
Nuntia post decimam fati lux quarta sinistri.
Solis & hæc retinens à iudice nomen, & huius
Nona furẽs siccis ventis borealibus hora,
Qua sacer emisit verbũ cœleste minister,
Cùm caderet rapidis Hadamaria prodita flammis.
Pòst domus hæc anno reparari cœpta sequenti.

In supremis eius loci fenestris, aurea Stoicorum illa sententia legitur: O π μόνος σόφος πλούσιος. Id est, quod solus sapiẽs diues. Qua mortalium, quorum infinitus

vbique numerus, Philargyria perditorum greges monent, longè pluris virtutem quàm diuitias æstimandas esse, quòd harum gloria fluxa sit, atque fragilis: sed immortalis illa, quæ nec eripi, nec surripi posit, neque naufragio, neque incendio amitti: qua præditi qui sunt, solos esse diuites, cùm soli possideant res & fructuosas & sempiternas, solíque (quod, autore Cicerone, proprium est diuitiarum) contenti sint rebus suis. Duo reliqua in medio sunt eius muri, qui portam anteriorẽ, siue molarem spectat, quorum priori tale tetrastichon, quod ipsa domus proloquitur, est insculptum:

Quod mihi sit nomen, quæris fortasse, viator:
Siste gradum, tali carmine certus eris.
Huc Mecœnates quia dona tulere, quòd ausus
Hæres me tenuis condere, Musa vocor.

Alteri tale Sapphicon.

Ipse Reinhardi pater huc amusis
Contulit primæ lapides, nepoti
Debet hinc nostro domus ipsa longè
Charior esse.

Et quibus profectò liberis non charissimum id fuerit, quod vicinorum testimoniis boni parentes vel dixerint, vel fecerint memoratu dignum. Sub imis autem eius loci fenestris, longum, ídque paulò rudius & grauius, ne possit aliorsum trãsferri, scamnum faginum est positum, vbi transeuntes viatores delassati quiescere, aut senes apricari, aut ciues Hadamarii cõsidere possint, de rebus publicis tractaturi, aut animi demulcendi gratia nugas acturi, retíque ventos, quod aiunt, venaturi.

DESCRIPTIO SERPENtum, è Lucani libro Nono desumpta.

ILla tamen sterilis tellus, fœcundáque nulli
Arua bono, virus stillantis tabe Medusæ
Concipiunt, dirósque fero de sanguine rores,
Quos calor adiuuit, putríque incoxit arenæ.
Hic quæ prima caput mouit de puluere tabes
Aspida somniferã tumida ceruice leuauit.
Plenior hinc sãguis, & crassi gutta veneni

Decidit:in nulla plus est serpente coactũ.
Ipsa caloris egens gelidum non transit in
orbem
Spõte sua:Nilóque tenus metitur arenas.
Sed quis erit nobis lucri pudor? inde petuntur,
Hinc Libycæ mortes, & fecimus aspida
inertem.
At non stare suã miseris passura cruorem
Squamiferos ingens hæmorrhois explicat orbes,
Latus & ambiguæ coleret qui Syrtidos
arua.
Chersydros, tractíque via fumante chelydri,
Et semper recto lapsurus limite Cenchris.
Pluribus ille notis variatam tingitur aluum,
Quàm paribus tinctus maculis Thebanus
Ophites.
Cõcolor exustis, atque indiscretus arenis
Ammodites, spináque vagi torquẽte Cerastæ.
Et Scytale sparsis etiam nunc sola pruinis
Exuuias positura suas:& torrida Dipsas:
Et grauis in geminum vergẽs caput Amphisbena.

Et natrix violator aquæ, iaculíque volucres.
Et contentus iter cauda ſulcare Phareas:
Oráq; diſtendẽs auidus ſpumãtia Prester:
Oſſáque diſſoluens cum corpore tabificus Seps:
Sibiláque effundẽs cũctas terrẽtia peſtes.
Ante venena nocens, lãtè ſibi ſummouet omne
Vulg⁹, & in vacua regnat baſiliſcus arena.
Vos quoque qui cunctis innoxia numina terris,
Serpitis aurato nitidi fulgore dracones,
Peſtiferos ardens facit Aphrica, ducitis altum
Aëra cum pennis, armentáque tota ſecuti
Rũpitis ingentes amplexi verbere tauros,
Nec tutus ſpatio eſt elephas, datis omnia letho.
Nec vobis opus eſt ad noxia fata veneno.

Cap.13. DE THESI.

Theſis, id eſt, conſultatio, eſt rei alicuius inueſtigãda per orationem conſideratio, vel diſquiſitio. Conſultationum autem aliæ ciuiles ſunt, aliæ contemplati-

ua. Ciuiles sunt, quæ actionem habent ciuitati accommodatam, velut: an ducẽda sit vxor, an nauigandum, an muri faciendi. His enim omnibus ciuitatis status cõtinetur. Contemplatiuæ verò, quæ ad solam animi considerationem pertinent, videlicet: An globosum cœlum, an multi sint mũdi. Hæc enim in vsum hominibus non veniunt, sed mente sola peruidẽtur. Differt autem consultatio ab Hypothesi, id est, causa, quòd causa definita est, consultatio verò indefinita. Definitio autem fit persona, re, causa, & reliquis, vt, muri sunt ne faciendi: perquisitio est sine persona. Quod autem inuadentibus Persis Lacedæmonij consulunt, muro Spartam circũdare, causa est. Persona enim habet, Lacedæmonios deliberantes: Rem, murũ Spartæ addere. Caussam verò, inuadentes Persas. Prima autem omniũ præexercitamentorum consultatio cõtradictionẽ, & solutionẽ, secundum quæstionem ad-

mittit. Diuiditur ergo Thesis primùm in Ephodũ, id est, in procemion, ex directo ad narrationẽ tendens, quem aggressum procemij loco pones. Hinc finalibus vteris capitibus, legitimo, iusto, vtili, & poßibili.

THESIS: AN DVcenda vxor.

Aggreßus vice procemij.

SI quisquã omnia pariter laudare volet, is mihi matrimonium laudet: demissum enim ex cœlo est, ipsúmque rursum cœlum Deis impleuit, eósque procreauit, quorũ munere paternum hominibus tribuitur nomẽ: eisdémque, quos progenuit, dedit rerum naturam tuendam. In terras autem acceptum, reliquis omnibus originem dedit, quaque singula natura sua fluxa caducáque erant, ea stabiliuit posteritate, æternitatémque ipsis succeßione adinuenit. Primùm autem maximè ad fortitudinem, subeundáque constanter pericula homines impellit. Quis enim vxorem liberósque defende-

re, quis pro iis bella mouere recusat? quo fit vt, cùm eorum amore arma sumãtur, maioribus certetur animis, lubentiúsque Martis subeatur euentus. Quin iustos etiam, nedum fortes homines efficit. Cognationem enim, necessitudines, iuráque tribuit, quorum respectu metúque ab inferenda iniuria homines coërcet, itaque iustitiam simul docet cum fortitudine. Sed & sapiẽtes facit, quippe quibus charissimorum pignorum iniicit prouidentiam atque curam: quódque maximè quis miretur, ipsam temperantiam secũ adfert matrimoniũ, & in mediis voluptatibus modestiæ quoque inuenit locũ: legem enim libidinibus præscribens, temperãtiæ fine voluptates coërcet: quæque ipsa per se accusatur voluptas, eam matrimonio coniunctam laudamus. Si ergo matrimonium Deos dedit, & procreando posteritatem omnem firmat, si fortes item, iustósque fa-

cit, & sapientes præstat, & temperãtes, quis est, qui non pro virili, quatenus possit, ipsum sibi putabit laudandum?

Contradictio. *Sanè, inquis, sed calamitatum multarum matrimonium est caussa.*

Solutio. *Fortunam mihi videris, nõ matrimonium, accusare. Quæ enim aduersa hominibus accidũt, eorum fortuna est causa, nõ matrimonium. At contrà, Quæ læta matrimonium tribuit, ea certè nequaquam fortunæ accepta possunt referri. Rectius ergo est, matrimonii bona laudare, quàm accusare mala, quæ ex ipsa afferuntur fortuna. Iam verò si quis maximè humanorum casuum aduersa volet matrimonio aßignare, nihilo tamen idcircò magis fugiendum erit. Nam si qua reliquis in rebus nos offendunt, ea continuò nos ab ipsarum cura deterrebunt: Agedum singulas excutiamus artes: omnes habent aliquid quod quis accuset. Agricolæ procellis infestãtur, & per*

gran-

grandinem fame contabescunt: non tamen, si quos tempestas offendit, ideo statim agros relinquunt, sed perseuerant colere. Neque nautæ, si quid ex cœlo accidit ipsis, continuò post tempestatem dissoluunt naues, cessántque nauigare deinceps metu eorum, quæ pertulerunt: verùm difficultates fortunæ tribuentes, ad opes, quas mari parauerunt, reuertuntur. Bella etiam pugnæque militantium absumunt vitam. non, quia occumbunt aliqui, idcirco deserunt militiã, sed quia pugnantes ob fortitudinem laudantur, hoc ipso etiam, quod ceciderunt, gaudent, & instantem fortunæ asperitatem præsenti gloriæ bono rependunt. Neque enim propter mala meliora fugienda sunt, sed bonorum causa etiam asperrima perferenda. Nonne ergo absurdum est, agricolas, nautas, item & milites difficultates meliorum gratia tolerare, matrimonium verò nobis aduersandum putare, quia ha-

beat aliquid quod offendat?

Contradictio. Sanè, inquis, sed viduitatem mulieribus, puerísque orbitatem affert.

Solutio. Mortis hæc mala sunt, háncque nobis difficultatem circundedit natura, quam tu quidem accusare mihi videris, quòd non homines effecit, vt Dij essent: accusaréque matrimonium quòd non Diis mortales coniunxit. Quid insimulas matrimonium eorum, quorũ est apud mortem caussa? Cur nuptiarum dicis, quòd ipsius est naturæ? Patere perire eum, qui natus est, quocunque tandem pereat modo. Quod si occidunt homines, quia nati sunt, eadémque via coniugem viduam relinquunt, natósq; ex se filios faciunt pupillos: Quid? hæc matrimonij dices culpa fieri, quæ solùm ab ipsa fiunt Natura? At ego econtrariò orbitatem, viduitatémque puto matrimonio resarciri. Mortuus est illi pater, eóque nomine pupillus est, reddit rursus alium sibi matrimoniũ

patrem. Itaque hoc malum nõ ex matrimonio prodit, sed matrimonio occultatur, fitque matrimoniũ non causa orbitatis, sed abscondit potiùs ipsam & restaurat: Sic viduitatem quoque quam obitu mariti attulit Natura, Matrimonium nouis iterum nuptiis immutat. Quam enim mors reliquit viduam, hanc rursus matrimonium viro coniungit: atque velut conseruator muneris sui, ea quæ dedit initio, ablata quoque restituit. Auferre ergo viduitatem solet matrimonium, non facere: Pater quoque morte liberis orbatur, rursúmque alios matrimonio assequitur, fitque secundo matrimonij munere pater, cui id, quod semel iam habuerat, paternum nomen, erat ablatum. Quid ergo matrimonij bona in crimen ipsius conuertis? Videris mihi non arguere, sed laudare nuptias velle. Quãdo enim enumerare nuptiarum bona cogis, laudator matrimonij factus es potius quàm

reprehensor, vituperánsque matrimoniũ vt recenseamus, laudes ipsius adducis, causámque præbens munera sua recognoscendi nobis, eo ipso quòd crimina tua refutamus.

Contradictio. *Esto, inquis, sed laboriosa tamen res est matrimonium.*

Solutio. *Verùm, sed labores quoque matrimonium soluit, & auferuntur per nuptias quæcunque exercitos homines reddunt. Vitæ tranquillitas est, cum muliere sociari: quantulum autem virum in thalamo vxori coniũgi? iam quanta cum voluptate puer expectatur, speratúsque se profert, & in lucem prodiens, mox patrem appellat. Additur deinde arti alicui discendæ patrísque fit laborum particeps. In concionibus exinde versatur, pascitq; in senecta patrem, & prorsus in quodcũque res ipsa poposcerit, aptum se expeditúmque præbet.*

Epilogus. *Adeò non est oratione recensere, quan-*

ta matrimonium deferat bona. Ingens ergo res est matrimonium, & Deos procreans, & mortalibus vt dij esse videantur, successione præstans: ac omneis qui nuptiis initiantur, instituit, vt iustitiam colant, temperantiam obseruent: quin & reprehensas alioqui voluptates, honestas facit. Idcirco plurimi faciendum esse matrimonium, inter omnes facilè constat.

SCHOLIA.

GRæci Rhetores Thesin appellāt quęstionem vagam, nullis circunstantiarū cancellis inclusam, Latini quęstionem infinitam. Cicero in Topicis, Propositum. In partitionibus, Consultationem. Priscianus Positionem dixit, vt, An ducēda vxor, An colenda sit amicitia, An nauigandum, An sit bellum gerendum, An discendæ literæ Græcæ. *Thesis.*

Hypothesin autem vocant quæstionē finitam, quæ habet in quæstione certas personas, loca, tempora, & reliqua ge- *Hypothesis.*

nera attributorum. Hanc Cicero in Partitionibus controuersiam, in Topicis causam appellat, vt sit ne Cæsari bellum suscipiendum aduersus Pompeium. An Syllæ administranda Respubl. An Græcæ literæ discendæ destinato Theologiæ. An Cato tempore belli ciuilis rectè duxerit Martiam vxorem. Vide Quintilianum libro 8. cap. 5. Idem lib. 2. cap. 1. ait, Antiquis hoc fuisse ad augendam eloquẽtiam genus exercitationis, vt Theses dicerent. Et Cicero in oratore ad Brutum: Aristoteles inquit, adolescentes ad copiam Rhetorũ, in vtramque partem, vt ornatiùs & vberiùs dicere posset, exercuit. Rodolph. Agricola li. 2. ca. 8. Thesin quæstionem vocat κατηγορικὴν, id est, prædicatiuam, quæ nullis certis finibus temporum, locorum, aut personarum concluditur, vt: An accedendum ad Rempub. Hypothesin, conditionalem, ὑποθετικὴν, vt: Sit ne Socrati accedendum ad Rempub.

Locus communis à Thesi differt.

MAGNAM autem habent θέσεις cum loco communi similitudinem: sed hoc differunt, quòd locus communis ad amplificandam & augendam causam assumitur. Thesis ad explicandam & probãdam. Et illo quasi certa re declamitatur:

hac diſputatur & diſſeritur. Denique ille affectuum, hæc cōſiderationis eſt. Priſcianus inquit: Inter Locum communem & Poſitionem hoc eſt differētiæ, Quòd Locus communis eſt conuictæ & manifeſtæ rei exaggeratio, Poſitio autem dubiæ rei quæſtio.

Aliæ ciuiles, &c. Has Græci πολιτικὰς appellant: quæ ſunt earum rerum, quæ in ciuitatibus vſurpantur, ac fiunt publicè aut priuatim: Ducendæ ne vxores, nauigandum ne ſit, ædificandum, ambulandū. Huiuſmodi & illæ Ciceronianæ ſunt, de quibus ipſe Attico ſcribens libro nono. Sed tamen ne me totum ægritudini, inquit, dedam, ſumpſi mihi quaſdam tanquam θέσεις, quę & πολιτικαὶ ſunt, & temporum horum, vt & abducam animum à querelis, & in eo ipſo, de quo agitur, exercear. Ea ſunt eiuſmodi: εἰ μενετέον ἐν πατρίδι, τυραννουμένης δὲ αὐτῆς, εἰ παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πρακτέον, &c.

Contemplatiuæ, &c. Has alij ſpeculatiuas appellant, Græci θεωρικὰς, quòd ſola animi ratione explicari, & intelligentia ſoleant comprehendi, vt: Anima ſit ne natura aliqua. Et eadē ne mortalis. Et mūdus

ne extiterit aliquo tempore. Item, sit ne syderũ Musica. Plinius libro 2. capite 22. Item, sint ne Antipodes. Earum quæstionum magnam copiam habent Scholasticorum παρεκδιατριβαί, cuius generis hoc est, An homo creari potuerit ἀναμάρτητος. Et id genus alia innumera.

In iis contẽplatiuis consultationibus an sit, quid sit, quale sit quæri solet. Quĩt. lib. 3. ca 5.

An globosum cœlum, &c. Priscianus inquit, An pilæ formam habeat mundus.

An multi sint mundi, &c. Quod nonnulli voluerunt. Vide Ciceronem de vniuersitate. vnde Alexander, cùm eius comes Anaxarchus, ex autoritate Democriti, mundos innumerabiles referret: Heu me, inquit, miserum, qui nec vno quidem sum potitus, vt recenset Valerius lib. 8. cap. 15. Vide Plutarchum in Alexandri vita. Et Q. Curtiũ. Vide Cice. 1. Tusc. quæst. Hinc illud Iuuenalis,

Vnus Pellæo iuueni non sufficit orbis.

SVNT item Quæstionum aliæ simplices, aliæ compositæ. Simplices, vt: An luctatione sit exercendum, An declamandum. Compositæ, vt: An luctatione exercendum, siue agricultura, An declamandum sit ex chartis, siue memoriter cum decora vultus atque gestus moderatione.

Inuadentibus Persis, *&c.* Historia habetur apud Thucydidem. Et bellorum Lacedæmoniorum cum Persis Orosius meminit lib. 3. cap. 11. Plutarchus in vita Aristidis scribit, Lacedæmonios à Persis trophæa retulisse.

Sparta, &c. Sparta vel Sparte, fuit vrbs Laconiæ, nullis ab initio muris cincta. Vnde Agesilaus percontanti, quã ob causã Sparta nõ circundaretur muris: ostensis ciuibus: Hi, inquit, sunt Spartana mœnia. significans nullo Respublicas munimẽto tutiores esse, quàm ciuium virtute. *Sparta, quæ etiã Lacedæmon.*

Diuiditur Thesis, *&c.* Primùm, inquit, ingressus aliquis ad argumentationem vice exordij erit: deinde excutiendi loci suasoriarum, honesti, vtilis, facilis, necessarij, &c. Et si quid probabiliter contradici posse videatur, hoc suo loco refutandũ erit: postremò breui epilogo velut perorandum, autore Mosellano.

IN EXEMPLVM.

D*eis cœlum impleuit*, *&c.* Vnde Cicero primo Tusculanarum. Quid totum prope cœlum nonne humano genere completum est? &c. Diuus Ambrosius 32. quæst. 1. Nuptiæ, inquit terras replent, virginitas

Paradiſum. At Varro putabat vtile, vt ſe homines Diis genitos mentirentur. Vide Auguſtinum de Ciuitate, libro tertio, capite quarto.

Fortitudo. *Æternitatem adinuenit, &c.* Vnde Plato de Legibus, quarto dialogo: Genus, inquit, hominum immortale hoc modo in ſempiternum perdurat, quòd filiorum filios relinquendo, nunc & idem ſemper per generationem immortalitatem adipiſcatur. Nefas autem eſt immortalitate ſeipſum ſponte priuare. Hac verò ex animo ille ſe priuat, qui filios & vxorem negligit.

Succeßione, &c. Hoc eſt, per diſceſsionem aliorum in aliorum locos. Etenim morientibus aliis, alij rurſus naſcuntur. Hinc Homerus homines arborum foliis comparauit. Vide Eraſmum in prouerbio Homo bulla.

Ad fortitudinẽ, &c. Ciues enim vt liberos & vxores defendant, fortiter pugnãt. Et Scipio vltimo conflictu cum Annibale congreſſus, milites adhortando, dixit, adeſſe finem belli, in manibus eſſe prædam Carthaginis, ſi fortiter pugnauerint, reditum datum iri in patriam, ad parentes,

liberos, coniuges, Penatésque Deos.

Prouidentiam, &c. Qua perspiciunt parentes, quæ liberis bona, vtilia, honestáque sunt. Pars est enim prudentiæ bonarum aut malarum rerum & vtrarumque scientia, vt ait Cicero, secundo de inuentione.

Temperantiam, &c. Hæc est firma animi, & moderata dominatio rationis in libidines, atque alios non rectos impetus, vt ait Cicero. Cuius partes Clementia, Continentia, Modestia.

Accusatur voluptas, &c. Cicero secundo de Finibus scribit maximas virtutes iacere dominante voluptate: quam malorum escam Plato vocauit, quòd homines ea, velut hamo pisces capiantur. Et Architas Tarentinus ait: Nullam capitaliorem pestem hominibus à natura datam, quàm voluptatem. Cuius meminit Cicero de Senectute.

Si ergo, &c. Epilogus est hactenus dictorum, quæ ab honesti partibus deduxit matrimonium laudando. Diuiditur autem honestum in laudabile & rectum. Hoc ipsum rursus diuiditur in iustitiam, fortitudinem, prudentiam, modestiam.

Vide Ciceronem tertio ad Herennium.

Matrimonij mala. *Calamitatum causa, &c.* Vnde Menander: ὁ μὴ γαμῶν ἄνθρωπος, οὐκ ἔχει κακά: Qui non ducit vxorem homo, non habet mala. Ἄλυπον ἕξεις βίον χωρὶς γάμου. Id eſt, ſine dolore vitam tranſiges, ſi non duxeris vxorem. Matrimonium, vt Eraſmus ait 4. Apoph. comitatur perpetua ſolicitudo, dotis exprobratio, affinium graue ſupercilium, moleſta ſocrus, incertus euentus, iuges querelæ, atque rixæ.

Iuuenalis Sat. 6.

Semper habet lites, alternáque iurgia lectus,
In quo nupta iacet, minimum dormitur in illo.

Agedum, &c. Fidei faciendæ gratia vtitur inductione: & oſtendit nullum vitæ genus eſſe, quod non ſuas habeat moleſtias. Sapienter Solon aiebat: Si in vnum locum cuncti mala ſua contuliſſent, futurum vt propria deportare domum, quàm ex omni miſeriarum aceruo portionem ſuam ferre mallent, vt ait Valerius lib. 7. cap. 2. Meminit Eraſm. tertio Apophtheg.

Cœleſtium iniuriarū duo genera *Per grandinem, &c.* Vt ſi de cœlo vel arbores, vel ſegetes fuerint tactæ. Cœleſtis autem iniuriæ duo ſunt genera: Vnum, quod tempeſtatem vocamus, in quibus

grandines, procellæ, cæteráque similia intelliguntur: quæ cum acciderint, vis maior appellatur. Alia sunt illa, quæ silente cœlo, serenísque noctibus fiunt nullo sentiente, nisi cum facta sunt. Publica hęc & magnæ differentiæ, aliis rubiginem, aliis vredinem, aliis carbũculum appellãtibus, vt ait Plinius lib.18.cap.28.

Dissoluunt naues, &c. Tempestatibus iactati non statim deserunt nauigationes, sed mox reficiunt rates quassas, indociles pauperiem pati.

Laudantur, &c. Qui fortiter in prælio rem administrarant, ab imperatoribus laudabantur, atque fortitudinis præmia consequebãtur coronas ciuicas, obsidionales, vallares, castrenses, statuas, triumphos, mortui etiam laudibus euehebantur. Quinimo, vt inquit Imp. Iustinianus, qui pro republica perierunt, per rerum gestarum gloriam semper viuere intelliguntur, vnde etiam patribus in excusationibus tutelarum prosunt tanquam viui.

Gaudent, &c. Lætantur, qui fortiter pugnando succubuere. Sic Epaminundas qui sanguine & spiritu deficiẽs, Non finis

est,inquit, vitæ meæ, sed melius & altius initiũ adinuenit. Nunc enim vester Epaminundas nascitur, quia sic moritur, vt ait Valerius libro tertio capite secundo.

Laboriosa res, *&c.* Vnde illud Cynici Cratetis τέκνα πόνοι. Vide Erasmũ in prouerbio: Optimum non nasci.

Labores soluit, *&c.* Hinc Metellus ille Numidicus asseuerabat: Nullas plerunque esse in matrimonio molestias: si quæ tamen accidere nonnunquam viderentur, paruas & leues, facilésque toleratu esse dicebat, maioribúsque eas emolumentis & voluptatibus obliterari, easdémque ipsas nunquam omnibus, neque naturæ vitio, sed quorundam meritorum culpa & iniustitia euenire. Vide Gelliũ libro primo, capite sexto.

Pascit in senecta, *&c.* Iuxta prouerbium ἀντιπελαργεῖν, quod est, parentes ętate fessos nutrire, mutuámque vicem repẽdere.

THESIVM EXEMPLA: PRImi argumentum tale est: Quod non ducenda sit vxor: vbi Thesis contrariis Aphthonij locis tractata, studio exercitij.

Cùm iuxta vetus prouerbium: Ignis, mare, mulier, tria mala sint, mihi plurimum desipere videntur, qui se coniecerint in flammas, in fluctus, & in matrimonij calamitates. Hoc ipsum dissuadendi studio cumprimis Homerus ait: vsque adeò nihil improbius mulieréque peius. Et temporibus hodiernis strenuè dant operam mulieres, ne Poëtarum grex vaniloquus omninò fuisse reputetur, qui fœmina nihil pestilentius esse confirmarunt. Et mulierem omnem esse malum, perquàm venustè significauit Lacon quidam, qui cùm vxorem duxisset perpusillam dicebat è malis quod minimum esset, eligendum, Quippe λύχνȣ ἀρθέντος γυνὴ πᾶσα ἡ αὐτή. *Exordij formula.*

Non eo inficias, matrimonium institutum à Deo, sed ab eodem etiam, adiectos tot laborum sudores, tot molestias, denique dolores, inficias non eo. Et quod ab initio bonum erat, iam vel temporum iniuria, vel hominum malitia factum est longè deterrimum, vt multò citiùs Plutonia regna cacodæmonibus repleat quàm Diis cœlum. *Ab indignitate matrimonij.*

Milites ignaui sunt, & cor in pedes iis *A pusillanimitate.*

decidere solet, quibus domi sunt vxores atque liberi. Etenim extra telorum iactus esse, & post principia se continere laborant, id vnum curantes, vt integri maneãt ac illæsi, ne si fuerint interfecti, relinquãt viduas atque pupillos. Cæterùm qui paulò fuerint animosiores, à suis obiurgantur, iuxta illud Penelopes:

Ausus es ô nimium, nimiúmque oblite tuorum, &c.

Ab iniustitia. Iniquos facit ad iram concitans coniugium. Hæc ipsissima est officina rixarum, vt portus tranquillitatis cœlibatus, vnde illud: Qui non litigat, cœlebs est. Deinde, qui obstricti sunt matrimonio, coguntur indies magnum in vsus domesticos sumptum facere, ad vxores, liberos, & familiam alendã. Et deficiente crumena, per fas, pérque nefas pecuniam corradunt, secum assiduò dicentes:

Vnde habeas quærit nemo, sed oportet habere.

Lucrum pudori præstat.

Et genus & formam Regina pecunia donat.

O ciues, ciues, quęrenda pecunia primùm est,

Vir-

Virtus post numos:
Quantum quisque sua numorum seruat
in arca;
Tantum habet & fidei.
Prima fere vota; & cunctis notissima tẽ-
plis
Diuitiæ vt crescant, vt opes, vt maxima
toto
Nostra sit arca foro: Vt ait Iuuenalis.

Ab intemperantia.

Quotusquisque est, qui non matrimonium contrahat, vt sponsi (quod aiunt) vitam victurus, perfruatur voluptate, ac subeat in libidinem, curétque hoc vnum; vt lasciuum interueniat illud: Ζωὴ καὶ ψυχή.

Epilogus.

Quis igitur matrimonium laudibus euehendum æstimet, cùm inferorum regna magis quàm cœlorum adaugeat, cùm iniquos faciat, contineatque vitam obscœnis plenam voluptatibus, ac earum venenatis illecebrarum præstigiis incubans, adducat malorum (quod aiunt) Iliada, vt γυναικῶν ὄχλος, prouerbio locum fecerint.

Contradictio.

Sed ais, quæ sunt in matrimonio mala, ipsi fortunæ sunt assignanda.

Solutio.

Id immeritò facis. Nam si viri cœlibes viuerent, à plurimis afflictionibus liberi manerent. nunquam agricolæ assiduo tã-

to labore terram colere, nunquam genus omne cerdonum tanto ſudore diffluere, nunquam tantis periculis mercatores nauigare cogerentur, ſi non querulis vxoribus atque liberis egentibus victum & amictum quærere compellerentur. Verè igitur diuus Paulus de coniugatis inquit: Afflictionem in carne ſunt habituri, & beatiores prædicat, qui hoc frænum non momorderint.

Contradictio. Sed viduarum & orborum pupillorumque conditiones morti, non matrimonio refers acceptas, & per hoc reſarciri dicis quod per illam aufertur.

Solutio. Eſto, Mors tibi patrem eripit, nouæ nuptiæ vitricum reddunt. Sed hæc ipſa penſatio ipſiſſima eſt Diomedis & Glauci permutatio, qua pro perca ſcorpius accipitur, pro chariſsima matre datur nouerca, vt rideatur, qui ad eius tumulum fuerit lachrymatus.

Contradictio. Eſto inquis. Sed tamen non laborioſa res eſt matrimonium, cùm laborum participes vxores ſint viris ſolatio: & filij parentes ipſos omni malorum faſce leuent, foueántque feſſos ætate.

Dilutio. Sępius moleſtant viros quàm conſolantur vxorum greges, quarum pauciſſi-

mæ fideles, vt verè dictum sit: Mulieri ne credas, ne mortuę quidem. Quod monet, vsque adeò non esse fidendum mulieri, vt etiam si morientem videas, putes fingere. Et filiorum incertissimus est euentus, Lõgè plures dedecori sunt parentibus, quàm ornamento. Qui vt arietes nutricationis mercedem persoluunt, argento senes emungendo, turpissimísque facinoribus excruciando, vt Crates ille rectè dixerit: τέκνα πόνοι, &c.

Ergo cùm tot vndique malorum fluctibus matrimonium impetatur, quis vel sanę mentis solutus ab vxore, quæsiuerit vxorem? *Conclusio*

SECVNDVM EXEMPLVM, continens quod senectus non molesta, nec onus Aetna grauius.

Si vina vetera nouis, quasi de musto & lacu haustis, præstantiora iudicamus, cur non senectutem iuuenta meliorem, laudatúque magis dignam arbitramur, cùm vt illic omnia defæcata & salubria, ita hîc omnia immatura & grauia contemplemur esse? *Thesis.*

A legitimo Senectutem omnes vt adipiscamur solemus optare. Quod cùm ita sit, iniquè faciunt, qui adeptam accusant, ac in illa gemitum frangunt, quam diuina scriptura coronam dignitatis appellat, eam præcipuè, quæ reperietur in viis iustitiæ. Prouerb. 16.

Ab vtili. In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia prouerbio nobilitata, Seris enim venit vsus ab annis. Hinc est, quod iuuentus olim cumulatum & circumspectum honorem reddebat senibus, vt ait Valerius. Et Iuuenalis:

Credebant tum grande nefas, & morte piandum,
Si iuuenis vetulo non assurrexerat, & si
Barbato cuicunq; puer, licet ipse videret
Plura domi farra & maiores glandis aceruos.

A facili. Nec difficilis adeò senectus est, neque tam molesta, sed tolerabilis & iucunda, quam tot rerum bene gestarum præconia exornat, quam recordatio multorum tot benefactorum oblectat, quam denique grauitas, constantia, consiliorum rationes, autoritas, & reuerentia planè diuinam efficiunt.

A necessario. Prudenter institutæ Respub. solæ, quæ

ſenum propria virtus eſt, prudentia conſeruentur oportet. Etenim florentis ætatis eſt temeritas, ſenectutis prudentia. Illa ciuitates multas euerſas, hac conſeruatas eſſe, tot veterum exempla teſtantur. *Contradictio.*

At ſenectus ipſa morbus auocat à rebus gerendis, ac inutiles reddit. *Solutio.*

Multò plura, quàm iuuenes, efficere poſſunt ſenes, rerum ſtudiis aſſueti: quorum arma ſunt artes & virtutum exercitationes. Nec viribus aut velocitatibus, aut celeritate corporum magnæ res gerũtur, ſed conſilio, autoritate, atque † prudentia. *† In Cicero. ex quo hic ſumptus eſt locus legitur, ſententia.*

Sed obliuionem inducit, memoriam minuit, vires adimit. *Obiectio.*

Memoria perit niſi exerceas. Prudentes ergo ſenes, intentum animum tanquã arcum habẽtes non langueſcunt nec ſuccumbunt ſenectuti. Senibus ingenia manent, modò permaneat ſtudium & induſtria. Vnde Cato Pythagoreorum more exercẽdæ memoriæ gratia quod quoque die dixerat, audierat, egerat, cõmemorabat veſperi. Hæ ſunt exercitationes ingenii, hæc curricula mentis. In his deſudãs, atque elaborans, corporis vires non magnopere deſiderabit, vt ait Cicero. *Dilutio.*

Contradictio. Sed caret voluptatibus, vt rectè Horatius dixerit:

Multa ferunt anni venientes commoda secum,
Multa recedentes adimunt, Venerem, cōuiuia, lusus.

Solutio. O præclarum munus ætatis, siquidem id aufert nobis, quod est in adolescentia vitiosissimum. Omnem malorum escam voluptatem eripit, & libidines pecuinas animis eximit, ac instillat vera pectoris dona. Porrò nihil pestilentius voluptate, at nihil præstabilius ratione. Hanc fouet senectus, illam autem expellit.

Contradictio. At sunt morosi, & anxij, & iracundi, & difficiles senes, si quærimus, etiā auari.

Dilutio. Sed hæc morum vitia sunt, non senectutis. At morositas tamen, & ea vitia, quę dixi, habent aliquid excusationis. Vide Ciceronem in Senectute.

Contradictio. Sed appropinquatio mortis est, quæ certè à senectute non potest lōgè abesse.

Solutio. O miserum senem! qui mortem contemnendam in tam longa ætate non viderit. O infelicem Christianum, qui mortem metuit, ac non potius cum Paulo dicit, Cupio dissolui & esse cum Christo. Quid enim hæc vita commòdi, quid non

potius laboris habet? cur in malis, & non potius in bonis omnia, quæ secundũ naturam fiunt, habentur? Quid est autem tam secundum naturam, quàm senibus emori, quod idem contingit adolescentibus aduersante & repugnante natura? Itaque adolescentes mori sic mihi videntur, vt cùm aquæ multitudine vis flammæ opprimitur: senes autem, sicut sua sponte nulla adhibita vi cõsumptus ignis extinguitur. Et quasi poma ex arboribus si cruda sunt, vi auelluntur, si matura & cocta, decidunt: sic vitam adolescentibus vis aufert, senibus maturitas.

Conclusio. Finem dicendi faciam, nihil ambigẽs, quin iudicaturi sitis, dignissimã esse laudatu & amplexu senectutem, cùm ea rebus gerendis consilia suppeditet, prudentia valeat, autoritate polleat, reuerentia præluceat, omnium denique malorum liberationem maturitatis naturalis beneficio subministret.

TERTIVM EXEMPLVM Theseos, continens Diuitias non esse summum bonum.

Exordium QVi sententias iniquas defendendas suscipiunt, mendacia verborũ leno-

ciniis fucare solent, & morbido sermoni exquisita adhibere medicamenta. Quorum in numero sunt, quos non pudet asserere, Summum bonum diuitias, & solum diuitem esse beatum. Contrà, qui veritatem, cuius est simplex oratio, amplectuntur, non in diuitiis, sed potius summum in virtute bonum collocant. Etenim perpendunt, opum affluentia non beatos, sed magis infelices reddi, cùm maximæ solicitudines, atque calamitates inde soleant prouenire. Nanque, vt Iuuenalis, inquit,

Sed plures nimia congesta pecunia cura
Strangulat, & cuncta exuperans patrimonia census.

Ex Horat.

Pauca licet portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus, gladium, contúmque timebis,
Et motæ ad lunam trepidabis arundinis vmbram, &c.

Spartam quid perdiderit.

Et quid aliud olim Lacedæmonios perdidit, quàm pecuniæ cupiditas? Qui oraculo responsum acceperant, tum demum vincendam esse Spartam, cùm aurum & argentum in pretio cœpissent habere. Accedunt alia, quæ licet per se videantur leuiora aut infirmiora, tamen turba valent,

atque confirmant, diuitias malis plurimis tentari, stultitia regi, pusillanimitate eneruari, libidine corrumpi, ac iniustitia denique prophanari. Nam quotusquisque diuitum est, qui non fortuna ebrius, arroganter, & confidenter loquatur, & agat, opibus scilicet fretus, vt inde natum prouerbium: ἀργύρεον κρῆναι λαλοῦσι: Argenti fontes loquuntur. Quod notas Horatius: Mecum inquit, contendere noli, Stultitiā patiuntur opes. Quotusquisque, qui non tumultu quopiam suborto, aut bellis ingruentibus in morem galli cuiuspiam, vt aiunt, trepidet, atque magis sibi thesaurisque suis, quàm Reipub. velit consultum. Quotusquisque qui non plura, quò plura possideat, assiduò petat.

Crescit enim amor numi, quantum ipsa pecunia crescit.

Crescit indulgens sibi dirus hydrops,
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis, & aquosus albo
Corpore languor.

Quotusquisque, quem non diuitię ad genus omne turpitudinis inflamment, luxu resoluāt, funditusque perdant, vt multò plures crapula, nimiaq; libidinis eneruatione credantur perire, quàm gladio.

Quis igitur diuitias fummũ bonum vocet, & non potius iniquitatis appellet mámona, cùm illæ ftultos, infelices, effœminatos, auaros, & peruerſos reddant, vt facilius ſit Camelum per foramẽ acus tranſire, quàm diuites in regnum Dei ingredi.

Contradictio. At diuitiæ afferunt gloriam, parant amicos: paupertas contemptos facit. In pretio pretium nunc eſt, dat cenſus honores, Pauper vbique iacet. Nil habet infelix paupertas durius in ſe, Quàm quòd ridiculos homines facit, &c.

Solutio. Sed quam opes pariunt, fluxa eſt gloria, & ollaris, quæ χύτρας φιλία dicitur, amicitia nihil aliud eſt, quam adulatio.

Donec eris felix, multos numerabis amicos:

Nullus ad amiſſas ibit amicus opes.

Nec ad veram gloriam via recta contendentes impedit paupertas, ſortita ſapientiam. Nonne Cicero, nonne complures alij pauperes ab initio conſcenderũt ad ſummum gloriæ culmen, ita ſtudiorũ honeſtiſsimorum cultu prouecti, vt maioribus omnibus ſuis virtute præluxerint.

Contradictio. Eſto, Verùm, Vt ait Iuuen. Saty. 3.

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi.

Desidia torpentes non emergunt, sed qui per honestos labores ad summa nituntur. Respice Cleanthem, qui licet obtusi tardiorísque fuerit ingenij, adeóque pauper, vt tempore nocturno cogeretur in hortis aquas haurire, quò posset interdiu studiis liberalibus operam impendere, tamen ad summum eruditionis & honoris fastigium peruenit, consecutúsque est tantas facultates, vt alium, si voluisset, Cleanthem alere potuisset. Vide Laertium Diogenem libro 7. Quam matrem Euripides, aut quem patrem Demosthenes habuerit, ipsorum quoque seculo fuit ignotum. Alterius autem matrem olera, alterius patrem cultellos venditasse, omnium penè doctorum literæ loquuntur. Sed quid aut illius Tragica, aut huius Oratoria clarius? vt ait Valerius Maximus libro tertio capite quarto. *Solutio.*

Sed inopia pressos homines ad varia designanda flagitia paupertas impellit, vt per fas & nefas vitæ subsidia quærere cogantur. *Contradictio.*

Solutio. Nihil repugno, si mali intelligantur, quorum cordibus illud fixum personat: lucrum pudori præstat, quod Greci dicũt, κέρδος αἰσχύνης ἄμεινον. Sin boni, reluctor: cùm ij longè satius ducant rei iacturam facere, quàm famæ, simul ac animæ dispendium. Quin potius, ad omnia scelerum genera rapiuntur ipsi diuites, nec diuitiæ semper optimis contingunt, vt Homerus rectè dixerit:

Ζεὺς αὐτὸς νέμει ὄλβον ὀλύμπιος ἀνθρώποισι
Ἐσθλοῖς ἠδὲ κακοῖσιν, ὅπως ἐθέλῃσιν ἑκάστῳ.

Multò facilius pauperes criminũ occasiones fugere poterunt, quàm diuites, cùm desint illis opes, irritamenta malorum: his autem opus fit multis pręceptis, vt bene & honestè viuant, vt Diogenes rectè paupertatem αὐτοδίδακτον appellauerit.

Conclusio. Ergo non in diuitiis, vnde malorum (vt aiunt) mare profluit, sed potius in virtute summum est bonum collocandum.

Cap. 14. DE LEGISLATIONE: græcè εἰσφορά.

Legis quoque inductionem, quidam exercitamentum esse putauerunt. Est enim propemodum tota causa, non tamen omnia quæ in caussa sunt, intra se continens. Adfert personam quidem, sed incertam, & non omnibus notam, unde & in cõsultationis magis est parte, quàm caussæ. Quatenus enim figuram in se habet persona, superat consultationem, sed qua definitionem non habet, minor est caussa. Est autem duplex Legis inductio, Confirmatio positæ legis, atque cõfutatio. Lex autem est inuentio, & donum Deorum, communis constitutio ciuitatis, & correctio vtrinque erratorum. Diuisio autem inducendæ legis est ista. Tractabis eam capitibus eisdem, quibus negotialem: Legitimo, iusto, vtili, poßibili. Procœmion facies, post procœmion subiicies contrariũ, hinc capitibus prædictis vteris, vnde & hac exercitamentum à causa differt.

Quid sit lex vide L. 2. de leg. ff.

EXEMPLVM CONTINENS accuſationem legis, iubentis Adulterio deprehenſum, interfici.

Procemiũ, *NEen ibi videtur per omnia lex iſta laudanda, nec rurſus quòd hoc modo lata ſit, prorſus reprehendenda. Quòd enim pœnam adulteris decernit, laudo planè: quòd verò Iudicum ſententiam non expectat, culpandum certè videtur. Si nanque largitionis metu, ne qua Iudices corrumpantur, iudicia preuenit, ſuſpicax nimirum eſt, & iniquæ nimiũ erga iudices mentis: ſin autem iuſta iudicare vos, quemadmodum facitis certè, arbitratur, iniquum eſſe conſtat, ſi lex Iudices quidem laudet, tollat autem iudicandi poteſtatem.*

Contrariũ *Aliæ ſanè leges, quæcunque demũ eæ ſunt, & quacunq; ratione perlatæ, diſcrepãt fortè ab alicuius ciuitatis legibus, ſed*

& alterius rurſum legibus conueniunt, hæc autem ſola lex omnibus ſimul repugnat ciuitatum inſtitutis. Videmini autem mihi multò rectius de hac lege cogituri, ſi omnia recenſeatis conſulta veſtra, atque decreta. Duces bellorum, Sacerdotia, Plebiſcita, omniáque adeò, quæ circa rem militarem pertinent, Iudicum ſubeunt diligentiā, ſitque dux ille, quem Iudex conſtituit, ſacrificat qui iudici videtur, iuſtúmque decretum eſt, quod populi ſententia perrogatum eſt. Victores quoque præmia non accipiunt bellorum, niſi iudicata. Quomodo ergo non abſurdum eſt, omnia iudiciorum arbitrium expectare, ſolam verò præſentem legem Iudicum ſubterfugere cognitionem?

Sanè inquit, Sed magnæ ſunt mœchorum iniuriæ. Contradictio.

Quid autē? homicidarū ſcelera nónne ſunt grauiora? ánne proditores aliis ſceleſtis minores arbitramur? ánne ſacrilegi Solutio.

proditoribus peiores sunt? Attamen in his criminibus deprehensus Iudicum examini subiacet, neque proditor pœnas dat, nisi decernente Iudice: neque perimitur sicarius, nisi eo, qui accusat, cõarguente delictum: neque, qui numinibus dicata præripuerunt, puniuntur, antequàm Iudex admissum cognouerit scelus. Nonne ergo iniquum est, maiora Iudicũ vindictæ reseruari, neque quicquam eorum criminis loco, nisi iudici liqueat, æstimari, solum autem adulterum sine cognitione interfici? quem in primis, quia leuior in eo, quàm in cæteris, culpa est, Iudicum examini subiicere oportuit.

Contradictio. *At quid refert, inquit, occidam adulterum: an Iudicibus tradam, si vtraque via morte pœnas luet?*

Solutio. *Quantum inter Tyrannum ac legem, popularem statum, ac vnius principatum differt, tantùm ista inter se diuersa sunt: Tyrannus enim vnumquenque pro*

libidine

libidine sua perimit: leges autem conuictum iustè occidunt. Et populus disceptatione omnia atque contentione tractat, quò sint explicatiora omnia: at rerum dominus etiam indicta caussa occidit. Contrà, populus & lex indicta caussa non occidit: sed omnia ab rerum Dominis & Tyrannis diuersa facit. Quid ergo? multum ne interesit occidere adulterum, & Iudicum sententiis puniendũ tradere? Ad hæc quoque, qui per se adulterum occidit, seipsum arbitrum pœnæ admißi sceleris facit: qui verò Iudicibus tradit ipsum, penes illos vult esse potestatem, iúsque animaduertendi. Neminem igitur dubitare crediderim, quin æquius sit, eius, qui accusatur, arbitrium esse apud Iudicem, quàm apud accusatorem. Quin etiam qui suo arbitratu adulterum occidit, alterius rei gratia occidere ipsum, aduersum se suspicionem, relin-

quit: at qui iudicio exhibet, solum iusta sectari, præsentisque sceleris dolorem videbitur vlcisci.

Contradictio. *Esto, inquit, sed grauiores dabit pœnas subitò peremptus, quoniam si ad Iudices deferretur, illam temporis intercapedinem pro lucro haberet.*

Solutio. *At contrà porrò habebit, si Iudicibus subiicietur. Etenim iudicio destinatus acerbiorẽ vitam exiget. Nã qui pœnã expectat, grauiora supplicia, quàm si illã fuisset ilico passus, sẽtit. Quippe pœnæ dilatio pœnæ videbitur additio, morieturq; sæpe, qui iã pro mortuo habitus est, expectationémque sustinebit morte duriorẽ. Atqui occisus de improuiso adulter, nõ dolet, sensúmque mortis pœnæ celeritas aufert: insensibilis enim est exitus, qui antequã expectetur, contingit. Mors autẽ sæpius expectata, postquàm semel illata, pœnas expectatione adauget. Age verò, si libet, considera hæc, conférque inuicem.*

Ille per seipsum occidit adulterum, nullúmque facit vltionis suæ testem, alius iudicibus tradit, multósque adhibet supplicio spectatores, acerbior haud dubiè vltionis modus, quicunque est oculis plurimum subiectus. Est optabilius alioqui adulteris vtcunque fuerit occultè perire, opinionem apud plerósque relicturis, inimicitiarum caussa esse occisos. Conuicto autem apud Iudices crimine, indubitatam iam reus, & nullis obnoxiam interpretationibus pœnam subibit. Itaque plurimum interest, adulter an occultè trucidetur, an Iudicibus tradatur afficiendus supplicio.

Res atrox est adulter, omnium scelerũ magnitudinem supergressus. Contradictio.

Coarguatur ergo prius, hinc occidatur: iudicetúrque potius, quàm pœnas ante cognitionem incerto crimine, indictáque caussa luat. Quòd si publicè necabuntur adulteri, certiorẽ facient procreationem, Solutio.

neque quisquam cuius sit filius deinceps dubitabit, vbi paterni nominis insidiæ, adulteria fuerint adempta. Itaque cùm sit adulterium publica quadam rerum natura iniuria, publica quoque sententia plectatur: Vereor enim, ne adulter secretò occisus, multos post se alios relinquat: Nam quia, cur occidatur, nescitur, eius improbè facta multi imitabuntur. Sic eiusmodi pœna non adulterij finis, sed exordium erit.

SCHOLIA.

Legislatio. L*Egislatio, &c.* Alij promulgationem legis appellant. De qua sic Quintilianus libro secundo, capite 4. Legum laus & vituperatio iam maiores ac prope summis operibus suffecturas vires desiderant, quæ quidem Suasoriis, an controuersiis magis accommodata sit exercitatio, consuetudine & iure ciuitatum differt. Apud Græcos enim lator earum ad Iudicem vocabatur, Romanis pro concione suadere ac dissuadere moris fuit.

Lex inuentio Deorum, &c. Demosthenes in Aristogytonem, oratione priore, πᾶς, inquit, ἐςὶ νόμος εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν, δόγμα δὲ φρονίμων ἀνθρώπων, &c. Id est. Omnis lex inuentum ac munus Deorum est, Decretum prudentium hominum. Cicero Philip. 10. Lex, inquit, nihil aliud est, nisi recta, & à numine Deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibénsque contraria. Idem 1. de Legibus. Lex inquit, ést ratio summa insita à natura, quæ iubet ea, quæ facienda sunt, prohibétque contraria.

Quibus negotialem, &c. Cicero secundo de Inuentione, duas generalis constitutionis partes facit: Iuridicialem, ac negotialem. Hanc ait in ipso negotio iuris ciuilis implicitam controuersiam habere. In ea autem quæritur iustum sit, an iniustum, vtile an inutile, vt ait Marcus Fabius Victorinus.

IN EXEMPLVM.

Nec mihi, &c. Solon constituit fas esse deprehendenti mœchum interficere in ipso adulterio. Et nono de legibus Plato sanxit, Adulteram deprehensam impunè occidi à viro posse. Idem censuit Cato, cuius meminit Gellius. Et Augustus Legem

Iuliam tulit, gladióque iussit in adulteros animaduerti.

Iudicum sententiam non expectat, &c. Non licet, inquit, adulterum occidere, nisi Iudicum sententiis damnatum. Et Valerius Publicola tulit legem, qua neminem licebat indicta causa necare.

Discrepant, &c. Ciuitatibus, inquit, aliis aliæ sunt leges. Est prouerbium, Lex & Regio. Sed quæ sunt aliis contrariæ, cùm aliis conueniunt: Atqui lex de occidendis indicta causa adulteris, discrepat ab omnibus.

Duces bellorum, &c. Inductione vel enumeratione vtitur. Imperatores inquit, populi, Iudicum atque magistratuum suffragiis creati, bella gerunt, & cum hostibus manum conferunt. Et capitale apud Carthaginenses erat, si quis iniussu populi pugnasset infeliciter. Vnde Annibal amissæ classis pœnas dare timens, offensam astutia mirè auertit. Vide Valerium libro 4. cap. 3.

Plebiscita, &c. Vide Gell. libro decimo cap. 20.

Qui pœnam expectat, &c. Multò grauior expectata, quàm illata mors est. Quippe certi supplicij dilatio pœnam adauget.

Vnde Ouid. 1. de Ponto:

Et grauior longa fit mea pœna mora.

Mitius ille perit, subita qui mergitur vnda, *Et tertio.*

Quàm sua qui liquidis brachia lassat aquis.

Vnde rex Macedonum Philippus, subitam mortem lentæ præposuit. Qui cùm interrogaretur: Quis homini finis maximè optãdus esset, respondit: Qui subitus & celer inopinato ferro posſit accidere. Vide Orosium lib. 3. cap. decimoquarto. Et Iulius Cæsar subitam ac celerem exoptauit mortem, vt scribit Suetonius Tranquillus. *Finis optãdus.*

EXEMPLA.

Confutatio Legis.
- *Rosciæ*, qua Rosci' Otho cauit, ne quis in ordine equestri spectacula videret, nisi haberet sestertia quadraginta. *Lex Roscia.*
- *Talionis*, & eius quæ iubebat corpus dissecari eius qui multa creditorib' deberet, nec esset soluẽdo. Gell. lib. 20. cap. 1. *Talionis.*

Cincia. Cinciæ, quã Cincius tulit, qua cauebatur, ne quis ob causam orãdam pecuniam acciperet, aut domum. Cuius suasor Q. Fabius admodum senex, vt ait Cicero in Catone Maiore.

Sumptuaria. Cõfirmatio Legis. *Sumptnariæ*, de qua Gellius lib. 2. cap. 24.

Fusia. *Fusiæ*, qua malis ac perniciosis legibus resistebatur.

Voconia. *Voconiæ*, quã suasit M. Cato, vt ait Cicero in Senectute. Vide Gellium lib. 17. cap. 6.

Oppia. Oppiæ quam tulit M. Oppius, ne mulieres superfluo ornatu vterentur, neue piletis, id est, rhedis pensilibus veherentur. Vide Liuium in principio quarti libri Macedon.

EXEMPLVM CONFIRmationis Legis Oppiæ.

Exordiũ à legislatoris encomio. M. Oppius Tribunus plebis fuit, summæ procul dubio prudentiæ vir. Qui publici magis commodi quàm gloriæ priuatæ studiosus, hanc vtilissimam omnibus

Imperiis legem tulit, à suo nomine dictam Oppiam.

Quæ si, iuxta M. Fundanij & L. Valerii, sententias, abrogaretur, omnibus aliis legibus repugnaretur, quæ volunt in reipu. viuendi rationem honestam conseruandam esse, non superbiæ sed virtutum studia semper excolenda. *A Cõtrario.*

Quæ per superfluos mulierum ornatus contaminari, imò perditum iri, quis non videt? Etenim cultu nimio conspicuę fœminæ non solum in se conuertunt virorum oculos, sed etiam animos in libidinem rapiunt. Illecebroso enim nuptarum amictu pellecti viri, nitorem admirantur ac sequuntur, donec telo iecur ictum findatur, pudicitiæque fiat naufragium. Rectè igitur Iesus Syrach, Auerte inquit faciem tuam à muliere compta, & ne circũspicias speciem alienam. Propter speciem mulieris multi perierunt: cùm autem, vt prouerbio dicitur, Ex aspectu nascatur amor, aiunt Democritum sibimet oculos ademisse, tanquam omnium malarum cupiditatum autores. Cuius meminit Gellius lib.10.cap.17. *A Manifesto.*

Quòd si reliquæ leges quæ maximam Reip. vtilitatem adferunt, sanctè conser- *A legitimo.*

vsantur, contra earum placita fuerit, eam è medio tolli, quæ cum optimis sentiens Reipub. statum incorruptum conseruat, ac illustrat.

A Iusto. Liciniam vel Æmyliam legem qua frugalitas exigebatur, admisit ordo senatorum ac tribunitia potestas: quanto iustius eam admiserint, quę modestiam introducit, & superbiam, omnium malorum radicem, explodit?

Ab vtili. Nulla res vberiora commoditatis bona poterit ad Reipublicæ statum immaculatum conseruãdum importare, quàm lex Oppia quæ libidinem, fastum, ac omnem insolentiam intolerabilem reprimit mulierum, quarum mala tot prouerbiis locum fecerunt. Quæ, quò minus habent mentis, tanto inhonestis voluptatibus sunt addictiores. Quantum autem ruboris ciuitatibus omnibus mulieres turpiter ac impotenter sese gerendo, incutiũt, tantũ laudis afferunt grauiter punitę, quemadmodum illę, de quibus olim Senatus Romanus iusta seueritate mandauerat Spurio Posthumio, & Q. Martio Philippo Coss. vt de iis quæ sacris Bacchanaliũ incestũ vsæ fuerant, inquirerent, & in om-

nes intra domos cognatas animaduerterent, damnaréntque. Multæ igitur dānatæ fuerant, latéque patēs opprobrij deformitas, seueritate supplicii emendata, vt ait Valerius lib. 6. cap. 3.

Sed ais: fœminis olim vini vsus fuit interdictus. Verum ne tristis earum & horrida pudicitia, sed eleganti ornatus genere ornata esset, indulgētibus maritis, & auro abundanti, & multa purpura sunt vsæ. *Contradictio.*

Esto. Sed autore Valerio, tunc nulli subsessores alienorum matrimoniorum oculi metuebantur, sed pariter & videre, & aspici mutuò pudicè dabatur: nunc alii sunt mores, alia tempora. *Solutio.*

Non opus est pluribus verbis, cùm Oppiam legem approbatu dignissimam esse constet, vt pote omnis luxuriæ atque superbiæ expultricem, omnísque cōtrà pudicitiæ atque modestiæ conseruatricem. *Conclusio.*

SECVNDVM EXEMPLVM confirmationis legis, Quæ iubet vt liberi parentes alant, aut vinciantur.

Huius legis meminit Quint. lib. 7. ca. 7

CVm nihil tā sanctū sit quod nō aliqua soleat impia temeritate violari, sapiē-

ter promulgata lex est, quæ licentiosam filiorum in parentes iniuriam coerceat, ac pietatem, quæ, vt Cicero ait, fundamentum est omnium virtutum sanctè colendam atque conseruandam velit, iubens vt liberi parentes alant, aut vinciantur.

A Conuenienti.

Quid autem naturæ, quam optimam, vt Cicero scribit, ducem & tanquam Deum sequi debemus, tam consentaneum fuerit quam eos, vnde vitam accepimus venerari, confectósque senio & omni ope humana destitutos, beneficiis prosequi, atque nutrire.

A legitimo.

Hoc ipsum Lex diuina requirit, ac iubet, vt parentes honoremus. Exod 20. Item, Si qua vidua liberos ac nepotes habet, discat primum propriam domum piè tractare, & vicem rependere maioribus. 1. Timoth. 5. Quippe diis, parentibus ac magistris non potest æquiualēs reddi, vt ait Aristoteles 8. Ethic.

A Iusto.

Quid enim iustius, quàm si parentes à te mutua charitatis & beneficiorum officia perceperint, iuxta prouerbium: αὐτ' ἀγαθῶν ἀγαθίδας. Iniquissimum enim habetur, iis qui nostra caussa tot molestias atque labores perpessi sunt, malam gra-

tiam referre, ac, arietum more, nutricationis mercedem persoluere, hoc est, pro benefactis maleficium reponere. Quod tam atrox crimen est, ac detestabile, vt iustissimè pari quadam vindicta parentũ ac Deorum violatio sit expianda.

Vix vllum Dei præceptum inuenies, quod promissionis diuinæ præmium habeat adiunctum, præter illud, quo parentes honorari iubetur. Exod. 20. Vbi Deus omnipotens promulgata lege, pollicetur longam vitam, atque cœlestem benedictionem iis qui parentes amore, beneficiisque fuerint prosecuti. Quod idem docet Ecclesiasticus cap. 3. Qui honorat patrem suum, iocundabitur in filiis, & in die orationis suæ exaudietur. Qui honorat patrem suum, vita viuet largiore, & qui obedit patri, refrigerabit matrem. Qui timet dominum, honorat parentes, & quasi dominis seruiet his, qui se genuerunt. *Ab vtili.*

Honorare quidem parentes, assurgere, & caput aperire possum; sed nihil dare cũ ipse rerum mearum indigeam, atque norim, quam sit mihi curta supellex. *Contradictio.*

Rectè Plutarchus inquit λιμῷ γὰρ οὐδὲν ἐστὶν ἀντιπᾶν ἔπος. Hoc est cõtra famẽ nulla contradictio. Non officiosus orationis *Solutio.*

Fucus inopiā parentum tollit, sed cōpensatio beneficiorū, & adminicula. qui verbotenus amici sunt, nō amici sed adulatores habētur. Vnde Ecclesiasticus: In opere inquit, & sermone, & omni patientia honora patrē tuum, vt superueniat tibi benedictio à Deo. Et S. Io. Filioli mei, ne diligamus verbo neq; līgua, sed opere & veritate.

A neglectæ pietatis incōmodo sequente. Videmus hoc vulgo contingere solitum vt qualis quisque fuerit in parentes, tales experiatur in se liberos. Exēplo sit ille, qui cùm à filio crinibus pertraheretur; vētúmque esset ad domus limen: Desine, inquit, fili, nam & ego patrē hucusque. Et accusatus ille, quod patrem pulsasset hoc modo, defendit impium facinus. Et ille inquit, patrem suum verberauit. Et hic, ostenso filio, me verberabit, postquā adoleuerit. Primus iuxta Ambrosii sentētiam pietatis gradus est iste, vt quos autores vitę voluit esse Deus, honores obsequiis, abstineas contumeliis. At qui contempserit aut maledixerit patri atque matri, extinguetur lumen eius in mediis tenebris, & oculum eius corui iuxta flumen effodient. Prouerbiorum 20 & 30.

A possibili & facili. Nec res ardua, neq; dura factu parentes venerari, atque alere, cùm filiis corpora

integra, sana, ac robusta sint à Deo cõcessa, quo possint imbecillibus victũ quærere. nec ætate cõfecti multa requirũt, cùm effœtorũ emarcuerint vires, cùm edendi cupiditas absumpta, cùm adẽpta voluptas, atque luxus, cum denique natura, maximè senum, paucis cõtenta sit. Respice Pollionem Romulũ, qui centesimum ingressus annum non magno sumptu, sed exiguis impendiis corporis vigorem seruasse legitur, intus mulso, foris oleo.

Valde molestũ est illos fouere, qui fastidio si sunt, ac nauseosi, quibus edentulis gingiua frãgẽdus panis inermi, vt ait Iuuenalis. *Contradictio.*

Ista vox bouis est, non hominis. Quod si rationis expers ciconia parentes nõ auersatur, neque fastidit, sed defectos senecta vicissim alit, & volandi impotentes humeris gestat, vt inde natum sit prouerbium ἀντιπελαργεῖν quid tu feris immanior, mutuam officii vicem gravaris repẽdere maximè nutricandi fouẽdíque eos, à quibus aliquando fueris enutritus. *Solutio.*

Sed admodum est difficile, eos alimentis sustinere qui morosi, inutiles, deliri sũt & iracundi, vt Sophoclis filii patrem meritò videantur accusasse, &c. *Contradictio.*

Parentũ mores & vitia noueris, nõ oderis. Illud officii tui scias esse, pietatem co- *Solutio.*

lere, legibúsque sacris obtemperare. Suscipe igitur senectam patris tui, & nō contrista. Si defecerit sensu, veniā da, & non spernas eum in virtute tua. Ecclesiastici tertio. Quod si feceris, ad fortunatā cum laude summa peruenies senectutem, quā Bion ille Borysthenites malorū appellauit portum, eóque properandum omnibus malorum finem sperantibus.

Contradictio. Sanè quidem, sed quis tam pius est, qui possit æquiore animo ferre tot molestias atque labores, nutriendi eos, quorum bis puerorum senum paupertas sordida, atque miseriæ, queant alicui horrorem incutere?

Solutio. Non diffiteor, egenorum ac senum parentum horridam atque miseram conditionem esse, vt Diogenes percontanti, quid esset in vita miserrimum, respondit: Senex egenus. Atqui tu veræ pietatis affectu flagrans, omne tædium deuorabis, cunctóque præsidio destitutos suffulcies, quem olim te parentes genuerunt, futurum senectutis suæ baculum, solatium vitæ, & spem posteritatis. Admodum piè quondam illa fecit Ethnica fœmina, quæ patrem, custodiæ traditum, iam vltimæ senectutis, velut infantem pectori suo admotum

motum aluit, vt ait Valerius lib. 5. cap. 4.

Sed inquis, Mihi vxor alenda, liberi, numerosa familia, ídque in tanta annonæ grauioris caritate, vt nihil sit reliqui, quod parentibus impertiri possim. *Contradictio.*

Nemo requirit, vt liberalitatis tuæ benignitas maior sit quàm facultates. Quomodo potueris, ita misericors esto: si multum tibi fuerit, abundanter tribue, si exiguum, parcius, vt Tobias docuit. Quòd si, iuxta S. Iacobi sententiam, is qui nulla charitate præditus, fratrem oderit, homicida est, item, qui viderit egentem, & ab eo clauserit viscera sua, reus habetur eiusdem criminis, quantò magis erit is homicida, imo parricida, qui parentes inedia contabescere, ac rerum inopia marcescẽtes, perire sustinuerit. In quod bipedum nequissimorum hominum genus sapientes olim viri supplicium excogitarunt singulare, vt quem ipsa natura in officio retinere non potuisset, is magnitudine pœnæ maleficio summoueretur. Insuebatur enim parricida culeo, cum cane, gallinaceo, vipera & simia, & inter eas ferales angustias comprehensus, in vicinum mare vel amnem proiiciebatur. Etenim ei repente cœlum, *Solutio.*

ſolem,aquam, & terram ademerunt, vt qui eum necaſſet, vnde ipſe natus eſſet, careret iis rebus, ex quibus omnia nata eſſe dicuntur, vt ait Cicero pro Roſcio Amerino.

Conclusio. Ergo quibus pietas eſt curæ, promulgatam de parentibus alendis atque ſuſtentandis legem tuebuntur, atque conſeruabunt, cùm multarum virtutum atque præmiorum diuinorũ fons ſit vberrimus, & origo.

TERTIVM EXEMPLVM

Comprobationis legis: qua apud Heluetios cauetur nequis inuitatione ad bibendum vrgeatur. Autore Petro Moſellano.

MVlta quidem præclarè in ſua ditione inſtituunt fortiſsimi libertatis ſuæ defenſores Heluetij, ſed nihil præclarius, nihil laudabilius, nihil Reipub. vtilius, quàm quod ab illis nuper ſcitum eſt. nam cum per ebrietatem paſsim peccari viderent, vt aditus ad id vitij omnes præcluderent, in ſua ditione ſtatuerunt, ne cui deinceps alios vulgarium iſtarum inuitationum prætextu ad ebrietatem ſolicitare impunè liceat. Quid autem, per Deum immortalem, aut honeſtius, aut

præclarius temperantia atque omnis vitæ moderatione? Imò quid ſine hac vel in ciuitatũ Curiis, vel populi concionibus vel principum aulis, rectè aut conſulitur, aut conſultum facto præſtatur? Sed hæc in peruerſa illa bibendi neceſsitate. quæ per inuitationes illas mutuas irrepſit, vigere non poteſt, citius enim ex pumice aquam hauſeris, quàm ebrio ſobriũ aut dictum aut factum extorſeris. Quòd ſi ſobrietas ac vitæ moderatio ſola eſt, quæ omnium virtutum officia parit, alit, conſeruat, ac tuetur: rurſum ebrietas omnem mentis vſum peruertit, omnem vitæ humanæ dignitatem commaculat: an non votis omnibus expetita erat lex ea, quæ & ſiſteret ebrietatem, & potionis moderationem procuraret? Quid autem perinde vtile, atque in Repub. cauere ne ſit impunè illud, cuius licentia omnia corrumpit, omnia perdit? Quid enim tam emollit, imò frangit & animos & corpora ciuium quàm liberior comeſſatio, compotatióque? An non Reſpub. Romana, quamdiu frugalitatem ſeruauit, tamdiu aduerſum omnes hoſtium inſultus inexpugnabilis ſtetit? At poſteaquam luxu certari inuicem cœ-

ptum, ita cecidit, vt ne ruinæ quidem veſtigia aliqua ſuperſint. Nam Hannibal tum primùm vinci cœpit à Romanis, cùm exercitum ſuum Campano luxu ſolui eneruaríque paſſus eſt. Vnde tot inſani amores? tot ſtupra? tot adulteria? niſi ex otioſorum hominum temulentia? Verùm enim eſt illud, Sine Cerere & Libero frigere Venerem. Vnde tot rixæ? tot vulnera? tot cædes? niſi ex temulentorum cõpotationibus? Cui alij tot ac tantas rei familiaris diſsipationes, tot patrimoniorũ abliguritiones debemus, quàm conuiuiis in ebrietatem ſolutis, atque horum parenti luxuriæ? Quæ res tam multos adoleſcentes, alioqui felicisſimè natos, ab artium optimarum virtutúmque cultu abducit, quàm ſtudium compotationũ? Primùm corporis otium, in quo ferè degunt qui literis adhibentur, mater eſt variarum cupiditatum: quòd ſi huic compotandi quoque licentiam addideris, quæſo te quî fieri poteſt, quin in animis parum firmis, pro virtutum bonarúmque artium cultu omnium libidinum ſeges ſenſim pulluleſcat? Quòd ſi ſpes omnis in hac ætate rectè formanda, velut agricolis in herba poſita eſt, nihil poterat ea lege excogitari vtilius, quæ, quod vnum omnem

eam spem semel præcidit,hoc tollit. Neque enim audio eos qui in tanto errantiũ consensu nihil valituram legem iactant. Nihil enim vel rectius imperatur,vel facilius recipitur, quàm quòd tacitus naturæ sensus non potest non probare Quis autẽ tam efferatus & ab omni humanitate remotus est, cui nõ rem recta via reputanti, suprà quàm natura postulet,ad alienæ stultitiæ præscriptum bibere,naturæ inimicissimum esse videatur? Cõpotoris hominis priuati puerilis & stultus affectus, vt me ipse ebrietatis probro afficiã, persuadebit: & patriæ, in cuius verba iuratũ est ab omnibus æquissima, cunctísque saluberrima lex, vt sobriè agã & me hominem esse meminerim,non impetrabit? In gratiã ne potoris alicuius immodica potione ita me prosternam vt præter figuram, humani mihi reliquũ sit nihil,& populi fortissimi laudatissimíque cui parere summa est vtilitas, legem omnium ornamentorũ vitæ parentem & altricem recipere grauabor? Amplectẽda ergo omnibus ea lex, qua nihil neque honestius, neque præclarius,neque facto iucundius fortissimi populi magistratus ferre potuere.

FINIS.

